

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
YAKINÇAĞ TARİHİ ANA BİLİM DALI

Boğazlıyan Kaymakamı
KEMAL BEY

Doktora Tezi

Hazırlayan
Ercan SÜEL

Danışman
Prof. Dr. Mücteba İLGÜREL

İstanbul 1992

İçindekiler

BİBLİYOGRAFYA	V-VI
ÖNSÖZ	VII
Giriş	
1- Ermeni yurdu meselesi	1-2
2- Med'ler ve Pers'ler döneminde Ermeniler	2-3
3- Büyük İskender ve ondan sonra gelenler zamanında Ermeniler	3-4
4- Bizans ve İslam döneminde Ermeniler	4-5
5- Selçuklu'lar döneminde Ermeniler	5-7
6- Osmanlı döneminde Ermeniler	7-15
7- Ermeni Komiteleri, Hınçak komitesi	15-16
8- Taşnak komitesi	16-17
9- Ermeni Tedhiş olaylarının ve isyanların başlaması : Hazırlık safhası	18-19
10- Musa Bey olayı	20
11- Erzurum olayı	20
12- Kumkapı gösterisi	20-21
13- Serzifon ve Tokat olayları	21
14- Birinci Sasun isyanı	21-22
15- Bâbüâlî mümayişi	22
16- Zeytun isyanı	23
17- Osmanlı Bankasına yapılan saldırı	24-25
18- İkinci Sasun isyanı	25
19- Yıldız bombası	25-26
20- İkinci Meşrutiyet ilanından sonra Ermeni meselesi	26-27
21- Adana olayı	27-31
22- Birinci Dünya Savaşı öncesi Ermeni meselesi	31-32
23- İkinci Adana isyanı	32
1. Bölüm	
1- Tehcîre tekaddüm eden günler	33-38
2- Tehcîr kanunu	38-41
3- Tehcîr kanununun tatbiki	41-45
4- Bazı hadiseler	45-48
2. Bölüm	
1- Yozgat bölgesinden tehçir	49
2- Osmanlı devletinin bu devirdeki siyasi durumu	49-51
3- İstanbul Ermenilerinin şımarık hareketleri	51-52
4- Bogazlıyan kaymakamı Kemal Bey'in hayatı	52-53

5- Kemal Bey'in sicil kaydı	53-55
6- Bir kurban aranması	55-56

3. Bölüm

Muhakemenin safhaları	57-111
1- Muhakemenin başlaması	57
2- Tehcîr meselesi hakkında Divan-ı harp'te muhakemata başlandı	57-58
3- Muhakeme başlıyor	58
4- Müddeî-i Umumînin teşrih davası	58-60
5- Müddeî-i Şahsî Leon efendinin iddiası	60-61
6- Dava vekilleri arasında bir münakaşa	61
7- Divan-ı Harbin salahiyeti var mıdır ?	61-62
8- İkinci celse	62
9- Selâhiyet meselesi hakkında mahkemenin kararı	62-63
10- Fevkalâde Divan-ı Hârp tehçîr ceraiminin ikinci muhakemesi	63
11- Dahili dava olanlar	63-64
12- Müddî-i Umumiye reddediyorlar	64-65
13- Kemal bey'in muhakemesi	65-69
14- Tehcîr ceraiminin üçüncü muhakemesi	69-72
15- Tehcîr ceraiminin dördüncü muhakemesi	72-74
16- Yozgat mebus-ı sabıkının istimalı	74-77
17- Düzgün ifadeler	77-78
18- Kömürçüyan efendi	78
19- Tehcîr ceraiminin beşinci muhakemesi	78
20- Öjeni Varvaryan'ın macerası	79-80
21- Şahit İznif'in ifadesi	80-81
22- Tabib yüzbaşı Karabet Demirciyan efendi	81-82
23- Tehcîr ceraiminin altıncı muhakemesi	82-83
24- Şahit İstefan Ohannesin ifadesi	82-84
25- Şahit madam Veronika İstefan'ın ifadesi	84-85
26- Tehcîr ceraiminin yedinci muhakemesi	85-86
27- Hristaki efendinin ifadesi	86-87
28- Tehcîr ceraiminin sekizinci muhakemesi	87-88
29- Şahit Arşoruz'un ifadesi	88-89
30- Tehcîr ceraiminin dokuzuncu muhakemesi	89-92
31- Şahit Alis'in ifadesi	92
32- Tehcîr ceraiminin onuncu muhakemesi	92-93
33- Heyet-i Tahkikiyede	93
34- Tehcîr ceraiminin onbirinci muhakemesi	93-94

35- Nedim Bey'in ifadatı	94-95
36- Tehcir ceraiminin on ikinci muhakemesi	95-96
37- Tehcir ceraiminin on üçüncü muhakemesi	97-99
38- Tehcir ceraiminin on dördüncü muhakemesi	99-100
39- Tefvik Bey'in isticvabı	100
40- Feyyaz bey	100
41- Yozgat tehcîri muhakemesi müdafaa şahitlerinin istimai, dava vekilleri ile müddeî-i umumi arasında münakaşa, muhakemenin kararı	101 -102
42- Yozgat Tehcîrinin muhakemesi	102-103
43- Tetkikat hitam bulmuş	103
44- Feyyaz Bey tefrik olundu	103
45- Müddeî-i umuminin talebi	104
46- Yozgat tehcîrinin muhakemesi	104-105
47- Divan-ı Hârp'in selahiyeti	105
48- Kimler muhakeme edilecek ?	105
49- Tehcîr muhakemesinde müheyyec müdafaalar	105
50- Vekil Selahattin Bey'in müdafaası	105
51- Kemal Bey'in müdafaanamesi	106-108
52- Bir müdafaa karşısında	108-110
53- İdam	110-111
54- Kemal Bey'in idam kararı ve onayı	112-114
55- İdam kararının infazı	114-116
56- Defin merasimi	116-118
57- Türkiye büyük Millet Meclisi tarafından Kemal Bey'e " Milli şehit " ünvanı verilmesi	118-119
Sonuç	120-121
Ekler	

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Vesikaları

- 1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sicil-i Ahvâl Defteri : Nr. 166, s. 155
- 2- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bâbîâlî Evrak Odası : Nr. 342356

Ansiklopediler ve Dergiler

- 1- Bostan Hanefi, "1. Dünya sırasında Ermenilerin iskânı", Türk Dünyası Araştırmaları, sayı 57 İstanbul 1988 s.107-118
- 2- Bilgi Nejdet, "Sicil Kaydı Işığında Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in Hayatı ", Tarih İncelemeleri Dergisi, sayı 5, İzmir 1990, s.229-238
- 3- Çavdar Tevfik, "Millî Mücadele'de Siyasal Katılımın Oluşumu Açısından Direniş ve Gösteriler", Amme İdaresi Dergisi, Ankara 1981 Cild xiv, s.42-59
- 4- Halaçoğlu Yusuf, " Tapu-Tahrir Defterlerine Göre 15. yüzyılın İlk Yarısında Sis (=Kozan) Sancağı", Tarih Dergisi sayı 32, İstanbul 1979, s.819-892
- 5- Kandemir "Boğazlıyan Kaymakamı Nasıl Asıldı?" Tarih Hazinesi dergisi, s.575-621
- 6- Kodaman Bayram, "Ermeni Meselesinin Doğuşu Sebepleri", Türk Kültür Dergisi, sayı 219, Ankara 1981, s.240-249
- 7- Streck, (Mükrimin Halil Yinanç Tarafından İkmal), "Ermeniye" Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, cild iv, s.322
- 8- Sonyel R. Selâhi, "İngiliz Belgelerine Göre Adana'da vuku bulan Türk- Ermeni Olayları" Belleten cild LI, s.201 Aralık 1987, s.1241-1289

Gazeteler

- 1- Vakit Gazetesi, 6 Şubat 1919, Perşembe, sayı 464
- 2- Vakit Gazetesi, 9 Şubat 1919, Pazar, sayı 467
- 3- Vakit Gazetesi, 11 Şubat 1919, Salı, sayı 469
- 4- Vakit Gazetesi, 12 Şubat 1919, Çarşamba, sayı 470
- 5- Vakit Gazetesi, 13 Şubat 1919, Perşembe, sayı 471
- 6- Vakit Gazetesi, 16 Şubat 1919, Pazar, sayı 474
- 7- Vakit Gazetesi, 19 Şubat 1919, Çarşamba, sayı 477
- 8- Vakit Gazetesi, 21 Şubat 1919, Cuma, sayı 479
- 9- Vakit Gazetesi, 23 Şubat 1919, Pazar, sayı 481
- 10- Vakit Gazetesi, 27 Şubat 1919, Perşembe, sayı 485
- 11- Vakit Gazetesi, 6 Mart 1919, Çarşamba, sayı 492
- 12- Vakit Gazetesi, 7 Mart 1919, Cuma, sayı 493
- 13- Vakit Gazetesi, 25 Mart 1919, Salı, sayı 493
- 14- Vakit Gazetesi, 27 Mart 1919, Çarşamba, sayı 513
- 15- Vakit Gazetesi, 30 Mart 1919 Cumartesi, sayı 516
- 16- Vakit Gazetesi, 1 Nisan 1919, Salı, sayı 518
- 17- Vakit Gazetesi, 3 Nisan 1919, Çarşamba, sayı 520

- 18- *Vakit* Gazetesi, 8 Nisan 1919, Salı, sayı 525
- 19- *Alemdar* Gazetesi, 9 Nisan 1919
- 20- *Alemdar* Gazetesi, 11 Nisan 1919
- 21- Pulur Hasan, Tarih reddedilemez, *Hürriyet* Gazetesi, 26 Şubat 1985

Makaleler ve Kitaplar

- 1- Anadol Cemal, *Tarihin Işığında Ermeni Dosyası*, İstanbul 1982
- 2- Bayar Calâl, *Ben'de Yazdım*, İstanbul 1967 cild iv
- 3- Bolayır Enver, *Talât Paşanın Hatıraları*, İstanbul 1946
- 4- Çark Y. *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler*, İstanbul 1953
- 5- Çankaya Ali Mücellitoğlu, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1954 cild 1
- 6- Deliorman Altan, *Türklere Karşı Ermeni Komiteleri*, İstanbul 1980
- 7- Demir Kerem Neşide, *Türkiye'de Ermeni Meselesi*, Ankara 1976
- 8- *Ermeni komitelerinin Amâl ve Harekât-ı İhtilâliyesi*, Ankara 1983
- 9- Ercan Yavuz, "*Tarihi Belgelerin Işığında Ermeni İddiaları*" Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu, Ankara 1985, s.207-224
- 10- Gürün Kâmuran, *Ermeni Dosyası*, Ankara 1985
- 11- Göyünç Nejat, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, 1983
- 12- Hocaoğlu Mehmet, *Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler*, İstanbul 1976
- 13- Uras Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1987
- 14- Kevorkyan Dikran, "*Ermeni Meselesinde Tehcire Amil Olan Sebebler*", Tarih Boyunca Türklerin Ermeni toplumu ile İlişkileri Sempozyumu, Ankara 1985 s.297-303
- 15- Küçük Cevdet, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı*, İstanbul 1984
- 16- Koşay Zübeyir Hamit, *Erzurum ve Çevresinin Dip tarihi*, Ankara 1984
- 17- Mazıcı Nurşen, *Belgelerle Uluslararası Rekabette Ermeni sorununun Kökeni 1878-1918*, İstanbul 1987
- 18- Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları, İstanbul 1986
- 19- Ökse Necati, "*Ermeni Sorununun Doğuşu, Tehcir kanunu ve Uygulaması*" Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu Ankara 1985 s.271-278
- 20- Selek Sebahattin, *Millî Mücadele 1 Anadolu İhtilâli*, İstanbul 1966
- 21- Saray Mehmet, "*Türk Sovyet Münasebetleri ve Ermeni Meselesi*" Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu Ankara 1985 s. 125-131
- 22- Sevim Ali, "*Büyük Selçuklu İmparatorluğu Döneminde Selçuklu Ermeni İlişkileri*" Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu, Ankara 1985, s.67-74
- 23- Şimşir N. Bilâl, *Malta Sürgüleri*, İstanbul 1976
- 24- Tansel Salahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, cild 1, Ankara 1973
- 25- Türközü Kemal Halil, *Osmanlı ve Sovyet Belgeleriyle Ermeni Mezalimi*, Ankara 1982
- 26- Türkgeldi Fuat Ali, *Görüp İştiklerim*, Ankara 1951

Önsöz

Batılı büyük devletler uzun yıllardan beri azınlıklar meselesini ortaya atarak Osmanlı Devletini parçalama siyaseti gütmüşlerdi. İngiltere ise ; suni bir Ermeni meselesi yaratarak bir yandan Rusya ile menfaat mücadelesi yaparken öte yandan da Ermenilerin haklarını savunuyormuş gibi görünerek Ortadoğuda yayılma politikası güdüyordu. Bu politikanın gerçekleşmesi içinde masum insanların kanlarının dökülmesine sebep oluyorlardı. Bu kanlı olayları yazarken, masum insanların çektikleri çileleri görmemek hissetmemek mümkün değildir.

Türkler, 1. Dünya savaşını kaybedip Mondros Mütarekesini imzaladıktan sonra işgal kuvvetlerinin İstanbul 'a girmesiyle Türkiye 'de "İnsan avı " başlatıldı. İngiliz polisi, padişah hafiyesi ve Ermeniler elele verdiler, Birçok insan yakalanarak sorguya çekilmeden " Bekirağa Bölüğü " denen cezaevine kondular. Bunların içinde bulunan Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey 'de daha evvel yargılanıp beraat ettiği halde, kurulan özel bir mahkemede tekrar yargılanıp idama mahkum edildi. Bunun gibi birçok idama sebep olan işgal devletleri topraklarımızda masum insanlara yaptıkları baskılar yetmiyormuş gibi Türkiye 'nin ileri gelenlerinden içlerinde Sadrazamlık, Nazırlık, Şeyhülislâmlık, Meclis Başkanlığı yapmış devlet adamları, paşalar, valiler, gazeteciler, yazarlar, düşünürler olan asker sivil Türkiye 'nin seçkin kadrosundan 140 kişiyi Malta Adasına sürgüne yolladılar.

Türkler, bu kötü günlerden kendi iradeleri ve büyük önder Atatürk'ün yönlendirmesiyle kurtuldular. Türkiye Cumhuriyeti imzaladığı Milletlerarası antlaşmalarla da bir Ermeni meselesinin olmadığını bütün dünyaya ilan etti.

Bu konudaki çalışmalarına yardımcı olan Doç. Dr. Özcan Mert 'e konunun seçilmesine, yönlendirilmeme, büyük bir sabırla ve titizlikle yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Prof. Dr. Mücteba İlgürel 'e teşekkürlerimi sunarım.

Ercan Süel

GİRİŞ

ERMENİ YURDU MESELESİ

Ermeniler, Ermenistan'ı büyük ve küçük diye ayırırlar. Büyük Ermenistan, Kuzeyden Karadeniz ve Gürcistan, batıdan Kızılırmak, doğuda İran ve Hazar denizi, güneyden İran ve Irak ile çevrili yerlerdi. Küçük Ermenistan ise, Fırat nehrinin batısında kalan yerlerdi.

Bu yerlerden Fırat, Dicle, Aras, Kur çayı, Kars çayı, Murat çayı, Seyhan, Ceyhan, Kızılırmak, Yeşilirmak, ve Çoruh nehirleri çıkar ve akardı. Van gölü, Ürmiye gölü bu bölgededir. Bölgedeki önemli dağları Ağrı, Erburuz, Bingöl, Süphan, Munzur, Şason ve Köse dağlarıdır. Ermenistan, denizden oldukça yüksek bir dağ adası şeklinde görünürdü.

Ayrıca Adana, Çukurova, Tarsus ve Toros dağlarının güneyinde ve Akdenizin kuzeyinde kalan bölgeye Kilikya derler. Burası da sahil ve dağlık Kilikya olmak üzere iki kısımdı. Ermeniler bu bölgeyi de anavatan sayarlardı.

Ermeniler, Büyük Ermenistan'ı onbeş vilayete, Küçük Ermenistan'ı ise üç vilayete ayırmışlardı. Bazı Ermeni tarihçiler bir kısım Ermenilerin kökünü Kitabı-ı Mukaddes rivayetlerine bağlayarak Ermeniler'i Sincardan gelmiş olan Yasef evladından, (Hank)'tan çıkarırlar ve Ermeniler'i Ermenistan'ın yerli halkı sayarlardı.¹

Bir kısım tarihçilere göre, Tufan'dan sonra Nuh'un gemisi Ararat dağı üzerine oturmuş, sular çekildikten sonra bu bölgeye yerleşmiş olan Nuh'un oğulları, torunları ile başka yerlere gitmişlerdi. Bu arada Yasef'in oğulları da Ararat dağı civarına yerleşmişler. Bir kısmı da Mezopotamya taraflarına gitmişlerdi. Yasef'in torunlarından olan ve Ermeniler'in atası kabul edilen (Hayk)'da bunlarla beraber bulunuyormuş. Ermeni tarihçilerine göre de, Hayk Nuh'un torunudur. Bir kısım Ermeni tarihçileri de Er-

¹ Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni meselesi*, İstanbul 1987, s. 22.

menilerin Frigyalı'ların bir kolu olduğunu ileri sürerler. Herodot'ta Ermeniler'in Urartu krallığına Kafkasyadan gelmediğini, batıdan gelerek önce Phrygia (Frigya)'ya yerleştiklerini iddia eder.

Strabon, Ermenilerden bir grubun Armenos idaresinde yeni yurtları olan Akilisen (Erzincan)'a diğer bir grubun Nineva (Musul) bölgesine Frigyadan gelip yerleştiklerini söyler ise de, Armenos adına başka bir kaynaktan rastlanmaz.

Ayrıca Ermenilerin Traco-Friglerden olduğuna ve Urartuyu daha eskiden işgal ettiklerine dair arkeoloji belgeleri yoktur.

Ermeniler balkanlardan süratle geçmiş olabilirler. Frigyaya yerleşmiş iseler, güçlü Lidyalı'lar tarafından doğuya sürülmüşlerdir.²

Ermenilerin Hurriler'den olduğunu savunanlar var ise de, bu mümkün görülmemektedir. Çünkü Hurriler ne Sami ne de Hind-Avrupa dil ailesine dahil değildir. Ermeniler ise, İrani dil konuşurlar. Arnavutça ve Grekçe bazı unsurlar da dillerinde tespit edilmiştir.

Genç Tunç Çağı Hitit metinlerine göre Erzurum, Erzincan ülkesinde Hititler'e daima saldıran ve onları Kuzey-Doğuya inmelerine engel olan Azzi ve Hayaşa adlı kavim vardı. Ermeni tarihçileri bu arada Ch. Burney, eserinin 179. sayfasında Ermenilerin kendilerine Hay demelerine dayanarak Hayasalı'lardan oldukları tezini savunur. Belki de Ermeniler bu kavmin idaresinde Hay siyasi adını almış olabilirler.³

Ermeni tarihçilerin Hayk ve halkının M.Ö. 2200'de bu bölgeye geldikleri konusundaki iddiaları tutarsızdır.

Ermenilerin ilk defa olarak Milattan önce 7.ci yüzyılda batıdan göç etmek suretiyle bu bölgeye geldikleri, Ararat ovasını, diğer yerlerden daha uygun görerek bir krallık kurdukları kabul edilmiştir.⁴ Urartu devletinin yıkılışından sonra bölgeyi ellerine geçiren Ermeniler önce dillerini yerli halka benimsetmeye başlamışlardır.

MEDLER VE PERSLER DÖNEMİNDE ERMENİLER

Ermenilerin yaşadıkları bölgeyi alan Asur imparatorluğu M.Ö. 7. yüzyılın sonlarında Med'ler ile Kaldeli'lerin ortak saldırıları sonucunda ortadan kaldırıldı. Daha sonra Medler Ermenilerin yaşadığı bölgeyi de zaptetti.

Pers kralı Keyhüsrev M.Ö. 590-559 arasında Med'ler ile Perslerin birleştirdiği gibi Ermenileri de hakimiyeti altına aldı. Mezopotamya ve küçük Asyayı alarak İranda Pers imparatorluğunu kurdu.

1. Daryus zamanında en ileri devrini yaşayan Pers İmparatorluğu sınırlarını Türkistan ve Hindistana kadar genişletti. Pers imparatoru 1. Darius Ermenistanı on üçüncü Satraplık yaptı.

Pers İmparatoru 1. Darius, M.Ö. 518 tarihli Behistun yazıtında Ergani- Elaziğ kesiminde ayaklanan bir kavim diye Armenia'dan bahsetmektedir. Bu adın Ermenilerle bir ilgisi bulunmadığı, Aramice yüksek-yukarı ülke demek olan Muş ve Ahlat bölgeleri için kullanılan coğrafi bir terimdi. Bu ad Romalılar tarafından orta ve yukarı Murat suyu ile Kür ve Aras nehirlerin boyları için de kullanılmıştır. Sonraları bu ifade Avrupalılar tarafından benimsenmiştir.⁵

2 Hamit Zübeyir Koşay , *Erzurum ve Çevresinin dip tarihi* , Ankara 1984 , s.24

3 Hamit Zübeyir Koşay , *Aynı eser* , s.25

4 Esat Uras , *Aynı eser* , s.98

5 Halil Kemal Türközü , *Osmanlı ve Sovyet Belgeleriyle Ermeni Mezalimi* , Ankara 1982 , s.2

Pers İmparatorluğu sınırları içinde iki yüzyıl kalan Ermenilere İmparatorluk ordusunda çeşitli görevler verildi. İlk yerli Satrap Orandes M.Ö. 366'da Satrapların isyanına karıştıysada Pers İmparatorunun damadı olduğu için affedilmiştir. Satrap Orantes 1. zamanında Arnavir şehri hükümet merkezi, sonrada dini merkez oldu. ⁶

BÜYÜK İSKENDER VE ONDAN SONRA GELENLER ZAMANINDA ERMENİLER

Büyük İskender Pers İmparatoru 3.Darius M.Ö.331'de mağlup ederek küçük Asya'yı ele geçirdi. Ermenistan İskender imparatorluğunun bir ili oldu. Buraya Mithrines isminde İran asıllı birini M.Ö.325'de vali olarak tayin etti. Mithrines ve bundan sonra gelenler kral ünvanını taşımazlar.⁷ Büyük İskenderin ölümünden sonra ülke generalleri arasında taksim edildi. Ermenistan M.Ö. 215-190 yılları arasında Selefkilerin idaresine girdi. Bunlar Ermenistan'ı Büyük Ermenistan (Fırat'ın doğusundaki asıl Ermenistan) ve Küçük Ermenistan (Fırat'ın batısındaki bölge) olmak üzere iki kısma ayırdılar. Her birine Satrap denen vali tayin ettiler.

Romalılara M.Ö. 190 yılında Magnesi (manisa) savaşında yenilince iki vali Roma himayesine girdi.

Ermeni prensi 2. Artavazde'nin ölümü üzerine yerine geçen oğlu Tikran Küçük Ermenistan ile Büyük Ermenistan'ı M.Ö. 95'de birleştirdi. Pontus kralı 4. Mithridat ile bir askeri ittifak yaptı. Bu ittifak başlangıçta faydalı olduysada Pontus'un Roma ile savaşa girişmesi neticesinde Tikran elde etmiş olduğu bağımsızlığını Romalı general Pompe'ye M.Ö. 66 yılında yenilince kaybetti. Ermeni topraklarının büyük bir kısmı Romalılar tarafından işgal edildi. Böylece bölge bir kere daha Partlar ile Romalılar arasında tampon bölge haline geldi. Partlar M.Ö. 53'de Karrai (harran) savaşında Romalı general Crassus'u mağlup ettilerse de, M.S. 1 yılında Jul Cesar Ermeni krallığını ortadan kaldırarak bu bölgeyi Roma İmparatorluğuna kattı. Ermeniler, Partlarla Romalılar arasındaki düşmanlıktan yararlananak bazen Romalılar bazen de Partların vasalı olan kralların idaresinde yaşadı. Roma imparatoru Neron zamanında kral 1. Tiriditates ile Romalılar arasında yapılan barış görüşmeleri sonucunda 1. Tiriditates Romanın vasalı olmayı kabul etti. Bu tarihten sonra Ermenistanın başına Romalılar değişik kişiler tayin etti. Ermeniler Partlarla Romalılar arasındaki mücadelelere katılmak zorunda kaldı. Çoğunlukla Partlar tarafını tuttu. M.S. 11 yılından itibaren Ermenistanın başına yollanacak kişilerin seçimine Partların karıştığını görmekteyiz. Zaman zaman Ermenistan Roma ve İran tarafından işgal edilmekte, fakat neticede Roma hakimiyeti devam etmekteydi.⁸

224 yılında İran'da Part sülalesi son bularak yerine Sasaniler geçince, bu tarihten itibaren Ermenistan'daki Part'lı krallar İranda tekrar Partların gelmesi için mücadeleye giriştiklerinden Ermenistan gene zaman zaman İran ve Roma tarafından işgal edildi. 297 yılına kadar süren bu mücadele, Ermenistan Roma hakimiyetinde Part soyundan gelen krallar idaresinde kalması ile sonuçlandı.

Ermenistan, 301 yılında Hıristiyanlığı kabul etti. Ancak Hıristiyanlığı kabul eden Ermenistan halkı olmayıp Ermeni prensi 3.Trirate'dir.

Diğer feodal prenslerin ve halkın Hıristiyanlığı kabulü için uzunca bir zaman geçti. Aynı tarihler

6 Hamit Zübeyir Koşay , *Aynı eser* , s.26

7 Esat Uras , *Aynı eser* , s.42

8 Kâmuran Gürün *Ermeni Dosyası* , Ankara 1985

de Sasani İmparatorluğunda Zerdüşî dininin kuvvetle yerleştiği dönemlerdi.

Bu sebeble Sasaniler Ermenistanda Hıristiyanlığın yerleşmesini iyi gözle görmedikleri gibi Roma İmparatorluğundaki gelişimi de tehlikeli bulmuşlar ve Roma ile Sasaniler arasında uzun süren savaşlar yeniden başlamıştır. Neticede 390 yılında Ermenistan Roma ile Sasaniler arasında ikiye bölünmüş, doğu kısma sasaniler tarafından tayin edilen ve Arsasid sülalesine mensup 3. Hüsrev iadesinde İran'a, batısı ise Ermenistandaki eski Arsasidlerden 3. Arşak'ın idaresinde Romaya bağlanmıştı.⁹

Sasani hükümdarı 2.Yezdgerd (439-457) bu memlekete ateşe tapan din adamları gönderdi. Bunun sonucu 451 yılında bir isyan çıktı. İran Ermenistan'ı işgal ederek, isyancıları 451 tarihinde tamamen ezdi.

BİZANS VE İSLAM DÖNEMİNDE ERMENİLER

Romanın yerini almış olan Bizans kendi hakimiyetindeki Ermenistanı Ermenilerden tamamen temizleme politikasına başlamış. Feodal aile reislerini uzaklaştırıp yerlerine Bizans memurları gönderdikten başka, bölge ahalisini Trakyaya naklederek yerlerine başka bölgelerden insanları ve savaşlarda ele geçirilen esirleri getirip iskan etmişlerdi.¹⁰

Ak Hunların 484 yılında büyük bir zafer kazanması üzerine İranlılar, Ermeniler ile Nuvarsak anlaşmasını imzaladılar. Dini ayaklanmanın lideri olan Vahan Mamikyan'a 485 tarihinde muhtariyet verdiler. Çeyrek yüzyıllık bir barış döneminden sonra Jüstinyanus zamanında Ermeniler İran ile Bizans arasında yine anlaşmazlık konusu oldu. İki devlet arasında çarpışmalar devam ederken İslam orduları Kadisiye (636) ve Nehavent (640) zaferleri sonunda İranlıları kovarak Ermeni topraklarına yerleştiler. Feodal şeflerden Theodoros Rştuni İslam akınlarını durduramayınca Araplar ile Ermeniler arasında anlaşma yapıldı.

681 tarihinde birleşerek Hazar Türklerine karşı aynı cepheye çarpıştılar. Araplar 690 yılında Ermenistanın başına Achot Bagratuni'yi getirdiler.

Bu devir Bizansın batıdan, Hazarların kuzeyden, Arapların güneyden adeta münavebe ile akınlar tertip ettikleri senelerdir.

Halife Velid zamanında Muhammet İbni Mervan'ın Bizanslıları da yenilgiye uğratarak 705 yılında Ermenistanı tamamen işgal ettiği ve bütün derebeyleri de öldürttüğü söylenir. Bu tarihten sonra Dvin şehri Arap valilerin merkezi olmuştur.

Abbasiler, Emevilerin yerini alınca Ermenistanın idaresi Halifenin kardeşi Mansur'a tevdi oldu. Bundan sonra uzun seneler Ermenistan Arap valiler tarafından idare edildi. Ermeni derebeyleri ise bu seneler zarfında adeta devamlı şekilde birbirleriyle mücadele halinde görünmektedirler. 885 senesinde bu iç mücadelede Bagratid ailesinden Achot'un diğerleri arasında sıvrılıp üstünlüğü elde ettiği ve hepsinin müracaatları üzerine Halife Almutemed'in ona krallık hil'atı yolladığı anlaşılıyor. Bu hil'atın yollanışı Ermenistanın Arap hakimiyetinde kalmasına son vermiş değildi. Ancak 430 yılından beri ilk defa bütün Ermenistanın başına yeni bir Ermeni prensi getirilmekteydi.¹¹

9 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s.19

10 *Aynı eser*, s.20

11 *Aynı eser*, s. 21

Bizans 970 tarihinden itibaren yeniden Abbasilerin yerini almaya ve Ermenistan üzerine seferler düzenlemeye başladı. 1020 tarihinden itibaren de Oğuzların akınları başladı. Oğuzların karşısına ilk çıkanlar Van gölü etrafındaki Vaspurukan beyliği idi. Bu beyliğin başında bulunan Senegerim Havhannes'in Bizans imparatoru 2. Basile müracaatla topraklarını ona terkettiğini buna karşılık İmparatorun Sivas bölgesini verdiği kaynaklardan anlaşılmaktadır. Vaspurukan Beyinin Sivas'a 14 bir erkek nüfusla gittiği, kadınların ve çocukların da bunları takip ettiği ve hepsinin Bizans tebası oldukları anlaşılmaktadır.¹²

2 Basile Ermenistanın diğer kısımlarında işgal etmeye devam etti.

1025 yılında öldüğünde Ermenistanın üçte birini işgal etmişti. Henüz işgal edilmemiş olan Ani'daki Bagratid prensi topraklarını imparatora vasiyet etmişti. Öte yandan Kars Bagratid prensi Abas, Taşir Bagratid prensi David, Seval gölü güneyindeki Siuni prensi Grigor bağımsızlıklarını sürdürüyorlardı.

Topraklarını Bizansa vasiyet eden Ani'daki prens ölünce İmparator 5.Michel arazinin teslimini istedi. Prens yerini alan oğlu 2.Garik (1042-1045) vasiyete riayet etmeyince imparator bir ordu sevk etti. Bizans imparatoru bu arada ölünce yerine geçen imparator 9.Konstantin tahtına iyice yerleşince Ani'yı zaptetti. (1045)

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE ERMENİLER

Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in devletin fetih planları uyarınca görevlendirdiği İbrahim Yenal, fetih hareketlerini Dicle kıyılarına değin uzatırken, Kutalmış da Aras'ı geçerek Ermeni ve Gürcü halkın yoğun bulunduğu kesimleri akınlara tabi tuttu. Bu akınları durdurmak için İmparator Constantin Monakmak, 1045 yılında Gürcü prensi Liparit'in kumandasında gönderdiği kuvvetler Gence önlerinde Kutalmış tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır.¹³ Sultan Tuğrul, 1054 yılında ordusunun başında doğu Anadolu sınırlarını aşarak Muradiye ve Erciş'i fethettikten başka sevkettiği kuvvetler Bayburt ve Trabzon akınlarda bulundu. Tuğrul beyin Anadoludan ayrılmasından sonra Selçuklu prens ve emirleri 1059'da Ermeni halkının yoğun bulunduğu Sivas'ı almışlardı. Selçuklu fetihleri sırasında Ermeni toprakları Türk- Bizans mücadelesine sahne olmuştu.

Selçuklular, Alp Arslan idaresi altında yeni bir kudret kazandılar.¹⁴ Alp Arslan 1064 yılında Rey şehrinde hareketle Anadoluya girerek Kars ve Ani gibi doğu Ermenistan'ın müstahkem şehirlerini zaptetti. Bizans İmparatoru 4. Romanos Türklerin artmakta olan kudretlerine bir şed çekmek için (1071) yılı ilk baharında 100 bin kişilik bir ordu ile sefere çıktı.

Kat'i bir meydan savaşı Malazgirt yakınında oldu. Alp Arslan bu savaşta hasmını imha etti. İmparator esir edildi. Bu mağlubiyet Türk orduları tarafından Bizans'a vurulan ilk büyük darbe oldu. Doğu Anadolu Ermenistan ve kapadokya gibi imparatorluğun hakiki kuvvetini teşkil eden bütün bu memleketler, ebedi olarak, Türklere bırakıldı.

Selçuklu orduları tarafından memleketin muntazam bir sistem dahilinde işgal edilmesi, Erme

12 Kämuran Gürün, *Aynı eser* s.22

13. Ali Sevim, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu Döneminde Selçuklu Ermeni İlişkileri", Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu, Ankara 1985, s69

14. 'Ermeniy'e' Maddesi, İslam Ansiklopedisi Cilt. IV s. 321

nilerin orta ve güney Anadolunun her tarafına hicret etmelerine sebep teşkil etti. Bizansın da devamlı baskıları yüzünden bir kısım Ermeniler Kilikya'ya yerleştiler. Bizans himayesi altındaki kral 2. Gagik Bizanslılar tarafından 1079'da öldürüldü. O zamana kadar varlığını sürdüren Ermenibirliği fikri büsbütün zayıfladı. Bu nedenle Kilikya'ya doğru Ermeni gücü arttı.

Öldürülen kralın yakını olan Rupen Bizansa isyan ederek Kilikyanın Kozan dağlarında bir beylik kurdu. (1080) Halefi olan 2. Leon haçlılara yardım ettiği için krallık tacı verildi. (1198) 2. Leon 1200'de yaptırdığı büyük bir katedrali ve kaleyi Ermeni prenslerinin tac giydikleri ruhani bir şehir haline getirdi. ¹⁵

Osmanlı tahrir defterlerinde 16. yüzyıl'da Kilikya Ermeni krallığının merkezi olan bugünkü Kozan (Sis) sancağındaki bir kısım köylerde ve kalelerde Ermeni nüfusa tesadüf edilmesi bu tarihi göç ve yerleşmenin sonucudur. ¹⁶ Aynı tahrir defterlerine göre, Sis kasabasında falcı- keşiş mahallesi, köşek mahallesi, Pulur mahallesi ve antın mahallesi olmak üzere 4 gayr-i müslim mahallesi dörtte müslüman mahallesi vardı. sis sancağına bağlı olan Feke kalesi, Anvarza kalesi, Lember kalesi, küpdere kalesi ve Pars-Berd kalesinde gayri müslim nüfusa rastlanmaktadır.

Sis sancağının genel nüfusu ise tahmini olarak:

	Müslim Hane-Mücer	gayr-i müslim Hane-Mücer	toplam Hane-Mücer
1519 Tahriri	1717 329	546 132	2263 461
1523-24 tah.	2776 1124	575 216	3351 1340
1525-26 tah.	2868 1246	471 174	3339 1420
1536-37 tah.	2331 1506	540 280	3761 1786

Her hane 4 kişi olarak hesap edilecek olursa, yaklaşık olarak sancağın nüfusu 1519'da 7197'si Türk, 2316'sı gayrimüslim toplam 9513: Tahmini 1523-24 yılındaki deftere göre, 12228'i Türk, 2516'sı gayrimüslim toplam 14744: 1525-26'da 12718'si Türk, 2858'i gayr-i müslim toplam 14776 ve 1536-37 tarihinde de 14390'ı Türk, 2440'ı gayr-i müslim toplam 16830 kişi olarak ortaya çıkar. Bu durumda müslim ve gayr-i müslim oranı 1519'da %32.2: 1523-24'de %20.8: 1525-26'da %16.3 ve 1536-37 yılında %16.9 dur. ¹⁷

Osmanlı Tahrir defterlerinde görülen ikinci bir gerçekte, Osmanlı Devletinin doğu Anadolu'ya hakim olmasından sonra, kasabalardaki Ermeni nüfusunda büyük bir artış görülmektedir. Bunun nedeni kasabalarda ticaret ve sanat imkanları bulan bir kısım Ermeni halkının köyleri terk etmesidir. ¹⁸

Kilikyada kurulan Ermeni krallığı Moğol istilası karşısında yıprandı. Öteyandan Mısır Memlukluları Suriye ve güney Anadoluda hakimiyetlerini arttırdı Ermeniler onlarla da mücadeleye başladılar. 'Devamlı Moğolların yanını tutan Ermeni kilikya kralı 6. Leon Memluklulara esir düşünce krallığı Memluk Devleti tarafından 1375'de ortadan kaldırıldı.

Ermenistan dediğimiz coğrafi bölge ise: Büyük Selçuklu İmparatorluğu içinde, Sultan Sancar'ın 1157'de ölümüne kadar yaşadı. Bu tarihten 1194'e kadar Irak Selçuklularının idaresinde, sonra Harzemşahlara daha sonra da İlhanlıların yönetiminde kalmıştı. İlhanlı devleti yıkılınca, bölge

¹⁵ Yusuf Halaçoğlu, *Tapu - Tahrir defterlerine göre XVI. yüzyılın ilk yarısında sis (kozan) sancağı*, Tarih Dergisi, sayı XXXII Mart: 1979, s.820

¹⁶ Nejat Göyünç *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, 1983, s.48

¹⁷ Yusuf Halaçoğlu, *Aynı makale*, s.873

¹⁸ Nejat Göyünç *Aynı eser*, s.48 - 49

1334 yılında Celayirlilerin 1383'de Timur'un ölümünden sonra Karamoyunluların idaresinde, 1450 yılından sonrada, tamamen Akkoyunluların yönetimine girdi.¹⁹

Sonuç olarak ifade edilebilir ki:

1- Selçuklular, Anadolu'da fetih ve yurt edinme faaliyetlerine başladıkları zamanlarda, Bizans'ın doğu siyaseti sebebiyle ,Vaspuşkan ve Armanya'daki küçük tabi Ermeni prensliklerini ilhak etmeleri sonucunda, bu bölgede, Vasal statüsünde de olsa, herhangi bir Ermeni siyasi teşekkülü değildi.

2- Ermeniler, selçuklu tarihinin hiç bir devrinde, Bizans'ın yaptığı gibi, herhangi bir tehcire tabi tutmadı. Bilakis imparatorluğun diğer vasallarına oranla daha çok imtiyaz verilerek. dini inanç ve faaliyetlerine müdahalede bulunulmadı. Bu sebeple de Türkleri adeta bir kurtarıcı olarak karşılamışlardı.

3- Ermeniler, Büyük Selçuklu döneminde, bağımsızlığa kadar varan geniş özgürlük ve müsamahaya sahiptiler. Türk kültür ve medeniyetiyle kaynaşmış bir halde, bu hayat düzenlerinin verdiği mutluluk ve refahın geniş akisleri, bu gün elimizde bulunan Ermeni müelliflerinin muhtelif kayin-namelerinde görülür.²⁰

Nitekim Osmanlı idaresindeki Ermeniler her türlü ticari işlerle uğraşarak refah içinde yaşamışlardır. Ayrıca içlerinde devlet idaresinde kaabiliyet ve istidatı olanlar idari kademelerde görev almışlardır. Hatta bazılarının nazır da olduklarını biliyoruz. Osmanlı devletinin Türk birliğini Anadolu'da gerçekleştirmeye başladığı sıralarda, yurtlarında kalan Ermeniler güvenlik içinde yaşadılar ve yavaş yavaş orta ve batı Anadolu'ya doğru yayılmaya başladılar.

OSMANLILAR DÖNEMİNDE ERMENİLER

Fatih Sultan Mehmed İstanbulu aldığımda Rum halkına din serbestisi verdiği gibi bu şehirdeki Rum Patrikhanesini muhafaza ederek 1461 yılında İstanbul'da Ermeni patrikhanesini kurmuştu. Buradaki Ermeni piskoposu Ovakimi bir kısım Ermeni aileleri ile birlikte İstanbul'a getirmiş, onu Ermeni patriği tayin ederek Samatyadaki Sulu Manastır denilen kiliseyi tahsis etmişti.²¹ Böylece Osmanlı Tebası olan Ermeniler tam bir rahat ve huzura kavuştular. Oysa Hristiyan Bizans İmparatorluğu döneminde bile, İstanbul'da Ermeni patrikhanesi kurulmasına izin verilmemiş sadece Ermeni kilisesi varlığını sürdürmüştür. Fatih, Rum patriğine verdiği dinsel hakları Ermeni patriğine de tanımıştı. Böylece Ermeni patrikleri sadece Ermenilerin değil artık süryani, kıpti ve habeşlilerin de dinsel başkanları olmuştu.²²

Aslında Ermenilerin Bizansın baskısından korunmaları için Anadolu'da ayrı bir cemaat olarak örgütlenmelerine müsaade eden ilk Osmanlı padişahı Orhan Beydi (1326-1362) Bursayı alarak baş şehir yaptığı 1326 tarihinde Kütahya'daki ilk Ermeni ruhani merkezini de Bursaya naklettirmişti.²³ Fatih Sultan Mehmet İstanbulu aldıktan sonra Ankara, Bayburt, Adana, Tokat ve Sivas çevresinden Ermeni aileleri getirterek şehrin muhtelif semtlerine iskan ettirmişti. Şehrin altı ayrı yerine yerleştirilen Ermenilere Altı Cemaat adı verilmişti.²⁴

19 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 22

20 Ali Sevim, *Aynı makale*, s. 73

21 Nejat Göyünç, *Aynı eser*, s.49

22 Yavuz Ercan, *Aynı makale*, s.211

23 Halil Kemal Türköz, *Aynı eser*, s.12

24 Nejat Göyünç, *Aynı eser*, s.50

Osmanlı ordusunun 1475te aldığı Kefede getirilen Ermeniler Edirnekapıya, Fatihin 1479 Karamandan getirttiği Ermeniler Samatya taraflarında yerleştirilmişlerdi.²⁵ Böylece Ermeni nüfusu İstanbulda çoğaltılmış, iskan hadisesi teşvik edilmişti. Bu konuyla ilgili olarak Rahip Y.G.Çark, 1953te neşredilen eserinde şöyle demiştir; Eğer Türkler İstanbula gelmemiş veya gelmeleri gecikmiş olsaydı, Ermenilerin İstanbula yerleşmeleri ve inkişafı pek şüpheli olacak, hatta belki de izleri bulunmayacaktı.²⁶ İstanbul Ermeni patrikliği on dokuzuncu yüzyıla kadar fermanlarında "Altı Cemaat" resmi ünvanını kullandı. Fatihden ikinci Mahmuda kadar üç yüz elli yıllık sürede hıristiyanların ve ermenilerin dini ve toplumsal işlerine kesinlikle karışılmıyordu. Patrikhanelerin kendi mahkemeleri ve hapishaneleri vardı. Sürgün kararları ve dini olmayan cezalar verirlerdi.²⁷

Ermenilerle ilgili bir önemli durum da Yavuz Sultan Selim zamanında olmuştu. Yavuz 1516 yılında Mısır seferine çıkmış Suriye ve Filistin ile birlikte Kudüste Osmanlı yönetimine girmişti. Yavuz Kudüsü bizzat ziyaret etmiş, şehrin dışında Ermeni patriği 3.Serkiz, diğer rahipler ve halk karşılamıştı. Osmanlı tarihinde sertliği ile tanınan Yavuz Sultan Selim 9 Kasım 1517de Ermeni patriğine, Ermenilerin hak ve imtiyazları belirten bir ferman vermiştir. Bu fermanın başında özetle şöyle denilmektedir; "Eskiden beri bazı koşullarla ellerinde bulunan kilise, manastır ve diğer kutsal yerleri, Kudüsün içinde ve dışında bulunan kilise ve ibadethaneleri eskinen hangi koşullarla ellerinde bulunduruyorsa, yine aynı şekilde devam etmek üzere Ermeni toplumuna patrik olanlar sahip olacaklardır. Hazret-i Ömer ve Selehattin Eyyubi zamanında verilen fermanlar gereğince bütün kutsal yerleri, taşınır ve taşınmaz malları tasarruflarında kalacak ve gerekli bütün ibadetleri serbestçe yapabileceklerdir. Mallarının tasarrufu ve ibadetleri sırasında devletin yönetim görevlerinden başkalarından hiç kimse karıştırmayacak ve rahatsız etmeyecektir. Bugünden sonra, ayrıntılarıyla anlatıldığı üzere ferman gereğince hareket edilip, başka toplumlardan hiç kimseyi karıştırmayıp, bu konuda çocuklarımdan, vezir-i azamlardan, sulahe-i kiramdan, kadılardan, beylerbeyi, sancakbeyi, mirmiran ve voyvadalari, beytülümâl ve kassâm görev lileri, subaşlıları, zaimler, tımar sahipleri, mübaşirler, âmiller, iç erleri, mal sahipleri ve diğer kapım kullarından ve başkalarından, özet olarak küçük ve büyükten yaratılmış hiçbir fertten, ne olursa olsun, her ne suretle olursa olsun, her ne sebeble olursa olsun, karıştırmayacak rahatsız etmeyecek, değiştirmeyecek ve bozmayacaktır. Her kim karışır, rahatsız eder, değiştirir ve bozarsa, hükümdarların yardımcısı olan Tanrının katında suçlular takımından sayılınsınlar. Ermeni halkı böyle bilsin, hazineler açan hükmünü, alemi süsleyen ak tuğra ile parlak ve bezenmiş gördüklerinde, kutlu anlamını doğru ve anlatmak istediğimizi onaylanmış bilip, şerefli tuğrama güvensinler.²⁸ Yavuz Sultan Selim gibi sert padişahın Ermenilere gösterdiği bu yakınlık, yüksek değerde bir insanlık örneğidir. Fatih ve Yavuz gibi diğer padişahlarda Ermeni olayları başlayana kadar aynı anlayışı göstermişler ve aynı nitelikte fermanlar vermişlerdir.

Anadolu şehirlerinden İstanbula Ermeni iskanı 11. Yüzyılda da devam etti. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Van ve çevresinin 1534 tarihinde fethi sırasında birçok Ermeni sanatkar ve usta İstanbula getirilmiştir. Gürcistanın 1590 yılında fethi sırasında bu iskan ve nakil devam etmiştir. Çeşitli yerlerden getirilerek İstanbula iskan edilen Ermeniler cami, medrese, saray, kervansaray ve hamam

25 Esat Uras, *Aynı eser* s.50

26 Y.Çark, *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler*, İstanbul 1953 s.13

27 Esat Uras, *Aynı eser*, s.150

28 Yavuz Ercan, *Aynı eser* s.211 - 212

inşaatlarında işçi, kalfa, usta ve mimar olarak çalışmışlardır.

17. Yüzyılda İstanbulla önce gelen Ermeniler ile sonra gelenler arasında yerli ve taşralı diye ayrılıklar doğdu. Yerli Ermeniler doğu Anadoludan göç eden taşralı Ermenileri cemaat işlerine karışmalarını engellemek istediler. Taşradan gelen Ermeniler Eçmiyadrin taraftarı diye anılıyorlardı. Bunlar cemaat işlerine karışmak istediler. Gün geçtikçe sayıları arttığından nüfuzları da arttı. Eçmiyadrin ruhani reisinin İstanbulu 1651 yılında ziyaretinde Kilikya ruhani reisiyle bir anlaşma imzalandı. Bu sırada dengeyi sağlamak isteyen, üçüncü grup Ermeniler katolikler partisini meydana getirdi. Bu parti tutucu Ermeni cemaati olan doğuluların hücumuna uğradı.

Öte yandan, Kafkaslı Ermeniler 17. Yüzyıl başlarında İran-Osmanlı anlaşmazlığından faydalanarak, Karabağda bir derebeylik kurarak Karabağ Melikleri adını aldılar. Bunlar Reisleri David Bey önderliğinde 1722-1724 yıllarında Osmanlılara karşı savaştılar. Bu olayların batılı Ermeniler üzerinde de etkisi olmuştur. Osmanlı Rus savaşlarında o bölgedeki Ermeniler Ruslara yardım etti.

Zaten 17. yüz yıl ortalarından itibaren Ermenilerin Ruslara yakınlık duymalarından Çar deli Petro faydalanmak istemiştir. 1723-1724'de Kafkaslara sızmaya başlayarak eski Ermenistanın bir kısmını teşkil eden bu bölgeyi İran'dan almayı başarmıştır. Ruslar Hıristiyan Gürcü ve Ermeni prenslikleri ayrı ayrı dostluk ve ticaret anlaşmaları imzalamışlardır.²⁹ Ruslar bu anlaşmalara göre: Hıristiyan Gürcü ve Ermeni prenslikleri ile ticaret yaparak iki prensliğin ileri gelenlerinin çocuklarını da okutmayı kabul ediyorlardı. 1783 yılında bu anlaşma taraflar arasında muhteviyeti değiştirilerek yenilendi. Ruslar, bu anlaşmaya göre Hıristiyan Gürcü ve Ermeniler İran ve Osmanlılara karşı koruyacaktı. Daha önce Rusya'da tahsile giden Hıristiyan Gürcü ve Ermeni gençleri ülkelerine dönmeyerek Rus ordusunda subaş olarak kalamayı tercih etmişlerdi. Rusların 1828-1819'da Osmanlı devletine karşı Kafkaslarda yaptığı savaşlarda Ermeni ve Gürcü asıllı subayların önemli rolü olmuştur. Bu subaylar Rusların direktifleri ile kendi halklarını Osmanlı devletine kıskırtıkları gibi Rusyadaki tahsildeki arkadaşlarından çeteler kurduklarını görmekteyiz. Militan bir havaya giren Ermeni asıllı subaylar Kafkasyada Rus işgali altındaki Müslüman ahaliye karşı zalimane hareket etmeye başlamışlardır³⁰

General Yermolav, bu subaylardan olup Rusların Kafkas ordusu kumandanlığına kadar yükselmiştir. Kafkas müslümanlarına karşı gaddarca hareket ettiği için sonunda onların isyan etmelerine sebep olmuştur. Bu müslüman ayaklanması kısa bir zamanda milli bir harekete dönüşerek Şeyh Şamil önderliğinde yürütülen "müridizm" hareketinin temelini teşkil etmiştir.³¹

Türklüğün ezeli düşmanı olan Emperyalist Rusya Türk devletini parçalamak sonra yutmak politikasını milli siyaset haline getirdiğinden Türk egemenliği altında olan Balkan milletlerini önce Osmanlı devletine karşı isyan ettirmiş. Sonra da istiklal kazandırdığı toprakları kendi içine almıştı. Rusya ile aynı safta bulunan Fransa ve İngiltere, ileri tarihlerde hür dünya için büyük tehlike olacak Rusya'ya göz yummuşlardı.³²

Her şeye rağmen Osmanlı devleti yöneticileri imparatorluk sınırları içinde yaşayan milletlerin ve cemaatlerin hürriyetlerine, dini işlerine ve eğitimine karışmadıklarından Osmanlı Ermenileri de sakin bir

29 Mehmet Saray, *Türk - Sovyet Münasebetleri ve Ermeni Meselesi*, Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri sempozyumu, Ankara 1985, s.127

30 Aynı makale, aynı sayfa

31 Mehmet Saray, *Aynı makale* s.127

32 Neşide Kerem Demir, *Türkiyede Ermeni Meselesi*, Ankara, 1976, s.28

hayat süremiyorlar, askerlikten muaf olmaları sebebiyle de mali durumlarını geliştiriyor, nüfuslarını arttırarak Anadolu ve İstanbul'da kendi kültürlerini geliştirmek imkanını buluyorlardı.³³ Bizans kilisesi'nin Ermeni Kilisesi ile birleşme teşebbüsü akamete uğradığı gibi Latin Kilisesinin birleşme teşebbüsü netice vermemiştir. Buna rağmen Osmanlı Ermenileri arasında 1641 yıllarından sonra Latin rahibi Pere Clement Galeno'nun başlattığı Katolik propagandası, uzun mücadelelerin sonucunda bazı Ermeniler tarafından kabul edilmişti. Sultan 2. Mahmut 1830 yılında Ermenileri bir cemaat olarak kabul ederek Hagopos Çukuryan adlı bir papazı Ermeni Katolik patriği tayin etmişti. Amerikan misyonerlerinin 1828 yılında başlattığı protestanlık propagandası da bazı Ermeniler üzerinde etkisini gösterecekti. 1850'de kurulan protestan cemiyetine padişah fermanı ile reis tayin hakkı tanınmıştı.³⁴ Böylece Ermeniler dini bakımdan bölündüler.

Abdülmeccid'in padişah bulunduğu 1839'da Gülhane hatt-ı Hümayun'u (Tanzimat-ı Hayriye) ilan edildi. Bu hat ile bütün Osmanlı azınlıkları için ırk ve mezhep farkı gözetmeden eşitlik, can ve mal emniyeti sağlanıyordu. Bu ferman Ermenilerin siyasette gelişmelerini sağladı.³⁵

Eşitlik perdesi altında , Ermeniler arasında sınıf mücadelesi başladı. Esnaf, bankerlerden, tüccarlardan ve devlet memurlarından oluşan Ermeni büyüklerine karşı harekete geçti. Bunların Milli işlerde nüfusları kırılmak istendi.³⁶ Ermeniler arasındaki andlaşmazlıklara, rekabete rastlamak mümkün olduğu halde, Türklerle aralarında genel olarak bir andlaşmazlık görülmemiştir. Türklerle olan bu iyi münasebetlere tanzimatın sağladığı geniş imkanlar sebep olmuştu.

Ermeniler, 19. yüzyılın ikinci yarısında ulaşılmış oldukları bu refah devrine hem tanzimatın getirdiklerine hem de Türklerin kendilerine olan itimatlarına borçlu idiler. Tanzimatla başlatılan reform hareketleri ve gayr-ı müslümlere tanınan diğer haklardan yararlanan Ermeniler Osmanlı devletinin en yakın yardımcısı durumuna geldiler. Osmanlı toplumu veya aydını Avrupai reformlara henüz hazır değildi. Reformların uygulamasını yapacak bilgili, tecrübeli, dil bilen bir kadrosu yoktu. Bu bakımdan Osmanlı idarecileri yabancılara ve gayr-ı müslümlere baş vurmaya mecburiyetinde kalmıştı. Osmanlı devleti Rumlara olan itimatını kaybetmişti. Bu yüzden Ermenilerden yararlanma yoluna gidildi. Bu güvenin neticesinde dil bilen Ermenilere Bab-ı Ali'de ve vilayetlerde, devletin üst makamlarında çekinilmeden görev verildi.³⁷ Ayrıca Ermenilere ticari konularda da geniş imkanlar verildi. Böylece Ermenilerle Osmanlılar arasında bir iş bölümü ortaya çıktı. İmparatorluğun işleri iki cemaat arasında taksim edildi. Ermeniler tüccarlık, bankacılık, kuyumculuk, zanaatkarlık işlerinde çalışıyorlardı. Türklerde çiftçilik, hayvancılık, ve askerlik işleri ile meşgul idiler. Ermenilere, sadakatlı hizmetlerinden dolayı "Millet-i Sadıka" denilmiştir.³⁸

Ermeniler, 1856 Paris andlaşmasından itibaren reformların kendilerine tanıdığı haklardan ve Osmanlıların müsamahasından faydalanarak teşkilatlanmaya başladılar. Okullar açtılar. Gazete ve dergi çıkardılar. Bu arada Rusyadaki Ermeni yazar ve fikir adamları tarafından çıkarılan gazete ve broşürlerle Osmanlı Ermenileri Türkler aleyhine kışkırtıldı. Bunun neticesinde Patrik Migırdıç Hrimyan 1857'de Van'da Varrak manastırı içinde matbaa kurarak, Ermeni istiklâli için Vasporagan (Van Kartalı)

33 Nejat Göyünç, *Aynı eser*, s.54

34 Neside Kerem Demir, *Aynı eser*, s.29

35 Esat Uras, *Aynı eser*, s.151

36 Esat Uras, *Aynı eser*, s.151

37 Bayram Kodaman, *Ermeni Meselesinin Doğuşu Sebepleri*, Türk Kültür Dergisi sayı 219, Ankara 1981, s.247

38 Bayram Kodaman, *Aynı makale* s.247

isimli gazeteyi çıkartmıştı.³⁹ Osmanlı idarecileri gelişmeleri tam olarak değerlendiremedikleri için geniş imkanlar vermeye devam ettiler.

Nitekim 1860'da Ermeni Milleti Nizamnamesi hazırlandı. Bu nizamname 17 Mart 1863 tarihinde Sultan Abdülaziz tarafından kabul edildi. Bu nizamnameye göre, İstanbul'da 140 üyeden oluşan bir meclis kuruluyordu. Ermeniler bu meclisten alınan kararlara göre yönetilecekti. Meclis üyelerinden 20'si İstanbuldaki din adamlarından, 40'ı İstanbul dışından, 80'i yine İstanbul Ermenileri içinden seçilecekti. Daha evvel kurulmuş olan 14 üyelik dini meclis ile 20 üyelik siyasi meclis kaldırılmıyordu. Fakat bunların üyeleri 140 kişilik milli meclis tarafından seçilecekti.⁴⁰ Böylece Ermenilere anayasal hak verilerek bağımsız cemaat veya devlet durumuna getirilmişlerdi. Ermeniler, Türklerden önce daha fazla haklara sahip oldular.

Osmanlı devletinde Türkler 1876'da bir anayasaya, ardından da Milli meclise kavuştu iseler: Bu kısa süreli oldu. 1908'de ilan edilen 2. meşrutiyet ile yeniden anayasaya ve meclise kavuştular.

Ermeni nizamnamesiden Ermenilerin yararları hakkında bir Ermeni yazarın görüşleri şöyle sıralanmaktadır.⁴¹

- 1- Batı medeniyetine ve eğitimine doğru bir adım atılmıştır
- 2- İstanbul'da diğer illerde bir çok okullar ve kültür kurumları açılmıştır
- 3- Ermeni dil ve kültürünün gelişmesine neden olmuştur.
- 4- Daha çok gazete ve dergi yayınlanmıştır
- 5- Ermenileri seçim usullerine ve mücadelelerine alıştırmıştır
- 6- Kilise mensuplarının hukuku sınırlandı.
- 7- Ermenilere toplu olarak şikayette bulunmak uygulamaya geçmek kuvvetini vermiştir.
- 8- Katolik, Protestan ve diğer mezheplerdeki Ermenilerin bunalımlı günlerde birleşmesini sağlamıştır.
- 9- Ermenilerde ihtilal ruhu uyanmış, Ermeni meselesi ortaya atılmıştır

Bir kısım Ermeniler, bu nizamnameden memnun olmadıkları gibi, millet için de felaket getirdiğini söylerler. Diğer bir Ermeni yazar Saruhan⁴² "Ermeniler mühim milli kuruluş olan, milli Nizamname ile yarım yüzyıldan fazla yaşadılar. Bütün iç, Milli, dini işlerini aynı zamanda bu nizamname ile gördüler. Bu kanun Osmanlı hükümetin, in onayladığı bir Nizamname idi. Bu nizamname ile çalışanlar milli bir bağımsızlık elde etmek için uğraştılar, Birisi diğerini doğurdu" diyor. Ermenilerin itiraflarından da anlaşılacağı gibi bu nizamname ile elde edilen geniş hürriyet ve serbestiye o tarihte Avrupa'da hiç bir azınlık sahip değildi. Fakat özel olarak yetiştirilmiş Ermeniler bunun kıymetini bilmediler. Verilen hakları suistimal ederek "Muhtariyet" ve "istiklal" için propagandaya hız verdiler. Artık Osmanlı devletine karşı isyan etmeyi kafalarına koymuşlardı. Bilhassa Mıgırdıç Hrimyan'ın Muş'tan İstanbul patrikliğine getirilmesi, Ermeni sorununun İstanbul'a oradan da Avrupaya geçmesini sağladı. Hrimyan'ın Ermeni patriği olması üzerine Ermeni istekleri, şikayetleri de milli Ermeni meclisine ulaşarak orada tartışılmaya başlandı. Hrimyan İstanbul'da iki esas üzerinde çalışmaya karar verdi⁴³

39 Cemal Anadol, *Tarihin ışığında Ermeni Dosyası*, İstanbul 1982, s.46

40 Nejat Göyünc, *Aynı eser* s.56

41 Cemal Anadol, *Aynı eser*; s.45

42 Esat Uras, *Aynı eser*, s.175

43 Esat Uras, *Aynı eser*, s.176

1- milli Nizamnamenin tekrar inceleyip, taşra Ermenilerinin ihtiyacına göre değiştirmek

2- İstanbul Ermenilerinin, meclisin ve hükümetin dikkatini Ermenistan'a çevirmek.

Hrimyan Ermeni meclisinde ki bir nutkunda, "Ben Ermenistan'nın acı çeken bir temsilcisiyim. Benden öncekilerin derman aramak için hükümete ne şekilde başvurduklarını biliyorum. Fakat ben daha etkili, acı bir mücadelede bulunacağım" diyordu ⁴⁴

Mıgırdıç Hrimyan'ın başlattığı fitne ve fesat memleketin her yanına yayılmaya yüz tuttu. Bunun nitecesi olarak her taraftan şikayetler gelmeye başladı. Ermeni milli meclisinde uzun çekişmeler tartışmalar oldu. Meclis arkası kesilmeyen bu isteklerin bir rapor haline getirilmesine karar verdi. Hazırlanan rapor 18 Şubat 1872 tarihinde hükümete verildi.

Raporda yer alan şikayetlerden en önemlileri şunlardır:

1- Devlet memurlarının suistimalleri

2- Mahkemelerde Ermenilerin şahitliklerinin kabul edilmesi

3- Vergi alınmasındaki yolsuzluklar

Bu şikayetlerin yanında şu isteklere de yer veriliyordu.

1- Askeri bedel yerine asker vermeliyiz

2- İllere yetkili müfettişler gönderilmeli

3- Kanunların Ermeniceye tercümesi yapılmalıdır

4- İllerdeki İslamların ellerindeki silahların alınması veya Ermenilere de silah verilmesi

Devlet verilen bu raporun incelenmesi için üyelerinin yarısı İslam ve yarısı Gayr-ı Müslümden kurulu bir komisyona havale etti.

Mıgırdıç Hrimyan Ermeni milleti nizamnamesinin Avrupa usulüne göre düzenlenmediğinden, Ermenilerin ihtiyacına cevap vermediğini ileri sürerek yeni şartlar konarak, Ermenilerin refah ve hayat seviyelerinin yükseltilmesini istiyordu. Asıl amacı taşra Ermenileri için ayrı nizamname çıkartmaktı. İstanbul ve taşra Ermenilerinin haklarını ayrı ayrı belirterek daha geniş haklar elde ederek, milli mecliste tam bir hakimiyet kurmak niyetinde idi. Mıgırdıç Hrimyan, bu tutum ve davranışlarıyla Ermenileri emri altına aldıktan sonra devlete karşı yeni sorunlar çıkartmak niyetinde idi. Taşralı Ermenilere güvenerek milli Ermeni cemiyetine karşı çıkmaktan çekinmiyordu. Artık kendi milletine bile acımayan bir ihtilalci olarak Ermeni milli meclisini iyice karıştırmıştı. Kavgalarının arkası kesilmiyordu. Mıgırdıç Hrimyan Ermeni meclisini idare edemeyeceğini anladığından, yaşlılık ve sıhhi sebebler ileri sürerek Ağustos 1873 tarihinde istifa etti.⁴⁵

Mıgırdıç Hrimyan'nın istifası ile boşalan Ermeni patrikliğine Nerses Varajabetyan geçti. Yeni patrik, nizamnamede önemli değişiklikler yapmayı planlayarak, Fransız millet meclisi örneğinde tüzük hazırlattı. Bunun zamanında Türklerin Ermenilere zulüm iddiaları ve haksız isnatlar ortaya atıldı. (1876) Bu sırada Osmanlı devleti Bosna Hersek isyanı, sırbistan ve Bulgaristan'a sığırdığından sıkıntılı idi. Ermeniler bu sıkıntılı günlerden yararlanmak istiyorlardı.

44 Esat Uras, *Aynı eser*, s.176 - 177

45 Esat Uras, *Aynı eser*, s.179

Bu sıkıntılı günlerde 2. Abdülhamid Osmanlı tahtına geçmiş ve Meşrutiyeti ilan etmişti. Ermeni patriği'de arkadaşları ile hazırladığı bildirisini Ermeni milletine açıkladı. Patrik Nerses Varjebetyan 1876'da toplanan İstanbul konferansında İngiliz delegesine eski patrik Mıgırdıç Hrimyan tarafından hazırlanmış, Türklerin Ermeniler üzerine yaptığı baskıları gösterir bir rapor verdi. Fakat konferansın konusu Ermeni sorunu olmadığı için bu rapordan bir sonuç alınmadı.

Ermeniler Avrupa devletlerinin müdahalesi sayesinde Yunanlıların bağımsızlarını kazanmalarını örnek alarak Anadolu'da bağımsız devlet kurma politikasına kapılmışlardı. Bu politikanın Ermenilere zararı olacağını söyleyen aklı başında Ermeniler var ise de, bunlar da hainlik ve korkaklıkla suçlanıyorlardı.

Osmanlı hükümetinin iyi niyetle kabul ettiği Ermeni milleti Nizamnamesi, kötü niyetli Ermeniler için bulunmaz bir fırsat olmuştu. Ermeni aydınları şiirler destanlar yazarak hayali bir Ermenistan kurma çalışmalarına girmişlerdi. Aşağıya örnek olarak aldığımız şiirin ne kadar tahrik edici olduğunu görürüz.

Harbe Davet

Borular Ararat tepesinde ovaya müthiş ra'dlar yağıdırıyor
 Kahramanların kanları ateş altında bir kat daha kabarıyor
 Vatan yoluna herkes işitsin anlasın
 Ermeni ruhları ateş gibi parlıyor
 Siz, kahramanlar, Allahın ihsan edeceği ikil-i zafere mütehassirsiniz
 Siz, Allahın tes'idine muhtacsınız
 İleri, cesur kahramanlar evladı
 Ey vatan intikanımı almak isteyen Ermeniler
 Haydi takım takım silah başına
 Hepimiz sık bir sıraya
 İntikam silahıyla ileriye doğru atılın
 İntikam silahıyla bir sağa bir sola saldırın
 Haydi ileri
 Bir sağa bir sola
 Haydi ileri
 İleri daima ileri
 Haydi ileri ⁴⁶

Böylece Ermeniler her türlü propaganda medotları ile silahlı eyleme geçmek için büyük moral kazanmışlardı. Zamanımıza kadar devam eden Ermeni meselesinin çıkmasını hızlandıran 1877-1878 Osmanlı Rus savaşının sonucunda yapılması istenen Anadolu İslahatı olmuştur. Büyük devletlerin Osmanlı İmparatorluğundan istediği Anadolu İslahatı aslında eski politikaları olan Şark meselesi yani Osmanlı İmparatorluğunu parçalama siyasetlerinin Anadolu topraklarında tatbik edilmeye başladığının başka şekilde ifadesidir. Büyük devletlerin Tanzimattan beri İslahat ve İmtiyaz adı altında yürüttükleri

46 Ermeni Komitelerinin Âmâl ve Harekât-ı İhtilaliyesi Ankara 1983, s.37

politikalarının asıl amacı Osmanlı İmparatorluğunu tasviye etmektir. Bunun neticesi olarak Rumelide pek çok toprak ıslahat adı altında batılı devletlerin giriştiği faaliyetlerle imparatorluktan kopmuştur.

Bu faaliyetlerden çeşitli imtiyazlar kazanan Balkan milletlerinden bazıları 1877-78 Osmanlı Rus savaşı sonunda bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu oyunları Rumeli'de oynayan devletler Anadolu'da da yeni oyunlarını sahneye koymaktaydılar ⁴⁷

Osmanlı Rus savaşının neticesinde andlaşmalara koyduktukları maddelerle ilk defa Anadolu ıslahatını ortaya attılar. Bulgar ayaklanmalarını örnek alan Ermeniler'de, büyük devletlerin desteği ile başlattığı olaylarda ilgili devletler tarafından istismar aracı olarak kullanıldı.

Rusya Osmanlı imparatorluğunun Rumeli topraklarında olduğu gibi Asya topraklarında da Hıristiyan azınlıklara dayanmak suretiyle tarihi emellerini gerçekleştirmek niyetindeydi. Bu nedenle harp esnasında işgal ettiği doğu vilayetlerinde oturan Ermenilerin milliyetçilik duygularını tahrik edecek propagandalara başladı. Ermeniler de kendi aralarındaki sorunları bir kenara bırakarak müşterek hareket etmeye başladılar. Rusya müstakil bir Ermenistan kurulmasını istemeyip, doğu Anadolu'yu elinde tutarak Ermenilerin sempatisini kazanmak suretiyle nüfuz kurmaktı. ⁴⁸ Osmanlı devletinin, Avrupa topraklarında yaşayan Hıristiyanların haklarını almak bahanesiyle, 1877-78 savaşına girmiş olan Rusyanın bu hareketinden cesaret alan Ermeniler, Rusyanın hizmetine koşmuşlardır. Daha sonra hizmetlerinin mükafatını almak için harekete geçtiler. Ermeni patriği Nerses Varjabedian'ın başkanlığında toplanan Ermeni meclisi Rus çarına gönderdiği muhtıradan doğu Anadolu'da, Fırat nehrine kadar olan bölgenin Türklere geri verilmeyip, Rusyaya ilhak edilmesini bu olmadığı takdirde, Bulgaristana ve Bulgar milletine verilecek imtiyazların, Ermeni milletine de verilmesini, işgal edilen toprakların boşaltılması halinde ise, Osmanlı hükümetinden ıslahat yapılması için maddi bir teminat alınmasını ve bu ıslahatın tatbik ve tamamlanmasına kadar Rus işgalinin devam etmesini istiyorlardı. ⁴⁹

Edirne'de mütareke görüşmelerinin başlaması üzerine bir heyet gönderen Ermeniler, Osmanlı topraklarında bir Ermenistan bölgesinin olduğunu kabul ettirmek istiyorlardı. Rus heyetinde bulunan eski İstanbul elçisi İgnatief Osmanlı topraklarında Ermenistan diye bir bölgenin mevcut olmadığını, Ermenilerin dağınık bir halde yaşadıklarını, bu nedenle Bulgarlara verilen hakların kendilerine verilmeyeceğini, Ermeni heyetine bildirdi. Fakat Ermenilerden yararlanmayı planlayan İgnatief, onlara mücadeleye başlamalarını söyledi.

Edirne'deki mütareke görüşmelerinde bir netice alamayan Ermeniler Ayastefanos (Yeşilköy) da devam eden sulh görüşmelere sırasında Rus Çarının kardeşi Gran dük Nikolayı ikna ederek, Patrik Nerses Ermenilerle ilgili bir maddeyi andlaşmaya koydurmayı başardı. Türk heyetinin muhalefetine rağmen 3 Mart 1878 tarihinde Ayestefanos andlaşması imzalandı. Bu andlaşmanın 16. maddesi Rus askerinin doğu Anadolu'yu tahliye etmesi ve buranın Osmanlı devletine iade edilmesi halinde iki devlet arasında sorun olacağı ileri sürülerek, Ermenilerin sakin olduğu vilayetlerde derhal ıslahat yapmaya ve Hıristiyanların kürtlerden, Çerkezlerden korunmalarının taahhüt ettiğini belirtiyordu. Böylece Ermeni meselesi Şark meselesi ile birlikte ele alınmış oluyordu. ⁵⁰

Ermeniler 16. madde ile önemli yol kat etmişlerdi. Ermenistan denen bir yerin varlığı, buranın

47 Cevdet Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı*, İstanbul 1984, s.1

48 Cevdet Küçük, *Aynı eser*, s.2

49 Cevdet Küçük, *Aynı eser*, s.2 - 3

50 Cevdet Küçük, *Aynı eser*, s.3 -4

İslahate muhtac olduğu kabul edilmişti. Andlaşmadaki diğer maddeler Rusların doğu Anadolu'da bir köprü başı tutmalarını sağladığı için İngilterenin işine gelmiyordu. Ayestefanos andlaşmasını geçersiz hale getirmek için çalışmalara giriştiler. Osmanlı devletinin yanında yer alarak Rusyaya karşı Osmanlı devletini savunacaklardı.

Savunmanın etkili ve çabuk olması bahanesiyle geçici olarak Kıbrıs adasını işgal ettiler. Ayestefanos andlaşmasında bulunan Avrupa devletlerinin çıkarlarına dokunan maddeleri değiştirmek üzere 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin andlaşmasının imzalanmasını sağladılar. Bu andlaşma da Osmanlıların lehine olmadı. Ermeniler bu andlaşma ile Rus kontrolü yerine Avrupa kontrolünü elde etmiş oluyorlardı. Patrik Nerses İngiliz kamu oyunun dikkatini çekmek için, Avrupadaki Ermeni kiliseleriyle propaganda faaliyetine girişti. Özellikle İngiltere'de Rusların Anadolu'dan çekilmesinden sonra Türklerin Ermenilere saldırmaya başladıklarını ileri sürerek kamu oyu oluşturmaya başladı.⁵¹

Ermeni patriği Berlin kongresinden sonra Ermeni milli meclisinde yaptığı konuşmada öğretmenlerin gerilemiş doğu illerine giderek, isyan için hazırlıklara girişmelerini teşvik ediyordu.

ERMENİ KOMİTELERİ

Hıncak Komitesi: Hıncak (Ermenice çan sesi, çingirak demektir) 1887'de Kafkas Ermenilerinden Avadis Nazarbeg sonradan karısı olan Maro adlı kadın ve Kafkasyalı Ermeniler tarafından İsviçrede kuruldu.⁵²

Üyelerimizin hepsi Rusya Ermenisi olan Hıncak komitesi, Karl Maks'ın Prensiplerini benimsemiş, çalışma sahası olarak Türkiye'yi seçmişti. İngilizlerden gördüğü yakın alaka ve yardım sonucunda merkezini Londra'ya nakletmiş, yayın organı olarak günlük Hıncak gazetesini neşretmişti. İstanbul'da Şube açıldıktan sonra İzmir, Trabzon ve Halep gibi vilayetlerde de Şubeler açmışlar; Birçok Ermeni bu Cemiyetlere girmişlerdi. Hıncak komitesi Ermenilerin çoğunlukta olduğu vilayetlerde Şubeler açarak ihtilal yapmak hazırlığında idi. Komitenin gayesi Doğu Anadolu'yu Ermeni yurdu yaptıktan sonra İran'dan Azerbeycan ve Rusya vilayetleriyle Rusya'nın Hazar denizine kadar olan topraklarını elde ederek büyük bir Ermenistan devleti kurmaktı. Hıncak partisinden 3 kişilik komite 1886'da hazırladığı programı yayınladı.⁵³ Bugün bile etkinliğini sürdüren program, hem komünist hemde milliyetçi bir görüş yansıtır. Programın ana hatları şöyledir;

1. madde- Bu günkü düzen bir ihtilalle ortadan kaldırmak ve onun yerine ekonomik gerçeklere ve sosyal adalete dayanan bir cemiyet oluşturulmalıdır.
2. Madde- Politik
3. madde- Ekonomik hedefleri gösterir.
4. madde- Türkiye'de ihtilal yolu ile gerçekleştirilecek hedeflere varılmak için kullanılacak metod; propaganda, tahrik, tedhiş, teşkilatlanma
5. madde- Bu tedhiş hareketlerini yürütmek için özel bir kol kurulacaktır.
6. madde- Parti'de bir merkez komitesi olacaktır. İşçilerden ve köylülerden oluşacak iki geniş ihtilal grubu kurulacaktır. Ayrıca gerilla ceteleri kurulacaktır.

51 Cevdet Küçük, *Aynı eser*, s.14 - 15

52 Cemal Anadol, *Aynı eser*, s.95

53 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s.130-131

7.madde- İhtilali gerçekleştirmek için en müsait zaman Türkiye'nin harbe girdiği dönem olacaktır.

8. madde- Süryaniler ve Kürtler,Türklere karşı mücadeleye hazırlanmalıdır

9. madde- Türkiye Ermenistanın bağımsızlığı elde edildikten sonra ihtilal Rusya ve İran Ermenistanına yayılacak ve federatif Ermanistan kurulacaktır.

Hınçak partisi 1890'da Kumkapı gösterisini, 1894'de Sasun isyanını, 1895'de Babralı gösterisini, 1895-1896'da Zeytun isyanını üslenmiştir. Ermeni komitelerine Rus ve İngiliz sefir ve konsoloslarının yardım ettikleri bilinmektedir. İşte onlardan biri olan Osmanlı devleti nezdindeki Trabzon İngiliz konsolosluğu elçi Sir Philip Currie'ye 28 ekim 1895'de verdiği raporda şöyle demektedir:

"Hıncaklar, hareketleri dışarıdan idare ediyorlar ve kendileri tamamıyla emniyet içinde buldukları halde, Türkiye'deki ırkdaşlarının hayatlarını altüst ediyorlar, maksatları, İslamları, Hıristiyanlara karşı tahrik etmek ve katliamlar çıkartarak memleketi dehşet içinde bırakmaktır. Bütün dünyaca malûm olmalıdır ki, bu teştilatın anarşik bir karakteri vardır." ⁵⁴

TAŞNAK KOMİTESİ

Ermenicede Taşnaksütyun kelimesi fedarasyon manasına gelmektedir. çeşitli Ermeni gruplarının bir araya gelmesiyle ortaya çıktığından bu partiye federasyon adı verilmiştir. Taşnaksütyun kelimesi Türkçede kısaltılarak değiştirilmiş, bu teşkilata kısaca "Taşnak" denmiştir. Bu komite 1890'da Kafkasyada kuruldu. İstanbul, Trabzon ve Van şehirlerinde şubeleri açıldı. Gayesi: Tiflisteki "Genç Ermenistan" cemiyeti ile, merkezi Van'da olan "Ermeni Armeniagamlez" ve Hınçak'ı birleştirmek ve Türkiye'ye geçen çetelere yardım ederek, Türkiye'nin doğu vilayetinde bir Ermenistan devleti kurmaktır.⁵⁵

Bunun gerçekleşmesi, Akdenize inmek isteyen Rusyanın yolunun kapanması olduğundan, Rus tarafı Ermeniler bunu istemiyorlardı. Komitenin hedefi müstakil bir devlet kurmaktır. Bunun için komite hedefini kapalı hale getirdi ve siyasi iktisadi yoldan hürriyet parolasını ortaya attı. Hınçak partisinde, fedarasyon içine katılmış gibi görünürse de, Taşnakların faaliyete geçmekte, yavaş hareket ettiklerini ileri sürerek, 5 Haziran 1891 tarihinde Hınçaklar fedarasyondan ayrıldılar. Zaten komünist olan Hınçakların fedarasyon içinde kalmaları mümkün değildi.⁵⁶

Taşnaklar 1892'de bu genel kongre kararı vererek partinin resmi yayın organı Drosnak gazetesinin yayınına başladılar. Bu toplantıda partinin programı ortaya çıktı. Programda partinin gayesine erişmek için kullanılacak yol şu şekilde tespit ediliyordu.⁵⁷

- 1- Çeteler teşkil etmek ve onları faaliyete hazırlamak
- 2- Her yola baş vurarak Ermenilerin maneviyatını kuvvetlendirerek ihtilalci faaliyetlerini arttırmak
- 3- Ermenileri silahlandırmak için her yola başvurmak
- 4- İhtilal komiteleri kurup aralarında irtibat sağlamak
- 5- Kavgayı teşvik ederek hükümet yetkililerini yıldırarak, muhbirleri yıldırarak
- 6- Ulaştırmayı sağlayarak insan ve silah nakliyatı yapmak
- 7- Hükümet müesseselerini yağmalamak ve harab etmek

54 Esat Uras, *Aynı eser*, s.441-442

55 Neşide Kerem Demir, *Aynı eser*, s.50

56 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s.133

57 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s.133-134

Taşnak partisi bir teşkilat yönetmeliği hazırladı. Buna göre: Doğu ve batı olmak üzere iki büro kuruluyordu. Doğu bürosu bölgesini : Giresun, Harput, Diyarbakır hattının doğusu Kafkas , Rusya ve İran meydana getiriyordu. Batı bürosu: Giresun, Harput, Diyarbakır hattının batısı ile Balkan yarımadası da, Amerika, Mısır, Rusya ile İrandan başka bütün yabancı ülkeleri içine alıyordu.⁵⁸

Bu şekilde kurulduktan hemen sonra Taşnak partisi bir terör örgütü olarak ortaya çıkıyordu. Hınçak partisinin, Türk- Rus-İran Ermenistanlarından oluşacak bağımsız bir Ermenistan devleti istemelerine karşılık, 1892 Taşnak programında bağımsızlık kelimesi dahi kullanılmamıştır. Osmanlı imparatorluğundan da tam bir ayrılığı kabul etmemişlerdi. Ancak 1919'da parti 9. genel kongresinde Taşnaklar programlarını genişleterek, Türk ve Rus Ermenistanlarını birleştirip müstakil ve bağımsız bir cumhuriyet kurmak görüşüne gelmişlerdir.

Bir terörist teşkilatı olarak faaliyete geçen Taşnaklar, Osmanlı bankası baskını, Sasundaki 1904 isyanını ve yıldız suikastini üstlenmişlerdir. Taşnaklar organize bir parti olmadan önce de tedhiş hareketlerine başlamışlardır.

Nitekim, bir yandan kilise ve dini faktörünün, öte yandan devletlerinin politasının alt zeminini hazırlamasından sonra, ortaya çıkan isyan düşüncelerini, terör örgütleri rahatlıkla kullanarak, isyan dönemine girildi.

Ermeni tedhiş olaylarının ve isyanların başlaması

HAZIRLIK SAFHASI

İlk isyan hareketlerinin tertipcileri papazlar oluyordu. Niçekim eski patrik Mıgırdıç Hırımyan. Yeni patrik Nerses Varjabetyan ve Matyas İzmirliyan'ın iştirakiyle üçlü bir komite kuruldu. Bu komite silahlı isyanların başarıya ulaşması için çalışmalara başladı.

Ermeni patriği, Berlin kongresi arifesinde İngiliz elçisi ile konuşurken, Avrupa devletlerinin ilgisini çekmek için isyan gerekiyorsa bunun zor olmayacağını söylüyordu. Ayrıca Berlin kongesinden sonra Ermeni Milli Meclisinde yaptığı konuşmada öğretmenleri ve gençleri doğu illerine gitmeye teşvik ediyordu. Bir yandan Ermeni kilisesi öte yandan Avrupa devletlerince desteklenen misyonerlerin faaliyetleri sonucunda Avrupa'da isyan tohumları ekilmiş oluyordu. Kurulan komitelerde bunları bütün güçleriyle sömürmeye başladılar.⁵⁹

Ermeni teröründe önemli rolü açık ve gizli faaliyetleriyle patrikler oynamıştır. Buna en iyi örnek Ermeni patrikhanesinin Sivas'ta ele gecen 5 Mayıs 1879 tarihli genelgesidir. "...ilişik önemli talimat islahat komisyonun kararıyla bütün piskoposluklara gönderildiği gibi size de gönderildi. iyi mütalaa ederek uyanık olunuz.

Ermenistanın tehlikeli zamanlarında Ermenilerin gördükleri zulüm ve işkencelerin ortadan kalkmasını ve islahat meselesini millet ele almıştır. Bu millet olma borcudur. Bu mesele ile uğraşmak bütün zihinleri tirmalarsa milletin ayrılığına sebep olur. Ermenistan meselesine zarar verir. Ermeni milletinden olup ve mezhepce protestan, Katolik, Ortadoks ve buna benzer diğer mezhep ayrılıklarına bakmayarak bu meselede hepsini bir araya toplayıcı ve birlik olun ki, Ermenistan meselesi yaşatılabilsin kaybedilmesin...

Okullardaki çocukların fikirlerini dahi Ermenistan meselesiyle doldurun. Okulu olmayan ve öğretmen tutmaya gücü yetmeyen köylerde de hiç değilse papazlar, erkek ve kız çocuklarına imza atmasını öğretmelidirler. Ayrıca şehirlerde ve köylerde okuma yazmayı bilmeyen büyüklere de yazı yazmayı öğretsinler. Hiç olmazsa imzalarını atabilsinler. Zira bu ilerde lazım olacaktır.

Avrupa devletleri Anadolu'nun her tarafına konsoloslar tayin etmektedirler. Oralardaki Ermeni Meclisleri ve başkanları konsoloslarla sık,sık görüşüp buluşmalıdırlar. Ermeni milletinin dertlerini konsoloslara açıkça bildirmeli ve konsoloslarla tam ve yakın bir ilişki sağlanmalıdır ki; bizim meselemizin yabancı ağızlardan aleyhimize olarak konsoloslara duyurulmasına imkan kalmasın...

Medeni Avrupa mezhep ayırımı yapmadan bütün Ermenilerin haklarını gözetir ve arka olur. Avrupa'nın medeni devletleri buna hazırdır. Hıristiyan Ermenilerin dertlerini duymak ve onlara derman bulmak Berlin konferansının 61 nci maddesiyle çoğunluk hakları üzerindedir. Şimdiden biz bu çoğunluğu konsoloslara ispat etmeye çalışarak bu haklara laik olduğumuzu, becerikli, namuslu olduğumuzu gösterelim. Bilgiye susamışlığımızı göstererek islahat ve emniyeti arzulağığımızı kabul ettirelim.

Her nerede olursa olsun karşınıza çıkan Avrupa'lı yolcuları güler yüzle karşılayıp ağırlayarak Ermenilerin yaradılışındaki misafir severliği de göstermelisiniz. Onlara eski Ermenilik hikayelerini

söyleyip, Ermeni davasına yardımcı olmak lazımdır. Avrupalı yolculara Ermenistan'ın bu günkü gerçek durumunu anlatarak onların yardımını dilemelisiniz. Bunları kilise cemiyetleri ile cematine duyurun ve telkin edin. Avrupalı yolcular hasta olursa ve size muhtaç kalırsa hemen onların yardımına koşunuz ki kalplerini kazanmış olasınız. Sizin böylesine öğütlere ihtiyacınız yoktur. Ancak Müslümanların eski barbarlığı yüreğinizde kökleşmiş ise korkmayınız, o zamanlar çoktan geçti. Hıristiyan Avrupalı yolcularla çok samimi ve içten ilişkiler kurmalısınız.

Bu talimatı, bu nedenle göstermek luzumunu duyduk. Osmanlı devleti sizin Avrupalı yolcularla kurabileceğiniz samimi ilişkilere engel olmayacaktır. Eğer bunun için zulüm ve işkenceye uğranılırsa mahalli hükümete şikayet edilmelidir. Aynı zamanda en yakındaki konsolosa da durum bildirilmelidir. patrikhaneye de olup bitenler bütün ayrıntılarıyla yazılmalıdır." ⁶⁰

5 Mayıs 1879

Patrik
Nerses Varjabetyan

1880 yıllarından itibaren Ermenilerin yaşadığı doğu vilayetlerinde kıpırdanmaların başladığı bildiriliyordu. Erzurumdaki İngiliz konsolosu Everet, Ermenilerin avrupalıların kendilerine yardımcı olmalarını sağlamak için harekete hazırlandıklarını, İstanbul'dan gelen komitecilerin Ermenileri hazırladıkları, dışarıdan getirilen silahların Ermeni evlerinde toplandığını, yakında önemli bir karışıklık başlayacağını 25 Haziran 1880 tarihli raporunda bildiriyordu.⁶¹ Aynı şekilde Van İngiliz konsolosu yüzbaşı Clayton'un 12 Ekim 1880 tarihli raporunda Rusya Ermenistanında cemiyetler kurulduğunu, ajanlar angaje edilerek, Türk Ermenilerine silah dağıtıldığını bildiriyordu. Ermenileri isyana hazırlayan yalnız Rusya değildi. İngiltere başta olmak üzere diğer devletler de dolaylı ve direkt yollardan yardımcı oluyorlardı.

Ermeni çeteleri, Ermeni nüfusunun az olduğu bölgelerde isyan çıkarmayı amaçlıyorlardı. Böylece Türk çoğunluğu galeyana getirip Ermenileri ezdirmek sonrada bu olayı Avrupada propaganda sermayesi yapmak istiyorlardı. Eğer Türklere bir hareket göremezlerse, çeteler Türk kılığına girerek kendi ırkdaşlarını katlediyorlardı. Devletin zabıta kuvvetleri olaylara mani olmaya kalktığı zaman, hemen Avrupadaki merkezleri kanalıyla Osmanlı devleti aleyhinde propagandaya başlıyorlardı. Büyük devletlerde bu olayları bahane ederek Osmanlı hükümetini sıkıştırıyorlar istedikleri tavizleri koparmaya çalışıyorlardı.⁶² Nitekim aşağıdaki hadise bu düşüncemizi teyid etmektedir.

60 Mehmet Hocaoğlu, *Arşiv vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler*, s.181 - 182

Geniş bilgi için bk. Devlet Arşivi: Yıldız Evrakı: Kısım:2y

61 Cevdet Küçük, *Aynı eser*, s.103

62 Cevdet Küçük, *Aynı eser*, s.105

Musa bey olayı

Muş bölgesinde yaşayan Mulki aşiretinin reisi olan Musa beyin bir Ermeni kızını kaçırıldığı, zorla Müslüman yapmaya çalışarak, kardeşi ile evlenmeye zorladığı kızın müslüman olmayı kabul etmemesi üzerine döverek gözünden sakatladığı iddia edildi. Ermeni patriği, Ermenilere Zulüm edildiğini ilan ederek Padişaha şikayetlerde bulundu. 2. Abdülhamid de Musa beyi yargılamak üzere İstanbul'a getirilmesini emretti. Olay Avrupada duyulduğu zaman büyük akis uyandırdı. Bunun için Ağustos 1889'da yapılan duruşmayı pek çok gazeteci ve sefaret temsilcileri takip etti.

İngiliz sefiri, Ermenilerin baş savunucusu olduğunu göstermek için gayret sarfetti. Hatta Musa Beyin mahkum edilmesi için çeşitli diplomatik girişimlerde bulundu. Fakat yapılan açık muhakeme sonunda Musa bey suçsuz bulunarak beraat etti. Ama İngiliz elçisi bunu bir gurur meselesi yaparak, Bab-ı Ali'ye karşı tutumunu sertleştirdi. Sonuçta, Padişah Musa beyi uzak bir bölgeye sürgüne yollamak zorunda kaldı.⁶³

Erzurum olayı

2. Abdülhamid, İngiltere, Fransa ve Amerika başta olmak üzere yurt dışında kurulan Ermeni komitelerinin ülke içinde yürüttükleri faaliyetlerini kontrol etmek için Ermenileri yakın takibe aldırdı. Şüphelenilen herkesin evi ve üzeri aranmaya başlandı. 20 Haziran 1890 günü Erzurumda bulunan Ermeni kilisesi ve Ermeni okulunda silah imal edildiği ve depolandığı hakkında ihbar alan güvenlik kuvvetleri, mahkemeden aldıkları arama izninden sonra papazın ve okul müdürünün nezaretinde arama yaptılar. Bu aramayı bahane eden Ermeniler, komitacılarının teşviki ile ertesi günü ayaklandılar. Kargaşalığı önlemeye gelen zabıta üzerine ateş açarak bir askeri öldürdükleri gibi, dört askeri de yaraladılar. Bunun üzerine halk ayaklanarak Ermenilere saldırdı. Çıkan çatışmada sekiz Ermeni ve iki Türk öldü. Ayrıca 60 Ermeni ve 45 Türk yaralandılar.

Bu olayın çıkış nedenleri ve gelişmeleri Erzurumda bulunan İngiliz ve diğer devletlerin temsilcileri doğruya yakın ifadelerle raporlarını ülkelerine yolladıkları halde, Avrupada, gerçeğe uymayan, Ermeniler katlediliyor şeklinde yoğun bir propaganda başlatıldı.

Öte yandan Erzurum olayında askere ateş açan, öldürme olayına karışan Ermenilerden 28 kişi yakalanarak adalete teslim edilmişti. İstanbulda bulunan büyük devletlerin elçileri, her yola baş vurarak 28 Eylül'de bu canilerin serbest bırakılmalarını sağladı. Bu yetmiyormuş gibi onları tevkif eden savcı da görevinden alındı. Böylece büyük devletlerin bu tutumları isyancıların ilerideki faaliyetlerine cesaret verdi.⁶⁴

Kumkapı gösterisi

Hıncak komitesi mensupları, Musa bey olayından ve Erzurum ayaklanmasından istedikleri neticeyi alamadıklarından Avrupanın ilgisini çekecek başka bir olayın hazırlığına giriştiler.

Patrik Horen Aşikyan Kumkapıdaki Ermeni kilisesinde haç yortusu için toplanmış büyük bir kalabalığa hitab ediyordu. Hıncak parti üyelerinden Harutyán Cangilyan, kilisede Ermeni islahatını savunan Padişaha hakaret eden bir beyanname okudu. Sonra da patrikhaneye giderek Türk armasını parçaladı. Ermeni patriğinin protesto etmesine rağmen, Hıncak'lar onu da padişaha gitmek için zorladılar. 15 Temmuz 1890 Pazar günü yıldız sarayına yürüyüş başladı. Askerler yolu kestiler. Çıkan çatışmada bazı Ermeni ve Türkler öldü ve yaralandı. Elebaşı olan Harutyán Cangilyan tutuklandı. 20

63 Cevdet Küçük, *Aynı eser* s.106

64 Cevdet Küçük, *Aynı eser* s.107 - 108

Ağustos'da idama mahkûm edilmesine rağmen ölüm cezası padişah tarafından müebbet hapse çevrildi.

Hıncak komitesi, düşündüğü bir mümayiş yapamamış, olaylar Avrupanın müdahalesini gerçekleştirilmeden son bulmuştu. Fakat gösterinin önemli yanı çetecilerin Osmanlı payitahtında kargaşalık çıkarabileceklerini göstermiş olmalarıydı.

2. Abdülhamid, batılı devletlerin olayları istismar etmemeleri için 1891 yılı başında Ermeniler için bir genel af ilan etti.⁶⁵ Tutuklu Ermeniler serbest bırakıldı isede: Komitelerinin faaliyetleri ve tezvîr kampanyaları durmadı.

Merzifon ve Tokat olayları

İngiltere de 1892'de iktidar değişikliği Ermeni komitelerinin ümidini arttırdı. Yurt dışında basılan bildiri ve broşürlerin Osmanlı topraklarına sokulmasına devam edildi. Duvarlara asılan bu ilanlar ve broşürlerle yakında İngilterenin kendilerini kurtarmaya geleceğini iddia ediyorlardı. Duvarlara asılan pankartlarda "Vatansever İslam komitesi" sahte imzası kullanılıyordu. Merzifondaki Amerikan misyonerlerine ait Anadolu kolejinin duvarlarına aynı pankart asıldığı için okulun öğretmenlerinden Karabet Tomayan ve Ohannes Kayayan tutuklandılar. Fakat Padişah bunları affetti.

2. Abdülhamid pankart asmadan çeşitli yerlerde tutuklanar için 1893'de genel bir af ilan etti. Fakat buna rağmen hareketler devam etti.

Nitekim Ermeni çeteleri 1893 Eylülün de merzifon'da güvenlik kuvvetlerini ateş açarak 25 askeri öldürdüler. 27 Nisan 1894'de patrik Aşikyan'a başarısız bir suikast girişiminde bulundular. Patrik bu olay üzerine istifa etti. 4 Ağustos 1894'de Tokat'da posta arabası basılarak soyuldu, çatışmada bir jandarma eri şehit edildi.

Birinci Sasun isyanı

İsyanları ile önemli olan Sasun, o zamanki sivil teşkilata göre, yüzde fazla köyü olan, idare bakımından Siirt'te bağlı, arazinin dağlık ve yerin sarplığı yüzünden hükümet nüfuzundan uzak bir yerdî. Halkı, Ermeniler dahil olmak üzere Zazaca ve kürçe karışık bir dille konuşuyorlardı.

V. Cuinet'ye göre Sasun'da⁶⁶

Müslüman 10370

Ermeni 8389

Yezidi 970

Diğer 372

Olmak üzere toplam 20101 nüfusu vardı.

Kumkapı gösterisinin ele başlarından olan Mihran Damadyan İstanbuldan Atina'ya kaçmış, 1891'deki Atina mümayişine katılmış, sonra Türkiye'ye gelerek Sasunda çete kurarak halkı isyana teşvik etmeye başlamıştı. Çete, çeşitli yerlere baskınlar yaparak masum insanları öldürmeye başladı. 1893 yılı içinde aşiretlerle çeteler arasındaki kanlı çatışmaların başlaması üzerine hükümet bölgeye asker yollarayark duruma hakim oldu.

Damadyan yaralı olarak yakalanarak, İstanbul'a yollandı ise de burada serbest bırakıldı.

Damadyan'ın yakalanmasından sonra, Hamparsum Boyacıyan Murad takma adını alarak is-

⁶⁵ Cevdet Küçük, *Aynı eser* s.109

⁶⁶ Esat Uras, *Aynı eser*, s.471

yan hazırlıklarının devam ettirdi. Gayesi Ermenileri bölge aşiretlerine saldırtmak ve ordunun müdahalesi halinde de Ermeniler katlediliyor diye Avrupayı ayağa kaldırmaktı.

Ermenilere, kendisinin Avrupadan geldiğini, isyan ettiklerinde Avrupa devletlerinin müdahale edeceğini ve bağımsız bir Ermeni devleti kurabileceklerini söyleyen Boyacıyanın, çeteleri baskın faaliyetlerini 1894'de arttırdılar. Özellikle Şirik, Semal, Gülgözar, Herenk, Taluri, Muş, Kulp ve Silvan'dan üç bin kadar Ermeni ayaklandı. İsyan bölgesine asker sevk edilerek isyan 23 Ağustos 1894'de bastırıldı. Boyacıyan ele geçirildi. Fakat bu olay Avrupada propaganda edilerek, Türkler aleyhine bir ortam yaratıldı. Çatışmada ölen Ermenilerin sayısı son dereci mübalağalı rakamlarla verilmeye başlandı. Gerçekte ölen Türklerin sayısı daha fazla idi. Bununla kimse ilgilenmiyordu. Ermeni komiteleri ve patrikhane, olayları heyecanlı bir şekilde duyurduğundan Avrupada Ermeniler lehine mitingler düzenlendi. Parlemantolarda nutuklar atıldı. İngiltere'de, Anadolu ıslahatı konusunda Bâbîâlî'ye karşı uygulayacağı baskı politikası için bu olaylardan yararlanmak istedi. Sasun olaylarının tahkikinin ısrarlı takipçisi oldu.

Bâbîâlî, olayları yerinde incelemek ve tespit etmek üzere bir soruşturma komisyonu kurdu. Komisyona Amerikanın bir konsolos ile katılmasını istedi. Fakat bu istek kabul edilmedi.

İngiltere olay yerine askeri ateşesini yollamak istedi, Bâbîâlî'nin kabul etmemesi üzerine İngiliz elçiliği tercümanı Erzurum konsolos yardımcılığına tayin edilerek, olay yerine gitmesi istendi. Fakat Bâbîâlî olayların gerisinde İngiliz memurlarının olduğu düşüncesindeydi. Herhangi bir İngiliz görevlinin olay yerine gitmesinin, isyancıların cüretlerini arttıracığı düşünülerek buna razı olunmadı.⁶⁷ Fakat İngiltere bu seferde Erzurumda da konsolusu bulunan devletlerin birer temsilcilerinin katılması fikrini ortaya attı. Paris'de ve Petersburg'da İngiliz sefirleri bu konuda teşebbüste bulunurken, İstanbulda da İngiliz sefiri Bâbîâlî'yi kabule mecbur etti. Böylece Fransa, Rusya ve İngilterenin Erzurum temsilcileri bölgeye gitti. Bunların müştereken hazırladıkları 20 temmuz 1895 tarihli raporları bile Ermenileri masum ve katliama uğramış olarak gösteremedi.

Bâbîâlî'nin ümayişi

Ermeniler, Hıncak komitesinin önderliğinde 18 Eylül 1895'de İstanbulun Kumkapı semtinde toplandılar. Yabancı devlet sefirlerine mümayiş yapacaklarını bir gün önceden bildirmişlerdi. Papazlar, komite tarafından Van, Muş ve Bitlis'den getirilmiş Ermenileri ateşli nutukları ile galeyana getirmişler ve hepsine silah dağıtmışlardı. Patrik İzmirliyan'ın yakın arkadaşı olan Kirkor Aleadciyan'da Üsküdar'da Surp Haç kilisesinde gösteriden önce, "Haç Dünya'yı yenecektir" konusunda vaaz vermiş ve klisedeki halkı heyecanlandırmak için "yaşasın ihtilal, yaşasın Ermenistan" diye bağırmişti.⁶⁸

Kumkapı'da toplanan Ermeniler, marşlar söyleyip etrafa ve halka ateş ederek Bâbîâlî'ye doğru yürüyüşe geçtiler. Yolda bir kaç masumu ve sultan Mahmut türbesi yakınlarında jandarma binbaşısı Servet Beyi öldürdüler. Bâbîâlî yakınlarında beş bin kişi olan Ermenilerin, Bâbîâlî'ye saldırıları zorlukla önlendi. Böylece Türkleri kıskırtmak için yaptıkları hareketler sonuç vermedi.

67 Cevdet Küçük, Aynı eser s.112

68 Esat Uras, Aynı eser, s. 478

Zeytun İsyanı

Maraş vilayetine bağlı olan Zeytun, Berit dağının eteğinde Ceyhan nehrine karışan bir çay üzerinde çok dağlık verimsiz bir kaza merkezi idi. (Bu günkü adı Süleymanlıdır)

Zeytunda Hıncaklıların çıkardığı en önemli isyan, 1895 Temmuzunda olmuştur. Hıncak komitesi Zeytunun isyana müsait bir yer olmasından bilhassa 1861'de buraya gelen adamlarının hazırladığı ortamdan yararlanmak için, Agasi Hraçyan, Abak, Nişan, Melek ve Garabet isimlerindeki komitecileri Londradan zeytuna gönderdi. Bunlar, Zeytun'luları isyan ettirirken, İngiliz filosunun Mersin ve İskenderun limanlarına gelip kendilerine yardım edeceklerini söylüyorlardı. Aslında bu, Rusyanın, İskenderun körfezine inme projelerine karşı koymaydı. İsyancılar harekete geçtilerse de İngiltere yardıma gelmedi. Belliydi ki bu haber komitecilerin uydurmasıydı.⁶⁹

16 Eylül 1895'de Zeytun isyancıları, içlerinde köy temsilcilerinin de bulunduğu 100 kişilik Ermeni heyeti, Karanlık Dere'de toplanarak isyan çıkarmaya karar veriyorlardı.

Bu karar üzerine her tarafta isyanlar başladı. İki bini silahsız, dört bini silahlı Zeytun'lu telgraf tellerini kestikten sonra, kışla ve hükümet konağını sararak kaymakamı, 50 subayı ve 600 eri esir aldılar. Bu esirler sonra Zeytun'lu kadınlar tarafından öldürüldü.

Kumandan Remzi paşa kuvvet istedi. Yerine Ethem paşa yollandı. Bu da kuvvet istemek zorunda kaldı. Modern silahlarla savaşan asiler Göksun'daki askerlerin saldırısı üzerine Zeytun'a sığındılar Zeytun kuşatıldı. Tam sonuç alacağı sırada İstanbul'daki elçiler zeytundaki Ermeniler hakkında hükümete teklifde bulundular. Sarayın teklifi kabul etmesi üzerine hareket durdu. Altı devletin konsoloslarının Zeytun'a gelmesi üzerine 28 Ocak 1896'da asilerle barış yapmak mecburiyetinde kalındı.⁷⁰

Van İsyanı (1 Haziran 1896)

Ermeniler, ekonomik bakımdan Van'da diğer vilayetlere göre komitecilik bakımından daha kuvvetliydi. Özellikle Taşnakların teşkilatları vardı.

İsyan için bir yıldan beri hazırlıklar yapılmıştı. Ermeni halktan toplanan silah vergisi ile silah ve cephane yığılmış, isyanı yönetecekler İran ve Rusya yoluyla gelerek isyanın idaresini ele almışlardı.

Avrupanın Ermeni meselesine dikkatleri çekebilmek için 1895'de Van ihtilalcileri Ermeni zenginlerinden para isteyerek ölümle tehdit ettiler. Bu arada Van Ermeni komitesinin emri ile siyasi cinayetler işlendi. Bu cinayetlerden en önemlisi, Ermenilerin en büyük bayramında, kiliseye giden Ruhani reisleri Bogos'un 6 Ocak'ta bazı serserilerin hareketlerine karşı muhalefette bulunduğu için katledilmesidir.

2-3 Haziran gecesi Van sokaklarının birinde devriye görevi yapan askerlerin üzerine silahlı saldırı yapıldı. Bir subay ve bir asker ağır şekilde yaralandı.

İsyancılar Rus tüfekleri kullanıyorlardı. Osmanlı devleti, zor şartlar içinde olmasına rağmen, isyanı büyütmeden bastırdı. İhtilalciler de dağlara çekildi:

69 Esat Uras, *Aynı eser*, s.491

70 Esat Uras, *Aynı eser*, s.492

Osmanlı Bankasına yapılan saldırı (14 Ağustos 1896)

Saldırının tertipçisi bu defa Taşnaklardı. komitecilerin gayesi Osmanlı Bankasını basarak Avrupa devletlerinin, özellikle Rusya'nın müdahâlesini sağlayacaklardı.

Hareketi idare edenler Kafkasya'dan gelmişlerdi. Bunlar Varto, Mar ve Boris isimli üç Ermeni idi. Ayrıca Armen Garo takma adını kullanan Karakin Pastırmacıyan Atinadan gelerek onlara katıldı. Bu şahıs 1908 meşrutiyetinde Erzurumdan milletvekili seçildiği halde 1. dünya savaşı sırasında çetesiyle Kafkas cephesinde Türkiye'ye karşı savaşmaktan çekinmedi.⁷¹

İstanbuldaki Osmanlı Bankasına saldırı üç ay önce yurt dışındaki komiteler tarafından tertiplenmiş ve hareketi idare edecekler, saldırıdan üç hafta önce İstanbul'a gelmişlerdi. Bunların saldırı planlarında bankadan başka, Bâbiâli, Ermeni patrikhanesi, İstanbulun Bakırköy'e kadar olan kısmı, Credit Lyonnais Bankası, Voyvoda karakolu, Galatasaray Polis Karakolu ve Aya Tynyada Rus kilisesi vardı.

Bombalar ve Dinamitler Türkiyede imal ve temin edilmişti. Saldırı planlarına bankaları dahil etmelerinin sebebi, bu yerlerin diğer devletlere ait olduğu için Türkler'den istediklerinin alınması kolay olacaktı.

Bankaya saat 13'de saldırıya geçen Ermeniler, bankaya yardım gelmemesi için Voyvoda Polis Karakoluna da saldırılmışlar ve Bankayı işgal ederek içindekileri rehin olarak tutmuşlardır. Bankanın etrafına toplanan sivil halk ve asker üzerine bomba atarak çok sayıda insanın ölmesine sebep olmuşlardı. Bu yetmiyormuş gibi, isteklerinin kabul edilerek serbest bırakılmazsa Bankayı rehinelere birlikte havaya uçuracağız tehdidini savuyorlardı. Bundan başka işgalci komitacıların talepleri şunlardı.⁷²:

- 1- Ermenistan için altı devlet tarafından seçilecek aslı ve milleti Avrupalı bir büyük komiser
- 2- Valileri, mutasarrıfları, Kaymakamların bu büyük komiser tarafından seçilmesi ve padişah tarafından onaylanması,
- 3- Avrupalı subayların kumanda ve idaresi altında yerli milletlerden gönüllü, jandarma, polis teşkilatı kurulması,
- 4- Avrupa sistemine göre adli islahat,
- 5- Din, öğrenim, eğitim ve basın hürriyeti,
- 6- Memleketin gelirlerinden üçte birini mali ihtiyaçlara ayrılması,
- 7- Geçmiş vergilerin kayıtlarının silinmesi
- 8- Son olayların sebep olduğu zararların karşılanması için 5 yıl vergi alınmaması ve sonraki 5 yılda ancak hükümete ait vergilerin alınması
- 9- Ermenilerden gasp edilmiş olan malların derhal asıl sahiplerine verilmesi
- 10- Bütün Ermeni göçmenlerin serbestçe yerlerine dönebilmeleri
- 11- Ermeni siyasi suçluları hakkında genel af ilanı
- 12- Yukarıdaki maddelerin uygulanmasını gözetmek üzere Avrupa devletleri temsilcilerinden geçici bir komisyon kurularak, bu komisyonun Ermenistanın başlıca şehirlerinden birisinde oturtulması,

71 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s.163

72 Esat Uras, *Aynı eser* s.511

sonuçta isyancılar, Banka genel müdürü Sir Edger Vincent, Rus sefaretı baş tercümanı Maxcmoff birlikte saraya giderek konuyu görüşme selahıyeti aldılar. Kendılerinin Türkiyeden çıkışları garantiye bağlandı. Maxcmoff ile 17 kişi birlikte Bankadan çıkıp, Sir Edgar'ın yatına gittiler. Oradan da Fransızların Gironde gemisi ile Marsilya'ya hareket ettiler.

İkinci Sasun İsyanı (1904)

Osmanlı bankası saldırısından sonra Taşnaksutyun komitesi memleket içindeki faaliyetlerini arttırmaya çalışıyor, her tarafta silah ve cephanede depo ettirmeye, çetelerinin fırsat buldukça mahalli hükümet kuvvetleriyle çarpıştırmaya çalışıyordu. İran yolu içeriye silah sokmak için en emin ve güvenilir bir yoldu. İran sınırı iyi kontrol edilemiyordu. Yalnız Osmanlı - İran sınırı üzerinde Hanasor bölgesinde bulunan kuvvetli, Mazrik kürt aşiretinin varlığı, bu silah sevkiyatı için büyük bir engel teşkil ediyordu.

Taşnaksutyun merkez idare komitesi bu aşiretten kurtulma yollarını aramaya başladı. 1894 Temmuzunda İran'da Hanasor üzerine akın hazırlandı. komitenin kurduğu 400 kişilik çeteye her taraftan gönüllüler katılmaya başladı. Çetede Kafkasyalı Kirkor ile Van'lı Vartan adlı iki papaz bulunuyordu. Bunlar ellerindeki kılıç ve haç ile çetecileri cesaretlendiriyorlardı.

Bu çetenin iki gün süren saldırısıyla Mazrik aşiretinin erkek, kadın, çocuk büyük bir kısmı yok edilmiş, askerın yatışması üzerine çeteciler İran topraklarına çekilmişlerdi.

1895-1897 yılları arasında Kafkasya ve İran yoluyla Rus ordusunda talim görmüş komitacı Ermeniler Sasun'a yerleştiler Osmanlı hükümeti 1901'de Sasun'un idaresini düzene koymak istedi. Taluri ve Şinik tepelerine bir kışla yapmaya teşebbüs etti. Fakat bu teşebbüs Ermeni kadınların işçilerin üzerine saldırmasıyla önlendi. 1903 yılı sonlarına kadar parça, parça devam eden isyanlar birden hızlandı. Bir çok Türk, kolları, bacakları, burunları, kulakları kesildikten sonra yakılarak öldürüldü.

Osmanlı hükümeti 13 Nisan 1904'de askeri harekete başlamaya mecbur oldu. Çeteciler Taluri'ye çekildiler. Oradan da çarpışmalar Muş ovasına geçti. Hükümet ovaya inmiş olan Sasunların bir daha yerlerine dönmemeleri ve orada yerleşmeleri için teşebbüste bulundu. Fakat konsolosların karşı koymaları ile bu proje uygulanamadı. Sasunlular yine yerlerine gönderildiler. İsyân böylece son bulmuş oldu.

Yıldız Bombası (21 Temmuz 1905)

Rusyada Türk-Ermeni arasında çatışmalar olurken Sofyada Ocak 1904'de toplanan Taşnaksutyun kongresinde önemli kararlar verildi. Bu kararlara göre İstanbul ve İzmir'de hareketler yapılacaktı. Bu kararların en önemlisi 2. Abdülhamid'e yapılacak suikast teşebbüsüdür. Çeşitli şekiller üzerinde günlerce düşünülüp sonunda bombalı araba ile suikast yapılması daha uygun olacağı kararı verildi.

Belçikadan özel surette getirilmiş bir arabanın içine yerleştirilen bomba padişahın camiden çıkacağı dakikalar hesaplanarak ayarlanır, fakat padişah mutad dışı bir kaç dakika Şeyhülislam'la konuşup saati geçirdiğinden saatli bomba padişah gelmeden patlar. Suikast neticesiz olursa da bir çok

masum insan hayatını kaybeder. Bu suikastte görev alan bütün Ermeniler tespit edilmiştir. Fakat bunlar da padişah tarafından affedilir.

Hükümetin bomba olayı üzerine gazetelerde yayınladığı resmi bildiri şöyleydi.⁷³

Resmi Bildiri

Dünkü Cuma günü Padişahın selamlık töreninden dönüşleri sırasında camii şerif avlusuyla caddenin ortasında: süvari askerlerinin bulunduğu yerin arka tarafında konuk arabalarının durduğu yer ve cami ile yüz metreden fazla uzaklıkta bir patlama olmuştur. Padişah hazretleri olay esnasında son derece metanet ve güçlülük gösterip asla telaş buyurmayarak her zaman olduğu gibi saltanat arabasına binmiştir. Saygı duruşunda bulunan askerlerini ve Avusturya imparatoru tarafından görevlendirilmiş olan Avusturya büyük elçisi ile, selamlık törenini görmek için gelen yerli ve yabancı şahısları selamlarıyla şereflendirmişler ve hepsi tarafından alkışlandıkları halde saraya dönmüşlerdir.

Bu suikastı yapmış bulunan alçak aranmakta olup bu konuda tedbirler alınmıştır

19 Cemaziyülevvel 1323

9 Temmuz rumi 1321

22 Temmuz 1905

2. Meşrutiyet ilanından sonra Ermeni meselesi

1908 meşrutiyetinin ilanından sonra Ermeni komitelerinde bir sükunet göze çarpmaktadır. Bu sükunetin sebebi, ülkedeki sonsuz hürriyet karşısında Ermenileri ne yapacaklarına karar verememiş olmalarındandır.⁷⁴

Meşrutiyetin ilanından sonra Avrupada faaliyet gösteren Ermeni komitecilerin siyasi cürüm mahkemeleri, firariler, serseriler İstanbul'a gelmeye başladı. Hükümet Ermeni ileri gelenlerine devlet hizmetinde önemli görevler verdi. Ermeni dini merasimlerinde hükümet erkani hazır bulunuyordu. Ermeni hayır müesseselerinin verdiği müsamere ve konserleri memleketin ileri gelenleri himayelerine alıyorlardı.

Ermenilere gösterilen bu kadar yakınlık onları sükuna kavuşturmadı. bu ilk tereddüt devresinden sonra kıpırdamalar ve hazırlıklar gene başladı.

Ermeniler üzerinde etkili olmak isteyen Taşnaksutyun, Hincak ve diğer komiteler yeniden teşkilatlanmaya, memleketin mümkün olan her yerine şubeler açmaya başladılar. Komiteler okullara da el attılar. Ayrıca kütüphane, klüp gibi yerlere girerek ihtilal fikirlerini yeniden ekmeye başladılar. Kütüphanelerde okutulan kitaplar Türkleri tahkir eder mahiyette olup, Rusyada yazılıyor, Rus parası ile basılıyordu. Türkler aleyhine hazırlanan kitaplar komiteler arasında bile anlaşmazlıklar meydana getirdi. İlk mektep kitaplarına ihtilal ve Türklerden nefret fikirlerini aşılıyıcı okuma parçaları yerleştirildi. Bu kitaplara Ermeni ihtilalcilerinin resimleri konuyor, bunlar milli kahraman olarak genç beyinlere işleniyordu. Ermeni okullarında okutulan Tarih ve Coğrafya desleri ihtilal için militan yetiştiren dersler halinde idi.

İstanbul'da 1910 tarihinde K. H. Basmacıyan tarafından tertip ve tahrir olunan "Musavver Er-

73 Esat Uras, *Aynı eser*, s.528

74 Neşide Kerem Demir, *Aynı eser*, s.67

meni Tarihi" ismindeki rüştiyeler için ders kitabının ⁷⁵ Türkiyede Ermeniler kısmında şöyle denilmektedir: "Ermenistanın büyük bir kısmı Türklerin eline düştükten sonra Tatar Mezalim ve İtisafatı tekrar başladı. Ermeniler ve Türkiyedeki Anasır-ı Şaire ilan-ı Meşrutiyete kadar epeyce bir müddet ızdırıp çektiler. Rus hükümeti Hıristiyanları himâye maksadıyla hükümet-i Sâbika-i Müstebideye ilan-ı harb etmiş idi."

Cüretlerini artıran Ermeniler ihtilal şarkılarını yalnız okulda değil sokakta klüpde tiyatrodan ve hatta gramafonda yüksek sesle söylüyorlar. Para ile tutulmuş hatipler Ermeni mahallelerinde gezerek halkı aydınlatıyorlardı.

Rusya ise: kendi hudutları içinde Ermenilere baskı ve katliam yaparak onları eritmeye çalışıyorlardı. Can derdine düşen Ermeniler Türk topraklarına sığınmaya başladılar. Türkler topraklarına sığınan mültecilere hüsn-i kabul göstermişlerdi. Ne yazık ki bu sığınmalar Türk devletinin başına bela oldular.⁷⁶

Paris'te 1905'de yapılan bir kongrede Ermeniler Kilikya (Adana Maraş ve havalisi) da isyan ve ihtilallerde bir Ermeni devleti kurulmasına karar vermişlerdi. Bu kararda Rusya'nında parmağı vardı. Rusya İskenderun'da ortodoksluğu geliştirmeye, ortodoks olan yerlerde kilise açarak kendi nüfusunu temine çalışıyordu.

İkinci Meşrutiyetin ilanından bir sene sonra meydana gelen 31 Mart vakasından istifade eden Ermeniler Adana'da evvelden verilen isyan ihtilal kararının tatbikine başladılar.

ADANA OLAYI 27 Mart 1909

1908 kışı Anadolu illerinde sakin geçiyordu halk ise hasatın iyi olmasından epeyi eziyet çekiyordu. Soğuk mevsimde muhtaç kişilere yardımda bulunmak için ülkenin dört bir yanında iane toplanıyordu. İngiliz raporlarına bakıldığında, yeni anayasa rejimi sonunda pek az bir gelişmeye yol açmıştı. Müslüman kesimi kendilerine hemen, hemen hiçbir yarar sağlamayan yeni düzenden hoşnut olmamaya başlıyorlardı. İngiliz büyük elçisi Lowther'in deyimine göre, "Türklerin eski ve soru götürmez tahakkümü" anayasanın yeniden düzenlenmesinden bu yana çoğu kez sözü edilen özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleriyle görünürde bile olsa sarsılmış bulunuyordu.⁷⁷

Öte yandan Hıristiyanlar, özellikle Ermeniler kendilerine verilen daha geniş özgürlükten yararlanarak, "İlk aşamada kendilerini savunmak" daha sonra da "hak iddialarını saldırgan biçimde sağlamak" amacıyla ülkeye kolayca silah ve mermi sokuyorlardı. Bu davranışlarıyla Ermeniler, Kilikyayı hayali Rupisyan krallığının hüküm sürdüğü yer olarak kabul ederek burayı diriltmeye çalışıyorlardı.

Ruslar, Akdeniz'e inmek için Ermenileri kışkırtıyorlar Maraş, Hacin (Saimbeyli) ve Sis (Kozan) gibi yerlerde Ermeni nüfusun yoğunlanmasını teşvik ediyorlardı.⁷⁸

Ermenileri, Berlin kongresi sırasındaki çalışmalarında, Loris Melikof'un Piskopos Horen Narbey'e yazdığı mektubun (burası için "yani Kafkasya için" size bir şey yoktur. Siz aşağısı için

⁷⁵ Ermeni Komitelerinin Âmat Harekât-ı İhtilâliyesi, s.65

⁷⁶ Neşide Kerem Demir, Aynı eser, s.70

⁷⁷ Salâhi R. Sonyel " İngiliz gizli Belgelerine göre Adana'da Vuku Bulan Türk - Ermeni olayları " Belleten cilt. Lı, sayc.201. , Aralık 1987, S.1266

⁷⁸ Cemal Anadol, Aynı eser, s.304

çalışınız) şeklindeki tavsiyesi Kilikyadaki Ermeniliğin yoğunlaştırılması içindi.⁷⁹

Bu bölgenin sahile yakın ve Bağdat demiryolu üzerinde bulunması dış müdahaleyi kolaylaştırıyor, isyan çıkarmak için müsait yer olarak görülüyordu.

İkinci Meşrutiyetin ilanına kadar komite faaliyetleri artmaya başladı. Meşrutiyetten sonra Avusturya, Bulgaristan, Sırbistan, Girit hareketleri ve iç isyanlar komite için bulunmaz fırsattı.

Türkiye'nin karışık durumundan istifade edilerek isyan çıkarılacak sağlanan yabancı müdahale ile zırhlılar Mersin'e asker çıkaracaklardı. Böylece Kilikya Ermenilere verilecekti.

Hükümet memurları üzerinde tesire sahip Piskopos Museg Adana'da ayaklanmayı organize ediyordu. Maraş, Zeytun, Van, Harput, Diyarbakır ve Bitlisten çok sayıda Ermeni getirterek boş arazileri işgal ettirdiği gibi kasabadaki Ermeni evlerine de sıkışık olarak yerleşmelerini sağlıyordu.

Komitenin önemli faaliyetlerinden biri de silahlanma işiydi. Adana olayının çıkışında önemli bir yeri olan silah, bu ilin sahillerinden yıllarca sokulmuş, bunlarla Ermeniler gizlice silahlanmışlardı. Silah sokulması Meşrutiyetten sonra daha fazla artmış, Ermeni Piskoposu Museg, köyleri dolaşarak, kiliselerde konferanslar vererek, halka herşeyini satarak silah almasını öğütledi.

El altından özel vasıtalarla Kıbrıs'tan, Beyrut'dan getirtilen silahlardan başka hükümetin resmi kayıtlarına göre, Meşrutiyetten sonra Mersin ve İskenderun gümrüklürenden Adana'ya 12840 dan fazla silah girmiştir.⁸⁰

Ermeniler, Adana olaylarından sonra tamamen silahlanmışlardı bağlarla, mahallelerde, hatta hükümet memurlarının gözü önünde silah eğitimleri yapıyordu. Kasabada, Türklere karşı hareket edebilecek şekilde çavuş, onbaşı ve erlerden oluşan düzenli kollar kurulmuş, ayrıca da 200 kişilik fedai çatesi hazırlanmıştı.

Museg, Adana yönetiminin gevşekliğinden istifade ederek, şehirdeki ana kilisede mitingler düzenliyerek hükümeti eleştirmeye, hükümet işlerine müdahaleye başladı.

Bu sırada eli kalem tutan her Ermeni gerçeklerle ilgisi olmayan destanlar, şiirler ve hikayeler yazmaya başladı. Ayrıca ihtilali canlandıran piyesler sahneye kondu. Türkleri kışkırtan ulusal marşlar okunmaya başlandı. Ermeni ressamı, Ermeni halkın ulusal duygularını kamçılayan resimler çiziyorlardı. Bu resimler kartpostallarda posta pulları üzerinde kullanılıyor. Sigara paketleri ve yastık yüzleri üzerine desen olarak çiziliyordu. Böylece Ermeni aydınları, Ermeni halkı ayaklandırmak için ellerinden geleni yapıyorlardı.⁸¹

Osmanlı yönetimi ise, meşrutiyetin getirdiği vicdan özgürlüğüne karışmamak ilkesine bağlı kalarak, gittikçe büyüyen anarşiyi denetlemekten kaçınıyordu. Bu tutumuyuda ne kadar zayıf ve güçsüz olduğunu gösteriyordu.⁸²

Ermeniler nutuk çekip şiir okuyarak silahlanıyorlardı. Türk halkı da bu durumda korku ve telaşa kapılıyordu. Türkler, Ermenileri kışkırtan, onların emellerine hizmet eden Hınçak ve Taşnak derneklerini onlara yaptıkları vaazlarında, Türklere intikam almak ve Türk soyunu yeryüzünden silmek amacının varlığını hissediyorlardı.⁸³

Aynı zamanda, piskopos Museg'in davranışlarından da kaygılanıyorlardı. Hristiyan halkı askeri

79 Esat Uras *Aynı eser*, s.550

80 Esat Uras, *Aynı eser*, s.552

81 Selâhi R. Sonyel, *Aynı makale*, s.1267

82 Selâhi R. Sonyel, *Aynı makale*, s.1268

83 Selâhi R. Sonyel, *Aynı makale*, aynı sayfa

bedel ve belediye vergilerini vermemeye kıskırtarak önemsiz işler için hükümete dilekçeler yagdırmaya, halk arasında düşmanlık ve nefret duygularını yaratmak için elinden geleni yapmaya başlamıştı.

Taşnaksutyun komitesi mensupları tarafından Adana'da bir kulüp açıldı. Ondan sonra da Hınçakların (Milli Lokal)'i açıldı. Museg, kilisede iki tarafı da istifa ile tehdit ederek komitenin faaliyetlerini bir yerde birleştirmelerini sağladı. Böylece kuvvetli bir fesat ve tahrik ocağı kuruldu.

Piskopos Muşeg, Adana'da kuracağı yatılı Ziraat Okuluna para toplamak bahanesiyle 4 Mart'ta Mısır'a gitti. 27 Mart 1909 Cuma günü Adana olayı çıktı. Ermeniler iki Türk gencini öldürdü, halk katilin hükümete teslimini istedi ise de Ermeniler, buna karşı çıkararak daha evvel bir Ermeniği öldürdüğünü iddia ettikleri bir Türkün kendilerine teslimini istediler.

Olaylar Ermenilerin paskalya yortusuna rastladı, evlerden silahlar atılıyor, gösteriler yapılıyordu. Bu sırada Türklerin sevip saydığı yaşlı bir şahıs öldürüldü.

Ermeni papazları, Ermeni mahallelerinde gezerek Ermeni dükkanlarını kapatıyorlardı. İki Ermeni de araba ile sokaktan geçerek etrafa ateş ediyordu. Ermeni mahallesinde kalan, Ermeniler tarafından yakalanan Türkler derhal öldürülüyordu. Artık Ermeni Türk çatışması başlamıştı.

Hükümet Karaisak erlerini silah altına aldı. Bu toplanan ihtiyat taburu erlerinden bir kısmını kendi ailelerini, köylerini korumak amacıyla yolladı. Kargaşalık 1 Nisan'dan 3 Nisan'a kadar 3 gün sürdü. Sonunda bastırıldı.⁸⁴

11 Nisan'da Dedeagaç'tan gelen üç tabur askerin üzerine yine Ermeni mahallelerinden ateş açıldı. İkinci bir çarpışma ve yangın başladı. Nihayet bir çok kanlı çarpışmalardan sonra sessizlik temin edildi.

17 Nisan'da Adana Valisi İngiliz Konsolos yardımcısı Binbaşı Doughty Wylie, Türk eşrafı ve hocaları Ermeni papazları ve sivil halkı barış yapmaya ikna etti. Beyrut'tan 100 asker geldi. 19 Nisan'a doğru Adana kenti yeniden sükuna kavuştu. Fakat çarpışmalar hala devam ediyordu. Adana'da sıkıyönetim ilan edilerek her yerden asker sevk edildi.

İstanbul'da bir Ermeni delegasyonu sadrazamı görmek üzere Bâbüâli'ye gitti. Osmanlı yönetimi ise, Nazım ve Hikmet paşaların katıldığı toplantıda, Adana'ya ilişkin önemli kararlar aldı.⁸⁵ Vali Cevat bey görevden alınarak yerine Burdur Mutasarrıfı Mustafa Zihni Paşa atanıyor. Yerel komutan Tümgeneral Mustafa Remzi ise görevinden uzaklaştırılıyordu.⁸⁶

25 Nisan'a doğru durum yatışmaya başlıyordu. Rumeli ordusundan takviye birlikleri gönderildi. Evsiz, öksüz kalan göçmenlerin barındırılmaları ve acil sorunları ele alınmaya başlandı. Fakat 25 Nisan akşamı yeni birliklerin Adana'ya varışlarından sonra, kimi Ermeni gençleri askerlere ateş açıyorlardı.

84 Esat Uraz, *Aynı eser* s.556

85 Salâhi R. Sonyel, *Aynı makale* s.1273

86 Salâhi R. Sonyel, *Aynı makale*, aynı sayfa s.1273

maddesine dayanılarak bu gibi Ermeni gazetelerinin Osmanlı topraklarına sokulması 27 Ağustos 1914 (14 Ağustos 1330) tarihinde yasaklanmıştır⁵⁰.

Osmanlı Devleti Ermenilerini isyan ettirmeye yönelik yayın yapan Baku'da çıkan *Avere* gazetesinin 11 Eylül 1914 tarihinde yayınladığı "Mühim Dakikalar Önünde" adlı makalede şöyle denilmektedir: "Bugün hudutlarımızda cereyan eden hâdiseler, etrafımızda olup bitenler bütün dikkatimizi çekmiye lâyıktır. Bu anlar yalnız Rus tarihi için değil, biz Ermeniler içinde mühimdir. Asırlardan beri esaret zincirleri altında yaşayan ve en yüksek mefkûresi yok edilmeye çalışılan bir millet bugün önümüzde yükseliyor ve Ermeni meselesinin hallini talep ediyor. Ermeniler bu maksatla mucizeler yaratmış ve bilhassa bu asrın sonunda, hasımları ile daima cesaret ve metanetle mücadele etmiş olan kahramanlar ve fedailer yetiştirmiştir.

Osmanlı Ermenileri meselesine nihayet bir son vermek ve namuslu işgüzar, çalışkan ve faziletli bir halkın asırlardan beri içinde yaşadığı faciayı bitirmek lâzımdır.

Avrupa büyük devletleri Berlin kongresinden bugüne kadar bizim için bir şey yapmadılar. Sulh zamanlarında Osmanlı hükümetine karşı zayıf ve tesirsiz bir siyasete sığındık, bugün ise bir kasırga bütün dünyayı karıştırmakta ve her millet mevcudiyetini temine ve güneş altında bir şey edinmeğe çalışmaktadır. Milliyet meselesi bugün bambaşka bir şekilde ve tarihte eşi olmayan bir şiddetle canlanmaktadır. Büyük ve küçük milletlerin akibetlerinin bahis mevzuu olduğu bir anda biz uykuda mı kalacağız? Ermeniler birkaç asırlık maziye bakmaktadırlar. Fakat hiç bir zaman bugünkü kadar ehemmiyetli tarihi bir an yaşamamışlardır. Ecdadımız bir milleti yok olmaktan kurtarmağa ve bugüne kadar korumağa muvaffak oldular. Onlar Ermeni fazilet ve meziyetlerini Asya'dan gelen fırtına ve hücumlara karşı müdafaa ettiler ve bu hal sayesinde ki, bugün siyaseten zayıf ve küçük olmakla beraber mevcut milletlerden biri olarak sayılmaktayız. Şimdi meydanı terkedip zül içinde çekilelim mi, yoksa bize uygun istikbal temini için çalışalım mı? Bu ehemmiyetli anda bizim neslimize tevcih edilen sual işte budur!

Milletler kalkınıyor, hudutlar hareket içindedir, herkes kendi talihini kendisi çizmek istiyor. Ermeni gençliğinin ve Ermenilerin bu ağır günlerde geçmiş nesillerin kendisine bırakmış olduğu mirası ve istikbalden beklediğimizi düşünmesi lâzımdır. 19. asır, Ermenileri tarihin Van'dan İstanbul'a, Zeytun'dan Sasun'a,

⁵⁰ BA, B.E.O, Dahiliye Giden, nr: 323534.

Bütün ildeki Ermeni nüfusu 40.000 olduğuna göre, 21.000 veya 30.000 Ermeni öldürülmüş olsaydı Adana'da Ermeni kalmamış olması gerekirdi, Aslında nüfusun 25.000 kadarı hadise olmayan yerlere özellikle Lazkiye taraflarına kaçmışlar ve olaydan sonra geriye dönmüşlerdi.

Adana'da olaylardan sonra sıkıyönetim ilan edildi. Kurulan askeri mahkemeye, suçlu bulunan Türkler ve Ermeniler sevk edildi. Olaylardan sonra Adana'ya atanan Cemal Paşa, bu konuda şunları yazar.

"Adana'ya gelişimden 4 ay sonra yalnız Adana şehrinde örf-i Harb divanı Mahkumlarından 30 Müslümanı idam ettirdim. Bunlarla beraber yalnız bir Ermeni idam olunmuştur. İdam olunan Müslümanlar arasında Adana'nın en eski ve en zengin ailelerine mensup gençler bulunduğu gibi, Bahçe Kazası Müftüsü de vardı. Bu Müftünün o havalı Türkleri üzerinde pek büyük bir nüfuzu vardı. Çok teessüf ederim ki, Adana vakasının ikinci günü bir ecnebi vapuru ile İskenderiyeye kaçır. Monseñör Museğ o zaman elime geçmedi. Yine haklı olarak Harp divanı tarafından giyaben idama mahkûm edilmiş olan bu zat elime geçseydi, onu da Bahçe Müftüsünün karşısına astırırdım."⁹¹ Adana vakası da böyle sonuçlandı.

Ermeniler bu hareketin İstanbuldaki 31 Mart olayı ile ilişkisini ortaya atmışlar, her tarafta Türklerin düşmanlığına kurban olduklarını yaymışlardı. Buna sebep, İttihat ve Terakki Cemiyeti genel merkezinden gönderilen bir temsilcinin Adana İttihat ve Terakki kulübünde ve hükümet konağı önünde yaptığı konuşmalarda, bu fikri savunmasından ileri geldiği söylenir. Ermeni Komitelerinin iddialarına göre; Türklerin Meşrutiyete karşı, kendilerinin ise "Meşrutiyetin savunucusu" olduklarını göstermeleri son derece garipti.⁹²

Ermeniler bundan sonra asıl amaçlarını perdelemek için, bundan istifade ederek, bu esas üzerinde propaganda ve yayınlar yapmışlardır.

1. Dünya savaşı öncesi Ermeni Meselesi

Osmanlı hükümeti birinci Dünya savaşına girmeden önce, Ermeni komitesi özellikle patrikhanenin, Osmanlı hükümetinin Rusya'ya karşı savaşa girmesi halinde alacağı durum için toplantılar yapıyorlardı.

Galata'daki (Ermeni Büyük Merkez Okulu)'nda Patrikhaneden görevli gönderilen rahip Kapriel Cevahirciyan'ın başkanlığında Taşnaksutyun, Hınçak, Veragazmiyal Hınçak, Ramgavar temsilcilerinden oluşan (Birleşik Milli Ermeni Kongresi), (Ermenilerin Osmanlı Hükümetine Sadık kalmaları, askeri görevlerini yapmaları, dış tesirlere kapılmamaları) şeklinde bir karar vardı. Taşnaksutyun reisleri de, bu şekilde propagandalar yaparak Osmanlı hükümetinin güvenini sağlamak istediler. Öte yandan bütün kuvvetleriyle hazırlanmaya devam ettiler.

Haziran 1914'te Erzurum'da toplanan Taşnaksutyun kongresi iki hafta sürdü, önemli kararlar verilen bu kongreye batı, doğu Ermenistan Yurtlarından, İstanbul, Trabzon, Muş, Erzurum, Sivas, Harput, Samsun Adana, Beyrut, İzmir, Kayseri, Konya bölgelerinden Eçmiyazin, Moskova, Tiflis, Tahran, Tebriz, Amerika, Mısır, Balkan örgütlerinden Truşak, Azadadard yazı heyetlerinden Avrupa Rusya, Türkiye öğrencilerinden olmak üzere 30 üye katıldı.

91 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 176

92 Cemal Anadol, *Aynı eser*, s. 307

Kongrede, Osmanlı hükümetine karşı takip edilecek politika hakkında bir karar kabul edildi.

"İttihak ve Terakki hükümetinin hristiyan unsurlara ve özellikle Ermenilere karşı eskiden beri takip ettiği iktisadi, sosyal ve idari bir birbirine zıt politika, baskıyı ve islahatı uygulama konusunda gösterdiği aldatici hareketleri göz önünde tutan Taşnaksutyun kongresi, İttihak ve Terakki'ye karşı muhalefet durumunda kalmaya, onun siyasi programını eleştirmeye, kendisine ve teşkilatına karşı şiddetle mücadelele girişmeye karar vermiştir.⁹³

İkinci Adana İsyanı

Saldırıları arttıran Ermeniler, İtilaf devletlerine casusluk yapmaya başladı. Ermenilerden iki casus 19 Ocak 1914 günü İskenderun Körfezinde bulunan düşman gemisine iltica etti.

Yine 30 Ocak 1914 tarihinde de İbrahim Salcıyan, Artin ve Bedros isimli üç Ermeni, askeri kuvvetlerimiz ve hazırlıklarımız hakkında topladıkları bilgileri düşman gemilerine iletiler.

Düşmanın 11 Şubat 1914 tarihinde Kıbrıs'tan getirdiği Torosoğlu öğretmen Agop sahilde araştırma yaparken yakalanarak Divan-ı harbe verildi.

Ayrıca , Haçin, Dört Yol, Sis ve diğer kazalarla Hasanbeyli nahiyesinde yüzlerce silah, bomba, dinamit, Harita ve Bayraklar ele geçirildi. Hacindeki Ermeni Manastırının yakın kayalıkları arasında Ermeni Komiteler tarafından saklanmış gaz tenekeleri ile Beloğlu Yeprem'in sakladığı 150 kilo barut ele geçirildi.

Antakya'daki Ermeniler: Haçin, Zeytun, Maraş, Adana çevresinden komitecilerle birlikte, beşyüzer kişilik kafilelerle Süveydiye bucağı çevresinde ve sahile yakın bir tepede toplanarak, Fransız donanmasının himayesinde ayaklandı. İsyanı bastırmaya gelen askerlerin çoğu şehit oldu. Sıkıştırılan isyancılar donanmanın nakliye gemilerine binerek kaçtılar.⁹⁴

İskenderiye'de yayınlanan Hosarp gazetesi⁹⁵ bu Ermenilerin 1500 Türk askeriyile elli beş gün çarpıştıktan sonra, kaçmak zorunda kaldıklarını yazdı.

93 Esat Uraz, *Aynı eser*, s. 579

94 Cemal Anadol, *Aynı eser*, s. 309

95 Cemal Anadol, *Aynı eser*, s. 309

1. BÖLÜM

Tehcire Takaddüm eden günler.

Ermeniler, şimdiye kadar anlattığımız ve anlatacağımız olaylar ve isyanlardan anlaşılacağı gibi, Türk vatandaşı oldukları ve Türk ülkesinde yaşadıkları halde, düşmanla işbirliği yapmaktan çekinmiyerek, Türk ordusunu ve halkını kurdukları çeteler ile arkadan vurdular.

21 Temmuz 1914 tarihinde Osmanlı Hükümeti seferberlik ilan etti. Ermenilerde seferberlik kapsamı içine alınıyorlardı. Doğu vilayetlerinin idari reformu konusunda hem fikir olan komitelerin İstanbul Merkezlerinde O gün fevkalade faaliyetleri göze çarpıyordu. Grup reisleri toplanarak Taşra teşkilatlarına şu talimatı veriyordu: Rus birlikleri hududu geçtiğinde, Osmanlı Ordusu geri çekildiğinde, elinizdeki her türlü imkanla, her yerde aynı anda isyan edeceksiniz. Osmanlı Ordusu iki ateş arasında bırakılacaktır. Devletin temelleri uçurulacaktır. İdari Merkezler, işgal, ikmal kabilelerine hucüm edilecektir. Buna karşılık, Osmanlı Ordusunun ilerlemesi halinde, Ermeni askerler silahlarıyla birliklerini terketip çeteler kuracaklar ve Ruslara katılacaklardı.⁹⁶

Bu sırada Rus Çarı yayınladığı mesajda "Ermeniler, Çarlık idaresi altında kardeşlerinize kavuşup hürriyet ve adaletin nimetlerinden istifade edeceksiniz" diyordu.⁹⁷

Öte yandan Osmanlı Devleti seferberlik ilan eder etmez Marsilya'da yaşayan Türk Ermenileri 5.Ağustos.1914 tarihinde büyük bir toplantı yaparak bu beyannameyi yayınladılar. Turabian Aram imzasıyla yayınlanan bu beyanname çeşitli gazetelerde yer aldı. Beyannameden naklettiğimiz bir kaç cümle gerçekleri şöyle yansıtıyordu.

"Rus Ermeniler, Moskova orduları saflarında, kardeşlerimizin cesetleri üzerinde yapılan tahkirin, intikamını almak için, vazifelerini yapacaklardır. Bize Türk tahakkümündeki Ermenilere gelince, hiç bir Ermeninin silahı, ikinci vatanımız olan Fransa'ya ve onun müttefik ve dostlarına gevirmemelidir."⁹⁸

Seferberlik içindeki Osmanlı Devletine karşı çıkan Zeytunlu Ermeniler Osmanlı Ordusu içinde savaşmak istemeyerek, kendi subaylarının yönetiminde Zeytun fedai alayı kurarak kendi bölgelerini

⁹⁶ Dikran Kevorkyan, "Ermeni Meselesinde Tehcire amil olan sebepler"

"Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu, Ankara 1985, s. 300

⁹⁷ Dikran Kevorkyan, *Aynı makale*, s. 300

⁹⁸ Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s.198

savunmak istediler. Bu talepleri kabul edilmediğinden 30 Ağustos'ta fiilen isyan ettiler.⁹⁹ Takip sonunda 60 kadar asi silahlarıyla yakalandı: Böylece bölgede bir süre sukûnet olmuşsa da Aralık ayında, Zeytunlular yeniden Jandarmaya ve Mülkiye Memurlarına saldırmaya başladılar.

30 Ağustos 1914 Eleşkirt Hudut Tabur komutanlığından 3.ncü ordu Komutanlığına yollanan raporda, Sınır köylerini arayan Rusların buldukları silahları Ermenilere verdikleri, ayrıca bölgedeki Ermenilerin Rusya'ya kaçmaları için propaganda yapıldığı bildirildi.¹⁰⁰

Erzurum Valisi 13 Eylül 1914'de 3.ncü ordu Komutanlığına yolladığı yazıda, Rusların Ermenileri kendi tarafına çektikleri, Doğu Anadolu Vilayetlerinde istedikleri zaman isyan çıkarmak hazırlığında olduklarını öğrendiğini, evvelce 101 yıla mahkum edilerek Sibirya'ya sürülen Aramayis isimli kişiyi Rusların serbest bıraktığı ve bunun halen Kars'ta çeteler teşkil ettiği, bir çetenin Pasinler köyüne gelerek, Osmanlılar harbe başlayınca sizde ayaklanın, askere alındığında da kaçın diye propaganda yaptığını bildiriyordu.¹⁰¹

Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey, İçişleri Bakanlığına yolladığı mesajda¹⁰² "Rusyadaki Osmanlı ve Rus Ermenilerinden 800 kişilik bir çete Ruslar tarafından silahlandırılarak Artvin taraflarına gönderilmiştir. Bunların Artvin-Ardanuş arasında dağılacağı, mevcudunun 7.000'e çıkarılacağı, Osmanlı ülkesinde güvenliği bozmak için kullanacağı haber alınmıştır" diyordu.

Osmanlı devleti gittikçe artan Ermeni saldırıları ile uğraşırken öte yandan da 11 Ekim 1914'de Birinci Dünya Savaşına giriyordu. Ermeni çeteleri de düşmanla birlik olarak Osmanlı Devletini iki ateş arasında bırakmak istiyordu.

11 Ekim 1914 tarihinde 3 ncü ordu komutanı Başkomutanlığı şöyle bir mesaj yolluyordu.

"Rusların Kafkasya'da Rus ve Osmanlı Ermenileri ile Rumları silahlandırarak çeteler kurdukları, bunları bizim tarafa gönderip ülkemizde çete örgütünü genişletecekleri tesbit edilmiştir. Kıtamızdaki Ermeni firarileri artmaktadır."¹⁰³

23 Ekim'de 3.ncü Ordu Komutanlığından Başkumandanlığa gönderilen raporun özeti şöyleydi.¹⁰⁴

"Kağızman'da çoğu Osmanlı uyruklu Ermeni asker kaçaklarından 800 kişi kadar toplanmıştır. Bunları Rus Hükümeti silahlandırıyor. Rusya'ya geçen Beyazıt'lı Suryen ile Hacik Sirup adlı Ermeniler etraflarına ikişer bin kişi toplamışlardır. Bunlardan birisinin Abbas gölünden Mason'a diğerinin Beyazıt'a veya İran'a geçmek düşüncesinde oldukları öğrenilmiştir."

Erzurum Valisi 24 Ekim günü 3.ncü ordu komutanına yolladığı raporda,¹⁰⁵

"Birkaç gün evvel Gümüşhane hududunda postaya saldıran eşkiyadan olup yakalanan Sitrak'ın verdiği ifadeye göre, arkadaşlarının Bayburt ve Sürmene'de olduklarını, Bayburt Kaymakamının bu kişileri yakalamaya gittiğini" bildiriliyordu.

29 Kasım'da Van isyanına işaret edecek ilk haber Jandarma Tümen Komutanı Kazım Bey'den (Özalp) geldi.¹⁰⁶ Kazım bey, yakalanan iki casusun ifadesine göre, bugünlerde Van vilayetinde bir

99 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 200

100 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s.201

101 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 201

102 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 202

103 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 202

104 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 203

105 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 203

106 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 203

isyan çıkarılacağı anlaşılıyor, düşman ele geçirdiği bölgelerdeki Müslümanların silahlarını toplayıp Ermenilere veriyor, kıtalar kuruyor, Tümende silahları alınan Ermenilerin tamamı kaçmıştır, diyordu.¹⁰⁷

30 Kasım'da Van valisi Cevdet bey, Ermenilerin bir olay çıkarmamalarına çalışıyorum. Rus kuvvetleri Kotur'dan ilerlemektedir. Jandarma Tümenin bu kuvvet karşısında uzun süre direneceğini sanmıyorum. Aileleri Bitlis'e göndermeye başlayacağım, diyordu.

2 Aralık'ta Van Vilayetinde Dahiliye Nezaretine yollanan telgrafta ¹⁰⁸ Ermeniler Merkez de ve diğer yerlerde şimdilik sakin duruyorlar, ancak Selmas bölgesindeki bütün Ermeniler Ruslarla birlikte çalışıyorlar. Sınır boyundaki çetelere kumanda eden, vaktiyle 2 Sasun ihtilalini yapan meşhur Antranik ve arkadaşlarıdır. Hanik çarpışmasından sonra Ermeni erlerden firar edenler ve düşman tarafına katılanlar vardır. Bir Morhasa Vekilinin (bir ruhbar derecesi) Gari'deki Rus Komutanı ile haberleştiğini öğrendim. .Göz altına aldırıldım deniyordu.

20 Aralık'ta Erzurum Valisi Tahsin Bey'in Başkumandanlığa yolladığı rapor özet olarak şu şekilde idi. ¹⁰⁹

"Van'ın Karçikan ve Gavaş kazaları Ermenilerinden isyan emareleri vardır. Bölgedeki telgraf tellerini kesmişler, bir onbaşıyı öldürmüşlerdi. Bitlis'den bu bölgeye Jandarma ve Milis gönderilmiş ve çarpışmalara başlanmıştır. Kuvvetlerimiz az ve Milislerin silahları yetersiz olduğundan kuvvete ihtiyaç gösteriliyor."

Bitlis Valisi de Dahiliye nezaretine 21 Şubat 1915 günü yolladığı ikinci telgrafında da şöyle bildiriyordu.¹¹⁰

"Bir çok köylerde Ermeniler başkaldırdı. Akan bucağı Kümes köyünden ateş eden Ermeniler arasında Muş Taşnak Delegatesi Rugen, Zovin ve Muş taşnak reislerinden Esro'nun bulunması beni kuşkulardır. Bir gereği yokken Muş'ta bulunan Van Mebusu Papazyan'ı bir rehin olarak tutmak için Mutasarrıfa Misafir ettirdim."

Van Jandarma Tümen Komutanlığının 16 Mart tarihli telgrafında, ve

Van Valisinin 20 Mart'ta ve 23 Mart'ta yolladığı telgraflarda bölgede isyanın gelişmekte olduğu bildiriliyordu. Vali Cevdet bey, 24 Nisan'da Dahiliye'ye şu telgrafı yolluyordu. ¹¹¹

"Şimdiye kadar bölgeye etraftan 4.000 kadar isyancı Ermeni getirilmiştir. Asiler yol kesiyor ve civar köylere hucüm ederek buraları yakıyorlar, buna engel olmak imkansızdır. Şimdi bir çok kadın ve çocuk yersiz ve yurtsuz kalmıştır.

Bunları aşiret köylerinde barındırmak da uygun ve mümkün değildir. Bunların Batı'daki Vilayetlere gönderilmeye başlaması münasipmidir?"¹¹²

Ermeniler, 6 Mayıs 1915'te saldırıya geçerek müslüman mahallelerini yakmaya başladılar. Vali Cevdet bey Van'ın boşaltılmasını emretti.

17 Mayıs'da Türk askeri Van'dan çekildi. Ermeniler bundan sonra boşaltılmış Türk mahallelerini yaktılar. Ruslar da arkasından Van'a girdiler.

Türk kuvvetleri 22 Temmuz 1915'de saldırıya geçerek Van'ı geri aldılarsa da, Ağustos ayında

107 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 203

108 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 209

109 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 205

110 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 204

111 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 206

112 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 206

Ruslar tekrar geri aldılar.

Rusya'nın desteğini sağlayarak katliama devam eden Ermeni Komitelerinin tertipleri şöyle özetlenebilir:¹¹³

1. Takım, takım, toplu halde silah ve cephaneleriyle askerden kaçmak,
2. Olaylar çıkartarak, tedhişler yaparak Türk askerlerinin, ailelerini köylerini korumak için görevlerini bırakarak yerlerine yurtlarına döndürmek,
3. Seferberlik ve askeri ulaşım tertibatını güçlendirmek asker, yiyecek, cephane konvoylarını vurmak,
4. Ruslar hududu geçer geçmez silaha sarılmak, orduyu iki ateş arasında bulundurmak,
5. Hükümet silahıyla kaçmak gönüllü olarak Ruslara katılmak,
6. Boşaltacakları köylerde, kiliselerini, evlerini, tarım ürünlerini yakmak yangınlar çıkarmak,
7. İtilaf devletleri hesabına casusluk yapmak,
8. Türklerin moralini bozmak, askerden komutan için propaganda yapmak,

Bu esaslar göz önünde tutularak devam eden isyanlar ve Birinci dünya savaşının şartlar içinde bazı tedbirlerin alınması gerekli olmuştur.

Bu nedenle, Başkomutanlık 25 Şubat 1915'te birliklere şu emri verdi:¹¹⁴ Bitlis'de bazı Eşkiya ortaya çıkmış ve bazı Ermeni asker kaçakları eşkiyalığa başlamışlardır. Halep'de ve Dört Yol'da Ermeniler tarafından asker ve Jandarmaya saldırı olmuş ve Kayseri ilinde Ermeni evlerinde çok sayıda bomba, Fransızca ve Ermenice Şifre grupları bulunmuştur. Bu olaylar şimdilik önemli olmamakla birlikte, düşmanlarımız tarafından ülke içinde bir ayaklanma girişimi hazırlandığına işaret etmektedir. Dolayısıyla aşağıdaki maddelerin yeniden duyurulmasına gerek görüldü.

1. Bütün birliklerdeki Ermeniler kesinlikle silahlı hizmetlerde kullanılmayacak, komutan ve kararğah maiyet ve dairelerinde bulundurulmayacaklardır.

2. Komutanlar gerek görürlerse buldukları yerlerde sıkıyönetim ilan edebilirler. Halk tarafından herhangi bir nedenle ayaklanma veya saldırı olursa derhal sorunu çözmek mecburiyetindedirler

3. Halkı kızdıracak baskılardan kaçınılacaktır.

4. Seferberlik dolayısıyla aşayişle ilgili bütün önlemler askeri birliklerce alınacağından sivil memurlar bu konuda komutanlara başvuracaklardır.

5. Asayişle ilgili işler için 3.ve 4. ordu ve Irak bölgesinde en büyük yetkili ordu komutanlarıdır. 1 ve 2. ordu bölgelerinde ise kolordu komutanlarıdır.

6. 3.ve 4. ordu komutanları muhtemel takibat için alacakları önlemleri ve planlarını derhal Başkomutanlığa bildireceklerdir.

18 Nisan 1915'de Osmanlı Hükümeti şu kararları aldı.

1. 16-55 yaş arasındaki Ermeniler dışarıdan içeriye girmeyecek ve içeriden dışarıya çıkamayacak

2. Ermeniler haberleşmelerini Türkçe olarak yapacaklar.

¹¹³ Esat Uraz, *Aynı eser*, s. 603

¹¹⁴ Yavuz Ercan, " *Tarihi Belgelerin Işığında Ermeni İddiaları*", Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu, s. 218

3. Yeni okullar açılmayacak ve Ermeni çocukları Devletin resmi okullarında okuyacaklar.

4. İllerde çıkarılan Ermenice gazeteler kapatılacak

İçişleri bakanlığının 24 Nisan'da yayınladığı emir şöyle idi:¹¹⁵ "Hıncak, Taşnak ve benzeri komitelerin gerek başkent'te ve gerek illerde bulunan şubelerinin derhal kapatılmaları ile evrak ve belgelerine kesinlikle kaybolmayacak bir biçimde el konulması ve komitelerin başkan ve ileri gelenlerinden Hükümetçe tanınan müteşebbis kişilerle, önemli ve zararlı Ermenilerin hemen tutuklanması ve buldukları yerlere devam ve oturmalarında sakınca görülenlerin uygun görülecek yerlerde toplattırılarak kaçmalarına meydan bırakılmaması ve gerekli görülecek yerlerde silah aranmasına başlanılması ve gerekenlerin derhal divan-ı harplere verilmesi, Hükümetçe kararlaştırılmış olduğundan, bu konuda sivil memurlara işbirliğinde bulunmak ve onlar tarafından istenilecek her türlü yardımın derhal yerine getirilmesi önemle istenir."

Başkomutan vekili Enver

Başkomutan vekili Enver

İçişleri Bakanlığı ve Başkomutan Vekilliğinin yayınladığı bu genelgeleri üzerine İstanbul'da 2345 kişi tutuklandı. Ermenilerin her yıl "Katliam yıldönümü" diye andıkları 24 Nisan bu genelgelerin yayımlandığı gündür.

Van şehri son günlerini yaşarken, Ermeni katliamları sürekli arttığı sırada Başkomutan vekili Enver Paşa Dahiliye Nazırı Talat bey'e 2.Mayıs 1915'te şu yazıyı yolluyordu.¹¹⁶

"Van gölü etrafında ve Van Valiliğince bilinen belirli yerlerdeki Ermeniler İsyanlarını sürdürmek için daima toplu ve hazır bir haldedirler. Bu toplu halde bulunan Ermenilerin buralardan çıkarılarak isyan yuvasının dağılması düşüncesindeyim. 3.ncü Ordu Komutanlığının verdiği bilgiye göre, Ruslar 20. Nisan 1915'de kendi sınırları içindeki müslümanları, sefil ve perişan bir halde sınırlarımızdan içeriye sokmuşlardır. Hem buna karşılık olmak ve hem yukarıda belirttiğim amacı sağlamak için, ya bu Ermenilerin aileleriyle birlikte Rus sınırı içine göndermek, yahut bu Ermeni ve ailelerini Anadolu içinde çeşitli yerlere dağıtmak gereklidir. Bu iki şekilden uygunun seçilmesiyle yapılmasını rica ederim. Bir sakınca yoksa isyancıların ailelerini ve isyan bölgesi halkını sınırlarımız dışına göndermeyi ve onların yerine sınırlarımız için de dışarıdan gelen islam halkın yerleştirilmesini tercih ederim." Tehcir kararının ilk işareti bu yazıdır.

Mayıs 1915'ten sonra Savaş şartları gün geçtikçe ağırlaşıyordu.

Bir yandan ekonomik şartlar, öte yandan hava şartları, Hükümeti ve birlikleri iyice güç duruma sokarken, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görülen tifo salgını ve kıtlık da, şartları daha da zorlaştırıyordu. Bir çift ekmeği iki mecdiye, yani günümüz değeriyle 12.715 TL.na yükselmişti.¹¹⁷

Ölüm kalım mücadelesi veren Osmanlı Devletinin aldığı önlemler sonuç vermeyip Ermenilerin, Türk halkı üzerinde yaptıkları terör ve katliam daha büyük boyutlara ulaşınca, Hükümetin emirlerini dinlemeyen memleketin savunmasını ve aşayışın karınması için alınan tedbirlere karşı gelenlerle, casusluk yapanların tek tek veya toplu olarak başka bölgelere nakledilebilmeleri için Dahiliye nazırı Talat bey imzası ile 26 Mayıs 1915 (11 Recceb 1333 - 13 Mayıs 1331) tarih ve 270 sayılı yazı başbakanlığa gönderilir.¹¹⁸

115 Yavuz Ercan, *Aynı makale*, s. 219

116 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 206

117 Nurşen Mazıcı, *Belgelerle Uluslararası Rekabette Ermeni Sorununun Kökeni 1878 - 1918*, İstanbul 1987 s. 77

118 M. Hanefi Bostan "1. Dünya Savaşı sırasında Ermenilerin İskanı" *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 57, İstanbul 1988, s. 110

Bu resmi yazıda açıklandığına göre, Ermenilerin işlediği suçlar şunlardır.

1. Savaş Mintikalarına yakın yerlerde oturan Ermenilerden bir kısım devletin hudutlarını devlet düşmanlarına karşı korumakla meşgul olan ordunun hareketini güçlendirmektedir.
2. Askere erzak ve mühimmat naklini zorlaştırmaktadır.
3. Düşmanlar aynı gayeleri paylaşmak ve onlarla işbirliği yapmaktadırlar.
4. Ermenilerden bir kısmı düşman saflarına katılmaktadır.
5. Yurt içinde askeri birliklerimize ve masum halka silahlı saldırılarda bulunmaktadırlar.
6. Osmanlı Şehir ve kasabalarına saldırarak katil ve yağmacılık yapmaktadırlar.
7. Düşmanın deniz kuvvetlerine erzak sağlamaktadırlar.
8. Müstahkem Mevkileri düşmana göstermektedirler.

Aynı yazıda Ermeni tehlikesinin büyüklüğü belirtilmiş ve hangi bölgedeki Ermenilerin nerelere iskan edileceği anlatılarak boşaltılmaları hükümete teklif edilmiştir. Dahiliye Nezaretinin boşaltılmasını istediği yerler şunlardır.¹¹⁹

- a) Van, Bitlis, Erzurum vilayetleri
- b) Adana, Mersin ve Sis (Kozan) Şehir Merkezleri hariç olmak üzere Adana, Mersin, Kozan ve Cebel-i Bereket sancakları,
- c) Maraş Şehir Merkezi hariç olmak üzere, Maraş sancağının diğer yerleri,
- d) Merkez kazaları hariç olmak üzere, Halep vilayetinde İskenderun Beylan Cisir-i soğur ve antakya kazaları, ve kasabaları

Ermenilerin iskanı için uygun görülen yerler şunlardır:

- a) Van Vilayetine komşu olan kuzey kısımları müstesna olmak üzere Musul vilayeti
- b) Zor sancağı (Suriye'de)
- c) Urfa'nın şehir merkezi hariç, güneyindeki kesimler,
- d) Halep ilinin doğu ve güneydoğu kesimleri,
- e) Suriye ilinin doğusunda Hükümetce belirlenecek yerler

Başkomutanlık, Dahiliye Nezareti'ne 26 Mayıs 1915 tarihinde yolladığı yazıda Ermenilerin büyük kalabalıklar meydana getirmemeleri için şu esaslara dikkat edilmesini ister.¹²⁰

- a) Ermeni nüfusu gönderildiği yerlerdeki aşiret ve Türk sayısının % 10 oranını geçmemelidir.
- b) Göç ettirilecek Ermenilerin kuracakları köylerin her biri, elli evden çok olmamalıdır.
- c) Ermeni göçmen aileleri seyahat ve nakil suretiyle de olsa yakın yerlere ev değiştirmemelidir.

TEHCİR KANUNU

Ruslar, 1915 yılının Mayıs ayında Doğu Anadolu'da ilerlerken, İngiliz ve Fransızlarda Çanakkale Boğazını zorluyorlardı. Öte yandan Zeytun, Van ve Muş'ta isyanlar çıkmış. Ruslar Van şehrini işgal etmişti. Ülkenin her tarafı asker kaçakları dolu, her taraf çetelerin saldırılarına maruzdu. Eli silah tutan Türklerin askere gitmeleri neticesi meydan Ermenilere kalmıştı. Devlet bir taraftan savaşırken, bir taraftan da bu işlerle uğraşmak durumunda kalmıştı.

119 M. Hanefi Bostan, *Aynı makale*, s. 111

120 Yavuz Ercan, *Aynı eser*, s. 219

Osmanlı Hükümeti bu şartlar altında Ermeni katliamlarını önleyebilmek için birçok caydırıcı mahiyette tedbirler aldı. Buna rağmen kanlı eylemler son bulmadı. Ölüm kalım mücadelesi veren Osmanlı Hükümeti tehcir kararını almak mecburiyetinde kaldı. Tehcir kelimesi Arapça olan hicret kökünden gelir. Göç ettirmek, yer değiştirmek manası taşır. Temerküz kampına koymak manası taşımaz.¹²¹

Dahiliye Vekaletinin Sadarete gönderdiği Ermenilerin iskanı ile ilgili yazı Bakanlar Kurulunda 30 Mayıs 1915 (15 Mayıs 1331)'de görüşülerek kabul edildi. Osmanlı Hükümeti 'nin bu Heyet-i Vükela kararı, Başbakanlık Arşivi'nde bulunan Heyet-i Vükela zabıtlarının 198 nolu defterinde 163 nolu karar numarası ile kayıtlıdır.¹²² Kararda imzası bulunan devrin sadrazamı Said Halim paşa, Harbiye nazırı Enver paşa ve Dahiliye nazırı Talat bey'den başka dört bakanın imzası vardır. Dahiliye nezaretinin sadrazamlığa gönderdiği yazı da, bu kararın hemen üzerinde yer almaktadır. Belgeden anlaşıldığına göre; Heyet-i vükela'nın Ermenilerle ilgili aldığı iskan kararının yürürlüğe girmesi için 31 Mayıs 1915 (18 Mayıs 1331) tarihinde Dahiliye, Harbiye ve Maliye nezaretlerine tebliğ edilmiştir.¹²³ Kanun 1 Haziiran 1915 (19 Mayıs 1331) tarihinde Takvim-i vekayi'de yayınlandı.

Kanun üç maddeden ibarettir.

1- Savaş sırasında ordu, Kolordu ve tümen komutanları ve bunların vekilleri ve bağımsız bölge komutanları, halk tarafından herhangi bir şekilde hükümet emirlerine, yurt savunmasına mevcut düzene ve güvenlik işlerine karşı durum alan ve silahla saldıran ve direnenleri görürlerse hemen askeri kuvvetlerle karşı koyacaklardır. Saldırı ve direnmeyi kökünden yok etmekle yetkili ve yükümlüdür.

2- Ordu ve bağımsız kolordu ve tümen komutanları askeri nedenlere dayanan, casusluk ve hainliklerini hissettikleri bölge halkını tek tek veya toplu olarak memleketin diğer bölgelerine gönderebilirler ve oralarda oturtabilirler.

3- Bu kanun yayınlandığı tarihten geçerlidir.¹²⁴ Meclis-i Vükelâ mazbataları¹²⁵ Defter no: 198 Meclis-i Vükelâ Müzakeratına Mahsus Zabıtname.

Hülâsa-i Me'ali

18 Mayıs(1)331

Hülâsa-i Me'âli Menatik-ı harbiyeye civar mahallerde sakin Ermeniler'den bir kısmının hudût-ı Osmâniye'yi a'dâ-yı devlete kârşu muhafaza ile meşgûlolan Ordû-yı humayûnun hareketini tas'ib ve erzak ve mühimmât-ı askeriye nakliyâtını işkâl ve düşman ile tevhd-i âmâl ve efâl ve bi'l-hâssa sufûf-ı a'dâyailtihâk ve memleket dahilinde kuvâ-yı askeriye ve ahâlî-yi ma'sûmeye müsellehan ta'âruz ve şuhûr ve kasabât-ı Osmaniye'ye tasallut ile katl ve nehb ve gârete ve düşman kuvâ-yı bahriyesine erzâk tedârikiyle mevâki-i müstahkemeyi iraeve cüretleri bu gibi anâsır-ı ihtilâliyenin saha-i hareketdan uzaklaştırılmasını ve usâta ussü'l-harekât ve melce olan köylerin tahliyesi icâb ederek bu bâbda ba'zı günâ icrâ'âta başlanıldığı ve mine'l-cümle Van, Bitlis, Erzurum vilayetiyle nefsi Adana, nefsi Sis,

121 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 208

122 M. Hanefi Bostan, *Aynı makale*, s. 111; Yavuz Ercan, *Aynı makale*, s. 220

123 M. Hanefi Bostan, *Aynı makale*, s. 112

124 M. Hanefi Bostan, *Aynı makale*, s. 112

125 M. Hanefi Bostan, *Aynı makale*, s. 115, 116, 117, 118 Ayrıca Bk. Ek 1 ve 2

Nefs-i Mersin müstesna olmak üzere Adana, Mersin, Kozan, Cebel-i Bereket livâları ve nefsi-i Maraş sancağı müstesna olmak üzere Maraş Sancağı ve Haleb vilayetinin merkez kazaları müstesna olmak üzere İskenderun, Beylan, Cısr-ı Şu'ur ve Antakya kazâları kura ve kasabatında sakin Ermeniler'in vilayatt-ı cenûbiyeye sevkine bi'l-ibtidâr Van vilayetiyle hem hudud olan kısm-ı şimalisi müstesna olmak üzere Musul vilayeti ve Zor sancağına ve nefsi-i Urfa müstesna olmak üzere Urfa sancağının kısm-ı cenubisine ve Haleb vilayetinin şark ve şark-ı cenubi kısmına ve Suriye vilâyetinin kısm-ı şarkisinde ta'yin ve tahsis edilen mahallere nakl ve iskanına mübâşeret ve devam edilmekte bulunduğu beyanıyla menfa'at-ı esâsiye-i devlete muvâfık telakki edilen bu cereyânın bir usûl ve kâide-i muttarideye rabt-ı lüzumuna ve bu babda ba'zı ifâdâta dair Dahiliye Nezaretinin 13 Mayıs (1) 331 tarihli ve 270 numarolu tezkeresi okundu.

Kararı

Fi'l- hakikat devlet in muhâfaza-i mevcudiyet ve emniyeti uğrunda tevâlî eden icraat ve islahat-ı fedakarisi üzerinde icra-i su-ite'sire sebep olan bu kabîl harekât-ı muzirenin ve icra'ât-ı mü'essire ile imhâ ve izalesi kat'iyen muktezi ve nezaret-i müşarun-i ileyhâca bu emirde ibtidâr olunan icrââtadaki isâbet bedihi olduğundan tezkire-i mezkûrede dermeyân kılındığı üzere muharrer'ül-esâmî kura ve kasabâtda sakin Ermenilerden nakli icâb edenlerin mahall-i mürettebe-i iskaniyelerine müreffehen sevk ve isâleriyle güzergâhlarında te'min-i istirâhat ve muhafaza-i cân ve malları ve muvâsalatlarında keyfiyet-i ivâlarıyla sûret-i kat'ieyyede iskânlarına kadar muhâcîrin tahsisâtından i'âşeleri ve ahvâl-i sâbika-i mâliye ve ikdisâdiyeleri nisbetinde kendülerine emlâk ve arazi tevzîi ve içlerinde muhtâç olanlara taraf-ı hükûmetten mesâkin inşâsı ve zürrâ ve muhtâcin-i erbab-ı san'ata tohumluk ve âlât ve edavât tevzîi ve terk ettikleri memleketle kalan enval ve eşyalarının veyahut kıymetlerinin kendilerine suver-i münasîbe ile iadesi ve tahliye edilen köylere muhacir ve aşair iskânî ile emlak ve arazinin kıymeti takdir edilerek kendilerine tevzii ve tahliye edilen şuhûr ve kasabâtda kâin olup nakledilen ahâliye â'id emval-i gayr-ı menkûlenin tahrîr ve tesbî-i cins ve kıymet ve mikdârından sonra muhâricine tevzîi ve muhâcirinin ihtisâsı ve iştigalleri haricinde kalacak zeytûnluk, tûtük, bağ ve portakalıklarla dükkân, hân, fabrika ve depo gibi akârâtın bi'l-müzâyâ de bey veyâhut icârî ile bedelât-ı balikasının kendilerine i'tâ edilmek üzere eshabı namına emaneten mal sandıklarına tevdi'i ve mu'âmelat ve icrâât-ı mesrudeninifasi zimmında vuku bulacak sarfıyâtının muhacirin tahsisâtından tesviyesi zimmında nezâret-i müşarun-i ileyhâca tanzim edilmiş olan ta'limat-nâmenin bitemamiha tatbik-i ahkâmı ile emvâl-i metrûkenin te'min-i muhafaza ve idâresi ve mu'âmelat-ı umûmuyye-i iskâniyenin tesrî ve tanzimi ve tedkik ve teftişi ve bu hususta talimât-nâme ahkâmı ve nezâret-i müşarun-i ileyhâdan ahz ve telakki edilecek evâmîr dairesinde mukarrerât ittihaz ve tatbîki ve tâli komusyonlar teşkili ile maaşlı memûr istihdâmı vazife ve selâhiyetlerini hâiz olmak ve doğrudan doğruya Dahiliye nezaretine merbut bulunmak ve bir reis ile biri Me'muriyet-i dahiliyeden ve diğeri me'mûrin-i mâliyeden intihâb ve tayin edilecek iki azadan tereküb etmek üzere komisyonlar teşkil edilerek mahallerine'zâmı ve komisyon gönderilen mahallerde mezkur talimât-nâmenin valiler tarafından icra-yı ahkâmı tensib edilmiş olduğunun cevaben nezaret-i müşarûn-i ileyhâya tebliği ve devâ'ir-i mûte'allıkaya malûmatı tâsî tezekkür kılındı.

(İmzalar:) Ahmet Nesimi, Ahmet Şükrü, Abbas (Halim Paşa), İbrahim, Talat, Enver (Paşa), Mehmed Said (Halim Paşa)

Tehcir Kanununun Tatbiki

Yabancı devletlerin de olayları tahrik etmesi sonunda çığırından çıkan Ermeni eylemlerine son vermek ve kendi güvenliğini sağlamak amacıyla Osmanlı Hükümeti savaşın sonuna kadar Ermenileri savaş bölgesi dışında kalan yörelere göç ettirmeye başladı.

Tehcir kanunu yalnız Ermenilere değil, aşayişi bozan, olay çıkaran ve eşkiyaya yataklık eden Rumlara da uygulandı.¹²⁶ Kanun isyanlara katılmayan diğer bölge halkına uygulanmadı. Eğer uygulanmış olsaydı, kanunun çıkış tarihinden sonra hiçbir Ermeni kalmaz ve hiç olay olmazdı.

Ne var ki Doğu ve Orta Anadolu'da kalan Ermeniler Birinci dünya savaşı sırasında yaptıkları eylemlerin mezalimin hesabını vermekten korktuklarından, çekilen Rus ordusuyla birlikte kaçtılar. Aynı durum Maraş ve Adana bölgelerindeki Ermenilerde de görüldü. Kurtuluş savaşı başlarında çekilen Fransız Ordusu ile kaçmışlardı. Böylece Doğu Anadolu ve Kilikya bölgesini boşaltmış oldular.

Bütün bunlara rağmen Osmanlı devleti tehciye başlamadan önce Ermenilerin gidecekleri yerler, yollardaki her çeşit ihtiyaçlarının giderilmesi için hazırlıkların yapılmasının ilgililere bildirmişti.

Ancak Ordu savaş halinde olduğu gibi bir taraftan da Ermenilerin isyanlarını bastırmak için bir çok nakil vasıtalarına ihtiyaç vardı, Hükümet bu zor şartlar altında, elindeki imkanları sonuna kadar zorlayarak, nakil vasıtalarının bir çoğunu bu işe ayırmıştı. Böylece Ermenilerin yollarda ve iskan edilerek bölgelerde zarar görmemeleri için hükümet tarafından herşey yerine getirilmişti.

Ayrıca Ermenilerin yollarda intikam hırsıyla hareket edecek Türk taaruzlarından korumak için, savaşta olduğu halde birlikler ayırmayı da ihmal etmedi.

Bundan başka hükümet Ermenilerin iskan işinin adil ve insani bir şekilde gerçekleşmesi için bazı önlemler almıştır. Bu önlemler şunlardır.¹²⁷

1. Göç ettirilen ahalî iskan edilecekleri yerlere rahat bir şekilde, can ve mal güvenlikleri sağlanarak sevk edilecektir.

2. Gittikleri yerlerde kesin yerleştirilmelerine kadar, kendilerine göçmen ödeneğinden yardım yapılacaktır.

3. Eski malî ve iktisadî durumlarına uygun olarak kendilerine arazi ve mal verilecek, ihtiyaç sahiplerine Hükümet tarafından mesken inşa edilecek, Çiftçilere tohumluk zeraat erbabına alet verilecektir.

4. Ermenilerin terk ettikleri taşınabilir mal ve kıymetler kendilerine ulaştırılacak, bu mümkün olmadığı takdirde bunların karşılığı para olarak kendilerine ödenecektir.

5. Boşaltılan şehir ve kasabalarda bulunan Ermenilere ait taşınmaz malların sayımı yapılacak, kıymetleri takdir edildikten sonra bu köylere yerleştirilecek muhacirlere verilecektir.

6. Ermenilerin boşalttıkları yerlere iskan edilecek muhacirlerin kullanamayacakları mallar, yani Zeytinlik, dutluk, bağ ve portakal bahçeleri han, fabrika, depo ve dükkan gibi gelir getirecek taşınmaz mallar açık artırma ile satılacak veya kiralanacak ve bu gelirler sahiplerine (Ermenilere) verilmek üzere

¹²⁶ Necati Ökse, "Ermeni Sorununun Doğuşu, Tehcil Kanunu ve Uygulanması" Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu, Ankara 1985, s. 275

¹²⁷ Kâmurân Gürün, *Aynı eser*, s. 216

mal sandıklarınca emanete kaydedilecektir.

Dahiliye Nazırı Talat paşa'nın Valiliklere gönderdiği 28 Ağustos 1915 tarihli iskan sırasında dikkat edilecek hususları gösterir talimatname şöyleydi.¹²⁸

1. İskana tabi tutulan Ermenilerden yaya ve araba ile yola çıkanlar en yakın demiryolu istasyonuna götürülecek oradan da iskan edilecekleri yerlere trenle yollanacaklardı.

2. "Tehcir"e tabi tutulanlar, tren istasyonuna vardıklarında aile reisleri asker olan ve bakacak kimsesi bulunmayan kadın ve yetimler, durumlarını resmi belge ile ispat ettiklerinde, başka yere yollanmayıp istasyon çevresindeki kasaba ve köylere yerleştirileceklerdi.

3. Başka yerlere iskan edilecek Ermenilerin yaşeleri temin edildiği gibi fakirlerden de yaş bedeli alınmayacaktı.

4. Ermenilerin sevk sırasında güvenliği sağlanacak. Hamile ve yeni doğmuş çocukların ihtiyaçları sağlanacaktı.

5. İskan sırasında yerlerini terk etmek istemeyenler veya yerlerine dönmek istemeyenlerden veya yerlerine dönmek istemeyenlerden makul sebep gösterenlerin dilekçeleri görevlilerin görüşleri de alınarak Dahiliye Nezaretine gönderilecek ve nezaretin vereceği cevaba göre hareket edilecektir.

6. Göç ederken veya konaklama esnasında Ermeni göçmenlere yapılacak her hangi bir saldırı derhal zararsız hale getirilecektir. Saldırğanlar tevkif edilerek Divan-ı Harb Mahkemesine yollanarak ve en ağır bir şekilde cezalandırılacaktır.

7. Göç edenlerden rüşvet veya hediye alanlar veya vaad yahut tehdid ile kadınları iffal edenler, yahut onlarla gayrimeşru munasebet kuranlar derhal görevden alınıp, Divan-ı Harbe sevkedilecek, ağır şekilde cezalandırılacaklardır.

Osmanlı devleti zorunlu nedenlerle iskana yolladığı Ermenilerin her hangi bir zulme ve 7. Göç edenlerden rüşvet veya hediye alanlar veya vaad yahut tehdid ile kadınları iffal edenler, yahut onlarla gayrimeşru munasebet kuranlar derhal görevden alınıp, Divan-ı Harbe sevkedilecek, ağır şekilde cezalandırılacaklardır.

Osmanlı devleti zorunlu nedenlerle iskana yolladığı Ermenilerin her hangi bir zulme ve haksızlığa uğramamaları için önemli tedbirler almıştı. Bunların yanında Dahiliye Nezareti 1 Haziran 1915 tarihinde bütün illere bir genelge şifre yollayarak aşağıdaki hususlara dikkat çekiyordu..¹²⁹ Ermenilerden zararlı kişilerle komite başlarının uzaklaştırma ve tutuklanmaları hakkındaki talimatın bazı yerlerde yanlış anlaşıldığı ve birçok yerlerde suçlu olmayıp göze görünen kişilerin tutuklanarak bir yerden komşu diğer bir yere uzaklaştırıldıkları ve bir çok yerlerde de gerçek kötü kişilerin hakkında hiç bir işlem yapılmadığı anlaşılmaktadır. Denerek zararlı kişiler üzerinde durulması isteniyordu.

Bu zikrettiğimiz telgrafların yanında, arşivlerimizde bulunan birçok belgeden anlaşılacağı gibi hükümet, göç ettirilen Ermenilerin can ve mal emniyetinin sağlanması hususu üzerinde durmuş ve gerekli tedbirler alınması için devamlı talimat vermiştir.

Bu konularda gerekli titizliği göstermeyenlerle suç işleyenler mahkemelere sevkedilmiştir.

Harbiye Nezaretinde yolsuzlukları incelemek için özel bir soruşturma kurulu oluşturulmuş ve

128 M. Hanefi Bostan, *Aynı makale*, s. 7

129 Kâmurân Gürün, *Aynı eser*, s. 219

bu kurul 1918 yılı başına kadar görev yapmıştı. Bu kurul tarafından suçlu bulunanlar örfi idare mahkemelerine sevk edilmiştir. Bu şekilde mahkemeye verilen.¹³⁰

Sivas Vilayetinden	648
Mamuretülaziz (Elazığ)	223
Diyarbakır V.	70
Bitlis V.	25
Eskişehir Mutasarrıflığı	29
Şebinkarahisar "	6
Niğde "	8
İzmit "	33
Ankara V.	32
Kayseri Mutasarrıflığından	69
Suriye vilayetinden	27
Hüdavendigâr Vilayetinden	12
Konya Vilayetinden	12
Urfa Mutasarrıflığından	189
Canik "	14 kişi

olmak üzere toplam 1.397 kişidir. Bunların bir kısmı idam olmak üzere çeşitli cezalara çaptırılmışlardır.

Talat paşa, 1 Kasım 1918 tarihindeki son ittihat ve Terakki kongresinde yaptığı konuşmada tehcir konusuna da yer vermiştir.¹³¹

"Ermenilerin tehcir meselesi dahilinde ve bilhassa hariçte harp kabinelerine en çok söz getirmiş olan meselelerden biridir.

"En evvel söylemek lazım gelir ki, bu tehcir ve taktik rivayetleri son derece mübalağa edilmiştir. Türkleri hiç tanımayan, daha doğrusu pek fena tanıyan Avrupa ve Amerika efkar-ı umumiyesinde mezalim sözlerinin ne kadar ağır tesirler bırakacağını takdir eden Ermeni ve Rum neşriyatı biri on yaparak dünyayı gürültüye boğmuştur.

"Bununla vukuatı inkar etmek istemiyorum. Yalnız hakikatı söylemek , fazla mübalağaları ortadan kaldırmak arzusundayım.

"Şu mübalağalardan sarf-ı nazar olunursa her halde böyle bir hayli tehcir vukuatı olmuştur. Fakat Bab-ı ali bunların hiç birinden evvelden verilmiş bir karar üzerine hareket eylemiş değildir. Vukua gelen hadisin mesuliyeti her şeyden evvel onlara sebep olan gayr-ı kabil-i tahammül hareketleri ika eden unsurlara aittir. Süphesiz bundan bütün Ermeniler mesul değildir. Fakat devletin hayat ve memarı kararı verecek büyük bir harp esnasında ordularının serseti-i hareketini ihlal eden, arkada isyanlar çıkararak memleketin selametini, ordunun emniyetini tehlikeye düşüren hareketlere müsamaha edilmemek tabii zaruri idi.

"Erzurum havalisinde ordularımızın hareketini işkal eden Ermeni çeteleri bütün Ermeni köylerinde muavenat ve himaye buluyorlardı. Başları sıkıştığı zaman gönderdikleri bir haber üzerine

130 Kâmurân Gürün, *Aynı eser*, s. 221

131 Kâmurân Gürün, *Aynı eser*, s. 222 - 223

köylüler Kiliselerde mahfuz silahları yakalılarak imdatlarına koşuyorlardı. Ordunun arkasında böyle mütemadiyen hattı ricatımızı kesecek ve cephe gerisi hidematını ihlal edecek tehlikelerin bekasına göz yumamazdık. Ordulardan malumat vilayetlerden mütemadiyen vuku bulan işaret nihayet bu mesele hakkında kati bir tedbir ittihazı mecburiyetini tevlit eyledi.

"İşte tehcir meseleleri her şeyden evvel böyle bir zaruret-i harbiye neticesinde ittihaz edilmiş tedabirden tevellüt etmiştir.

"Demek istiyorum ki, her yerde tehcir muntazam bir şekilde ve yalnız zaruretin icbar ettiği derecede yapılmıştır. Bir çok yerlerde çoktan beri teraküm etmiş olan adevetler (düşmanlıklar) bu vesile ile infilak ederek kat'iyen arzu etmediğimiz suistimallere sebep olmuştur. Bir çok memurlar haddinden ziyade zulüm ve şiddet gösterdiler. Bir çok yerlerde bigayrihak bir takım masumlar da kurban oldular. Bunu itiraf ederim.

Tehcir kararıyla başka yerlere iskan ettirilen Ermenilerin sayısı Dahiliye Nezaretinin sedarete sunduğu 7 Aralık 1916 tarih rapora göre; 702.900 kişidir. Bunlara 1915 yılında 25 Milyon 1916 Ekim sonuna kadar 86 milyon kuruş harcadığı, yıl sonuna kadar da 150 Milyon kuruş harcanacağı kayıtlıdır.¹³²

Osmanlı devleti bu iskanı gerçekleştirirken çeşitli sebeplerden ölen Ermeniler olmuştur. Ermenilerin bir kısmı hastalık, kıtlık, yokluğun getirdiği yorgunluk ve kötü hava şartları nedeniyle ölmüşlerdir. Bir kısmıda çapulcuların zengin konvaylara yaptığı saldırılar ve bazı görevlilerin ihmal etmesi yönünden olmuştur. İskan esnasında ölen Ermenilerin kesin sayısı bilinmemektedir. Bazı yabancı devletler ve özellikle Ermeni Komitacılar ölen Ermenilerin sayısını yüksek göstererek Türklük aleyhinde propaganda yapmak istemektedirler.

İlgiliz yazar Tanybee iskan sırasında ölen Ermenilerin 600.000 kişi olabileceğini ileri sürmektedir. Ermeniler 2 milyon kişinin öldürüldüğü iddia etmektedirler.¹³³ Bu iddialar gerçek olamaz. Birinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'den Rusya'ya göç eden Ermenilerin sayısını Milletler Cemiyeti Göçmenler Komisyonu 400.000- 420,000 olarak göstermiştir.¹³⁴ İstanbul Ermeni Patrigi 1921 yılında, İngilizlere verdiği bu istatistikle o tarihlerde Osmanlı hudutları içinde 625.000 Ermeni'nin yaşadığını belirtmektedir. Bu rakamlar Rusya'ya göç edenlerle birlikte 1.045.000'e çıkmaktadır. 1914 yılında Osmanlı Devleti toprakları içinde yaşayan Ermenilerin sayısı, Prof.J.Skaw'ın Başbakanlık Arşivinde bulunduğu belgelere göre 1.161.169 kişidir. Bu nüfusa göre, 1 Dünya Savaşı boyunca çeşitli sebeplerden ölen Ermenilerin sayısı 116.169 'u bulmaktadır.1. Dünya Savaşı esnasında çeşitli sebeplerden dolayı ölen Ermenilerin sayısı en iyimser tahminlere göre 200 bin kişi civarındadır. Öte yandan, 2. Dünya savaşı sırasında açlık, hastalık ve savaşta şehit edilenlerin yanında Ermeniler tarafından Doğu Anadolu bölgesinde katedilen 600 bin Türk'ün ilavesiyle Osmanlı Devletinin kayıpların 2 milyonu bulunduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Hükümetinin 1. Dünya Savaşı sırasındaki gizli tutanakları incelendiğinde Ermeni kıyımı ile ilgili bir emir vermediği anlaşılmaktadır. Aksine Vilayetlere gönderilen emirlerle Ermenilerin can ve mal emniyetlerinin sağlanması istemiştir. Ayrıca Ermenilere karşı kanunsuz harekette bulunanlar şiddetli bir şekilde cezalandırılmışlardır. İşin gerçeği ise; Osmanlı

132 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 223

133 M. Hanefi Bostan, *Aynı makale*, s. 114

134 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 226

Devletin Ermeni kıyımı diye bir Politikası olmamıştır.

Bazı Hadiseler

Ermeniler, terk ettikleri bölgelerde ellerinden geldiği ölçüde zarar vermeye çalıştılar. Kendi evlerini ve köylerini yakmaktan başka Türk ve Rumların ev ve dükkanlarını da ateşe veriyor veya yıkıyorlardı. Şebinkarahisar'da kendi evleri ile Türk evlerini yaktılar. İzmit ve Adapazarı'nda aynı yangınları çıkardılar. Amasya'da; 14 mahallede 2000 den fazla ev ile 1000'den fazla Türk ve Rumlara ait dükkanı yakıp kül ettiler. Haçin'de 2000 ev 5 kilise 5 okul 150 dükkan ve han, Belediye ve Düyun-u umumiye Dairesi gibi devlet daireleri Ermeniler tarafından yakıldı. Yangın 53 saat sürdü. Kasabada 100 sağlam ev kalmıştı. Ermeniler, Trabzon, Ordu ve Bursa başta olmak üzere birçok şehirde büyük yangınlar çıkardılar.¹³⁵"Bu hareketlerin arkasında Rusya, İngiltere ve Fransa'yı görmek mümkündür. Çünkü Ermeniler destek olarak kendi menfaatlerini için Osmanlı devletinin yıkılmasını sağlamaktı. Tehcir kanununun uygulanması umutlarını kökünden yıktığı için metni aşağıda bulunan notayı Osmanlı devletine tebliğ ettiler.¹³⁶"Rusya, İngiltere, Fransa devletleri aşağıdaki beyanın yayınlanması hususunda ittifak etmişlerdir: Hemen bir aydanberi ahali Osmanlı hükümeti memurlarıyla birlikte ve çok zaman bunların yardımıyla, Ermenileri katli-am etmektedirler. Adı geçen katli-âmlar özellikle Nisan'ın yarısına yakın zamanda Erzurum, Tercan, Bitlis, Muş, Sason, Zeytun ve bütün kilikya çevresinde olmuştur. Van çevresinde yüze yakın köylerin Ermenileri katledildiği gibi aynı zamanda Osmanlı hükümeti İstanbul'da oturan zararsız Ermenilere de musallat oldu. Türkiye'nin insanlık ve medeniyete karşı yapageldiği bu yeni cinayetlerden ötürü gerek Osmanlı Hükümeti üyelerini ve gerek bu gibi katliamlara katılmış ve katılacak olanların şahsen sorumlu olacakları itilaf hükümetleri, Bâbıâliye açıkca tebliğ ederler".24 Mayıs 1915

Osmanlı devleti de bu notaya karşılık olarak bir nota vererek bütün ifade ve iddiaları kesinlikle yalanlar.¹³⁷

Hükümet-i seniyye yukarıdaki beyanların bütün ifade ve iddialarını kesinlikle yalanlar. Osmanlı memleketindeki Ermenilere karşı katli-âm asla yapılmamıştır. ve katiyen yalandır. Olayların gerçek mahiyetini göstermek için durum aşağıda aydınlatılmıştır.

Erzurum, Tercan, Eğin, Sasun, Bitlis, Muş ve kilikya Ermenileri asayiş ve umumi rahatı bozacak hiçbir tutum ve davranışlarda bulunmadıklarından Osmanlı memurları tarafından haklarında hiçbir tedbire lüzum görülmemiştir.

Bu gerçek tarafsız devletlerin konsolosluklarınca da bilinmektedir. İtilaf devletlerinin bu babdaki ithamları açık bir yalandan başka bir şey değildir. Doğu'ya ait meseleleri bilenler pekala bilirler ki Ermeni halkını her fırsattan faydalanarak Osmanlı devleti aleyhine kışkırtanlar, itilaf ve özellikle Rusya ile İngiltere'nin memurlarıdır. İş bu tahrikler Osmanlı hükümeti ile adı geçen hükümetler arasında çarpışmalara başladıktan beri ortaya çıkmıştır. Yine böylece adı geçen devletlerin Bulgaristan ve Romanya'da bulunan konsoloslarıyla, diğer memurları Osmanlı tebası olan genç Ermeni çetelerini Varna, Sivilina, Köstence ve diğer yollarla Kafkasya'ya sevk etmişlerdir. Rusya bu genç Osmanlı

135 Mehmed Hocaoğlu, *Aynı eser*, s. 661

136 Mehmed Hocaoğlu, *Aynı eser*, s. 662

137 Mehmed Hocaoğlu, *Aynı eser*, s. 662 - 663 - 664 - 665

Ermenilerini gerek ordusuna katmak gerekse silah ve bombalarla donatarak ve ihtilal beyanname ve programları verdikten sonra kendilerini imparatorluk Ermeni mahfillerine sokmaktan geri durmamıştır. Bunların vazifesi, bu mahfillerde gizli bir ihtilal teşkilatı kurmak ve bu bölge özellikle Van, Şitak, Havasor, Gevaş ve Timar Ermenilerini hükümet aleyhine silahlı soygunlara sevketmekten ibaretti. Bunlar aynı zamanda Türklerle, kürtleri katli-am etmek için Ermenileri kışkırtıyorlardı.

Aşağıdaki örneklerin söylenmesini ve gösterilmesini faydalı sayıyoruz:

Hükümeti seniyye ile Rusya arasında savaşa başlamasından sonra (Armen Garo) adıyla tanınan eski Osmanlı mebusu Karakin Pastırmacıyan Ermeni komiteleri başlarında (Tro) ve (haço) tarafından kurulmuş çeteye dahil olmuş ve adı geçen başlar ile ortaklaşa Rusya tarafından silahlandırılmış bulunan Ermeni gönüllülerinin başında Osmanlı sınırına tecavüz etmiştir.

Bayezit'in Ruslar tarafından işgali sırasında adı geçen yolun üzerinde rasladığı bütün müslüman köylerini yakıp yıkmış ve islamları katli-am etmiştir. Ruslar bu cevreden tart edildikleri sırada kendini yaralı ve Erzurum Taşnak delegesi Süren adındaki şahısla katledilmiştir.

Şimdi Pastırmacıyan Kafkas sınırında faaliyet halindedir. Amerika'da yayınlanan Taşnakların fikirlerini yayan Asparez gazetesi Pastırmacıyan'ın savaş meydanına gelmeden önce ayın yapıldığı sırada Tro ve Haço ile birlikte çektiği fotoğrafta yayımlamıştır.

Bu ayrılık hareketleri İngiliz memurları tarafından Kıbrıs'tan getirilip İskenderun çevresine çıkarılan Ermenilerin hareketleriyle gayet açık ve olumlu bir şekilde derhal açığa çıkmıştır. (Toros oğlu Agop'un üzerinde çıkan vesikalar ve takip edilen cinayetkar maksatları itiraz edilemez bir surette te-yit ediyordu) Bu kışkırtmalar diğer sonuçlardan başka, trenin yoldan çıkmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan İngiliz ve Fransız deniz kumandanları Adana, Dört Yol, Yumurtalık, İskenderun ile memleketin diğer bölgelerindeki Ermenilerle haberleşerek, bunları isyana kışkırtıyorlardı.

Zeytun Ermenilerine gelince, İngiltere ve Fransa devletleri tarafından yapılan propaganda sonucu, Ermeni ihtilal teşkilatları geçen Şubat ayından itibaren faaliyete girdiler. Zeytundaki Ermeniler hükümet memurları aleyhine silaha sarılarak hükümet dairesini kuşattılar. Bu olaya karşı hükümeti seniyyeye düşen vazife ayaklanmayı bastırmak ve umumi asayiş emniyet altına almaktır.

Bu gibi ihtilalciler, ayırıcı, bölücü hareketlerin teskini için gerekli tedbirlerin alınmasındaki hak doğrudan doğruya hükümler hakkında doğduğundan buna kimsenin itiraza hakkı yoktur.

Bundan başka alınmış tedbirler, söz konusu meselede olduğu gibi savaş zamanında özellikle acele bir durum gösteren hallerde önemli olur. Hükümet bir taraftan askeri hareketlerle ihtilalleri söndürmeye diğer yandan yabancı memleketlerdeki ihtilal komiteleri ve itilaf hükümetlerinin memurlarıyla ilişkilerde bulunan Ermeni ihtilalcilerinin yakalanıp tutuklanmasına mecburiyet duydu. Bu üç hükümetin iddialarına rağmen hükümetin ihtilal hareketlerinin bastırılmasında ahalden hiç kimsenin zerre kadar dahi ve ortaklığı yoktur.

Ermeni ihtilalcilerinin evlerinde yapılan arama sonucunda ihtilal bayraklarıyla devam ettirilmek istenilen ayaklanma, isyana ve bu ayırıcı, bölücü alt önemli vesikalar açığa çıkarıldı. Bu vesikaların idare merkezleri Paris, Londra, Tiflis'te bulunan Ermeni komitelerinin Rusya, İngiltere, Fransa hükümetlerinin fiili himayelerinde bulunduğu ayrıca su yüzüne çıktı. Aynı zamanda çevrelerde yapılan

arama tarama üzerine Ermeniler yanında bomba ve Rus tüfekleri ortaya çıkarılmıştır. Tutuklanan bu Ermenilerle Rus, İngiliz, Fransız memurlarının teşvik ve kışkırtmalarıyla askerlik hizmetinden kaçan ve bu maksatla jandarmalara hücum edenler tabii olarak mahkemelere teslim edilmişlerdir. Söz konusu olan hareketlerin Rusya, İngiltere ve Fransa hükümetlerinin himayesi altında hazırlanmış olduğuna ve son defa Köstence'de toplanan ihtilal komitesinin görünürde ihtilal hareketlerinden vazgeçmiş görünmesine rağmen uygun bir vakıta tekrar hareket karar verdiğine dair hükümetin elinde vesikalar vardır.

^{Tasbihi}
Babi-ali, kamu efkârını aydınlatmak için bu vesikaları bütün ayrıntılarıyla uygun bir zamanda açıklayacaktır.

Osmanlı devleti, umumi asayişin sağlanması hususunda açık haklarından olmak üzere aldığı tedbirler sayesinde Ermenilerin ihtilalci hareketlerini katliam olmadan bastırabilmiştir.

Bununla beraber İstanbul'da oturan 77.735 Ermeniden söz konusu olan ihtilal hareketlerine katılmakla suçlu yalnız 235 kişinin tutuklanıp diğerlerinin sükün ve huzur içinde rahatça iş ve güçleriyle uğraştıkları ve büyük bir emniyet içinde yaşadıkları göz önüne alınırsa, bu tedbirlerin durumun nezaketine uygun olduğu ve Ermenilere karşı hiçbir şey olmadığı ortaya çıkar.

Bazı Ermeniler, başka yerlere nakli olunmuş iseler, bu da kendilerinin savaş bölgesinde yerli bulunmalarında veya varlıkları yukarıdaki düşüncelere göre milli savunma bakımından hükümetin pek haklı endişelerinden ileri gelmiştir.

Buna göre babı-Ali kara ve deniz hudutlarının korunması, emniyeti için duyacağı her çeşit lüzum ve tedbiri uygulamak vazifesi olduğundan dolayı hiçbir yabancı hükümete hesap vermek mecburiyetini duymaz. İngiliz ve Fransız deniz kuvvetlerinin kumandanları Çanakkale'de hastahaneleri topa tutarken, Rusya, Ermeniler vasıtasıyla Kars çevresindeki sakin, kendi halindeki binlerce müslümanı kılıçtan geçirir ve Kafkasya'da aldığı Türk esirlerini yine aynı Ermenilerin eliyle katleder ve bunları açlık ve susuzlukla merhametsizce öldürürken, Rusya, İngiltere, Fransa hükümetlerinin insanlık duygularına başvurmaları garip değildir?

Savaş halinde olduğu devletlerin konsoloslarına en kötü ve çirkin davranışlarda bulunan Türkiye değil, Rusya'dır.

Rusya, İngiltere ve Fransa'yı sevk ve idare edenler yalnız Ermenilerin ayaklanmalarını hazırlamakla kalmamışlar müslümanları da hükümetlerine karşı ayaklandırmaya teşebbüs etmişlerdir. Bunlar maksatlarına varmak için şahsi cinayetler irtikap etmek tertibine de baş vurmuşlardır. Bu tertip ve teşebbüslere ait kesin deliller Babı-Ali'nin eline geçmiştir. Hiçbir şekilde tarif, tavsif ve tevil edilemeyen zulümlere, lekelenmiş olan geçmiş zaman ve asırlarda bile böyle vakıalar görülmemiştir.

Kafkasya'da Fas'ta, Mısır'da, Hindistan'da ve diğer yerlerdeki ayaklanmalar zamanında bunları bastırmak için son derece şiddet göstermiş ve tamamıyla insanlığa aykırı davranışlardan geri kalmamış olan Rusya, İngiltere ve Fransa hükümetlerinin, Osmanlı Devletini almasına mecburiyet duyduğu ve son derece adalet ve insaf ölçüleriyle uyguladığı tenkil tedbirlerinden ötürü ayıplamaları uygun değildir.

Osmanlı devleti bu olaylarda en açık hükümlerlik haklarını kullanmaktan başka bir şey yapmamış iken Osmanlı hükümet adamlarıyla adını ettikleri tenkil tedbirleriyle ilgil memurların sorumlu

edileceklerine dair yayını hiçbir karşılığa layık değildir.

Şikayet etmeye mecbur olduklarını sandıkları olayların bütün sorumlusu söz konusu ihtilal hareketlerini kendileri tertip ve idare ettiklerinden bu sorumluluk Rusya, İngiltere ve Fransa devletlerine aittir. Bu beyanları bile aslında Ermeni ihtilalcıları hakkında bir destek ve açık cesaretlendirmedir.

2.BÖLÜM

Yozgat Bölgesinde Tehcir

Talat Paşa, Boğazlıyan kaymakamı Kemal beyin idam edilmesine neden olan Boğazlıyan'daki Ermeni ayaklanmalarını şöyle açıklıyor,¹³⁸

"Takriben Altmış silahlı Ermeni, Boğazlıyan mıhtıkasındaki Çakmak köyüne taarruz etmiştir. Bir çok Ermeni çeteleri Ankara civarındaki Yekna ormanlarında gizlenmiş ve takriben üç yüz kişilik Ermeni çeteleri isyan hareketlerini Çolak Ali köyüne kadar getirmiştir. Yozgatın Kumkuyu köyünden üç yüz veya ziyade haydut civardaki müslüman köylerini yakmışlar ve 15 Eylül 1915'te asker jandarma ve polis kitalarımıza hucüm etmişlerdir. Çatıkebir köyünde yüz kadar Ermeni barikatlar ve siperler yapmış ve günlerce kitalarımızla döğüşmüştür, neticede Kızılcaova istikametinde kaçmışlardır."

Bu hareketler üzerine içişleri Bakanlığında şu telgrafı yollamıştır.¹³⁹ "Kazanın dahilinde bulunan Ermenileri 24 saat zarfında yola çıkartacaksınız. Bunların sevkedileceği istikamet Suriyedir. Şifrenin alındığınınacele bildirilmesi" Böylece Yozgat bölgesinde tehcir başlamıştır.

Osmanlı Devletinin Bu devirdeki Siyasi Durumu

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşlarının bunalımlı ve başarısız günlerinden sonra, yeni bir savaşın başlangıcına gelmişti. 21 Temmuz 1914 tarihinde seferberlik ilan ederek, 11 Ekim 1914 yılında 1 Dünya Savaşına fiilen girmişti. Çeşitli Cephelerde yıllardır süren çetin savaşlarda yenilgiye doğru sürükleniyordu. Birinci Dünya Savaşında Türk Halkı, hiç bir harpte olmadığı kadar çok ezilmişti. Halk arasında "Seferberlik" diye anılan bu harp, Osmanlı devletinin umumi bir seferberlikle girdiği ilk modern harpti.¹⁴⁰ Bu sebeple harbin her türlü çilesini bütün Millet çekmişti. İlk defa halk harbe karşı bezgin ve netretle bakmaya başlamıştı. Enver Paşa ve yandaşları, harbin baş suçlusunu görecek bütün subaylar ittihatçı sayılarak, halk arasında tehlikeli bir subay düşmanlığı duygusu yerleşiyordu.

Cephelerde yayılan bozgun havası, ana yollardan kaçaklar sayesinde Anadolu içlerine kadar yayılmıştı. Asker kaçağı olan 300 bin kişi Anadolu'da eşkiyalık yaparak zaten sarsılmış olan devlet

¹³⁸ Enver Bolayır, *Talat Paşa'nın Hatıraları* İstanbul 1946, s. 72 - 73

¹³⁹ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, cilt 1, Ankara 1973 s. 125

¹⁴⁰ Sebahattin Selek, *Milli Mücadele 1, Anadolu İhtilali*, İstanbul 1966, s. 24

otoritesini hiçe sayıyordu.

Öte yandan Osmanlı İmparatorluğunun taksimine çalışılıyordu. Önce İngiltere, Rusya (1915), sonra Fransa, İngiltere arasında (3 Ocak 1916) sonra Fransa, Rusya arasında (26 Nisan 1916) sonra Rusya, İngiltere arasında (Mayıs 1916) yapılan temaslarda bir sonuca bağlanmıştı.¹⁴¹

Bu görüşmelerde Ermeniler ve Ermenistan'dan bahsedilmemiştir. Ermenistan adı verilen topraklar Rusya ile Fransa arasında taksim edilmişti. Bu dahi, tehcir konusunda bu üç devletin gösterdikleri reaksiyonun sahte olduğunu ortaya çıkarıyordu..

Birinci Dünya Savaşında Türk Ordularına kumanda eden Enver Paşa, 15 Ekim 1918 tarihinde kardeşi Nuri Paşa'ya yazdığı özel mektubunda şöyle diyordu.¹⁴²

"Düşmanlarla bütün müttefiklerimiz müştereken müştereken sulh yapmak mecburiyetine girdik. Binaenaleyh, yakında sulh müzakereleri başlayacaktır. Sulhü bizim aradığımızı göre oyunu kaybettik demektir....."

Gerçekten de, büyük oyun kaybedilmişti. Bunun üzerine savaş zamanı iktidarda olan ittihat ve Terakki Partisinin sorumlu kişileri ülke dışına kaçmışlardı. Padişah tarafından atanan Sadrazam ve hükümetin istikrarlı bir tutumu yoktu. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros ateşkes antlaşması ülkeyi yeni bir bunalım içine soktu. Kabul edilen şartların ağır olmasına rağmen, hükümetin 2 Kasım akşamı basına verdiği iyimser beyanata göre; savaştan kurtulmak kamu oyuna bir çeşit ferahlık getirmişti.

Mondros müterekesinin imzalanmasından yirmi gün sonra sultan Vahdettin Londra'da yayınlanan Daily Mail gazetesine verdiği beyanat, Ermeni meselesini yine gündeme getiriyordu.¹⁴³

Sultan beyanatında şöyle diyordu:

"Ermeniler hakkında söylenildiği gibi bazı yolsuzluklar meydana gelmiş olduğunu, büyük bir üzüntü ile ben de haber almış bulunmaktayım. Bu konuda derin araştırmalar ve incelemeler yapılmaktadır.. Suçlu bulunanlar mutlaka cezalarını göreceklendir. Ancak şurasını da hatırlatmak isterim; Ermeni Komitelerinin bazı vilayetlerde masum ve müdafasız halka karşı pek zalimce hareket ettikleri de bir gerçektir. Bunları elbette sizlerde duymuşsunuzdur. Ve elbette bunlardan dolayı sizlerin de vicdanınız sızlamıştır. Ben, bir hükümdar olarak cins ve mezhep farkını asla gözetmeksizin bütün tebaamın babasıyım. Bundan dolayı memleketimde meydana gelen gelen her türlü haksızlıktan derin acılar duyarım. Herhalde şurasını da belirtmek yerinde olurku; böyle çirkin olayların yurdumda bir daha tekrarlanmayacağından bütün medeni alem emin olmalıdır."

Son Osmanlı Padişahının bu düşüncesi ve temennisi, ne yazık ki, tamamen olumsuz olacaktır.. Ermeni Komitecileri tekrar İstanbul'a dalecekler, savaş içinde çıkarılan tehcir kanununun hesabını sormak için itilaf Devletlerinin temsilcileri yardımlarıyla kanlı hazırlıklar yapacaklardı.

Bu komitecilerin başında Ermeni Patriği Zaven Efendigelmekteydi. Patrik işgal kuvvetlerini arkasına alarak, Ermeni tehcirinde suçlu gördüğü kimselerin adlarını Sadrazama veriyordu. Sadrazam Damat Ferit Paşada "Nemrut Mustafa Divan-ı Harbi" adı ile anılan idam makinazmasına havale ediyordu.¹⁴⁴

141 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 230

142 Altan Deliorman, *Türklere Karşı Ermeni Komiteleri*, İstanbul 1980, s. 219

143 Altan Deliorman, *Aynı eser*, s. 220 - 221

144 Altan Deliorman, *Aynı eser*, s. 222

Sadrazam Ferit Paşa Hürriyet ve İtilaf Fırkasının reîsidir. Osmanlı Devletinin son yıllarında fırkacılık bir hastalık haline gelmiş; En umulmadık zamanlarda büyük gâileler çıkarmıştı. Bu nedenle sadrazam, kendisinden önceki devrede iş başında bulunan ittihatçıları suçlu olarak görerek Ermeni Tehcirinde onları sorumlu tutma eğilimini başlatmıştı. İtilafçı Hükümet Ermeni tehcirinde daima boynu bükük bir tavır takılmaktaydı.

Padişah ise, ayandan Azaryan Efendi'yi huzuruna kabul ederek, Ermenilere karşı yapılan mezalimden üzüntü duyduğunu belirtmişti. Bu yolsuzlukların bazı kimseler tarafından yapıldığını, bu bakımdan bütün Türk Milletini suçlamak doğru olmadığını anlatarak, Ermeni milleti hakkında daima iyi niyetler taşıdığını söylemişti.¹⁴⁵

Osmanlı Hükümetinin boynu o kadar eğikti ki, Ermenilere ne gibi ihsanlarda bulunacağını kestiremiyordu. Vekiller Heyeti Ermeni Mülteci ve yetimleri namına tertip edilen konserden Darülaceze hissesi olan yüzde 10 vergiyi almamaya karar veriyordu.

Öte yandan İngiliz Amiralî Caltrap Osmanlı Hükümeti üzerine baskı yaparak Ermeni Tehciriyle ilgili olanların tevkifini istiyordu.

İstanbul Ermenilerinin şımarık Hareketleri

İtilaf Devletleri donanmaları 13 Kasım 1918 tarihinde Dolmabahçe sarayı önüne gelerek demirlediler. 8 Şubat 1919 tarihinde Fransızların doğu komutanı Mareşal Franse Despere, Rum Musevi ve Ermenilerin çılgın alkışları arasında beyaz atının üstünde eski Roma fatihlerinin gurur ve edası ile, etrafını selamlayarak alayla Beyoğlu caddesini geçerek Fransız sefarethanesine indi.

Osmanlı devleti için zararlı bir cemiyet Ermeni "Hıncak Komitesi" di Ermeni patriği Zaven, 6 Aralık 1918'de komiteyi faaliyete geçirdi. Ermeniler 1921 senesine kadar Rumlarla birlikte çalıştılar. İstanbul'un Rumlara verileceğini duyan Ermeniler, Rumlardan ayrılarak Doğu Anadolu'da kurulacak Ermenistan'ın istiklaliyle meşgul oldular. Evlerine kırmızı, mavi, sarı renkte bayraklarını çekip, şımarık taşkın hareketlerle davul zurna çalarak nümayişte buldular.

Ermeniler, Osmanlı Hükümetinin ve padişahın zayıflığından istifade ederken İngiliz ve Fransızların desteği ile büyük bir siyasi faaliyet içine girmişlerdi. İtilaf Devletlerinin Meclise karşı tavırları düşmanca idi. Çünkü onlar, Rum ve Ermenilerin "Tehcir" edilmesinde ittihatçıları sorumlu tutuyor ve bu sebeple "O katiller heyetini seçicisi olan meclisi Meb'usani" dağıtması için Padişaha baskı yapıyorlardı. Padişah bu baskılara bir süre dayandı. Fakat 21 Aralık 1918 tarihinde bir irade ile meclisi dağıttı.¹⁴⁶

Bu hareketten şımaran Ermeniler bütün isteklerinin müttefiklerce kabul edileceği yolunda idi. Bu sebeple Bagos Nubar paşa, 30 Kasım 1918 tarihinde itilaf devletlerine başvurarak müstakil bir Ermenistan'ın kurularak Cemiyet-i akvam-ın himayesi altına alınması istedi.¹⁴⁷

Öte yandan, aynı meseleyi gerçekleştirmek için İstanbul'da komite faaliyetlerini sürdüren Ermeni patriği Zaven 12 Şubat 1919 tarihinde İstanbul'dan Paris'e oradan da Londraya hareket etti.

¹⁴⁵ Altan Deliorman, *Aynı eser*, s. 224

¹⁴⁶ Selahattin Selek, *Aynı eser*, s. 77

¹⁴⁷ Esat Uras, *Aynı eser*, s. 656

Bagos Nubar paşa ile burada görüşerek onu bazı hususlarda aydınlattı. Bir taraftan da Ermeni meselesini Lord. Cecil, Curzan, Harding ile görüştü. Zelos ile görüşme fırsatını da buldu.¹⁴⁸ Ermenilerin minnettarlığını arzetmek üzere 9 Mart'ta İngiltere Kralı 5. George'u ziyaret etti.¹⁴⁹ Dönüşünde Fransa Cumhurbaşkanı ve başbakanı ile görüşen patrik zaven, sonuçtan çok emin görünüyordu.

Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey'in Hayatı

Kemal bey, Sirkeci Gümrük Salonu Müdürlüğünden emekli ve Dersaadet Rüsumet Muhasebe Başkatiplerinden Arif Bey ile Rodoslu Şeyk Vasfı Efendi kızı Nafia Hanımın oğludur.¹⁵⁰ Babasının memuren bulunduğu Beyrut'ta 1 Mart 1884 tarihinde doğdu."Hususî ibtidâî mekteplerinde, Mukaddemat-ı ulûm-ı diniyeyi gördükten sonra" Rodos'ta Medrese-i Süleymaniye mektebinde ilk öğrenimi pekiyi derece ile 10 ocak 1899 tarihinde, Rodos Mekteb-i idadi-i Mülkiyesinin rüştiye kısmında tamamladı. Antalya İdadisinde başladığı lise öğrenimi, iyi derece ile 14 Şubat 1901 tarihinde İzmir İdadisinde tamamladı.¹⁵¹ İdadiden sonra bir süre Beyrut Fransız Mektebinde de okuyan Kemal bey 24 Temmuz 1908 yılında "Pekiye" derece ile Mekteb-i Mülkiye Şahanelen Mezun oldu. Kemal bey mezun olduktan sonra 9 Eylül 1908 tarihinde Beyrut Vilayeti maiyyet memurluğuna tayin edildi. Bu ilk görevi sırasında ilaveten, 7 Ekim 1908'den, 3. Aralık 1908 tarihine kadar Merkab kazası (Beyrut) kaymakam vekilliğinde bulundu. Bu görevde iken stajını tamamladı ve 24 Kasım 1909'da Cezair-i Bahri sefid vilayeti maiyette memurluğuna nakledildi.

Rodos'a asil olarak tayin edildiği bu memuriyeti sırasında 6 mart 1910 tarihinden başlayarak Rodos idadisi Türkçe ve Malumat-ı Medeniyye dersleri öğretmenliği de yaptı. 9 Eylül 1911 tarihinde Rodos'daki görevinden ayrılan Kemal bey, Türk-İtalya harbi sebebiyle 17 Aralık 1911 tarihinde Selanik Vilayetine bağlı Dayran Kazası kaymakamlığına tayin edildi. Bir süre sonra Balkan Harbinin çıkması ve sıhhi sebeplerden dolayı daha uygun bir yere naklini istedi. Bunun üzerine 16 Ekim 1912 tarihinde beyaşiş suretiyle Gebze kazası kaymakamlığına 10 Haziran 1913 tarihinde de yine beyaşiş suretiyle Karamürsel Kazası Kaymakamlığına nakledildi.

Karamürsel Kaymakamlığı sırasında askere alınan Kemal bey,.....gayri müsellağ ve sabiteyi tefrik.... edilmesi üzerine Dahiliye nezaretine müracaat etti.¹⁵²

12 Haziran 1915 tarihinde Boğazlıyan kaymakamlığına tayin olundu. Boğazlıyan Kaymakamı iken eski başarılarından dolayı da 20 Ağustos-9 Ekim 1915 tarihleri arasında Yozgat Mutasarrıf vekilliği de verildi.¹⁵³

Boğazlıyan kaymakamlığı sırasında, ilki 18 Temmuz 1915'te gelen emirler gereği 1915 Ağustos'unun ortalarına kadar Ermeniler'in sevkıyatıyla ilgilendi. Ermeni isyanlarının yoğun olduğu bir dönemde bu göreve getirilen Kemal bey, isyanları bastırmanın yanında tehcir işiyle de uğraştı. Bu nedenle, göç kafilelerine refakat eden görevlilerce yapılan ve çalışmamıza 'konu teşkil eden bazı suistimallerin ve birtakım söylentilerin Kemal bey'e dayandırılmasına yol açtı.

148 Esat Uras, *Aynı eser*, s. 678 - 679

149 Esat Uras, *Aynı eser*, s. 680

150 Nejdete Bilgi, "*Sicil Kaydı Işığında Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Hayatı*", Tarih İncelemeleri Dergisi, sayı 5 İzmir1990, s. 232.

151 Nejdete Bilgi, *Aynı makale*, s. 232

152 Nejdete Bilgi, *Aynı makale*, s. 233

153 Nejdete Bilgi, *Aynı makale*, s. 234

24 Nisan 1916 tarihinde Bogazlıyan Kaymakamlığından, terfi ile Basri Eski Şam Kazası kaymakamlığına tayin edildi. Kemal Bey, buradan da 20 Eylül 1916 tarihinde (izmit) Muhacirin Müdürlüğü'ne nakledildi.¹⁵⁴ 13 Haziran 1917'de bu görevden "..... Boğazlıyan Kaymakamlığında bulunduğu sırada menkul ve gayri menkul birtakım malların yağma edilmesinde ihmali ve terahisi görüldüğü tahkikatla sabit olduğu cihetle Ankara Vilayeti Meclis-i İdaresi'nin 22 Ocak 1916 gün ve 185 sayılı lüzümü-u muhakeme kararı üzerine....azledildi.¹⁵⁵

25 Temmuz 1918'de Yozgad İstinat Mahkeme'sinde yapılan Muhakeme sonucunda itham edildiği suçlardan beraatine karar verildi. Bu karardan sonra azil kararı kaldırılarak Konya Zeriyyat Müfettişliğinde görevlendirildi. Bu görevde iken, Bogazlıyan Kaymakamlığı sırasında Ermeni tehciri ile ilgili olaylardan sorumlu tutularak, 1918 yılı Aralık ayı ortalarında tevkif edilerek İstanbul'a getirildi.¹⁵⁶

Bir müddet Polis Müdüriyeti (Sansaryan Han)'nda tutuklu kalan Kemal bey, bu sırada Tetkik-i Seyyat Komisyonu'nca sorguya çekildi. 7 Ocak 1913'de.....taht el-hıfz Divan-ı Harb-i örfi Heyet-i Tahkikiyesince celb olunarak....." burada da sorgulaması yapıldıktan sonra Bekirağa Bölüğü'ne gönderildi.¹⁵⁷ Muhtelif Sorgulamalardan sonra, 5 Şubat 1919 tarihindeki ilk duruşma ile Divan-ı Harb-i örfideki yargılaması başladı.

7 Nisan 1919'da sona eren yargılama yaklaşık olarak iki ay sürdü. Mahkemelerin siyasi maksatlı olduğu iyice anlaşıldığından seçilen üyeler ardarda istifa etti. Bu değişimlerden dolayı iki safhada toplam 18 duruşma yapıldı. Mahkemenin üyeleri arasında Ermeniler çoğunlukta idi. Dinlenen şahitlerin çoğu da yine Ermenilerden oldu. Mahkeme, 8 Nisan 1919 tarihli kararıyla Kemal Bey'i Yozgad ve Boğazlayan Ermenilerinin tehciri sırasında, suistimal ve öldürme olaylarında gevşek davrandığı gerekçesiyle idama mahkûm etti. Karar 10 Nisan Perşembe günü saat 19 sıralarında Beyazıd Meydanında infaz edildi.

Mehmed Kemal Beyin Sicil Kaydı

Yeni harflere naklederek Ek'de fotokopisini verdiğimiz Mehmed Kemal Bey'in sicil kaydı, 166 numaralı Sicill-i Ahval defterinde 155. sahifede bulunmaktadır. Sicill-i Ahval Defterleri ile ilgili verilen bilgiler arasında, Osmanlı memurlarının sicil kayıt işlemlerinin saltanat'ın kaldırıldığı tarihe kadar tutulduğu belirtilmekle beraber, Kemal Bey'in 10 Haziran 1913 tarihinde tayin edildiği Karamürsel Kaymakamlığından sonraki görevleri hakkında bilgi ilavesi görülmemektedir.¹⁵⁸

Mehmed Kemal Bey'in Sicil Kaydı

Sicill-i Umumi

Dersaadet rüsumat muhasebesi başkatibi Arif bey'in mahdumudur.

Bin üç yüz bir senesi cemaziyelevvelinin üçünde "14 Mart sene 1300" Beyrut şehrinde tevellüd eylediği nüfuz tezkire-i Osmaniyesinde muharrerdir.

Hususi ibtidai mekteplerinde mukaddemat-ı ulum-ı diniyeyi gördükten sonra Rodos

154 Nejdet Bilgi, Aynı makale, s. 234

155 Nejdet Bilgi, Aynı makale, s. 234

156 Nejdet Bilgi, Aynı makale, s. 234

157 Nejdet Bilgi, Aynı makale, s. 234

158 Bk. Ek 3, Ayrıca Bk. Nejdet Bilgi, Aynı makale, s.235 - 236

ceziresinde Medrese-i Süleymaniye nâm mekteb-i ibtidaide ve cezire-i mezkûre mekteb-i İdadî-i Mülkisinin Rüştiye kısmında ve Antalya ve İzmir Mekteb-i idadilerinde ve Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de hürriyet ulûm ve fûnunu tahsil ve ikmal ederek ali-ul-ala derecelerden 29 Kanun-ı evvel sene 314 tarihli ibtidai ve 8 Temmuz 315 tarihli rüşdiye alâ mertebeden "1 Şubat sene 316" ve şevval sene 318 tarihli idâdi ve alî-ül-alâ dereceden 10 Temmuz sene 424 tarihli âlâ sahadetnâmelerini almıştır. Türkçe ve Fransızca tekellüm ve kitabet eylediği tercüme-i hal varakasında münderiştir.

Bin üç yirmi altı senesi şaban-ı şerifinin onikisinde 24 Ağustos sene 324 beş yüz guruş maaşla Beyrut vilayeti maiyet memurluğuna tayin kılınarak ilave-i memuriyet suretiyle sene-i merkume Şevvalinin onikisinde 25 Teşrin-i evvel sene 324 Zilkadesinin dokuzuna kadar Teşrin-i Sâni sene 324 merkap kazası kaymakam vekaletinde bulunub ayrıca Hums hesabıyla iki yüz guruş otuz para vekalet maaşı almış ve asillik vuruduna mebni infikâk etmiş ve üçyüz yirmiyedi senesi zilkadesinin onyedisinde 10 Teşrin-i Sâni sene 325 maaşıyla Bahr-ı Sefid vilayeti maiyet memurluğuna tahvil kılınmıştır.

Mezkur memuriyetlere tarih-i tayin ve nakliyle miktar-ı maaşını mutazammın Dahiliye Nezareti muhasebesinin 29 Teşrin-i sani sene 325 tarihli müzekkere-i müzeyyesi asıl tercüme-i hal varakasıyla birlikde sicill-i ahval idaresince hıfz edilmiş ve Merkap Kazası Kaymakam-ı vekâletinde müddet ve hüsn-i hizmetiyle miktar-ı maaş ve sebab-i infikâni mübeyyen kaza-i mezkûr meclis-i idaresinin Lâzkiye sancağıyla Beyrut vilayeti meclisi idarelerinden müzeyyel 24 Teşrin-i sâni sene 324 tarihli mazbatalarıyla nüfus tezkire-i Osmaniyesi ve mektep şahadetnâmeleri aynen görölerek iade olmuştur. Fi Gürre-i Zilhicce sene 1327 ve fi 1 Kânun-ı evvel sene 1325 Mûmaileyhin şehir-i mezkûrun yirmiyedisinde 27 Teşrin-i Sâni sene 325 ayrıca beşyüz guruş maaşla Rodos mekteb-i idadisi Sınâf-ı Rüştiye Türkçe ve malûmat-ı Medeniyye ve İdadî birinci sene malumat-ı medeniye muallimliklerine memur edildiği Maarif (Nezaretinin 21 Şubat sene 325 tarihli tezkire-i cevabiyesinde beyan kılınmıştır.

Mumaileyhin bâlâda muharrer "27 Ağustos sene 324 tarihinden" 9 Teşrin-i Sani sene 325 tarihine kadar Beyrut Vilayeti mahiyet memuriyetinde bulunarak maaşat-ı tevkifatı katı olduğu Beyrut Vilayeti Meclis-i idaresinin 10 Teşrin-i sani sene 326 tarihli mazbatasından münfehim ve mazbata-i mezkûre aynen görölerek iade edilmiştir.

Muaileyhin Cezair-i Bahr-ı Sefid maiyet memuriyetinde 24 Kanun-ı sani sene 325 tarihinden 27 Ağustos sene 327 tarihine kadar bulunarak müddet-i nizamiyesi muktazi olmasına mebni infikâk ederek tekaüd aidatından ilişiği olmadığı ve hüsn-i ifâve vazife eylediği Cezair vilayeti meclis-i idaresinin aynen görölüp iade edilen 8 Teşrin-i evvel sene 327 tarihli mazbatasından anlaşılmışdır.

Mûmaileyh bin üç yirmi dokuz senesi Zilhiccesinin yirmi beşinde 4 Kanun-ı evvel sene 327 bin beş guruş maaşla Doyran kazası kaymakamlığına tayin buyurulmuştur. Mûmaileyhin hüsn-i hizmet ve gayreti mesbuk olmakla beraber ahvâl-i sıhhiyesi orada ve vehâmet-i hevâiyesi derkâr olan o havalide devâm-ı memuriyete tehir-i musaade bulunduğu beyânıyla münasip bir mahalle nakli Selanik Vilayetinden tevarüd eden tahriratta iş'ar kılınmış olmasına mabni bin üç yüz otuz senesi Zilkadesinin beşinde 3 Teşrin-i evvel sene 328 Maaş-ı hâlisi ve becayış suretiyle Gekbüze (Gebze) kazası kaymakamlığına nakil buyurulmuştur. Fi 28 Kanun-ı sani sene 328

Mûmaileyh muvakafakat ve istidasi vechiyle bin üç yüz otuz bir senesi Recebinin beşinde 28

Mayıs sene 329 ikibin guruş maaş-ı halis ve becayış suretiyle Karamürsel kazası Kaymakamlığına nakil buyurulmuşdur. Fi 4 Teşrin-i sani sene 329 Mutahhar

Bir kurban aranması

Ermeni tehirci ve katliam iddiaları Avrupa'da harp propagandası olarak kullanılmaya başlandı. İngiltere ve Fransa Hükümetleri, bu cinayetlerden dolayı Osmanlı Hükümeti üyelerini ve katliamlara katılmış ve katılacakları şahsen sorumlu tutacaklarını 1915 Mayıs ayında ilan etmişlerdi.¹⁵⁹

Mondros müterakeresi imzalanıp, ülke işgal altına alınınca bu teahhüdün yerine getirilmesi gerekiyordu.

Fakat işgal devletlerinin harekete geçmelerine fırsat vermeden Osmanlı Hükümeti hareket geçti. Bunun üzerine işgal devletleri İngiltere ve Fransa konuyla ilgilenmez görünüp, bir süre beklemeyi tercih ettiler. Böylece mütarake ile başlayan suçlu avı Osmanlı Devletinin işe karışmasıyla 2 safhada ceryan etti.

Talat Paşanın istifasından sonra, İzzet paşaya 14 Ekim 1918 tarihinde yeni kabineyi kurmak görevi verildi. Hükümetin programını İzzet paşa 19 Ekim'de mecliste okudu, bu programda şu kısımda vardı.¹⁶⁰

"Harp halinin zaruretleri ile memleket içinde bir yerden başka bir yere nakil ve göç ettiren vatandaşların eski yerlerine dönmelerine karar verdik ve bunun tatbikine başladık. İdari ve askeri kararlarla sürülmüş olanların serbest bırakılmalarını ve siyaset mahkumları hakkında umumi af ilanı için gereken kanun tasarısı hazırlanacak ve meclise sunulacaktır"

Padişah Vahdettin'in arzusu üzerine 1918 yılının sonlarına doğru Hürriyet ve itilaf partisi İstanbul'da yeniden kuruldu. Genel Başkanlığa Abdülhamit'in Baş mabeyincisi Nuri Paşa Genel sekreterliğe Ali Kemal Bey getirildi. Suçlu avını bu parti yürütecekti.¹⁶¹

Padişah Vahdettin, İzzet paşa kabinesinde iltihacılar bulunduğunu ve bunların korunduğunu ileri sürerek bu kabineden memnun olmadığını belirtiyordu. Bu arada 1 Kasım 1918 günü Talat, Enver ve Cemal paşalar ile iltihat Terakkinin önemli ricali yurt dışına kaçtılar. Bu olay hükümetin tenkid edilmesine sebep oldu. Bu kaçışın hükümet tarafından kolaylaştırıldığı ileri sürüldü.¹⁶² Bu gelişmeler üzerine İzzet paşa 8 Kasım 1918 tarihinde istifa etti. Yeni hükümeti Tefvik paşa kurarak 18 Kasım 1918'de Meclis'den güven oyu aldı.

Meclis'de ittihak Terakki hakkında cereyan gittikçe şiddetleniyor, Bunların harp suçlusu gibi yargılanmaları isteniyordu. Tefvik paşa bu suçluların yargılanması için Mahmut Hayret paşa başkanlığında Ali Nadi paşa ve Süleymaniyeli Mustafa paşa'dan meydana gelen hususi bir mahkeme kurdu.

30 Ocak 1919 tarihinde eski Nazır ve Mebus Hacı Adil, reis vekillerinden Hüseyin Cahit, Dr. Tefvik Rüştü (Aras) ittihat ve Terakki umumi katibi Mithat Şükrü, Umumi merkez üyesi Kara Kemal, Ziya Gökalp, Eski Dahiliye nazırı İsmail Canbolat, Mebus Karasu ve İzmir Valisi Rahmi beylerle birlikte 27 kişi tutuklanıp Bekirağa bölüğüne hapsedildiler.¹⁶³ Tutuklananların çoğunun isimleri İngilizler

159 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 238

160 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 238

161 Celâl Bayar, *Bende Yazdım*, İstanbul 1967 cilt IV, s. 1346 - 1347

162 Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 238 - 239

163 Celâl Bayar, *Aynı eser*, cilt V, s. 1507

tarafından verilmişti.

Öte yandan, Hariciye nazırı Reşit bey 18 Şubat 1919 tarihinde, Danimarka, Hollanda, İspanya ve İsveç Hükümetlerine telgrafli müracaat ederek, tehcir konusunun tetkiki için bir komisyon kurulduğunu bildirip, bu komisyona tarafsız ülkelerden de ikişer üye katılmasını düşündüklerini bildirerek devletlerin her birinden 2 hukukçunun görevlendirilmesini rica etmişti.¹⁶⁴

İngilizler, konuya kendilerinden başka kimsenin karışmasını istemediklerinden ismi geçen devletlerin komisyona üye vermemelerini teminen tessebbüse geçmişlerdir.

Fakat işler Ümit edildiği gibi hızlı gitmiyordu. Padişah Hükümetlerden memnun değildi. Sonunda Tavfik paşa istifa etmek zorunda kaldı: 4 Mart 1919 tarihinde yeni Hükümeti Damat Ferit paşa kurdu.

Damat Ferit Paşa, Mustafa paşa riyesinde, Nemrut Mustafa Paşa Divanı Harbi diye anılan mahkemeyi kurdu. 10 Mart 1919 tarihinde 60 ittihatçı daha tevkif olunarak yargılandı. Bu mahkeme tarafından idama mahkum edilen Boğazlayan kaymakamı Kemal Bey'de 1918 tarihinde Yozgat istinat mahkemesinde tehcir uygulamasıyla sorumlu görülerek yargılanmış ve beraat etmişti.

Fakat, aynı mahkeme Kemal beyi Türk milleti adına Ermeniler'e ve itilaf devletlerine hesap veren duruma getirmişti. Böylece Kemal bey yargılanacak ve idama mahkum edilerek kurban arama siyasetinin bir parçası olacaktır.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Kâmuran Gürün, *Aynı eser*, s. 239

¹⁶⁵ Nejdet Bilgi, *Aynı makale*, s. 231

3. Bölüm

Muhakemenin başlaması

Kemal bey, 1918 yılının Aralık ayının ortalarında tutuklanarak ön soruşturmayı yapan komisyon tarafından sorgulandıktan sonra, 7 Ocak 1919 tarihinde Polis Müdüriyetinden alınarak genellikle siyasi tutukluların bulunduğu Bekir Ağa Bölüğü'ne nakledildi...¹⁶⁶ Bu arada Kemal bey'le beraber Yozgat Jandarma kumandanı Tevfik ve Evkaf memuru Feyyaz beylerde suç ortağı sıfatıyla tutuklanarak Bekir Ağa Bölüğü'ne gönderilmişlerdi.

Kemal Bey ve arkadaşlarının yargılanmalarına tutuklanmalarından iki ay kadar sonra "Tehcir Meselesi" hakkında muhakemata 5 Şubat 1919 tarihinde Divan-ı Harb'de başlandı.

Vakit gazetesinin 6 Şubat 1919 tarihli ve 464 sayılı nüshasından itibaren ve Alemdar Gazetesi 9 Nisan 1919 ve 11 Nisan 1919 tarihli orijinal metinleri yayınlamaya başlıyorum.

Tehcir meselesi hakkında, Divan-ı harb'de muhakemata başlandı.*

Dün Yozgat Ermenilerinin tehcir ve takdilinde meahaldâr olmakla müttehem Yozgat mutasarrıf vekili, Jandarma kumandanı, Evkaf memuru, hakkındaki muhâkeme cerayan etti. Muhâkeme Yozgat'tan bazı istizahat için Cumartesi gününe talik olundu. Tehcir meselesindeki yolsuz hareketlerinden dolayı, maznunen taht-ı tevkife alınmış bulunan Boğazlayan kaymakamı ve Yozgat mutasarrıf vekili Kemal bey, Jandarma kumandanı Mehmet Refik, Yozgat evkaf memuru Feyyaz beyler hakkında Divân-ı Harb-î Örfî Hey'et-i tahkikiyesince icra edilen tahkikat hitam bulduğundan evrakları mahkemeye sevk edilmiş, dün sabah muhakemelerinin icrasına başlanmıştır.

Divân-ı Harb-î Örfî muhâkematı için adliye nezaretinde cinayet mahkemesi salonu tahsis edilmiş ve erkân-ı matbuata, sâmiîne mahsus yerler ihzar olunmuştu. Bu mühim ve meraklı muhakemeyi isti'ma etmek üzere sabah erkenden cinayet mahkeme salonu yüzlerce samîin ile dolmuştu. Saat 10'u 25 geçe İstinaf Müddeî-i Umûmîsi Sami bey, muâvinleri ile birlikte salona dahil oldu, ve kendisine mahsus mahalli işgal etti. Beş dakika sonra kapı açıldı. Jandarma ve polis kuvvetininin taht-ı nezaretinde olarak üç müttehem içeri girdiler. Salonda derin bir sükunet hüküm

¹⁶⁶ Nejdet Bilgi, *Aynı makale*, s. 231

* *Vakit Gazetesi*, 6 Şubat 1919 Perşembe, s. 464 Ek 4

sürüyor, bütün enzâr-ı dikkat müttehemlere müteveccih bulunuyordu. Kemal bey orta boylu, esmer küçük siyah sakallı, Mehmet Tevfik bey uzun boylu, tıknaz kırmızı yüzlü ve mukavves burunlu ve Feyyaz Bey uzun boylu esmer ve bıyıklı idi. Kemal Bey'in üzerinde koyu kurşini renkte bir palto, Refik bey'in üzerinde de apoletsiz jandarma zabiti elbisesi, Feyyaz Bey'de de kahverengi bir palto bulunuyordu. Kemal Bey büyük bir soğukkanlılıkla yürüyor, Refik Bey lakayt bir surette kendisini takip ediyordu. Yalnız Feyyaz Bey bir parça asabi görünüyordu.

Muhakeme başlıyor

Müttehimler mevki-i mahsuslarını işgal ettikten beş dakika sonra, önde Reis Muhmut Hayret Paşa, arkada Nadir Mustafa Paşa, Şevket ve Artin Efendiler buldukları halde Heyet-i hakime içeri girdi ve mevkiini işgal etti. Muhakemede Müdde-i Şahs' makamında dava vekillerinden Leon ve Remzi Efendi, müdafaa vekilleri mevkiinde de Saadettin Ferit, Selahattin, Hasan Hayri, Mustafa Halit Beyler bulunuyordu.

Reis paşa mevkiine oturduktan sonra, muhâkeme başladı: Evvelâ müttehemlerden her birinin hüviyeti soruldu. Kemal Bey 35 yaşlarında Beyrut'lu olduğunu, son memuriyeti Konya ziraat müfettişliğinde bulunduğunu, Tevfik Bey 44 yaşında, Beşiktaşlı olduğunu, son defa Çorum jandarma taburu kumandanlığında istihdam edildiğini, Feyyaz Bey 36 yaşında Yozgat'lı olup, Yozgat evkaf memurluğunda müstahdem bulunduğunu beyan eyledi.

Müttehemlerin hüviyeti anlaşıldıktan sonra Reis Paşa "Ermenilerin tehciri esnasında Katli nufûs, gasb-ı envâl vasair bazı günâ cerâimden dolayı Heyet-i tahkikiyece muhakemenize karar verilmiştir. Heyet-i tahkikiyenin fezlekesi okunacaktır. İyi dinleyin" dedi. Bunun üzerine zabıt katibi tarafından Heyet-i tahkikiyenin fezlekesinin kiraatine başlandı. Fezlekedeki 1331 senesi icabat-ı zarûriyeden cihet-i askeriyeye gösterilen lüzûm üzerine bazı vilayetlerde Ermenilerin tehcirine lüzum görüldüğü ve bu esnada Boğazlayan ve Yozgad'da bir takım Ermenilerin katli ve emvalinin gasb edilmesinden dolayı müttehemlerin haklarında muvakkat tevkif müzekkeresi isdar edilmiş olduğu ve Kemal Bey Boğazlayan kazasında bulunduğu sırada Tevfik Bey'le bil-iştirak tertip ettikleri çeteler vasıtasıyla katli ve nehb-ü garete, nukud ve mücevherât sirkatine tasaddi ettikleri ve bu efâl ve cinayâtâ diğerinin iştirak eylediği bir takım şuhûdun ifâdâtı ve bazı vesâikle mertebe-i sübûta vardığı zikr edilmekteydi.

Müddei-i umuminin Teşrih Davası

Fezleke kiraat edildikten sonra müdde-i umûmi Sami Bey kıyam ederek iddianamesini şu suretle serd etti.

- Reis paşa hazretleri; kanûn-ı âhirin uhdenize tahmil ettiği vezaif-i adaletin ehemniyet ve azametini teşrih-i davaya başlamazdan evvel arz-u beyan edeceğim. Muhakeme-i aliyeleri şimdikiye kadar vukua gelen hadisatın en mühim ve hissiyat-ı beşeriye ve efkar-ı medeniyenin bütün manasıyla menfur ve müştakreh gördüğü fecayiînin amir ve müsebbibleri hakkında lazıme-i adaletin bi-hakkın tatbiki ile bütün milletin nasiye-i pakine sürülmek istenilen kanlı lekeleri zulal-i adaletle silmek ve bu eşasın menafi-i aliye-i memleketi nasıl menafi-i şahsiyelerine feda ettiklerini meydana çıkararak

milletin müdafası hukukuna hâdim olmak ve icrayı adalet eylemek vazifesi ile mükelleftir.

Asırlardan beri saltanat-ı Osmaniyenin zir-i himaye-i tabyetinde yaşamış ve mazhar-ı emn-ü adalet olmuş gayr-i müslime arasında hadis olan vatandaşlık hissiyatına mugayir hareketin esbab-ı ve avamili tedkik edildiği sırada bunu umur-u hükümetteki hatiatından ziyade amal-ı şahsiyenin husule getirdiği görülmektedir. Anasır-ı mevcudenin amal-i mübayenelerinin birleşmemesinden hasil olacak mehâlik-i derpiş ederek anları te'lif eylemek, herkesin hukuk-u umuyiyeye muhalif olmamak şartı ile kendi hukukunu müdafaa eyleye bilmesine dikkat ve ihtimam etmek vazifesidir. Bu hususta ufak bir gaflet muamelet-ı hükümeti ve ahenk ve vifak-ı devleti ihlal eder. Tarih tedkik olununca, anasır-ı gayr-i müslime arasında adem-i memnuniyeti tazannum eden hadisatın kendilerinin imtiyazat-ı mezhebiyeye nailliyetleri kabul edilmekle beraber müsâvât-ı hukûkiyeye nail olamamaktan ileri geldiği nazara çarpar, işte yabancı eller bundan bil istifade arasına memalek-i Osmaniyeyede emn ve huzuru ihlal edecek hadisata bâis olurlar. Bu cümleden olarak, anasır-ı gayr-ı müslimeden bulunan Ermenilerin bu ilkaâta müsteniden dahil-i memalik-i Osmaniyede bazen ikadan hâlf kalmadıkları ahval-ı mühimme pâyderpey tevsî-i daire-i şumul ederek hükümetin nazarı dikkatini celp edecek bir şekil almış ve anasır-ı İslâmiye arasında adem-i memnuniyet tevlid etmekte hâlf kalmamıştır. İdare-i sabıkada his edilen bu adem-i memnuniyetin devr-i meşrutiyette artık nihayet bulması memul iken bu hareketin bir şeki-i muttaridde asar ve alaimi göstermeye başlaması kendilerinin bir müddetten beri hakimiyet-i Osmaniyeden istihlas ciheti istihdaf ettiği anlaşılır.

Takip etmek olduğum evâl-ı harbiyenin esvap ve avamiliini tetkik ettiğim sırada bazı mühim evrak dosyalarıyla ecnebi gaztelerini tetkik etmek mecburiyetinde bulundum. Neticeyi tetkikatımda hasil olan kanaat Ermenilerin fevkâlade ehemniyeti haiz teşkilat-ı mahsusalar neticesi olarak vilayet-i Osmaniyenin en mühim ve hudut itibariyle tehlikeli menatıkta bazı harekatta buldukları ve ordunun hatt-ı ricatını ihlal ve hükümetin tedabir-i askeriyesini işgal edecek hareketin zuhuruna mudtali oldum. Bu ahval ve hareket karşısında kalan hükümet-i sabıka neticesi gayet sakim bir tedbir-i ittihaz etmiştir ki o da 331 Mayısında Ermenilerin muayyen mahellere nakilleri için verilen karardır.

Tehcir siyasi bir tedbir olmak itibariyle bir kimseyi hanesinden ayırarak hükümetin tensib edeceği mahalde ikamete mecbûr etmek gibi mücazaatın en müessir kısmına, nefy ve tağribe müracaat edildi.

Bu usûlün memleketin servet ve mamuriyyetine iras edeceği tesirden maada aceze-i nisvan ve sıbyâna teşmîli feci akibete müncer olacağı mülâhazasıyladır ki, tehcir usûlünün hüsn-ü tatbik edilmemesi, yüzünden zulme karib vukuat tahaddüs etti.

Kudret-i hükümete istinâd eden ve kuvveti tatbik istimal ile mükellef olan kimselerin fikr-i şenaat veya temini menfaat yolunda nazar-ı istikrah ve nefretle görünmekle seza olan hareket-i medeniyet şikânesi ve bilhassa bu kararın vasita-î icraiyesi olanların bunu kendi ellerine vasita ittihaz etmelerinin ne gibi fecai tevlid edeceğini arz ve izaha lüzum görmem.

Bazı mahallerde alessabah tencir edilecek Ermenilerin Leylen daire-i hükümette toplanarak enval-ı gayr-i menkullerini bir bedel-ihasis mukabilinde ferağa mecbur tutulmaları ve mefrûğütekin müteneffizandan olması, bir kısmının kables sevk enval ve nukudunun taharriyesinden sonra yolda mücerred ekmek parası olmak üzere ketm edilen paranın çeteler tarafından alınması gibi vekay-i

tahaddüs etmiştir.

Bazı mahallerde evvela erkeklerin sonra kadınların, badehu ufak çocukların ayrı, ayrı sevk olunmaları, bazılarının da bütün aileleri ile memlekette bırakılmak gibi mashariyetleri , bir takımının ırz ve namusuna tecavüz olunması bu tehcir kararında tavsil ve beyana fazlaca lüzum görmediğim fecâyii tevliid etmiştir ki bunun münferiden ve muvazzahan beyanından lisan-ı insaniyet acizdir.

Bilhassa şayan-ı kayd ve beyandır ki kendilerine bir sıfat-ı âmiriyet veren ve o sıfatı büyük bir kuvvete istinad ettirmekten ihtiras etmeyen bazı kûtabhînane telkinata amade ve mücerret menfeat-i şahsiyesini temin için her hangi emri icraya amade olduğu anlaşılan büyük ve küçük bazı memurinin Ermenilere karşı vukû bulan tecâvüze lakayt kalmaları mazur görülemez. Emir, amirin mevki-i selahiyeti ve emrin mugayir-i insaniyet olmaması ile şayanı kabüldür. Bir memurun bu kabil bir emre maruz kalınca netayic-i vahimesini düşünüp, hiç olmazsa terk-i mevkii etmek gibi cesareti medeniyeye göstermesi lazımdı. Nitekim bazı memurlar bu fena emir karşısında istifa etmişlerdir.

Şu tehcir dolayısıyla tahaddüs eden vekayi ve fecayi mensi kabil olmayacak bir dereceye vasıl olunca hükümet-i sabikanın mahallerine tahkik heyetleri gönderdiğini celp ettiğim evrak dosyasından anladım. Maateessüf heyeti tahkikiyeler yalnız emvâl üzerine vaz-ı yedd eden, emniyeti suistimal eden kimseler hakkında tahkikat yapmışlar, tehcir münasebetiyle vukua gelen sair ceraimi tedkik etmemişlerdir.

Tehcir dolayısıyla vukua gelen cerâim-i mütenevvi'a maznunlarının heyet-i aliyeleri huzurunda muhakemeleriyle mazhar-ı adalet olmaları hakkındaki kanunun neşri üzerine mülga tetkik seyiyat komisyonu vilâyatta ve burada bulunan bu kabil ceraim failerinden tevkif ettirdiği kimseleri mahkem-i aliyelerine sevk etmiştir. Bunların tehcir taktil, nehb-i emval tasallut-i ırz cürümleriyle icrayı muhakemelerini talep ederim.

Müdde-i şahsi Leon efendinin iddiası

Müddei-i umumi iddianamesini ikmal ettikten sonra, müdde-i şahsi Leon efendi kıyam ederek şu beyanatta bulunmuştur:

Müddei-i umûmilik makamının mütalatına tamamiyle iştirak ederim. Evvelce Yozgat mütasarrıfı bulunan Cemal Bey Ermenilerin tehciri için gelen emri, Yozgat'ta Ermenilerin siyasetle iştilal etmediklerinden bahisle infaz edemeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Ankara valisi Atıf Bey kendisinin tebdilini İstanbul'a yazdı. Diğer taraftan Ankara İttihat ve Terakki murahassı Necati Bey hazırlıkta bulunmak üzere Yozgat'a gitti. O zaman Boğazlayan kaymakamı olan Kemal Bey'le görüştüktan sonra, Ermenilerin tehcir ve taktili için bir rapor yaparak İstanbul'a gönderdi. Merkez-i umumi, Cemal Bey'in azl edilerek, Kemal Bey'in mutasarrıflığa tayinini hükümete bildirdi. Kemal Bey Yozgat'a geldikten sonra, Ermenileri organla bağlayıp Külek karyesine sevk eylemek ve orada çeteler tarafından katl ettirmek için teşebbüsatta bulundu. Üç beş yaşındaki çocukların tehcir edilmemeleri bildirildiği halde bunlarda sevk edilerek (Külek) kariyesinde katl edildiler. Gözleri oyulduktan sonra, bir takımı yakıldı.

Kemal Bey, Yozgat'tan uzaklaştırdığı Ermenilerin mücevherat ve nukuduna vaz-ı yedd etmek için geceleri kimsenin dışarı çıkmamasını ilan etti. Namuslu müslüman vatandaşlarımız da sokağa

çıkamaz oldular. O geceler zarfında evler soyuldu. Mücrim burada gördüğünüz üç kişi değildir. Beş altı yüz kişidir. Yozgat'tan 2700 Ermeni tehcir edilmiştir. Bunların katlinde eşraftan bazıları ve (Külek) kariyesi ahalişi medhaldardır. İnşallah onlar hakkındaki tahkikat biter de onlar da maznun sandalyesinde görülürler.

Leon efendi hatime olarak 150 nefer aile ve akrabasının dücar olduğu zararlar için bir buçuk milyon liranın zammen tahsilini talep etti.

Maznunun aleyh vekillerinden Saadettin Ferit Bey, Leon efendinin dahil-i dava edilmesine itiraz etti: "Leon efendi Varis sıfatıyla geliyorsa bunun için irsin subutu lazımdır. Vekil olarak geliyorlarsa vekaletnameyi haiz olmaları icap eder" dedi.

Dava Vekilleri Arasında Bir Münakaşa

Bunun üzerine saadettin Ferit Bey'le Leon efendi arasında bir münakaşa başladı. Leon efendi, mahkem-i şeriyeden ispat-ı veraset hücceti istediğini, fakat mahkeme-i şeriyeye, bir kimsenin maktuliyetini tebeyyün etmedikçe hüccet veremediğini, bu cihetinde Divan-ı harpteki muhakeme neticesinde tebeyyün edeceğini söyledi. Saadettin Ferit Bey müdde-i şahsinin o zaman dahil-i dava olabileceğini şimdiki halde yeri Müdde-i şahsi yeri değil olsa, olsa samiin yeri olabileceğini söyledi. Bunun üzerine Müdde-i umûmînin mütalası soruldu. Müdde-i umumi Leon efendinin müşteki sıfatıyla dahil-i dava olabileceği mütalasında bulundu, mahkeme bu mütalayı kabul etti.

Divan-ı Harbin Selahiyeti Varmıdır?

Badehu şuhûdun esâmisi okunduktan sonra Reis Paşa, kendisine istinat edilen tehcir ve taktîl ceraimi hakkında ne diyeceğini Yozgat mutasarrıf vekili Kemal Bey'den sordu. Kemal Bey büyük bir itidal-i demle ve telakatla söze başladı.

Esas meseleye girişmezden evvel bir şey arz edeceğini beyan etti. Tehcirden mütevellit cerayim hakkında 21 ve 28 kanunu evvel itibarıyla neşr edilen iki kararnameyi okudu. Bu kararnamelerde idare-i örfiye mevcut olmayan mahallerde tehcir ve taktîl ceraiminden mütevellid daavinin mehâkim-i adiyede rüyet edileceği ve İstanbul Divan-ı Harbinin daire-i selahiyeti İstanbul mıntıkası ile Çatalca ve İzmit sancaklarına münhasır bulunduğunu beyan ediliyordu. Kemal Bey Yozgat'ta aynı mesailden dolayı bazı kimselerin mehâkîmi adiyede muhakeme edildiklerini ve derecat-ı mehakime tabi tutulduklarını, halbuki kendileri hakkında Divan-ı Harbin vereceği hükmün kat'i olacağını nazar-ı dikkate arz ederek bunun kavaid-i adalete mugayir olduğunu, Divan-ı harbin kendi haklarındaki ithamı tetkike selahiyetdar bulunmadığını söyledi.

Mütalaasına müracaat edilen müdde-i umumi tetkik-i seyiyat komisyonnun tahkikatı tesrii için evvelce bu işe vaz-ı yedd ettiğini, esasen ortada ceraim-i müştebit'e ve müştereke mevcut, olduğunu bunların faileri nerede bulunuyorsa orada muhakeme edilebileceğini, adaletin her mahkemede tecelli eyleceğini söyledi.

Müdafaa vekillerinden Selahattin Bey usul-u muhakeme-i cezaiyenin ahkam-ı umumiyesi bâki

olduğunu ve bir cürüm failinin ya cürmün mâal-ı vukuunda, ya derdes edildiği yerde, ya mahal-i ikametinde muhâkeme edilebileceğini, halbuki bu meselede bu üç noktaya temas eden bir şey mevcut olmadığını müttahimlerin beray-ı muhâkeme Yozgat'a sevklerinin meselenin sübûtuna da dahl-i küllisi olacağını söyledi.

Saadettin Ferit Bey, Müddî-i Umûmîlik tarafından iddia edilen irtibat ve iştirak meselesinin tedkik ve ona göre müdafaanın ihzârı için muhakemesini talikini talep etti. Müddei-i umumi Bey muhakemeye devam edilerek şahitlerin iistimai noktasında ısrar etti. Mahkeme bu husus hakkında müzakeratta bulunmak üzere celseyi tatil etti.

On dakika sonra heyet-i hakime yeniden salona girerek teneffüs zamanı zarfında evrakı tedkik etmek üzere muhakemeye nihayet verildiğini söyledi ve saat onikide celse hitam buldu.

İkinci Celse

İkinci celseye saat birbuçukta başladı. Kemal Bey'in vekili selahattin Bey evrakı tedkik ettiğinden bahsettikten sonra kanunun serahatine nazaran Divân-ı Harb-î örfî olmayan yerlerde tehcir ceraiminden mütevellit daavinin merci-i rüiyeti mehakim-i nizamiyeye ait olduğunu Yozgat'ta ise Divan-ı harb olmadığı için bunların merci-i rüiyeti Yozgat mehakim-i nizamiyesi olduğunu dermeyen ederek, bu davanın rüiyeti Divan-ı harbin selahiyeti haricinde olduğunu söyledi.

Kemal Bey'in diğer vekili Mustafa Halit Bey'de aynı fikre iştirak ederek, bir maznunun hangi mahal muhakemesine tabi ise; O muhakemenin hakim-i tabiadd olduğunu ve bir kimsenin hâkimi tabiisinden gayri mahkemede muhakemeye caiz olmayacağını beyân etti.

Diğer vekiller dahi aynı mütalaaya iştirak ettiler. Müddei-i Umumi Sami Bey zabita-ı adliye memurlarının maznunlar aleyhine üç mahkemede ikame-i davada selahiyattar olduklarından bahs ederek gerek maznun-ı aleyhine ikametgahı ve gerekse derdest edildiği mahal veya cürmün mahali-i vukuunda ikame-i dava edileceğini beyan ederek, davanın ruiyeti muhakemenin selahiyeti dahilinde olduğunu dermeyen etti.

Selahiyet Meselesi Hakkında Mahkemenin Kararı

Bunun üzerine yarım saat devam eden müzakere neticesinde heyet-i hakime mahkeme salonuna gelerek şu kararı tefhim etti;

Vilayet-i şahanenin bir çoğunda bu meyanda Ankara vilayeti ile mülhakatında tehcir meselesi ile nüfus ve gasp-ı emval gibi bir takım ceraim-i cinaiyesi vukua geldiği anlaşılması ve vilayet-i mezkûre valileriyle mülhakatları memurini haklarında tahkikat icrasına hükümet-i seniyyece lüzum görülmesi üzerine vilayet-i mezkûre-i yanında Ankara vilayeti merkez ve mülhakat ceraim-i cinaiyesi hakkında tahkikat icrasına ve Dersaadetçe vaktiğle başlanılmış ve esnayı tahkikatta maznunların isticvaplarında bir günâ selahiyet-i itiraz dermeyen edilmiyerek dersaadetin selahiyet-i tahkikiyesi kabul edilmiş, olmasından ve ceraim-i mezkûre maznunlarının icra-ı muhakemesi için iş bu Divan-ı Harb bâ-iradeyi saniye teşkil buyurulduğu gibi Divan-ı harbe arz olunacak caraimin tahkikat-ı kanuniyesi için bir de divan-ı Harb heyet-i tahkiyesi teşkil buyurulmuş, heyet-i tahkikaya-i mezkûrenin

ikmal-ı tahkikat ile iş bu Divan-ı Harb'e sevk ve arz etmiş olduğu ceraimin tedkik ve ruiyyoti selahiyet dahilinde bulunmasına nazaran maznunlar ile vekilleri tarafından dermeyan olunup, varid görülemeyen itirazın reddiyle müddeî-i umûmîlik muvafık-ı nefsi'-emri olan mütalaası vechile ruiyyet-i dava Divan-ı Harb'in selahiyeti dahilinde olduğuna ekseriyetle karar verildi.

Selahiyet meselesinin bu suretle hallini müteakip, Kemal Bey vekili Selahattin Bey, Kemal Bey'in bundan mukaddem Yozgat mahkemesince aynı meseleden dolayı beraat ettiğini beyan ederek bir şahsın beraat iktisap ettiği bir meseleden dolayı tekrar mahkemesinin icrası caiz olamayacağını beyan etti.

Müddeî-i umûmi Sami Bey, Kemal Bey'in mukaddema Yozgat'ta vuku bulan mahkemesi takdil ve tehcir maddesinden mütevellit olmayıp, vazifesini suistimal meselesinden mütevellit bulunduğunu ve muhakemenin gayri mevkuף cereyan etmesi makam-ı itirazda dermeyan ederek keyfiyetin bir kere de Yozgat'tan istenmesini talep etti. Bilahare ceryan eden müzakerat neticesinde keyfiyetin telgrafla Yozgat'tan istilamına ve muhakemenin sekiz Şubat Cumartesi gününe talikine karar verdi.

Fevkalade Divân-ı Harp

Tehcir ceraiminin ikinci muhakemesi *

Heyacanlı bir celse dahil-i dava olmak isteyenler müddeî-i umumi Sami bey hakkında redd-i aza talebi-Kemal ve Feyyaz Beylerin isticvabı

Yozgat'ta vuku bulan tehcir mesailinden dolayı maznun olan Boğazlayan kaymakamı ve Yogaz mutasarrıf vekili Kemal Bey'le Yozgat jandarma kumandanı Tevfik ve evkaf memuru Feyyaz Beylerin dün de muhakemelerine devam edildi.

Dünkü muhakeme, geçen günkü celseden daha ziyade heyacanlı bir safha arz ediyordu. Mahkeme salonu ve localar samiin ile tamamen dolmuş idi. Muhakeme bilhassa Ermeni tehcirine mütaalik olduğundan bir çok Ermeniler bu meraklı muhakemeyi yakından takip ederek mezhepdaşları hakkında irtikah edilmiş fecayie vakıf olmak emeliyle mahkemeye gelmişlerdi.

Geçen celse-i muhakemede muhakemenin dün saat bir'e talik edildiği tevhim edilmiş iken ancak saat iki buçukta heyet-i hakime teşekkül etti.

Reis: Maznunları getiren kimdir? Bunların getirilmeleri niçün teehhür etmiştir? Biz bu gün saat 1'de muhakemeye başlayacaktık dedi.

Dahil-i Dava Olanlar

Bunu müteakip mahkemeye müddeî-i şahsi sıfatıyla dahil olmak isteyen tüccardan Karabettin mahdumu kürekçiyan ile Hayık Külhancıyan'ın istidaları okundu. Müddeî-i şahsiler bu istidalarında ana, baba ve kız kardeşleri gözleri önünde boğdurulduğundan ve ırları peymal edildiğinden bahsederek hukuku şahsiye davası ikame için dava vekillerinden Hümevan Hüsrevyan, Sürniyan ve Agop Bahri efendileri vekil tayin ettiklerini beyan ediyorlardı.

Geçenki celse-i muhakemede müşteki sıfatıyla ispatı vücut etmiş olan Leon Remzi efendinin mahkemeyi diğer celselerde takip hakkı baki kalmak şartıyla kesret-i maşagiline binâen bu celsede

bulunamayacağını mübeyyin istidası okundu.

Badehu maznun vekillerinden Mustafa Halit Bey söz alarak dedi ki:

- Filhakika usul-i muhakeme-i cezaiye kanununda hukuk-ı şahsiyenin muhafazası için veresenin mahkemede hazır bulunması bahş edilmiştir. Fakat böyle her gelen ben Ahmed'in varisiyim o'na vaki olan zararı tazmin ettireceğim, diyecek olursa bu söz kavli mücerrette kalmış olur. Kanun demıştır ki iddiayı şahsi edecek olan şahsın ispatı vereset etmesi lazımdır. İspatı vereset etmeyen mahkemede hazır bulunamaz. Husumetin tevcihi noktasından hakimın kendisinden ispat-ı vereset etmesi lazım gelir. Çünkü bu gibiler hukuk-ı adiyeden dolayı müracaat ediyorlar.

Müddeî-i şahsi vekili Hümeyan Hüsrevyan efendi

- Birhukuk muhakemesinde bulunmuş olsaydık, bu iddia doğru olurdu. Bu adamlar, ecdadımızı mavf edilmiştir. Biz güç hal yakayı kurtardık diyorlar. Mahkeme ispat-ı veraset edebilmesini isteyecek olursa bunun bu gün ispatı kabil olamaz. Çünkü delâil mahvolmuş ve şahitler de öldürülmüştür.

Müddeî-i şahsi vekili Sürniyan efendi geçen celsede Leon Remzi efendinin 115 kişinin öldürülmüş olduğunu ispat için kendisinden talep edilen edilleye mukabil bizzat mahkemede hazır bulunacağını söylediğini ve buna binaen kendisinin müşteki sıfatıyla mahkemede hazır bulundurulduğunu beyan ederek; "Müvekkilimin anası babası, kız karındaşı öldürülmüştür. Veraset hüccetini alabilmek için adalet-i Osmaniye'den bekleriz ki bize sulet gösterilsin. Gösterilmezse bu mahkemey-i adalet bize kapanmış olur" dedi.

Müddeî-i Umûmî'yi Reddediyorlar

Bilahire Müddeî-i Umûmî Sami Bey şahsen mutazarrır olduğunu iddia eden şahsın vekili olmak üzere mahkemeye kabulünü talep ettiğinden mahkemece o yolda kabulüne karar verildi.

Bunun üzerine müddeî-i şahsi vekillerinden Hümeyan Hüsrevyan efendi söz alarak reddi hakim kaidesine tevfiikan müddeî-i umûmî Sami Bey'in mahkemeden reddini talebi mübeyyin uzun bir müdafaada bulunarak dedi ki;

- Burada siyasiyetten bahs olunmaması lazım gelir. Buna rağmen siyasiyattan bahsedildi. Ben buna binaen reddi hakim talebinde bulunacağım.

On iki yaşında bir çocuğun şikayetini badi olan ahval o kadar elzemdir ki bendeniz o çocuk namına söz söylemek üzere mahkemeye geldiğim zaman zannettim ki bu çocuğa karşı bir canı vardır. O çocuğa deniliyor ki senin anan baban kesildi. Fakat seninde kabahatin var. Senin düçar olduğun maduriyetten babanın da alakası vardır. Ben bundan bahsetmesem bile karşı taraftaki refiklerim bundan bahşedeceklerdir. Ben sağ kalan Ermeniler ile Kıtali maruz kalan Ermenilerin ecnebilere alet olduğu sözünü kabul etmem. Ben şu esasa girişmezden evvel başlasam vazifemde tekasül etmiş olurum. Ermenilerin burada bir davası var. Namus ve can Yalnız bu değildir. Memleketimizde emniyet-i can ve ırz-u namus meselesi yalnız Ermenilere münhasır değildir. Hükümet bu noktayı pek ihmal etmiştir. Bir millet ki kendi kusrunu saklar ve bu hal kendisi için mucibi felaket olur. Tanzimat-ı Hayriye kadar memleketimizde emniyeti vücuda getiren bir hükümet tesis edemedik yalnız İttihatçılar devrinde tesisinden bahis edildi. Ermeniler maruz kaldıkları felaket dolayısıyla ecnebilere muhabbetini celb ettiler. Hükümetler birleşip Ermenilere zulmü tevik ettiler. Almanya İmparatoru ki yakında

mahkeme-i adalet huzurunda muhakeme edilecektir. Hepsi bu kıtali teşvik ettiler

Sultan Hamid'in baş katibi Cevat Bey, Rus elçisinin Ermenileri katli teklifine muhatap olan o zât-ı âlî bunları protesto etmiştir. Abdülhamit zamanında vuku bulan katilden sonra Meşrutiyet ilan edildi. Ermenilerde bütün çektiklerini unuttular. Fakat Türkler bunu da takdir etmediler. 9 ay geçmeden Adana vakası çıktı.

Maatteessüf hükümet bu kıtale hükümetler kavgası şeklini verdi. O zamanda parlamentolar, hükümet ve müdde-i umûmi sükut ettiler.

Yalnız masum bir seda afaka yükseldi.

Müdde-i Umumi Sami Bey siyasi mûlaatı dermiyan ederek bitarafılığı ihlal ettiğinden reddini talep ederim.

Bunun üzerine Müdde-i Umûmi Sami Bey bervecih-i ati müdafaada bulundu;

- Bu vazifeye tayin edildiğim zaman vazifemin ehemmiyetini ve takip edeceğim Efal-i cürmiyenin fecaat ve dehşeti karşısında bu vazifemi kemay-i bi-tarafı ve adalet dairesinde ifa edebilmek azmi ile dirki tehcirin sebeb ve kabul-i tatbiki ve neden bazı mahallerde tahsis olunduğu halde ahiren tevsii edilmiş bulunduğunu anlamak ve vakâyî ve hadisenin sevaik ve avamilini tetkik ederek alem-i insaniyet ve medeniyetin menfuru olan şu vakayin sureti ceryanını öğrenmek istedim.

Bu suretle hükümet-i sabıkanın tehcir gibi su-i idare olunması ihtimaline binaen neticesi gayet vahim bir tedbiri neden taht-ı karara almış olduğunu tetkike mecbur oldum, ve anladıkları bir hayli kuyûd-ı itariziye tahtıhda telhisen ifade ettim. Bunda herhangi bir tevîl ve telakki bu sözleri böyle anlamak isteyenler için gayr-i müsaittir!

Zanderim vekil efendi bir şahsın vekaletine müsteniden mahkemede bulunması taht-ı karara alınmış olduğu halde sıfat-ı kanuniyesi haricinde söylenmesi arzu olunmayan vekayi-i maziyyeden bahsetmesi doğru olmayacağından kendisini sadede davet ediniz. Ben tehcir dolayısıyla vukua gelen yolsuzluklar sırasında bir ferd-i Osmanî idim. Şimdi takibe memurum. Müdde-i Umumilerin sıfat ve vazife-i kanuniyelerini vekil efendinin bilmesi lazım gelir. Binanaleyh Müdde-i Umûminin reddini talip sözünü yine kendisi istirdat etsin. Yoksa heyet-i aliyelerini bilüzum ifade ile işgal etmesin.

Bunun üzerine heyet-i hakime ceryan eden müzakere neticesinde gerek Müdde-i Umumi ve gerek Müdde-i şahsın ifadat-ı Divan-ı Harp üzerinde bir tesir icra edemeyeceği kararını tefehhüm etti.

Kemal Bey'in Muhakemesi

Badehu Kemal bey'in bundan mukaddem Yozgat'ta aynı meseleden dolayı muhakeme ve beraat etmiş olduğu yolunda geçen celsede dermeyan edilen iddia üzerine Yozgat'tan vuku bulan isti'lama gelen cevabi telgraf okundu. Telgraf Kemal Bey'in nehb-ü güret meselesinden muhakeme edilmiş bulunduğu ve tehcir ve takdil maddesinden dolayı hakkında bir muhakeme sebk etmiş bulunduğuna dair bir kayıt mevcut olmadığı mutazammın olduğundan mahkemeye devam edildi.

Evvela maznunlardan Kemal Bey'in isticvabına başlandı.

- Reis, Tehcirin suret-i vukuunu izan ediniz.

-Kemal Bey, Tehcir hükümetin verdiği emir üzerine icra edilmiştir. Ermenilerin Deyrizor'a sevk etmek suretinde verilen bir emir infaz edilmiştir. Bazen aileleriyle beraber sevk edildiler. Bazen

de asker aileleri kuray-ı İslamiye yerleştirildi.

- Râis,Emirleri kimden aldınız?

- Kemal Bey, Mafevkimizden telakki ettiğimiz emir üzerine icrayı hareket ettik. Emri, vilayetten aldığı emir üzerine Yozgat mutasarrıfı Cemal Bey verdi.

- Tehcir esnasında ahaliyi nerelere sevk ettiniz?

- Verilen emir üzerine Zor'a sevk ettik.

- Siz orada devlet tarafından en büyük memur idiniz, mallarını muhafaza ettiniz mi?

- Hükümetin emri mucibince malları teslim ettik ve kendilerini sevk ettik.

- Malları teslim ederken ilmühaber aldınız mı?

- İlmühaber almak benim vazifem değildi. Hükümet enval-i metrukesini muhafaza ediniz, ve üzerindeki parayı alınız demişti.

- Onları muhafaza ettiniz değil mi?

- Evet efendim.

- Katillerine dair bir emir aldınız mı?

- Hayır efendim.

- Bunlar sevk olunduğu zaman,ibtida erkekler sonra kadınlar en sonra da çocukları sevk edildi değil mi?

- Zannetmem ki tefrik edilmiş olsunlar. Hepsi birden sevk edilmiş olacaktır. Ben o zaman Boğazlıyan kaymakamı idim. bi-tabii emir ne suretle verilmiş ise o suretle yapılmıştır.

- Boğazlıyan'da da İttihat ve Terakki kulübü var mıydı?

- Kazaların ekserisinde yoktu.

- Boğazlıyan'da İttihat ve Terakki murahhası var mıydı?

- Hayır yoktu.

- Siz kaç kafile sevk ettiniz.

- Hatırimda değildir.

- Bu kafilenin memurları kimlerdir?

- Onuda bilmiyorum. Çünkü jandarma sevk etti.

- Kayseri fırka kumandanı Şahap Bey sizden şifre bir telgraf almış. Siz bu telgrafta ben yevmiye 400 bin Ermeni imha ettim diye yazmışsınız. Bu emir ordudan mı verilmişti?

- Hayır benim fırka kumandanı ile bir münasebetim yoktur. Esasen bizim şifre onların şifresine uymuyordu.

- Böyle bir şeyden haberiniz yok mudur?

- Hayır. Esasen münasebetim olmayan bir adama böyle bir yazmayacağım tabiidir.

- Mutasarrıf Cemal bey zamanında tehcir olunan Ermeniler yerlerine muvasalat etmişler. Sizin zamanınızda gidenler imha edilmiştir.

- Hayır

- Siz cinayetle mahkûm kaç kişi salıverdiniz ve kaçını jandarma yaptınız?

- Hiç bir tane

- Ermenilerin silahları hangi tarihte toplandı?

- Bendeniz o zaman yoktum. Zamanımda hiç silah toplanmadı.

Bunun üzerine müddei-i Umumiye Sami Bey Kemal Bey'in hayat-ı memuriyesinden bir nebze bahis etmesini talep etti. Reis tarafından sorulan suale cevaben Kemal Bey dediki;

- Bendeniz Yozgat'ta mutasarrıf vekaletinden evvel, Eylül gagesine kadar Boğazlıyan'da kaymakamlık ettim. Oradan da diğer bir kazaya gittim. Bilahare İstanbul'a geldim. Nakl-i memuriyet ederek İzmit'e nakil ettim. İskan-ı muhacirin memuru oldum.

- Reis, Resmi muamele ile tehcire dair evrak ihrak edilmiştir. Sen ihrak edildiğini söyledin.

- Kemal Bey, Harekat-ı askeriye müddalik olan şeyler yakılmıştır. Esasen harekat-ı askeriye dair olan telgrafnameleri yakınınız diye emir almıştık.

- Demek ki kumandanlık ile münasebette bulunuyordunuz.

- Hayır doğrudan doğruya âmirimizden emir almıştık. Fakat onlar ile muhabere etmezdik değil, icap ederse ederdik.

- Müddei-î şahsi vekili sürniyan efendi,

- Protestanların tehciri için emir varmıştı,

- Kemal bey Hatırımda değil

- Vekil Bilmiyorum olmaz. Mutasarrıf olur da bilmem nasıl olur? Kendisi bilir ki müvekkilim protestandır. Hatta kendilerine vesika vermiş, bilahare bu vesikayı cebren almıştır. Buna mukabil bütün mal ve mülkünü verdiği halde müvekkilimin amcasını ve ailesini sevk ettiler, ve yanında 2 bir lira bulunduğunu anladığından parayı aldı ve aileyi mavf ettirdi. Bu ailenin büyük oğlu çanakkale'de asker idi. Hatta dört yerinden yaralı idi. Orada şehit olmuş. ailesine hürmet etmek lazım gelirken bu adam, böyle muamele yapmamış ve mahsa parasına tamaen Ermenilerin sevkinden 15 gün sonra onları da sevk etmiştir. Bununla iktiva etmeyerek en sonra da 12 yaşındaki çocuğu da sevk etmiş ve müvekkilimin elindeki vesikayı almışlardır. Bundan sonra 10 bin liralık mallarını 100 liraya alırlar. Sevk edilecekleri Kemal Bey azledilir.

Bundan sonra Sürniyan efendi Müddei-î Umuminin reddi hakkında dermeyan edilen iddia üzerine bir karar verilmesini talep etti.

-Reis Sözü kabul etmem

-Sami bey Müddei-i Umumi nasıl red olunur?

-Vekil Hümevan Hüsrevyan efendi, Dünyanın her tarafında vardır. Müddei-i Umumide hakim gibi red olunur.

-Reis, Size evvelce de söyledim mahkeme o sözlerden hiç müteessir olmayacaktır. Maksadımız canileri meydana çıkarmaktır.

-Vekil Cani olmak üzere Ermenileri ileri sürüyorlar. Ben Ermeni olmak itibariyle bunu kabul etmem. Bunun için Müddei-i şahsi vekillerinden Sürniyan efendi mahkeme salonunu terk etmiştir.

-Müddei-iUmumi Sami Bey, Milliyet hissiyatıyla vazife-i vekaleti hakkıyla ifa edemeyeceğini anlayan vekil efendinin kendiliğinden çekilmesini aynen isabet görürüm.

-Müddei-i şahsilerden Hayık efendi de hukuk-ı şahsiyesinden bahisederek gasb-ı envale siyaset süsü verildiğini söylemiş ise de, reis tarafından "biz sizi davacı olarak kabul ettik" cavabı verilmiştir.

-Reis mazlum Kemal Bey'e Siz bir çoklarının paralarını almışsınız, nüfuslarını katl etmişsiniz, dava ediyorlar

- Hayır bühtandır.

Müddei-i şahsi vekili Hümevan Hüsrevyan efendi,

- Keller karyesinden Ermeniler gittikleri zaman kendisi ata binerek yukarıdan, aşağıda öldürülen Ermenilerin fecayini gördü mü?

-Kemal Bey, Hayır, yalandır, Katiyyen ben Yozgat'tan bir yere çıkmadım. Onları hep kaymakam sevk etmiştir.

-Reis, Jandarma onbaşısını çete reisi tayin etmişsiniz.

- Hayır haberim yoktur.

- Yozgat mevki kumandanı Salim nerededir?

-Bilmiyorum.

- Feyyaz size her gece gelirmiydi?

- Hayır hiç bir zaman gelmezdi.

-Müddei-i şahsi Hayık efendi, Bir tüccarın 12 yaşında kız çocuğunu bu Kemal, muhasebeci 15 gün sabaha kadar kullandılar.

-Kemal Bey, Hayır yalandır.

-Reis, Kocaları, kadınları öldürülürken bu biçareleri ne vicdan ile oynattınız?

- Haşa yalandır. Böyle birşey yapmadım

- Bu sekiyat ve hareketten dolayı jandarma kumandanı mi mesuldür?

- Ben evvelcede söyledim. Ben aldığı emir dairesinde hareket ettim. Jandarma komutanı Tefvik efendi idi.

- Ahali nasıl tehcir edileceği hakkında bir emir verilmedi mi?

- Tabii verilmiştir efendim.

- Siz jandarma kumandanına talimat verdiniz değil mi? Ne suretle götürülecek demediniz mi?

- Hükümetin tebligatında vardır efendim. Hükümet bunları Deyrizor'a götürün diyordu.

- Hangi tarik ile sevk ettiniz?

-

- Benim zamanında Kayseri tariki ile, Bundan sonra maznunlardan Yozgat jandarma kumandanı Tefvik efendinin isticvabına başlandı.

- Reis ,Sizin elbette haberiniz vardır. ne yaptınız?

- Tefvik efendi, Bendiniz heyet-i tahkikiyede de arz etmiştim. Tehcir esnasında iki kafilenin başında bulunuyordum. biri Sivas'a diğeri Kayseri'ye salimen gittiler. Sivas'a giden kafile için Mutasarrıf Kemal Bey beni çağırdı. Diğeri bir köyde vukuu bulan tehcirde bir vaka zuhur etmişti. Ben bu vakaya gitmiş idim. Bura Ermenileri isyan ettiler. Bunları muhasara ettim. Kayseriden de asker geldi. Müdafaa ve teskin ettik. Bir telgraf aldım. Bunda diyordu ki 500'ü mütacaviz Ermeni Balkandan iniyor. Mahall-i vakaya gittim. Ermenilerden müsademedede 5-6 telef, bizden de 4 kişi şehit oldu. Sonra bir kısmı firar etti. Bir kısmı kaldı. Bazıları kaçarken evlere ateş verdiler.

-Reis, Ermenilerin silahları hangi tarihte toplandı?

_ Hükümet-i merkeziyenin verdiği emirde herkes şu tarihe kadar silahını getirsin diyordu.

Fakat tarihini bilmiyorum.

- Tehcirden evvel jandarma kuvvetini tezyit ettiniz değil mi?

- Benim malumatım yoktur. Hükümetin kadrosu ni ise ondan ibaret idi.

Feyyaz bey'in isticvabı

Müteakiben Feyyaz Bey'in isticvabına mübaşeret olundu.

-Reis, Sen hangi seneler hangi memuriyetlerde bulundun?

- Kayseri'de bulundum. Yozgat'ta bulundum.

- Mahkeme azalığından niçin çekildin?

- İttihat ve Terakki'ye muhalif olduğum için şikayet ettiler. Beni çıkarttılar.

- İttihat ve Terakki murahası kimdi, nasıl şikayet etti?

- Ben Kayseri'de zabıt katibi idim. Yozgat'ta aza mülazimi oldum. Kanun-i sanide "Hakkaniyet Cemiyeti" namıyla bir cemiyet teşekkül etti. Bunun üzerine beni mahkemeden azl ettiler. Sonra tahkikat yapıldı. Cevaz-ı istihdam kararı aldım.

Bundan sonra Feyyaz Bey hayat-ı memuriyetinden kendisinin biraderinin mebus intihabı meselesinden dolayı Çorum'a nakil edildiğinden ve biraderinin mebusluktan vaz geçmesi üzerine mevkiinde ibka edildiğinden bahis eyledi. Bilahare verdiği istidalar üzerine evkaf memurluğuna tayin edildiğini ve hiç bir zaman İttihatçılığa dahil olmadığını dermeyeran etti.

- Varvaryanlardan, saat masa alarak evine götürdün mü?

- Hayır almadım.

Sevk edilecek olanlara ait vesikalardan haberin var mı?

- Vesikaları bilmiyorum. Çünkü idare memuru değildim. Dedi.

Bunun üzerine reis mahkemeye pazartesi günü saat 10'da devam edilceğini beyan etmiş ise de vekili müdafaaların itirazı üzerine muhakemesinin yevm-i mezkürda saat bire talikine karar verildi.

Tehcir cerâiminin üçüncü muhakemesi *

Yeniden dava-dâhil olanlar muhakemeye bu günde devam edilecek.

Yozgat'ta vuku bulan tehcir cerâyiminde medhaldar olmakla maznun Yozgat mutasarrıf-ı sabık Kemal, jandarma kumandanı Tefik ve evkaf memuru Feyyaz beylerin üçüncü muhakemeleri dün saat bir'de başlamıştır.

Müddei-i şahsi vekillerinden Leon ve Remzi efendi bir istida vererek müvekkili Karabetyan efendinin pederi ve valdesini Kemal, Eşref, Abbas tarafından katl edildiğini ve fil-i katl irtikap edilmezden evvel Ermenilerin mukteli olan Keller karyesinde buldukları esnada valdesinin parmağı kesilmek suretiyle yüzüğü Kemal Bey tarafından alındığını ve 8 bin liralık envali gasp ve yağma edildiğini beyan ederek hukuk-ı şahsiyesinin muhafazasını talep etmiştir.

-Müddei-i Umumi Sami Bey, Bu istida kimin tarafından yazılmıştır?

Leon Remzi efendi, müvekkilim anlattı, ben yazdım.

* *Vakit* gazetesi, 11 Şubat 1919, Salı, sayı 469 Ayrıca Bk. Ek 6

Bunun üzerine Sami Bey istidada isimleri zikredilen eşhas hakkında da takibat-ı kanuniye icrasını talep ettiğinden heyet-i hakime müzakere odasına çekildi.

Bir saati mütecevaz ceryan eden müzakere neticesinde heyet-i hakim muhakeme salonuna gelerek muhakemenin devamına ve diğer maznunların celbi için mahaline tebligat icrasına karar verdi.

-Müddei-i şahsi ve vekili Leon Remzi efendi, Harbiye Nezaretinden kolordu kumandanlıklarına yapılan bir tebliğde asker ailelerinin tebdil-i mekan ettirilmeyecekleri zikredilmiştir. Müvekkilim tarafından mutasarrıf Kemal Bey'e takdim edilen bir arzuhalde benim üç evladım vardı. Biri mülazım, diğeri mülazım sani üçüncüsü de dersaadet'de askerdir. Nasıl oluyor da bizi ölüme sevk ediyorsunuz? Denildiği halde, "Ben Ermenilerin nakline memurum. Harbiye Nâzırının bu emrini tatbik etmeyeceğim" dedi. Ve keller karyesine giderek bunları tehcir ettirdi ve sonra müvekkilimin valdesini alın, bunun kolunu kesin, parmağındaki yüzüğü bana verin dedi. Müvekkilimin mürisi hakkındaki cürmü bu suretle kasten ika etmiştir. Sonra müvekkilim evden çıkarılırken bulunduğu 1800 lirayı der-ceb etmiştir. Keller karyesinde zavallı Ermenilerin ayyuka çıkan avazı sırasında Kemal Bey bir nutuk irad ederek nargilesini içtiği halde " Allah bana bunu da gösterdi. Ermenilerin fatihi oldum" demiştir. Bu sırada müvekkilimin murisi kazma ve kürekle katledilmiştir. Kemal Bey bundan maada ata binerek Tefvik Bey'le beraber elindeki tüfekte 3 kişiyi bizzat katletmiştir. Bütün bunlar ikame edeceğimiz şahidi ile sabit olacaktır. Feyyaz Bey İttihat ve Terakki kulübüne mensup idi. İnkâr etmesi doğru değildir. Tehcir programını tatbik edecek olan komisyonda da aza idi. Bu sıfatla pek çok cinayetler irtikap etti. Ankara'da katliam programını tanzim etmek üzere Yozgat'a gelmiş ve icra etmiştir. Ceman 8 bin liralık enval gasp ve yağma edilmiştir.

- Sami Bey, Feyyaz Bey'e isnat edilen şeyleri ispat edebilirler mi ve maktûllerin isimlerini biliyorlar mı?

- Leon Remzi efendi, Birisi Santiroğlu Hırant'tır. Diğer bazı şaitler de vardır. Onları da arz edeceğim.

- Maznun vekillerinden Hami Bey, Üç kişi öldürüldüğünü söylüyorlar. Bunları kim katl etmiştir?

-Leon Remzi efendi, Kemal ve Tefvik Beyler, her ikisi de katlettiler.

- Kemal Bey, Efendim, ben keller karyesine gitmedim ve o adamları görmedim, ve ne o adamı tanım, ve ne de parmağındaki yüzüğü aldım. Yalandır. Bir adam ne kadar adı olursa olsun böyle bir söz söyleyemez. Aksini ispata her zaman hazırım.

- Reis, Harbiye Nezaretinden size şahıs hakkında bir emir gelmişmidir?

- Kemal Bey, Asker ailelerini iskan suretiyle ikame ediniz demişlerdi. Harbiye Nezaretinin böyle bir emrinden haberim yoktur.

- Tefvik Bey, Ben iki kafile sevk ettim. Biri Haleb'e diğeri Sivas'a

- Reis, Teslim ettiklerine dair ilmühaber teslim almadınız mı?

- Tefvik bey, Mabuzları karakol komutanı aldı.

- Bu vukuatı hiç işitmediniz mi?

- Hayır işitmedim

- Azadan Mustafa Paşa, Sevk ettiğiniz kafile hakkında hiç kimseden rapor aramadınız mı?

- Sevkiyatı Kemal Bey yaptı. Ben yoktum. eşkiya takibi ile meşgul idim.

- Reis (Kemal bey'e),Sevk ettiğiniz kafiler hangi zabitan kumandasında idi? Tefvik efendi yok iken sez de bazı kafiler sevk etmişsiniz. Tefvik bey'in o zaman vekili kim idi?

-Kemal Bey Hayır efendim, ben bilmiyorum. Ben emri makama hitaben yazmıştım.

- Bileceksiniz,zira o mevkiin en büyük memuru siz idiniz.

- Bilmiyorum efendim.

- Reis (Tevfik bey'e) vekiliniz kimdi?

- Seferberlik dolayısıyla, zabitan noksan idi. Ekseriya tabur katibi Ahmet Efendiye bırakırdım.

Belki o kalmıştır.

Bu sırada müdde-i şahsilerden Hayık efendi kalkarak dedi ki;

- Kendileri kıtalden haberim yok dediler. Halbuki kıtal esnasında jandarmalar tarafından bazı kızlar kadınlar kurtarılmıştı. Sonra kadınlara, "bu jandarmalar sizi kurtardı. Hepinizi ateşten çıkardı, bana varmak istemezmissiniz?"diyince kadınlar"Hayır,Müslüman olmayız"dediler"nasıl,hayıtınızı kurtaran adama varmazsınız" diyerek kadınları jandarmalara karı yapan (Tevfik efendiyi göstererek) işte bu adamdır.

- Müdde-i Umumi Sami Bey, Bir emir alan memur o emri madununa tebliğ ettikten sonra o emrin infaz edilip edilmediğini tetkik etmek hiss-i vazife iktizasındandır. Bu hissi Kemal Bey duymamış mıdır?

Kemal Bey,

- Sevk edilen Ermeniler hakkında tahkikata teşebbüs edilmesi iddia edilen ceraimin vukuna ittila ile hasıl olur. Fakat ben sevk edilenlerin Deyrizora muvasalatından emin idim.

- Sami Bey, Şu halde ölenler nerede öldürülmüştür?

- Müdde-i şahsî vekili Leon Remzi efendi,Keller kariyesinde altı bin kişi kol ve bacakları olmadığı halde bulunmuştur. Birçoklarının burnu kesilmiş ve gözleri oyulmuştur. Orası Ermenistan'ın vasi mezarıdır.

- Kemal Bey,Beyhude sözler söylüyorlar.

- Müdafaa vekili,Reis paşa hazretleri samiyin gülüyorlar.Halbuki burası nâm-ı nami-î hazreti Padişahiye adalet eden bir mahkemedir.

Müddei-i şahsilerden Hayık,

- Kemal Bey valdeme,"Ermeni namıyla hiç kimse kalmayacak. Hepiniz sevk edileceksiniz" demiştir.

- Kemal Bey,Hayır, yalandır.

- Müdde-i Umumi Sami Bey,İnkâr ediyorlar. Evvelki ifadeleri okunsun. Dedi.

Bunu müteakip Kemal ve Tefvik beylerin evrak-ı davada münderiç ifade-i evveliyatlarının kıraatına başlandı.

- Müdde-i şahsilerdenHayık efendi, Kimsenin malının olmadığını söylüyor. Halbuki oturduğu evdeki bütün malları zapt etmiştir. Bir ay evvel ev zabıta tarafından tahliye edilerek bütün eşya alınmıştır.

- Teyfik efendi, ben orada bir ev isticar ettim. Ev mefruş idi. Evdeki bütün eşyalar hükümet vasıtasıyla ve yeddimde bulunan vesayik ile mimmetine geçirildi.

- Azadan Mustafa paşa (Teyfik Bey'e), En ufak şeyleri defterinize kayıt ediyorsunuz da katledilen Ermenilerin miktarını nasıl bilmiyorsunuz?

- Hayır haberim yoktur.

- Nasıl olur da tehcir hakkında verilen emri bilmiyorsunuz? Mal hakkında ilmühaber almadınız mı?

- Hatırlamıyorum.

- Verilen emirleri bilirsiniz. Yalnız erkekleri sevk edin, kadınları İslam köylerine yerleştirin demediler mi?

- Kasabada kalan kadınlar yüzde beş hesabıyla İslam köylerine yerleştirilsin deniliyordu.

- Sami Bey, Madem ki bunların hayatlarını muhafaza ediyorlardı, paralarını almaya ne lüzum vardı?

- Onun cevabını Cemal bey bilir. O bana böyle emir verdi.

- Reis, Feyyaz Bey'i tanırmısın?

- Evkaf memuru olarak tanırım.

- Bunu müteakip Feyyaz Bey'in de ade-i evvaliyesi kıraat edilmiştir.

- Müdde-i şahsi vekili Leon Remzi efendi, Ben Osmanlı olmak itibarıyla Ermenilere sürülen lekeyi kaldırmak istiyorum. Dahiliye Nezaretinden gelen emir nedir? Emrin mealini söylemediler. İktiza eder, çünkü Talat Paşa kabinesi Ermenilerin katline emir vermiştir.

Kemal Bey,

- Katiyyen bana böyle bir emir gelmemiştir.

Bunun üzerine Müdde-i Umumi Sami Bey şahitlerin mazaratine binayen gelebileceğini beyan eden Nedim Bey'in celbi talebinde bulunmuş, müdafaa şahitlerinin esamisinin bir mahkeme kalemine verilmesini beyan etmiştir. Maznun vekilleri şahidin esamisinin iki nüsha olarak mahkeme kalemine verilmiş olduğu cevabını vermişlerdir.

Vakit saat dörde gelmiş olduğundan bu gün saat birde devam edilmek üzere mahkemeye hitam verilmiştir.

Tehcir Ceraiminin Dördüncü Muhakemesi *

Şahitlerin ifadati-muhakemeye bu gün devam edilecek

Heyet-i hakime dün saat on'u on geçe teşekkül etti. Şahitlerden Nedim Bey, Yozgat'ta mutasarrıf-ı sabık-ı Cemal Bey, Rifat efendi, Alis bin Serkis, İstegan veled-i Ohannes gelmemişlerdi. Bunun üzerine Artin veled-i Agob'un istimalına başlandı.

Şahit Artin efendi: Şahidin hüviyeti anlaşıldıktan ve on yedi yaşında bulunduğu, mektep talebesi olduğunu ve maznun Kemal, Tefvik ve Feyyaz beyleri tanıdığını beyan ettikten sonra Reis tarafından usulen tahlifi icra edildi.

Reis - Bunlar hakkında ne bilersen söyle. Yozgat ve Boğazlıyan'da Ermeniler tehcir olduğu

* Vakıf gazetesi, 12 Şubat 1919, Çarşamba, sayı 470 Ayrıca Bk. Ek. 7

zaman bir çok adamlar katlonulmuş, envali gasp ve yağma edilmiş, malûmatın nedir?

- Harman esnasında idi. Kurban bayramı ve Perşembe günü idi. Bayram namazından sonra; ahaliyi topladılar. Sivas'a sevk ettiler. Ertesi günü de jandarmalar her tarafı tuttular. Ben de mektepte idim. Hocalarımızı da alıp götürdüler. Yozgat'ta 2500 hane Ermeni vardı. 1500 hanesini çıkarttılar. Sonra dellal çıkardılar. Üzerinde Altın ve Elmas'ı olan versin dediler. Herkesin üzerini aradılar, hepsini aldılar. Umumen Yozgat'tan çıktık. Elekçiler çiftliğine geldik. Ertesi günü de Osman paşa tekkesine geçtik. Aynı günün akşamı üzeri Keller karyesine yetiştik. Orada 500 atlı ile Kaymakam Beye rast geldik. Bizi orada teslim aldı. Memurlarını da geri iade etti. Her tarafa kağıtlar gönderdi. Herkes eline balta, satır, kazma, tırpan alıp Keller karyesine gelsinler ve 12 yaşından aşağıya hiç kimseyi bırakmıyacaksınız. Dediler. Orada Feyyaz Bey ve jandarmalar da vardı. Jandarmalar "Papaz efendi, adetiniz ve ayininiz neyse yapınız, artık son vadeniz yaklaşmıştır. Hepinizi keseceğiz" dediler. Papaz'da evvela çocuğumu kesiniz dedi. Evvela bebeği sonra karısını öldürdüler. Ve diğer çocukları ile kendisini de öldürdüler. Orada 2000'den fazla erkek öldürüldü. BeraberO sırada ben kaçtım. Güzel bir kız kardeşim vardı. Jandarmalar onu da aldı. Bir köyde İslam olarak bir Müslümanla evlendirilmiştir. Ertesi gün tekrar Keller'e geldim. Orada bir çok kesilmiş kollar ve bacaklar gördüm. Kendime İslâm süsünü vererek bir yere evlatlığa girdim.

Bunun üzerine şahit Artin'in heyet-i tahkikiyedeki ifadesi zabıt katibi tarafından kıraat olundu.

- Müdde-i Umumi Sami Bey, Kendi gözü önünde bir iki şahsın katli başlamış ve sonra kimler öldü görmek istedim diyor. Ozaman on iki - on üç yaşında bir çocuk öğle cenazeler arasına nasıl girdi?

- Artin, Keller karyesi, Kayseri yolu üzerindeydi, oradan geçerken gördüm.

- Reis(Kmal Bey'e) Bunun ifadesine ne dersin?

Kemal Bey- Bu çocuğun ifadesinin tezdirden ibaret olduğu hiç şüphe götürmüyor diyor ki Kemal Bey emretti ve çocukları Sivasa gönderdi. Diğer bir kafileyi Halebe sevk etti. Halbuki ben Bayramda Yozgatta yoktum. Benim boru çaldığını ve emir verdiğimi söylüyor. Bu da yalandır. Benim ne borum var idi ne de çaldım. Kellere de gelemedim. Bunlar hakikate muhaliftir. Sorunuz kendisine Kelerde gördüm dedikten sonra; Sırcalı Tekkede gördüm diyor, hangisi doğrudur?

- Evet, iki yerde de gördüm.

Bu sırada müdde-i şahsı vekillerinden Leon Remzi efendi söz söylese de müdafaa vekilleri tarafından mümanaat edilir.

-Kemal Bey, Ben o zaman nerede idim? Mutasarrıf vekili kim idi? Ben ne halde imişim? Ne şekil ve kıfayette imişim? Evsafımı tarif etsin.

-Artin, Kaymakam elbisesi ne olur; başıbozuk elbisesi

- Kemal, Bundan birşey çıkmadı paşacığım.

Bunun üzerine aynı zamanda müdafaa ve müdde-i şahsı vekilleri söz söylemek istediklerinden müdde-i umumî Sami bey, makam-ı riyasetten müsaade alınmaksızın, mahkemenin intizamını muhafaza nokta-i nazarından söz söylenmemesini reis paşadan rica etti.

- Kemal Bey, Sakalım bıyığım var mı imiş? ayağımda çözne var mı imiş?

- Ben bunun çizmesine, sakalına bıyığına baktım ki ben üç seneden beri validemi de unuttum.

- Reis ,Bunları bilemez, aklında kalmamıştır. Bu işler hangi gün oldu?

Harman zamanı idi.

- Azadan Mustafa Paşa,Kemal Beyi sorunuz, Cemal beyden sonra sevkiyata kaç gün sonra başladılar.

- Kemal Bey,Bilmiyorum ben kellere gitmediğimi ve esnayı sevkiyatta Yozgatta mutasarrıf vekaletinde bulunduğumu ispat ederim.

- Reis Bey, Tefik Beyi gördünüz mü?

- Artin,Görmedim

- Müdafa vekili Hami bey, Efendim bu cihet zapt olunsun.

- Azadan nadir Paşa ,Kimler kesilmiş ise isimlerini söyle kayıt edelim.

- Şahit Artin, Efendim Benim anam da kesildi. Pederimin hemşiresi Gülsüm komşum Oğlu Serkis, Kürekçiyan Garabetyan beş nufusla kesildi. Amcam Mardosyan, üç nufusla kayboldu. Daha birçok akrabalarımız var idi. Unuttum.

- Reis,Baban sağ mıdır?

-Sağdır. Anam kesildi.

- Feyyaz Bey,Efendim yalan söylüyor. Mademki akrabaları kesilmiştir. Şahit sıfatını iktisab edemez.

- Müdde-i şahsi vekili Remzi efendi, Yozgat sevkياتının hin-i icrasında Tefik efendiyi hiç gördüler mi?

Müdafaa vekillerinden Safi Bey, Efendim, yalnız hukuk şahsiyelerine ait olan cihetleri sorsunlar.

- Artin, Tefik Bey evvela Keller'e geldi. Sonra geri gitti.

Yozgat Mebus-ı Sabıkının İstimarı

Bundan sonra Yozgat mebus-ı sabık Şakir Beyin şahit sıfatıyla istimarına mubaşeret olundu.

Şakir Bey heyet-i tahkik ve tahlifi icra edildikten sonra malumatı şu yolda hikaye etti.

- Daire-i intihabiyeme gitmiştim. Tehcir emri verildiğini orada işittim. Bilahare Yozgat'a da bu emir geldi. O vakit yani Cemay Bey zamanında bir iki kafile sevk edildi. İptida bu sevk olunanlar hep

erkekler idi. İleri gelenler sevk olunsun diye emir gelmiş dediler. Bu suretle evvela erkekler sevk olundu. Sonra diğer bir kafile de aileleri ile beraber sevk olundular. Cemal Bey gittikten sonra, Kemal Bey vekaletе geldi. Kemal Bey tehcir muamelatını ikmal etti. Yozgat'a geldiği zaman Boğazlıyan'da tehcir vukuatını idare etmiş idi. Orada bir çoklarının katl olduğunu haber aldım. Hep müteessir olduk. Fakat hiç kimseye söz söylemek kabil değildir.

Vatandaşlarım daima şikayet ederdi. Yozgat'tan ayrıldım. Ankara'ya geldiğim zaman bu fecaiyi vali Atıf Bey'e hikaye ettim. Bendeniz esasen bu meselede şahit olamam. Çünkü hiç bir şeye vakıf değilim. Kemal Bey'le görüşmedim. Fakat işittim ki, Kemal Bey'in sevk ettiği kafiler, kasabadan iki saat mesafede katl olunmuş. Fakat faileri kimlerdir? Orasını bilemem. En başta mutasarrıf bey, Tevfik bey mesuldürler. Bu fecaiyi men edebilirken bir şey yapmadılar. Bunu bütün memlekette bilir.

- Reis, Siz o zaman mebus idiniz. Gidip ihtar etmediniz mi?

- Kemal Bey'le görüşmedim. Yalnız Cemal Bey'le hasbihal etmiş idik. Vaziyet pek tuhaf idi. O sırada mebusu kim dinliyor idi...

- Reis, İttihat ve Terakki murahassı Necati Bey orada mı idi?

- Cemal Bey zamanında geldi. Kemal Bey zamanında gelmedi.

- Nicin valiyе ve Dahiliye Nezaretine müracaat etmediniz?

- Telgraflar da sansüre tabi idi. Mutasarrıfın malûmatı olmaksızın hiç bir şey yazılamaz idi. Vaki olan şikayeti istima etmek mümkün değildi. Virudumdan on gün sonra oradan ayrıldım.

Ankara'da vali bana dedi ki, Kemal Bey'i Bab-ı Ali'ye yazdım. Yerine bir başkası tayin edildi. Hakkında muamele-i kanuniye yapılacaktır. Ondan sonra Talat Paşa'ya da söyledim. Bi-gayr-i hakkın Cemal Bey'i azl ediniz dedim, hatta o meseleden dolayı aramız açıldı. O bana "Sen aceze hamisimisin" dedi.

- Reis, Sen ona demedinmi ki, bu aciz değil, Sancağı pek iyi idare ediyor?

- Evet, dedim. Hatta refikim kâşım efendi de beraberdi. Fakat sözümüz hüsnü telakki edilmedi.

- Hiç mebusanda söylemediniz mi?

- Mebusandaki vazifemden dolayı gayrimesul idim, bana o yolda bir sual tevcih edilmese daha muvafık olur.

- Talat Paşa ile görüştüğünüz zamanne hissettiniz? Bu kıtalı arzu mu ediyordu?

- Talat Paşa bizi ayakta kabul etti. Ayakta görüştüm. uzun boylu teati-i efkâr etmek istemedi.

- Müddei-i Umumi Sami Bey, Cemal Bey mademki bir iki kafile sevk etmiş, sonra azledilerek yerine Kemal Bey gelmiş, şu halde Kemal Bey'in devam-ı memuriyetine taraftar mı idiler?

- Vali Atıf Bey'de devam-ı memuriyetine taraftar olmadığını söylemişti.

- Azadan Mustafa Paşa, Kemal geldiği zaman kafilerin arkası alınmış mı idi?

- Bilmiyorum.

- Azadan Artin efendi, Cemal Bey'in infisali kimin tertibatı ile iğfalatı ile vuku buldu?

- Mesmuatıma göre Atıf Bey, Cemal Bey'in aczinden bahsetti. Onun üzerine Kemal Bey vekaletе geldi. Bana şahsen sorarsanız Cemal Bey aciz bir adam değildi.

- Müddei-i şahsi vekillerinden Leon Remzi efendi, Şahit bey, Yozgat ahaliyi müslime ve gari

müslimenin vekili olmak, dolayısıyla hukuklarının müdafasına memur idiler. Talat Paşa'ya söyledim diyor. Yalnız, şu davada bir noktayı mühimmeyi arıyorum. Talat Paşa hükümeti tarafından umum memalik-i şahane'de meskun Ermenilerin imhası için bir emir tebliğ edilmiş. Acaba bu emirden haberdar mı idiler? Şikayet edememesinin sebebi korku mu idi?

- Tehcir emri ile Ermenilerin katli hakkında merkezde bir emir verildiğine muttali değilim. Bilseydim söylerdim. Eğer böyle bir emir verilmiş ise bittabi hafı olarak verilmiştir.

- Kemal Bey, Böyle bir emir verilmemiştir.

- Müdafaa şahitlerinden Hami Bey, Kendileri Yozgat'ta bulunduğu müddetçe asar-ı şakavet gördüler mi? Ermeniler tarafından ahali-i İslamiye aleyhine ihtilal işittiler mi?

- Şahit Şakir Bey, Efendim, Vilayet-i Şarkiyeden bir kaç muhacir gelmişti. Oralardaki Ermeni mezaliminden bahs ederek ahaliyi heyacana getirdiler. Ahali korktu. Ahalinin tevehhümünden Ermeniler de korktular. Ermeniler ahali-i İslamiye bizi öldürtecek diyorlardı. Her iki taraf da heyecanda idi. Cemal Bey ahaliye vaz-u nasihat ettirdi. Ben hangi tarafta ihtilal olursa onu bastırmaya muktedirim, ve ihtilal çıkaranları da tecziye ederim dedi. Hatta selahiyetine dair askeri de taht-ı sîlahı aldı.

- Müdafaa vekillerinden Halit bey, Kumkapı'da Ermeniler tarafından ahali-i İslamiye aleyhine isyan vukua olmuş, bu isyan vaki olmuşmudur?

- Öyle bazı hareket vuku bulunduğu dair bir şayia deveran etti. Fazla malûmatım yoktur.

- Reis, Heyet-i tahkikiyedeki ifadelerde Cemal Bey ne kadar doğru ve adil idiyse ikincide o kadar gaddar idi. Katlleri bilmiyorum. Fakat görmüş kadar bilirim. Katlleri yaptıran Kemal bey'dir demişsiniz.

- Öyle olmak lazım gelir. Çünkü bunlar men edilebilirlerdi.

- Müddeî-i Umumi Sami Bey, Hükümet-i sabıka zamanında tahkikat için memurlar gönderilmiş. Kendileri orada imiş?

- Hayır değilim.

- Sami bey, Hiç kimsenin mahkumiyetine muttali oldular mı?

- Kemal Bey'in muhakemesi icra edildiğini işittim. Başka bir şey biylmiyorum.

- Müdafaa vekillerinden Saadettin Ferit Bey, Şakir Bey müvekkilim Feyyaz Bey'i tanırlar. kendisi nezahet-i ahlakiye ile maruf bir zattır. Şimdi kendisine isnât edilen fiilin sudurunu tasavvur edebilirler mi?

- Bendeniz de şahidi değilim. Aleyhinde bir şey bilmiyorum.

- Saadettin Ferit Bey, Feyyaz Bey'den kendilerine şikayet eden oldu mu?

- Olsaydı söyleyecek idim.

Kemal Bey

- Bana atfetmek istedikleri şeyler bir eseri gaze'dir. Bir istidam vardır. ifadeleri hilafı hakikattir. Zira akrabalarından Hüsnü Bey'i Divan-ı Harbe sevk etmiş idim. Şakir Bey sevk edilmemesini istedi. İsga etmedim. Teşkil ettikleri şirkete enval-i metrükeden mal almak istediler, onu da red ettim. Bundan dolayı bana gazezleri vardır. Yozgat'ta fi'li katli-i itikap edildiğinden haberim yoktur.

Düzgün İfadeler

Bundan sonra şahit Mıgırdıçoğlu Serkis istima edildi.

Çakmaklı olduğunu beyan eden Serkis maznunlardan yalnız Kemal Bey'i tanıdığını beyan etti.

Tahlif-i icra edildikten sonra vakayı şu surette hikaye etti:

- Ben ozaman mekteb-i idadide talebe idim. Haziran ayı tatilinde ebeveynimin yanına Çakmak'a gittim. Oraya geldiğimde işittim ki Boğazlıyan kaymakamı gitmiş, yerine Kemal Bey gelmiş. İki hafta sonra, bir akşam, saat 6 buçuk 7 raddelerinde köy halkı feryad ediyordu. meseleyi öğrenmek istedim. Baktım ki ahali arasında bir mecruh var idi. Zaten bir hafta evvelisi köylerden asker olarak toplanan ahali Boğazlıyan'a götürülmüştü. O gün 331 senesi Temmuz'unun 4.cü günü idi. Bunlar askere sevk edilirken Boğazlıyan yakınlarında bir değirmene götürülmüşler, mecruhunun ifadesi bu yolda idi. Bunları Kemal Bey ve inzibat memurları Muhlis yahut Hulusi Bey jandarmalar vasıtasıyla hapis ettirdiler. Zaten haber verilerek bir takım köylüler de baltalar ile oraya indirilmişlerdi. Bunlar, saat bir buçuk, iki raddelerinde değirmenden çıkarılarak katl edildiler. Bunlardan üç tanesi yaralı olarak kurtulmuşlar ve bizim köye gelmişler. Sonra ayın başında Boğazlıyan'da ahali inzibat memurları vasıtasıyla kiliseye toplanır. Saat 9'da - Bu da meşmuhatım - bu toplananlar Boğazlıyan'nın bir çeyrek mesafesinde çeteler tarafından katledilirler. Ayın altısında vaka yoktur. Yedisinde saat dokuz buçukta müthiş bir feryat koptu. Hemen kalktım. Bir ah-u figan var idi. Silah sesleri işitiliyor idi. Kıtalin başladığını herkes anlıyordu. Hayatımı kurtarmak için bir çare düşündüm. Karı elbisesi giydim. Bana bakarak başkaları da karı elbisesi giydiler ve evde kaldık. Her tarafta erkekler öldürülüyordu. Jandarmaların köyün içinde silah atarak koştukları görülüyordu. Köy muhasara edilmişti. Etrafta bulunan bütün köylüler küçük, büyük kılınçları ile hücum ediyorlardı. Bağırışlar insana dehşet veriyordu. Kemal bey ve inzibat memurları silah üzerlerinde ve başka adamlar da var idi.

Sonra iki papaz'ı kiliseye hapsedtiler. Kiliseye cem'an 150 kişi getirildi. benim pederimi de öldürdüler. sonra ben de Boğazlıyan'a gitmek üzere yola çıktım. Köylere taksim edilen karıların ve kızların öldürülmesi için Kemal Bey emir verdi. Her köyde bulunan karı ve kızları torbaya doldurarak katl ettirdi, ve yarı hayatta bir halde def ettirdi. İşte hakikat bundan ibarettir.

- Kemal Bey, Tezvirden başka bir şey değildir.

- Müdde-i Umumi Sami bey, Bu şahit ifadesini bir yere mi yazdı?

- Hayır gördüğüm şeylerden yüzde birini arz edemiyorum.

- Müdafaa vekillerinden Halit bey, Biz mekteb-i hukukta bulunduk. Bu gün de müfessir-i kanun mevkiinde bulunduğumuz halde bir vakayı böyle ayı ve günü söylemek nasıl kabil olur? Vakayı zapt etmişmidir?

- Azadan Artin efendi, Söylediğini zapt etmiştir.

- Kemal bey, Tamamiyle tezvir tahakkuk ediyor. Sevkiyat esnasında daima merkezde idim.

Kömürcüyan Efendi

Bundan sonra heyet-i hakime beş dakika istirahatten sonra mahkeme salonuna gelerek, muhakemenin bu gün saat 1'e talik edildiğini tefhim etmiş ise de, müddei-i şahsi vekili Leon Remzi efendi samiin sırasında mevcut olan mükellef tabib yüzbaşı Kömürcüyan efendinin tehcir ve taktil projelerine tamamen vakıf olduğundan hemen istimarı talep etmiş ve Kömürcüyan efendinin yarın müteheyyi-i hareket bulunduğunu beyan etmiş ise de, Müddei-i Umumi Sami Bey, Kömürcüyan efendinin iddia şahidi olmak üzere kabulünü talep etmiştir. Ve heyet-i hakimi de o yolda karar vererek Kömürcüyan efendinin istimarı bu güne talik etmiştir.

Muhakemeye bu gün saatbirde devam edilecektir.

Tehcîr Cerâiminin Beşinci Muhakemesi *

Şahitlerin ifadatı- Muhakemeye Cumartesi günü devam edilecek.

Yozgatta irtikâb edilen tehcir ve takdil ceraiminde medhaldar olmağla maznun olan Yozgat mutasarrıf vekili ve Boğazlıyan Kaymakam-ı sabıkı Kemal Beyle jandarma kumandanı Tevfik ve evkaf memuru Feyyaz beylerin muhakemesine dün de devam olunmuştur.

Öjeni varvanyanın Macerası

Şahitlerden Öjeni varvanyanın hüviyeti anlaşıldıktan sonra on sekiz yaşında bulunduğunu ve mazlumları tanıdığını beyat etti. Usulen Reis tarafından tahlifi icra kılındıktan sonra vuku-ı hâli şu suretle hikaye etti.

-Ramazan esnasında idi bir gün herkesin silahlarını topladılar. Üç dört ay sonra bir sabah erken kim dükkanını açmış ise alıp mahpushaneye götürdüler. Bu sırada dayımı da aldılar. Fakat biz bırakmadık, sonra kendisi teslim oldu. O zaman mutasarrıf Cemal Bey idi. Dellallar çıktı dediler ki, sizi götüreceğiz sizde erkeklerin arkası sırada gideceksiniz, biz bunun üzerine sabahlara kadar ağlaştık. Devriyeler geçer ve bize bakarak gülerlerdi. Öküz arabaları getirdiler. Eteklerimize diktiğimiz paralarımız var idi, bu sırada Kemal Bey mutasarrıf olmuştu. Kemal Bey bize diyordu ki "korkmayınız" fakat bizi aldılar evvela Elekeçilere sonrada Osman paşa Tekkesine götürdüler. Orada üzerimizdeki paraları aldılar. Feyyaz Beyde orada idi. Osman paşa tekkesinden Kellere gittik. Bir gece yarısı bize "kızım, bana gel, Türk ol, sonra sizi kesecekler dediler" "biz ise müslüman olmayız" dedik. Sabah oldu. 50-60 araba getirdiler. Bizi bir yere götürdüler. Siz burada oturun, sizi müslüman edeceğiz" dediler. Kemal Bey orada bulunanlara elinde bir kılıncı olduğu halde "kesmek bilmiyorsunuzuz; Siz ekin biçmediniz mi? Bunları biçiniz" diye emir ediyordu. İşte orada akşama kadar kesip biçtiler. Bende başımdan yaralandım ve kıtalde de orada başladı. Ben güzel idim. Çirkin görünmek için yüzüme kömür sürmüştüm. Çünkü güzel kızları arıyorlardı. Bir güzel gördülermi hemen alıyorlardı. Kemal beyde nerede güzel kız varsa bana getirin diyordu. Benide aldılar götürdüler. Kaymakam beyin huzuruna çıkardılar elindeki kılıncı ile beni dövmeye başladı. "Komitelerin saklı olduğu yeri söyle, şimdi senin allahın benim"dedi eteğimdeki 70 lirayı aldı, sonra bunu atın öldürün" dedi beni jandarmalar aldılar öldürür gibi göstererek kaçırdılar. Nuh köyüne gittim. Orada müslüman oldum. Sonra Kemal Bey geldi. Beni arı sepeti içine sakladılar. Bana müslümanamısın diye sordular. Evet dedim. Eşhedüenlâilâhe illâllah dedim beni müslüman zannettiler Feyyaz Bey orada çok hakaretler yaptı. Birgün Feyyaz Bey hükümet konağının önünde oturuyordu. Orada bir kadını öldürdü. Her nerede bir güzel kadın bulduysa onu üzerine alıyordu. Tefvik Bey hakkında birşey bilmiyorum.

Kemal Bey-16 Ağustosta Yozgata gitmiş idim, tehcir edilen Ermenilerin miktarı hakkında mafevka malumat veriyordu. Zamanında icra edilen ne kadar tehcir varsa hepsini bildirmiştim. Tehcir esnasında Yozgattan çıktım. Kılıncı ile hiç bir münasebetim yoktur. Sonrada güzel kızları toplamadım. Çocuğun halinden anlaşılıyor ki bunlar tezvirdir. Ben eser-i su-itali olarak Yozgatta bulunuyordum. Bunlar da tehcirden münfail oldular. Bu infaal sayıkasıyla bu sözleri söylüyorlar.

Şahit Öjeni-Afedersiniz, kendisi yalan söylüyor. Evet bizi Kellere götürdünüz, inkar etmeyiniz, ayıptır beyefendi.

Kemal Bey- tamamen gayr-ı variddir.

Şahit- Silah üzerinde ekin biçmediniz mi? diye emir ediyordu. o diyor öldürmedim İncili şerife el basarımkı öldüren kendisidir.

Müdde-i umûmî Sami bey- bu dava şahididir. Dereceyi Şaadetiheyeti hakime nezdinde bütün kuvvetiyle teyyüd etsin. Başından yaralandığını ve yaranın eseri mevcut olduğunu söylüyor. Bunun etibbâya muâyene ettirilmesini ve bu babbatbir karar itasını rica ederim. Sonra şahit ben yaralandıktan

sonra kital başladı. Ben orada valdemın yanına çıkmıştım, bu fecâyii görüyordum. Diyor mademki ölüm korkusu vardı. Niçin kendisini diri gösterdi?

Şahit- Olabilir ki ben sağ kalırım diye söylemiş idim. Allah kuvveti ile sağ kaldım.

Sami Bey- Kemal Bey üzerindeki 70 lirayı aldıktan sonra öldürün diye emir vermiş. Kemal Beyin katliamı idare ettiğine göre nasıl olmuştaki bu kızcağızı kurtardılar.

-Beni kesiyormuş gibi gösterdiler beni götüren kör Ahmetin oğludur söyle doğruyu dediler. Evet bende müslüman oldum dedim. O suretle kurtuldum.

Sami Bey- Bu kızcağızın heyeti tahkikiyedeki ifadati ile beyanati arasında mübayin bazı ifadat var.

Kemal Beyin bizzat adam öldürdüğünü söylüyor. Kemal Bey bizzat adam öldürmüş mü?

-Kendi eliyle adam öldürdüğünü görmedim. Yalnız çete başlarına emir verdiğini gördüm.

Feyyaz Bey- Yalandır benim için evlerden eşya aldığını söylüyor. Hiç bir yerden eşya almadım.

Şahit-Çata başlarına emir veren Feyyaz Bey idi; fakat adam kestiğini görmedim.

Reis- Çete başları kimdi?

-Şükrü, Bakırcı Mahmut, Mehmet Hamdi, Feyyaz bunların arasında baş idi.

Müdafaa şahitlerinden Saadettin Ferit Bey şahit mevkiinde bulunan bu kız 18 yaşında bulunduğunu söylüyor bu sözün sıdk ve kizbi karine ile anlaşılabilir bu hanım bu yaşta değildir. Cüssesi öyle gösteriyor. Kilise Kuyudundan tahkik edilsin melel-i gayri müslümenin kilise kuyudu ekseriyetle mevsuk malumat veriyor. Sonra o vakit 14 yaşında idim diyor bugün 14-15 yaşından fazla olmayan bu şahidin ifadati Sinn meselesinden dolayı hal-i tereddüttür. Sagir sinde cereyan etmiş olan bir vaka için şahidin maalkasem eday-ı şahadet etmeside doğru olamaz.

Bunun üzerine müdde-i umumi Sami Bey şahidin yarasının eseri etibba tarafından tetkik edilirken bu sinn meselesinin de etibbadan sorulmasını ve Sadeddin Ferid Bey nüfû idaresindeki kayd-ı resmînin de tetkik edilmesini talep etti.

Heyet-i hakime müzakere odasına geçerek ceryan eden müzakereden sonra şahit Öjeninin eseri mevcut olduğunu iddia ettiği yarasını muayenesi için etibbaya teskere yazılmasına ve tarih-i tevellüdünün nüfus idaresinden sual edilmesine kadar verdi.

Şahit İznif ' in ifadesi

Bunun üzerine şahitlerden İznifin ifadesi istima edildi. Yozgatlı 17 yaşında olduğunu beyan eden İznif mazlumları tanıdığını söyledikten sonra usulen tahlifi icra edildi. İznif vuku-ı hali şu sûretle anlattı:

-Yozgattan Sevk olunan akrabalarımızı görmeye gittiğimizde bizi kamcı ile dövdüler. Başlarında Feyyaz Bey olduğu halde bazı kimselerin kollarını bağlamışlardı. Feyyaz Bey murahhasanın parmagındaki yüzüğü çıkardı. İkinci kafilede pederimi sevk ettiler. Evvela sakladı ise de komiser muavini valdemın saçlarından sürükliyerek götürmek istedi. Bizim figanımız üzerine bıraktılar. Biz de pederimizi teslim ettik 75 yaşındaki büyük pederimi de haps ettiler 2 gün sonra da sevk ettiler. Bir kaç gün sonra dellal çağırdı. İslâm olmayacak olan Ermenilerin kâmilen sevk edileceğini söyledi.

İslâm olanlar kaldı. Olmayanlar sevk edildi. Üç gün sonra arabalarla yaralılar geldi. Bizde ne olduğunu anlamak için aralarına sokulduk. Sorduk, dediler ki erkeklerimizi ve ihtiyarlarımızı kestiler. Bizi de güzel olduğumuz için bıraktılar. Sonra mutasarrıf azledildi. Ondan sonra Kemal Bey geldi. Ona kasap kaymakam derlerdi.

Müddeî-i umumi Sami Bey-valdesi ve pederi öldürülmüşmüydü?

-Pederimin öldürüldüğünü işittim valdem sağdır.

Kemal Bey-efendim rolünü pek güzel ezberlemiş

Feyyaz Bey- murahhasanın parmağındaki yüzüğü aldığımı söylüyor. Halbuki ben bunu müzayede komisyonundan 2600 kuruşa aldım. Bu yüzüğün müzayededen kaldığını kuyud-ı resmiye ile isbat ederim.

Tabib yüzbaşı Karabet Demirciyan efendi

Geçen celse-i muhakemede sâmiîn meyanında bulunup müddei-i şahsı vekili Leon Remzi efendi malumatına müracaat edilmesini talep ettiğini doktor Karabet Demirciyan efendi istima edildi. Mümâileyhin usulen tahlifi icra edildikten sonra ve vukk-u halî şu suretle hikaye etti:

-Kemal Beyi 6 ay evvel tanırım. Tevfik Beyi Yozgatta tanıdım. Bir gün Yozgatta müddei-i umumi Refik Beyin evine tedavi için gitmiş idim. Orada Kemal Beyin bazı meselelerini öğrendim. Kemal Bey evvela Boğazlayanda 93 kişi ile tehcir muamelatına başlanmış ve kasabanın az çok mütefekkirini tefrik ketmiş, ve bunları Boğazlayan kasabasına iki buçuk 3 saat mesafede Çarlık kasabasında imha etmiş ve imha emrini de Abdülhalim onbaşı namında bsirine vermiş, ve müddeî-i umûmî Refik beyin hanesinde misafir olarak buldukları bir gece Abdülhalim onbaşı gelip 93 kişinin imha haberini getirmiş.

Kemal Bey bunun üzerine ayağa kalkarak, işte şimdi vali oldum. Demir, sonra ne gibi sevkiyat yapıldığını bilmiyorum. Yine bir gün Kemal Bey demişki "Biz bu imhayı yapmak mecburiyetinde idik çünkü yapmamış olsaydık mevcudiyetimizi muhafaza edemiyecaktik. Bunları hep hissiyat-ı vataniye saikasıyla yaptık", Muddeî-i umûmiye Refik Beyde "Bunu red ederim, hissiyat-ı vataniye saikasıyla değil, vali olmak şerefiyle yaptınız" demir. Bunları hep Refik Bey anlattı. Ondan sonra Kemal Bey Yozgat mutasarrıf vekaletine tayin edildi. Yine orada bir mevkii kumandanı Salim Bey Kemal Bey'in ne yaptıklarını anlatmıştır. O vakit İttihat ve Terakki murahhası Necati Bey Yozgata gitmiştir. Salim Bey imhaya muhalefet etmiş. kVe bu suretle infisali vukuu bulmuştur. Salim Bey evvela imha için bize bir emir veriniz. Demir ve Necati Bey de " Size ne tahriri ve ne şifahi bir emir veremeyiz yalnız şunu okuyunuz" diyerek cebinden bir kağıt çıkarmış ve hükümet-i merkeziyenin emri bunları tehcir ile beraber imha etmektir" demiştir. Salim Bey ben bunu yapamam" demiş "öyle ise sizinle teşrih-i mesai edemeyiz" demiştir. Bunun üzerine Salim bey açığa çıkarılmıştır. Yozgat imhası hakkında bu zevatlarda malumat vardır. Hepsi namuslu adamlardır. Kayserideki çete teşkilatı birçok yerlerde oldu, Kayseride bulunduğu zamanda buna dair malumat almış idim. Çeteler Necati Bey, Kemal Bey, Feyyaz Bey-Tevfik Bey, Bakırcı Mahmut ağa daha isimleri der-hatır edemediğim adamlar tarafından yapılmıştır. Kayseriye ait çete teşkilatı üç devrede vaki olmuştur. Biri tehcirde evvel, o zaman mahkûmîn hapishaneden çıkarıldı Yozgat havalisine salıverildi. İkincisi Kayseri havalisinin tehcirine

başlandıktan sonra oldu. Ve asıl imha politikası da bu zamanda başlamıştır. Üçüncüsü Kayseride teşekkül eden çetedir.

Müddeî-i şahsî vekillerinden Leon Remzi Efendi, Necati Bey Yozgata Bey'le görüştü Salim Bey de kendisinden imha emri istedi. Acaba Necati Beyin gösterdiği emir Heyet-i merkeziyenin bir emri mi? yoksa Talat Paşanın bir emri midir?

-Bilemem, Salim Bey bilir.

Kemal Bey- Doktor Karabet Demirciyan efendiyi bendeniz Yozgatta Mahmut Şevket Efendi olarak tanımış idim. Necati Beyin Salim Beye bir emir gösterdiği ve o halde seninle geçinemeyiz dediği gayri vakidir. Ben o zaman Yozgatta değildim Abdülhalim, onbaşı vakkasıda yalandır.

Reis-Bu adam rivayeti yani işittiğini anlatıyor.

Gelmeyen Şahitler

Bunun için diğer hukuk-ı umumiye şahitleri istıcvap edilmek istenilmiş ise de hiç birinin gelmediği anlaşılmıştır.

Müddeî-i umûmî Sami Bey- şahitlerin celbi için polise tebligat ıcrasını ve Refik Salim Beylerin Yozgat mahkemesi tarafından istinabe tariki ile istima ile mahkemeye gönderilmesini ve Kemal Beyin istidasında müdafaa şahidi olarak istimainı talep ettiği şuhudun da keza istinabe tarikiyle istima ettirilmesini talep etti.

Leon Remzi Efendi buna itiraz ederek şahitlerin behemehal huzuru mahkemede dinlenilmesi lazım geleceğini beyat etti. Burada dava vekilleri arasında uzun bir münakaşa kapısı açıldı.

Saadettin Ferit Bey- Şahitlerin ne gibi nikataşahadet edecekleri malum olmadığı ve gelecek olan şahitlerin maznunların hüsn-i ahvalini şahadet edebileceklerini beyan ederek mahkemenin arzusu vechile istinabe veya huzuru mahkemede istima edilip edilemeyeceği hakkında bir karar itasını talep etti.

Heyeti Hakime müzakere odasına ç ekilerek müzakereden sonra müdafaa şahitlerinin masârif-i râhiyeleri maznunlar tarafından verildiği taktirde celplerini ve diğer şahitlerin celbi için polis müdiriyetine tebligat icrası ile yevmi muhakemenin şubatın 15nci Cumartesi gününe talikine karar verdi. Heyeti hakimenin tebliğ ettiği karara rağmen vekiller arasında yine münakaşât başladı. Müddeî-i umûmî Sami Bey verilen karardan sonra fazla söz söylemek için ahvâl ve zaman ve harekâtın müsâid olmadığını beyân etti. Müddeî-i şahsî vekili Leon Remzi Efendi:

-Evet, söz söylenemez artık burada mahkeme yoktur demesi üzerine müdafaa vekillerinden Selahattin Bey:

-Efendim, makam-ı riyaset orayamı nakletti dedi, heyeti hakime salondan çıkmış olduğundan Cumartesi günü saat birde devam edilmek üzere münakaşanın arkası kesildi.

Tehcir Ceraiminin altıncı muhakemesi *

Şahitlerin ifadatı- Mahkemeye salı günü devam edilecek.

Yozgatta irtikâb edilen tehcir ve taktil ceraiminde medhaldar olmakla maznun olan Boğazlıyan kaymakamı ve Yozgat mutasarrıf sabıkı Kemal Beyle Yozgat jandarma komutanı Tevfik ve efkaf memuru Feyyaz beylerin muhakemelerine dün de devam edilmiştir.

Heyeti hakime saat biri çeyrek geçe teşekkül etti. Geçen celse-i muhakemede istima edilen şahitlerden Öjeninin sinni hakkında terettüd hasil olduğundan gerek Sinninin tayini ve gerek başında eseri mevcut olduğunu middia ettiği yarasının muayenesi için verilen karar üzerine tabib raporu okundu. Raporda Öjeninin başında bir yara keseri mevcut ise de hangi aletle husule geldiğinin anlaşılamadığı ve 18 yaşında bulunduğu fennen kabul olduğu muharrer idi.

Bunun üzerine geçen celse-yi muhakemede gelmemiş olan hukuku umumiye şahitlerinden mevcut olanların istimaina başlandı.

Şahit İstefan Ohannes ' in İfadesi

İstefan Ohannesin hüviyeti anlaşıldıktan ve tahliti icra edildikten sonra vakayı şu suretle anlattı:

-Sevkiyat zamanı ben Yozgatta idim, ilk sevkte evvelki mutasarrıf Cemal Bey vardı. O zaman hiç bir şey vukuu bulmadı. Herkes rahat, rahat sevk olundu. Keller sevkiyatı başlamadan üçgün evvel tellal çağırdı. 6 yaşından 80 kyaşına kadar islam kolmayanlar sevk olunacaklar denildi. Biz müslüman olmadık. Sonra bir gün arabalar getirdiler. Cümlemizi Kellere sevk ettiler. Oradan da Elekçiler çiftliğine götürüldük. Elekçilerde erkekler, erkekler vasıtası ile kadınlarda, kadınlar vasıtası ile arandı. Ve ne buldularsa aldılar. Mezalimde orada başladı. Baltalar ile adam öldürüyorlardı. Ben oradan kaçtım. Ankaraya gittim. 9 ay sonra askerlik için şubeye müracaat ettiğim zamanda beni derdes ederek Konyaya nefy ettiler. Bütün bildiğim bundan ibarettir.

Reis-Bu adamları tanıyor musun?

-Evet, Feyyaz bey ve jandarma kumandanını tanıyorum. Feyyaz beyi Kellerde görmüştüm. Fakat jandarma kumandanını gördüğümü hatırlamıyorum.

Müddeî-i umumi Sami Bey-Kellerde katliamı yapan kimlerdi?

-Hacı Mahmut efendi, Asım efendi, Ahmet çavuş, başkalarıda varsada isimlerini hatırlamıyorum. O manzarayı gözüm önüne getirdikçe titriyorum.

Sami bey- adam öldürenlerin elinde ne vardı?

-Bir kısmının ellerinde balta vardı.

-Müddeî-i umûmî Sami Bey, efendim, maznunların orada hazır bulduklarını söyledi. Acaba ne yapıyorlarmış? seyirci mi imişler?

-Kemal Beyin elinde bir boru vardı. Bu boru öttükten sonra hücum mbaşlıyordu. Fakat boruyu kimin çaldığını bilmiyorum ben kadın elbisesi giymiş idim. Dağdan dağa kaçtım, kurtuldum.

-Sami bey- "birkaç maktûlün ismini sayabilirmi?

-Teyzem Gazarus ve mahdumu Nerses bunlar öldürüldüler. Fakat gözümle öldüklerini görmedim. Ben kaçmaya bakıyordum.

Kemal Bey -Kellerde beni görmüş diyor sonra birde borudan bahsetti. Fakat kimin çaldığını söylemedi. Beni mademki görmüş ne şekil ve kıyafetteymişim. At üzerindemi idim?

-Beyefendiyi gördüm. At üzerinde idi. Esasen kaymakam beyi tanıyorum. Biz zaten ondan çok titirdik.

Kemal Bey-Paşam lütfen sorunuz, ben Yozgata geldikten ne zaman sonra sevk edilmişler?

-Bilmiyorum. Efendinin ne zaman geldiğini hatırlamıyorum.

Kemal Bey-Kendisi ve akrabası nasıl kurtulmuşlar?

-Akrabalarım öldü.

Kemal Bey- Anası ve babası da öldürülmüş mü?

-Babam evvelce ölmüştü, teyzem eniştem diğer akrabalarım öldürüldüler.

Kemal Bey- Paşa hazretleri şeklimi, halimi ve vaziyetimi tarif edemiyor. Nazarı dikkatini celp ettiğim için her halimi bilmesi lazım gelirdi.

Benorada ne yapıyor imişim?

-O cihetler mechuldur. İnsan can telaşı ile uğraştığı zamanlarda bunları hatırında tutamaz.

Kemal Bey - Hiçbir halimi tarif edemiyor.

Hepsinin müzevver ve mürettep olduğu anlaşılıyor.

Saadettin Ferit Bey- Feyyaz beyi gördüm diyor acaba kendisinden ne kadar mesafe uzaktaydı?

-Mesafeyi tayin edemem, ben mühendis değilim,

Saadettin Ferit Bey-Kemal beyin elinde boru var imiş, boru çalındıktan sonra kıtal başlamış.

Feyyaz bey yorada ne yapıyormuş?

-Feyyaz beyin elinde bir rovelver var idi ne yaptığını bilmiyorum. Bundan sonra şahidin evrak-ı tahkikiyedemünderiç ifadesinin kıraatına başlandı.

Müddei umumi Sami bey - Bu şahidin huzuru mahkemede ki ifadesi ile ifade-i evveliyesi arasında mübayenet vardır. Bu mübayenet her halde telif edilmelidir.

İfade-i evveliyesinde Feyyaz bey rovelver attı dedi. Huzuru mahkemede Feyyaz beyin elinde rovelver var idi diyor. Hangisi doğrudur?

-Evvelki ifadem doğrudur. Feyyaz bey rovelver attı.

Sami bey- Ölenlerden birkaç kişiyi tayin etsin.

-Kimler olduğunu bilmiyorum.

Sami Bey- Halbuki heyet-i tahkiyedeki ifadesinde binlerce adamların gözümle öldürüldüğünü gördüm demişti.

-Gözümle görmedim. İşittim.

Şahit Madam Veronika İstefan 'ın ifadesi

Elli sekiz yaşında olduğunu ve mazlumları tanıdığını beyan eden Madam Veronika usulen tahlifi icra edildikten sonra bildiklerini şu suretle hikaye etti:

-Bir cuma günü erkekleri topladılar, cumartesi günü sevk ettiler 3.cü defaki sevkte yine erkekler idi. Çoluk, çocukta beraberdi. Üzerlerindeki eşya gasb olundu. Ve kendileride yolda parti parti dereye götürülüp katl olundular. Damadım Minası Feyyaz bey şehirden çıkar çıkmaz öldürdü. Kemal bey ise evlatlarımı öldürdü. Köylüler islam olanları aldılar ve ben Gargalı karyesinde Osman ağaya rica ile canımı kurtardım. 3-4 ay sonra da Yozgata avdet ettim.

Reis-Feyyaz beyi tanıır mısın?

-Evet tanırım, Kemal beyi de bilirim. Bunu mütaakip şahidin heyeti tahakikiyedeki ifadesi okunmuştu.

Mudde-i umûmî Sami bey-Feyyaz ve Kemal beyler adam öldürdüler diyor. Acaba öldürdüklerini gördü mü?

-At üzerinde olduğu halde Feyyaz bey öldürdü. Keller deresinde kızımı da Kemal bey öldürdü.

-Ne ile öldürmüş?

-Kılıç ile.

Saadettin Ferit bey- Şehir dahilinde damadı ne ile öldürülmüş.

-Damadım geceleyin kılıç ile öldürüldü.

Feyyaz bey- Cemal bey zamanında Sıvasa sevk edildiğini ispat edeceğiz.

Kemal Bey- 3 kfile sevk edildiğini söylüyor, bunlar kim zamanında sevk edilmişler?

-Bu vekil idi, bunun zamanında olmuştu.

-Benden evvel sevkîyat olmamış mı?

-Hayır olmamıştı.

Kemal Bey- Benim için "kızımı kesti" diyor evvelki ifadesinde, benim katle iştirak etmediğimi söyledi. Sonrada kızımı Feyyaz bey kesti diyor. hangisi doğrudur?

-Kızımı Feyyaz bey kesti. Bu yanında gidiyordu. Kemal bey -"hepsi tezvîr, hepsi mürettep.

Bundan sonra geçen mahkemede istima edilmiş olan şahit Öjeninin vakadan haberdar olduğunu ırzının hetk edildiğini beyan ettiği Beatris namında bir kız Öjeninin refakatinde olduğu halde mahkeme salonuna dahil olmuşlardır. Öjeni, Beatrisin istimainı musırrane talep etti. Ve geçip müddei şahsi mevkiine oturdu. Öjeninin bu cesareti maznun vekillerinin itirazını davet ettiğinden reis tarafından mahkeme salonundan dışarı çıkarıldı. Beatris, bila davet gelmiş olduğundan izhar-ı şahidi olmak üzere istimainı karar verilerek bila tahlif meşhudat ve malumatını hikaye etti. Beartris, Yozgattan çıkarıldıktan sonra Kellere getirildiğini orada bir kardeşi ile valdesinin katl edildiğini ve fakat katillerin kim olduğunu bilmediğini ifade etti. Şahitlerden bir kısmı gelmemiş olduğundan hukuku umumiye şahitlerinin istiaından evvel müdafaashahtilerinin istimai meselesi hakkında bir karar ittihaz etmek üzere heyet-ihakime müzakere odasına çekildi. Bir saat ceryan-ı müzakereden sonra heyet kararını tebliğ etti. Kararın hülasası şundan ibarettir:

Askeri ceza kanununun 7 ' ci maddesine istinaden heyeti hakimeden 2 zat tarafından müdde-i şahsilerin mahkemede hazır bulunmaması lazım geldiği iddia edilmiş isede divanı harp münhasıran tehcir ve taktîl-i ceraimi ruyet için bir kısım azası cihet-i askeriye ve mülkiyeden mürekkep olarak muhteliten teşekkül etmiş olduğundan kanun-u cezay-ı askeriyenin 7. maddesi tatbik edilmeyerek müdde-i şahsilerin huzuruyla mahkemeye devam olunmasına ve hukuku umumiye şahitlerinin istimaindan sonra müdafaşahtilerinin istimainı ve gelmeyen diğer şahitlerin celbi için tebligat icrası ile muhakemenin şubatın 18ci salı gününe talikine karar verildi.

Tehcir Ceraiminin Yedinci Muhakemesi*

Şahitlerin ifadat-muhakemeye perşembe günü devam edilecek

Yozgatta irtikap edilmiş olan tehcir cerayimde methaldar olmakla maznun bulunan Boğazlıyan Kaymakamı ve Yozgat mutasarrıf vekili Kemal ve Jandarma kumandanı Tevfik ve evkaf memuru Feyyaz beylerin dün de muhakemelerine devam edilmiş ve hukuk-u umumiye şahitlerinden birkaçı

istima edilmiştir.

Şahitlerden Ankarada beşinci kolordu kumandanlığı vekaletinde bulunmuş olan Miralay Halil Recai Bey gelerek tahlif icra edildikten sonra dinlenmiştir. Halil Recayi bey ifadesinde o zaman Kayseriye de fırka kumandanı bulunan Kaymakam Şahap beyden aldığı şifretelgrafnamede Yozgatta 200,300 Ermeni imha edildiği bildirildiğini ve kendisinde bu telgrafı bilahere baş kumandanlığa tebliğ ettiğini mukaddeme tehcir muamelatında valiler ile müttehidten hareket etmeleri için emir aldığı haldebilahere telakki ettiği emirde ciheti askeriyenin buna müdahale etmemesini beyan edildiğini ifade etti.

Hiristaki efendinin ifadesi

Bundan sonra şimendifer acente memuru şahit Hiristaki efendi istima edildi. Hiristaki efendi tahlifi icra edildikten sonra malumatını şu suretle hikaye etti:

1915 senesi temmuzunun 24 Cuma günü sabahleyin mutasarrıf Cemal Bey Ermenilerden erkekleri tehciye başladı. Bir parti Cumartesi günü Sivasa sevk olundu. İkinci parti de Sivasa üçüncü parti Kayseriye gönderildi. Bu esnada İttihat ve Terakki murahası Necati Beyin şifahi emir, vermeye geldiğini duyduk. Cemal Bey Ermenilerin imhası hakkında verilen emirleri kabul etmedi. Sonra kendisinin azledildiğini duyduk yerine de Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey egeldi. Kemal Beyin Boğazlıyan Ermenilerini imha ettiğini duymuş idik. Buna çakıcı ve insan kasabı derlerdi. Gelir gelmez icraata başladı. Ben habel vazife kendisine hoş geldine gittim. Akli başında bir adama benzemiyordu. Bu esnada kadınlar, çocuklar toplanmıştı. Bir kısmı sevk edilmemelerini rica ediyorlardı. Polisler bunlara itale-i lisanda bulunarak kadınları kovuyorlardı. Sonra öküz arabaları ile evleri boşaltmaya başladı.

Biz bunların müreffehen sevk edileceklerini zan ediyorduk. ahali sevk edilirken arabalardan indirilerek paralarını aldılar. Hatta yedi sekiz yaşında bir çocuk kaçıyorken bir jandarma neferinin dipciği altında cansız olarak yere düştü. Ben doktor Keçiyanın ailesinin sevk edilmemesi için Kemal Beye rica ettim. Kabul etmedi. "Öğle ise İslam olsun" dedim "Biz asıl öyle zengin aileleri imha edeceğiz" dedi nihayet rica ile kabul etti. Kadın da İstanbula geldi. Orada ah-z-ı asker şubesi reisi Salim Bey vardı. Bir gün kendisine gittiğim zaman bana "canım çok sıkılmıştır" dedi sebebinianlattı. Kaymakam Bey kendisini çağırmış, Ermenilerin imhasına dair bir emri göstererek bu kağıdı imza et demir. Salim beyde "ben bu işi yapmam" demiş Kemal beyde ısrar etmiş. Salim Beyde "Biz eli kolu bağlı silahsız adamları kesmeyiz" demiş bunun üzerine Salim Beyi azlettiler.

Mutasarrıf Cemal Bey zamanında Kastamonu ve Kangırı (Çankırı) tebid olunan Ermeniler sevk olundu. Cemal Bey bunların müreffehen gönderilmeleri için Boğazlıyan Kaymakamına emir vermişti. Kemal Beyinde Boğazlayanda Ermenileri imha ettiğini duydum.

Müddeî-i umûmî Sami Bey- Kemal Beyin Yozgata geldiğini nereden anlamıştır?

-Eski mutasarrıf Cemal Bey kendisine rica edilen adamları bıraktığı ve Ermenileri imha etmediği duyulmuştu. Sonra Necati Bey gelince mutasarrıfın azl olunacağı söylenmeye başlanmıştı.

Reis-Bunu kim demiş?

-Efendim Yozgatta böyle duyuldu.

Sami Bey- Yozgatta evvelce ne kadar Ermeni var idi ve bugün ne kadardır? Evvelce iki bin

sevkiyatı oldu. Bizi serbest olarak sevk ettiler. Ailelerimizin yanında yatıyorduk.

Tehcir esnasında yolda Kemal Beye rast geldik. O da Boğazlıyan'dan Yozgata gidiyordu. Yanımızdaki jandarma çavuşu elindeki kağıdı Kemal Bey'e gösterdi. Kemal Beyde "Bu hergeleleri niye gezdirirsiniz. Bunları öldürünüz" dedi bizi yoldan çevirdiler, içimizden birçoklarını seçtiler. 10 yaşından yukarı erkek bırakmadılar. kBizde 480 lira anaför vererek kurtulduk. Ötekilerini öldürdüler. Bende fırsattan istifade ederek kaçtım. Ve Kayseriye gelerek kurtuldum.

Sami Bey- Yolda Kemal Beye tesadüf etmişler. Jandarmalar ona bir emir göstermiş. O da bu emri yırtmış. Nasıl oluyor ki jandarmalar Kemal Beyin ufak bir sözü ile bunları imha ediyorlar?

-Kemal Bey ben size emir veriyorum, bunları temizleyeceksiniz dedi, bundan sonraBoğazlayan müftüsüMehmet efendinin mahallinde istima edilerek gönderilmiş olan istinabe varakası okundu. Hakkı efendi ifadesinden köylülerden toplanarak teslim edilen adamlar marifetiyle Ermenilerin katl olduğunu işittiğini, erkeklerden maada kadınlarında tehcir edildiğini beyat ediyordu. Maznun Kemal Bey, bu ifadatıda şiddetle red etti. Ve "Köylülerden toplanmış hiç kimse yoktur. Ve kimsenin katl olduğunu da bilmiyorum" dedi.

Reis-Kaymakam olursun da bilmiyorsun nasıl olur?

-Bilseydim takibat icre ettirirdim. Bundan sonra müddeî-i umûmî Sami Bey Yozgatlı Mahmut Nedim Beyin şahit olarak celbini talep etti. Diğer şahitlerde gelmemişlerdi. Bunun üzerine heyeti hakime müzakere odasına çekildi.

Cereyan eden müzakere neticesinde şahitlerden gelmeyenlerin yeniden ihzaren celblerine ve İzmirden gelecek olan şahit Mülkiye müfettişi Nedim Bey hakkında hiç bir muamele ifasına hacet olmadığına ve mazereti sabit olan diğer şahitler hakkında da keza bir muamele yapılmamasına karar verildi.Muhakemeye yarınki perşembe günü devam olunacaktır.

Tehcir Ceraiminin sekizinci Muhakemesi*

Şahitlerin ifadatı-Bir şahidin bayılması-Dava vekilleri arasında bir münakaşa-Muhakeme yarına talik olundu.

Yozgatda vuku bulan tehcir esnasındaki kıtâli idare etmekle maznun olan Boğazlıyan Kaymakam-ı sabıkı ve Yozgat mutasarrıf vekili Kemal, jandarma kumandanı Tevfik ve evkaf memuru Feyyaz Beylerin muhakemelerine dünde devam edilmiş ve bazı şahitlerin ifadâtı istima olunmuştur. Tehcir esnasında Kayseride fırka kumandanı bulunan Miralay Şahap Bey davet edilerek tahlifi icra edildikten sonra Boğazlıyan cihetinde tehcir ve kıtâalden malumatı olmadığını ve bildikdikleri hep rivayet kabilinden olup heyet-i hakimeye kanaat bahş-ı vicdan olamayacağını ifade etti.

Reis-Siz kolordu kumandanına bu mesele hakkında telgrafla malumat verdiniz mi?

Şahap Bey-Hayır vermedim.

-Ermenilerin imha edildiğine dair birşey yazdınız mı?

-Hayır

Müddeî-i umûmî Sami Bey-Telgrafta 300 Ermeniye imha ettik deniliyordu. Bunları imha ettik diyen kimdir? Kemal Bey midir?

-Mülkiye kaymakamlarıyla doğrudan doğruya bir münasebetimiz yoktur. Ahz-ı Asker Riyasetinden aldığım telgrafı ben de kol orduya bildirdim.-Sami Bey-Boğazlayanda cereyan neden vakayı hakkında mahsusatı nedir?

-Bildiklerim hep rivayet kabilinden olan şeylerdir. Bunlarda kanaat bahşedecek bir şekilde değildir.

Reis-Siz orada kumandan idiniz böyle mühim mesâilde malumatınız olması lazım gelir idi.

-Amirimden tahkikat için emir almadığımdan birşey bilmiyorum.

Bunun üzerine Sami Bey, geçen celse-i muhakemede şahit kolordu kumandanı Miralay Halil Recai Beyin kendisine Şahap Bey tarafından 300 Ermeninin imha edildiğine dair keşide edildiğini ifade ettiği şifre telgraf nâmenin mahallinden getirilerek kendisine gösterilmesini teklif etti. Ve kabul edildi.

Azadan Artin efendi-100-300 Ermeninin imha edildiğini haber alıyorsunuz ve kolordu kumandanına da bildiriyorsunuz da sonra burada niçin adem-i malumat beyan ediyorsunuz. Fakat bu telgrafı görünce mahcup olacaksınız.

--Böyle bir telgrafı yazdığım hatırımda değil.

Müdde-i umûmî Sami Bey-Oralarda bir isyan vukuubulmuş ve eşkiya ile müsademât vaki olmuş. Acaba bu vaka tehirden evvel mi? sonra mı vukuu buldu?

-Zennedersen tehirden evvel veya tehcir esnasında olmuştur.

Müdde-i şahsı vekili Leon Remzi Efendi- İsyân eden kimdir? Çünkü Ermenilerin sebep-i imhası isyana atf ediliyor. "Bu sırada Şahap Beye bir baygınlık âriz olur dışarıya çıkmak isterken bir sandalyeye oturtulur, bilahere dışarıya çıkıp hava almak için kendisine müsadde edilir."

Şahit Arşarozun İfâadesi

Müteakiben gelmeyen şahitlerden Arşarozun Yozgata gittiği cihetle heyet-i tahkikiyedeki ifadesinin okunarak istinabeye mahal bırakılmaması müdde-i umûmî Sami Bey tarafından teklif edilmiştir.

Arşaroz okunan ifadesinde Yozgat tehirci esnasında bir gün Hüseyin Fikri Efendi nâmında bir adamın evinde ihtifa ettiği ve oradan 540 kişilik bir Ermeni kafilesinin elleri bağlı olduğu halde kasaba haricine götürüldüklerini ve Tefvik Beyin bu kafilenin başında bulunduğunu ve ahaliden Abdullah Ağa namında bir şahsın:"Anamız ve babamız bizi bugün için doğurdu." diyerek ahaliyi Ermeniler aleyhine teşvik ettiğini gördüğünü ve Boğazlayan Kaymakamı Kemal Beyin Yozgat mutasarrıf vekâaletine geldikten sonra kbütün tertibata bizzat nezaret ettiğini beyan etti. Bunun üzerine müdafaa vekili Hasan Tahsin Bey heyeti tahkikiyenin sıfat-ı hakimiyeti olmadığından oradaki ifadatin şahadet mertebesinde add olunamayacağını ifade etti.

Kemal Bey Arşaroz'un ifadesini (hepsi yalandır diyerek reddetti.

Dava vekili Hami Bey-Tefvik Bey kafilenin başında bulunuyor denildi, o birinci kafiledir ki müvekkilim esasen bunu itiraf ediyor.

Tefvik Bey-Efendim, bunların elleri yanyana bağlı idi. Bu da vazife-i inzibatiyemizdendir.

Müdde-i şahsı vekili Remzi Efendi-Elleri bağlanan Ermenileri neredegötürdü, teslim etti?

Tefvik Beyin vekil-i müdafii Hami Bey- Her şeyi birbirine karıştırıyorlar ve dumanlı hava

yapmak istiyorlar.

Remzi Efendi-Bu tarihi bir muhakemedir, elleri bağlanan sevk değil, imha edilir.

Hami Bey-Ermeniler arzuları ile gitselerdi elleri bağlanmazdı.

Azadan Artin Efendi- ellerini bağlamaya mecbur idik diyorsunuz sonra Yozgatda Abdullah Ağa namında biri "anamız babamız bizibugün için doğurdu"diyerek diğerlerini teşvik ediyormuş buna ne dersiniz?

-İşitmedim efendim.

Bu sırada Leon Remzi Efendi tekrar Hami Beye cevap vermek isteyerek der ki:

-Altı bin Ermeni kesilmiştir. Bunların hukuku mevzu-ı bahistir.

Müdafaa vekillerinden Selahattin Bey-Reis paşa hazretleri, bu iş şirazededen çıktı. Bu bir vakâ-i tarihiye ise tarihe aittir. Burada tehcir katli ve nehb ve garet gibi deavi ruiyet edilecektir. Biz de bu hususu müdafaa için hasbel meslek burada bulunuyoruz. Buraya hissiyat ve milliyet giremez. Biz biliyoruz ki Hükümet-i Osmaniyenin himayesinde bir Ermeni milleti vardır. Bunlara yapılan muamele iyi midir, fena mıdır? Burada tetkik edilemez. Leon Remzi Efendi bir müştekidir, yalnız kendi namına söz söyleyebilir. Fakat bunun da bir haddi vardır. Nihayet biz de hissiyat sahibiyiz.

Leon Remzi efendi-Ermeni nesli imha edilmiştir

Selahattin Bey-Nesil ne kelimedir?

Leon Remzi Efendi-Tehdit edemezsiniz.

Bunu mütaakip müdde-i umumi Sami Bey makam-ı riyasetehitap ederek reisten müsaade alınmaksızın söz söylenmemesi lazım geleceğini ve aksi taktirde muhakemenin intizamı haleldar olacağını beyan etti. Reis tarafından asabileşen vekiller susturularak münakaşanın önü alındı.

Bundan sonra Şahap Bey tekrar muhakeme salonuna davet edilerek Yozgatta isyan eden Ermenilerin kimlerden olduğu sorulmuş ise de malumatı olmadığını ifade etti.

Bİstimai lazım gelen diğer hukuk-ı umumiye şahitleri gelmemişlerdi.

Bunun üzerine muhakeme yarınki Cumartesi gününe talik edilmiştir.

Heyet-i Tahkikiye'de

Divan-ı harp heyet-i tahkikiyesidün Yozgad tehcirinde methaldar olan daha 15 maznunun isticvabı ile iştigal etmiştir.

Tehcir cerâiminin dokuzuncu Muhâkemesi *

Maznunların yeniden isticvabı-Terzili vakası-Şahap Bey yine adem-i malumat beyân ediyor-Terzi Alisin mütenakız ifâdâtı

Yozgat Mutasarıf Vekili Kemal, Jandarma Kumandanı Tevfik ve Evkaf Memuru Feyyaz Beylerin muhâkemelerine dün de devâm edilmiştir. Şimdiye kadaristimaedilmiş olan şâhidlerin ifâdâtı ile tezahür eden ahvâl üzerine maznunların yeniden isticvabı icra olunmuştur.

Reis-(Kemâl Beye) Yozgat ve Boğazlıyanda bin beş yüz Ermeni katli edilmiş olduğu Boğazlayan Ahz-İ Asker Şubesi Reisi tarafından Fırka Komutanı Şahab Beye telgrafla bildirilmiş ve fırka kumandanı da bu telgrafa atfen kolordu kumandanına malumat vermiş. Haberin var mı?

(Şube reisinin buna dâir olan telgrafı okunur)

Kemal Bey- Şube reisinin yazdığı telgraftan haberim yokdur.

Bazı şahidler ile maznunlar tarafından Yozgatta evvelce hareket-i isyaniye vuku bulunduğu iddia olunmuştu. Kayseri Fırka Kumandanı Şahab Bey tarafından Kolordu Kumandanına çekilip huzur-ı mahkemede kırâat olunan telgraf-nâmede Boğazlayan kazâsı dâhilinde hareket-i isyâniyeye dâir bir emare mevcut olmadığı dermeyân edilmiş olduğundan maznun Kemal Bey bunu red ederek dedi ki:

-Hareket-i isyâniye bendeniz Yozgatda bulunduğum sırada vâki olmuş bir hadisedir. Hatta teskîn için Kayseriden asker gönderilmiştir.

Reis-Bogazlıyanda 3660 Ermeni katl olunmuşdur. Telgrafı okuyunuz. Şahab Beyin fırka kumandanınahitâben yazılan ve Boğazlıyan dahilindeki Ermenilerden 3660 Ermeni katl olduğuna dâir olan telgrafı okunur.

Kemal Bey- Neye binâendir. Bunlar hiç olmayan şeylerdir.

Reis-(Tevfik Beye) Terzili vukuâtını anlatınız.

Tevfik Bey-Terzili Maden kazası dahilinde bir karyedir. Ben o zaman oralardan bir telgraf almışdım. Amerika Dârülfünununda tahsil etmiş biradam isyân-ı harekâtı tertib etmekle meşgulmuş. Bu telgrafı bana Feyzullah namında bir mülâzım çekmişti. Tahkikat icra etmek üzere oraya gitdim. Bu adamı papas kıyafetinde olduğu halde bana teslim etdiler. "Beni vazife-i mahsusa ile buraya gönderdiler, şimdilik vazifemi söyleyemem asker kaçağımı, buraya papazlık etmek küzere geldim." dedi. Ben de "Hükümetin bir kanunu var. Her köyde ancak bir papas kalacak, diğerleri asker olacak. Sen de askere gitmelisin" dedim. Köyü aradık 80den fazla asker kaçağı bulduk. Bunlar komite teşkîli için teşebbüsde bulunuyorlarmış. Cümlesini topladım bunları götürmek üzere yola çıktık. Bir gece bir köyde kaldık. Orada bu kaçaklar kapıları kırıp kaçtılar. Sonra jandarmalar takip ederek bir kısmını tuttular. Bir kısmı da öldüler. Derdest etdiklerimi mensub oldukları ahz-ı asker şubesine sevk etdik. Bu esnada Maden Kaymakamı Hüseyin Beyden bir mektub aldım. Mektububana muhtedi çocuk vasıtasıyla göndermişti. Yazdığı kâğıdda Mersinden Yunan Konsolosu vasıtasıyla 6 adet serî ateşli top getirtmişlerdir, diyordu. Ve bana tafsilatı bu çocukdan almaklığı yazıyordu. Yapdığımız tahkikatta bir kız elde ettik. Bu kıza dedim ki "Bu topun sizde olduğunu söylüyorlar, bunubize veriniz". Bulduğumuz yerdeki ev sahibi de "iki adam var. Onları bulursan bu top meydana çıkar" dedi. Onlarda bu adamı bulup getirdiler. O adamlar atöpu teslim etmelerini söyledim. bunun üzerine bu adamlar evsahibine dediler ki:" Utanmaz mısınız? Van vakası zuhûr etdi. Bu topu bize veriniz, biz saklarız diyen siz değil misiniz?" Sonra bu meselede malumatı olan Hamparson Çavuş nâmında birini bulduk. O da "dügün var idi. Topu dügün için ben atdım" dedi yine ev sahiplerine topun kendilerinde olduğunu tahakkuk ettiğinden teslim etmelerini söyledim. Sonra heyet-i ihtiyâri-ye ve kilise heyetini topladık. Bizim böyle birşeyden haberimiz yokdur. Dediler ev sahibi de o zamandedi ki: "İnkâra hacet kalmadı. Bu topu hudud haricine atarsak kumandan bey bizi af edecektir." Bunun üzerine yine birbirlerine atf-ı cürm etdiler. Tahkikâat icrâ etdim. Terziliden çıkararak bir köyde bir gece kaldık. Heyet-i ihtiyariyeden 12kişi de beraberdi. Yanımızda kaçak askerler de vardı. Geceleyin askerler damı deldiler ve kaçdılar. Bunlar üzerine silâh istimal etdirdim. Otuzdan fazlası tutuldular. 8,10 kişi yaralandı. Orada evrak-ı tahkikiyeyi tanzim ederek Yozgat merkezine geldim ve Mutasarrıf Cemal Beye arz-ı malumat

etdim. Bu mesele tehirden çok zaman evvel vuku-ı bulmuştur. Bunun üzerine Fırka Kumandanı Şahab Bey tarafından Ermenilerin emvâli gasb edildiği ve bazılarının da Merkez-i kazâyâ gelirken üzerlerindeki eşyayı jandarmalar tarafından alındığından tahkikat icrâ edilmesine dâir telgrafla verilen emir okundu.

Tevfik Bey-O zaman jandarmalar yağmagirlik ediyor diyerek bir emir almışdık. Fakat kimden geldiğini hatırlayamıyorum.

Bundan sonra Yozgat şube reisi tarafından Şahab Beye hitaben çekilip Mat Karyesinin Kızılca ova nâm mahalinde Ermeniler ile jandarmalar arasında müsâdeme vuku bulunduğunu ve Ermeniler de iki bomba, barut ve kurşun zuhur ettiğini ve Ermeniler musırr oldukları cihetle Jandarma Çavuşu Hüseyin Avni tarafından katledildiklerini mutazammın olan iki adet telgraf-nâmesi okundu.

Tevfik Bey-Hüseyin nâmında bir jandarma varsa da Avni olup olmadığını bilmiyorum.

Reis-(Feyyâz Beye) yağmacılık için muhâsebeci Vehbi Beyle birleşerek Ermeni köylerini yağma etmiş veya ettirmiş olduğunuz fırka kumandanının telgrafından anlaşılıyor.

-Hayır haberim yokdur.

-Bunun üzerine Şahab Bey tarafından kolordu kumandanına hitaben keşide edilen Feyyâz ve Vehbi Beylerin nehb ü garetde medhaldâr olduklarını mutazammın olan telgraf-name okundu. Feyyaz Bey bu telgraf meâlini de red etti.

Bundan sonra geçen celse-i muhakemede kısmen istima edilmiş olan Kayseri Fırka Kumandanı Miralay Şahab Beyin tekrâr isticvâbı icrâ kılındı. Şahab Bey ifâdâtında mukaddemâ keşide ettiği telgraf-namelere dair bugün birşey hatırlayamadığını ifade etti.

-Siz Ermenilerin katill olduğunu kolorduya bildirmişsiniz. Bunu elbette hatırlarsınız değil mi?

-Tabî böyle bir şey yazmışsam dosyalarda mevcuddur.

Boğazlayana teslim olunan 130 Ermeninin Cevizlihan ve Kangırlı mevkiinde Boğazlayan Jandarma müfrezesi tarafından katl olduğunu yazmışsınız? (Telgraf okunur)

Şahab Bey-Haberim Yokdur.

Reis-Tahkikat icra etmediniz mi?

mâdemki bu telgrafı ben yazmışım, ihtimal ki öyle olmuştur.

Bundan sonra Şahab Beyin Kolordu Kumandanına hitâben keşide eylediği ve evâmîr-imübellegaya rağmen tebid edilen Ermenilerin Yozgat Boğazlıyan arasında idâm edildikleri anlaşıldığından sevk esnâsında muhafazaları için bir jandarma müfrezesi gönderildiğine dair olan telgraf okundu.

Şahab Bey-Evet öyle bir şâyia var idi. Bunun için müfrezeye göndermişdik.

Müteâkiben Şahab Bey şube reisinin işarına atfen Kolordu Kumandanına hitâben 3160 Ermeninin katledildiğine dâir keşide ettiği telgraftan malumatı olmadığını ve tehcir ve taktil mesailine ait resmî ve gayr-i resmî malumatı olmadığını ve fakat bit-tabi bu gibi ahvâl vuku bulmuş olduğunu ifade etti.

Şahit Alisin İfâdesi

Şahid Terzi Alis maznûnlardan hiç birinitanımadığını beyân etdikten ve tahlifi icrâ olunduktan sonra dedi ki:

-Bunların hiçbirini tanımıyorum. Ben tehcir esnâsında Yozgatta değildim. Esâsen Bağçecikliyim yalnız bu Feyyâz Beyi adâletpençesine ben teslim etdim. Tanıdıklarım hep gelip bana Ermenilere yapılan şeylerden dolayı şikâyet ederlerdi. Bir pazar günü bir madmuvazel bana gelerek Feyyâz Beyin burada olduğunu ve bunu tutarak adâlet pençesineteslim etmeğimi söyledi. Ben de Londra birahanesine giderek onu orada gördüm. Galatasaray ser-komserine haber vererek kendisini teslim etdim.

Bundansonra Alisin heyet-i tahki-kiyedeki ifâdesi okundu. Bu ifâdât huzur-ı mahkemedeki sözlerine tamâmen mubâyin idi. Alis okunan ifâdesinde Yozgadlı olduğunu ve tehcir esnâsında Yozgatta bulunduğunu ve Ermenilerin emvâlini gasb eden Feyyâz Bey olduğunu ve hatta kendi evinden de eşya alıp götürdüğünü söylüyordu. Bu iki ifade arasındaki mubâyenet kendisine soruldukda: "Buadamı teslim etmek için Yozgatlıyım" demiş idim" dedi.

Bunu müteâkip Feyyâz Bey İstanbula geldiği zaman kendi aleyhinde şahâdetetmemek üzere Vahan Hacı Karabet nâmında birinin kendisine mürâcaatla para istediğini ve kendisine de parayı verdikten sonra polise mürâcaat ederek keyfiyeti hikâye ettiğini izâh etdi.

Müdâfaa vekillerinden Selim Hüsnü Bey yalan yere şahâdet etmiş olan Terzi Alis hakkında takibat-ı kanuniye icrâsını talep eyledi. Müdde-i Umumi Sâmi Bey huzur-ı mahkemede doğru söyleyip heyeti tahkikiyede yalan söylediğini ve heyet-i tahkikiyede de müşteki sıfatıyla istimâ edildiğini bunun için hakkında muâmele-i kanuniye icrâsına mahal olmadığını ifâde etdi. Ve heyeti hâkime deaynı fikre iştirâk etdi. Diğer hukuk-u umumiye şahidleri gelmemişlerdi. Bunun için muhâkeme Çarşamba gününe talik olundu.

Tehcir Cerâiminin Onuncu Muhakemesi *

Gelmeyen şahitler-Maznunlardan Tevfik Beyin Müdafaası-

Yozgat ve Boğazlıyanda irtikâp edilmiş olan tehcir ceraiminde methaldar olmakla maznun bulunan Boğazlıyan kaymakamı ve Yozgat mutasarrıfı sabıkı Kemal, Jandarma kumandanı Tevfik ve evkat memuru Feyyaz Beylerin muhakemelerine devam edilmiştir.

İstimaı lazım gelen hukuk-u umummiye şahitlerinden mülkiye müfettişi Nedim ve Yozgat Mutasarrıfı sabık Cemal ve Yozgat Ahz-ı Asker Şubesi reisi Binbaşı Salim Beyler ile Rifat Efendi gelmemişlerdi. Müdde-i umûmî Sami Bey, gelmeyen şahitlerden Nedim Beyin istimailinden feragat ettiğinin beyan ve evvelki celse-i muhakemelerde tehcir meselesi hakkında malumatı mevcut olduğu söylenen Yozgat müdde-i umûmî-si Refik Beyin bittahlif cinayet mahkemesi huzurunda istinabe suretiyle istimama karar verilmesine talepti. Bunun üzerine maznunlardan Feyyaz Bey şimdiye kadar istima edilen şahitlerden bazıları tarafından Yozgat tehciri esnasında Ermeni Murahhasının parmağındaki yüzüğü parmağını kesmek suretiyle aldığı yolunda vukuu bulan iddia üzerine bu yüzüğü

* Vakıf gazetesi, 27 Şubat 1919 Perşembe, sayı 485, Ayrıca Bk. Ek 13

emval-i metruke komisyonundan müzayede ile satın aldığı komisyon reisi Haydar Beyin şahadetiyle sabit olacağından mumâileyh celbiyle istimaini talep etti.

Bilahere maznunlardan Tevfik Bey tarafından verilen istida okundu. Tevfik Bey istidasında, ittihat ve Terakki cemiyeti ile bir alakası olmadığı ve kendisine isnad edilen Kumkuyu vakası hakkında Yozgattaki dosyaların celb edilerek tedkikini talep ve Gebze Kaymakamlığında buldukları esnada Kemal Beyle aralarında husumet mevcut olduğundan kendisi ile hiç bir vakti Şerik-i cürum olmayacağını ve şahitlerden bazıları tarafından Yozgatta efrad ve ahalinin teslih edildiği yolundaki iddianın elbise-i askeriyesi olmayan bazı efradın müsellehan sivil elbise ile hizmet etmelerinden munbeis olduğunu beyan ederek lehinde ifadette bulunacak bazı şahitlerin celbini talep etti.

Müddeî-i umûmî Sami Bey, Tevfik Beyin İttihat ve Terakkiye mensub olmadığı yolundaki iddiasının varid olmadığını çünkü tehcir ve takdil mesailinde methaldar olan her şahsın Divan-ı Harp huzurunda muhakeme edileceğini ve lehinde beyanatta bulunacak şahitlerin de celb ve istimainin mahkemenin takdirine muhavvel olduğunu beyan etti.

Müddeî-i umuminin mütalası üzerine Tevfik Beyin ve vekil-i müdafii Hami Bey müdafaada bulundu. Heyet-i hakime yarım saat kadar devam eden müzakere neticesinde şahitlerden gelmeyen Nedim ve Cemal Beylerin mahkemeye celbine ve Rifat efendinin taharrisi için polis müdüriyetine tezkire yazılmasına ve Refik ve Salim Beylerin harcırahları gönderilerek gelmeleri için tebligat icrasıyla Tevfik Beyin istidasında dermayan edilen esbab-ı müdafaanın muhakeme esnasında nazar-ı dikkate alınacağına dair olan kararı tefhim etti.

Muhakemeye gelmeyen şahitlerin vüruduna kadar talik edilmiştir.

Heyet-i Tahkikiyede

Yozgat tehçirinde methaldar olan daha bazı eşhasın tahkikatı hitam bulmuştur. Bunların muhakemesi Kemal, Tevfik ve Feyyaz Beyler ile tevhid edileceğinden kariben birlikte muhakemelerinin icrasına başlanılacaktır.

Tehcir Ceraiminin on birinci Muhakemesi*

Yozgat mutasarrıfı Sabıkı Cemal ve Mülkiye müfettişlerinden Nedin Beylerin ifadati muhakemeye bugün devam edilecek.

Yozgatta irtikâb edilen tehcir ve taktil ceraiminde medhaldar olmağla maznun olan Yozgat mutasarrıf-ı sabıkı ve Boğazlıyan Kaymakamı Kemal ve jandarma kumandanı Tevfik ve evkaf memuru Feyyaz Beylerin muhakemelerine dün de devam edilmiş ve hukuk-ı umumî şahidlerinden ikisi isticvab edilmiştir.

Tehcirin ilk günlerinde Yozgat mutasarrıflığında bulunup bilahire azl edilmiş olan Cemal Bey maznunları tanıdığını ifade ettikten, ve tahlifi icra olunduktan sonra malumatını şu suretle nakletti:

18 Temmuz tarihinde tehcir emri geldi. Emir Ermenilerin ileri gelenlerinden başlayarak tehcirine dair idi. Ahz-i Asker şube reisine de fırka kumandanlığından emir verildi. Çorumda komiteleri ve ahaliyi Kayseri tarihiyle tehcir ediniz. Ve memurin-i mülkiyeyi bu işe karıştırmayınız deniliyordu. Ben de vilayete müracaat ettim. Siz bize emir verdiniz, sonra fırka kumandanıda memurin-i mülkiyeyi bu işe

* Vakıf gazetesi 6 Mart 1919 Çarşamba, sayı 492, Ayrıca Bk. Ek 14

karıştırmayınız diyor dedim. Vilayet 6 Ağustosta cevap verdi. Cevabında burası Dârülharb değildir. İnzibat ve asayiş memurin-i mülkiyeye aittir. Fırka kumandanınasöyleyiniz. Müdahale etmesin. Dahiliye nezaretinden alacağımız cevabı bildireceğiz diyordu. Ben de gelecek cevaba intizaren şube reisi ile görüşüyordum. O zat hakikaten vicdanlı ve namuslu bir adam idi. İdare memuru olmak dolayısıyla tehcirin mesul-ı mutlakı ben idim bunun için şube reisine dedimki "Ben katıyyen rızaya muhalif bir harekette bulunmam. Hükümet ne yolda emir vermiş ise o yolda tehcirederiz" O da, "Fırka ne derse desin ben vicdanımın hilafına hareket etmem" dedi.

Bunun üzerine tehcir başladı. Birinci kısım Sivas tarikiyle sevk edildi ve Sivasa teslim edilerek ilmühaberleri getirildi. İkinci kısım da Kayseri tarikiyle sevk edildi. Ve arabalar ile salimen gönderildi.

Bundan sonra Cemal Bey tehcir edilenlerin envalini nukut ve mücevheratını muhafaza etmek üzere liva muhasebecisinin taht-ı riyasetinde bir komisyon teşkil edildiğini ve bunu müteakip vilayetten gelen bir telgraf ile kendisine işten el çektirildiğini infisâlden sonra işe tehcirden başka kıtal girdiğini beyân etti.

Reis- O zaman Boğazlayanda vukuat oluyor mu idi?

Cemal Bey-Boğazlayanda cihet-i askeriye tehcir muamelesinebakıyordu. Fakat vukuat da oluyordu.Ben bizzat gidip tahkik edecektim. BunuBoğazlayan Kaymakamından sordum. Kemal Bey, hayır vukuat yoktur diyordu. Bundan sonraki vukuatı gözümle görmedim. Ermeniler kasabadan çıkarılırkenkesiliyorlarmış diye herkes söylüyordu.

Bundan sonra o civarda bulunduğu bundan evvel istima edilen şahitlerin ifadesinden anlaşılan İttihat ve Terakki murahhassı Necati Bey hakkında Cemal Beydenreis tarafından malumat talep edilmiştir. Cemal Beyde NecatiBeyle görüştüğü zaman Ankara valisinin bir mektubunu kendisine göstererek her vechile şayan-ı itimat bir adam olduğunu isbat etmek istedikten sonra Azerbeycan taraflarında şebbenderlikde bulunduğu zamanlarda Ermenilerin ahal-i islamiyeyi katl ve imha ettiğinden buradada aynı muameleyi icra etmek lazım geleceğini ve Necati Beyin "Merkez-i Umuminin fikri de budur" diyerek ısrar ettiğini beyan etti.

Bundan sonra; Tevfik Beyin, Madenkazasındaki Ermeni isyanının tahkikatını mübeyyin olan raporu ile Ankara vilayetinden Yozgat mutasarrıflığına tehcire dair verilmiş olan telgraf emri okundu. Emirde Ermenilerinileri gelenlerinin tehciri ile can ve mallarının muhafazasıyla neticesi hakkında malumat itası talep ediliyordu.

Cemal Bey, ifadatına ilaveten mutasarrıflığı zamanında sevkiyatta hiç bir fenalık olmadığından emin olduğunu ilave etti.

Nedim Beyin İfadatı

Bundan sonra mülkiye müfettişlerinden tahliye icra olunarak Nedim Bey istima edildi. Nedim Bey tehcir ve taktıl muamelatını görmediğini,bildikleri hep mesmuatüzerine müstenid olduğunu ifadeetti. Tehcirden sekiz ay evvel Dahiliye Nezareti Heyet-iteftişiyesi tarafından Kemal Beyle Boğazlıyan memurlarından bir kaçının emval-i metrukede su-i istimalatınitetkike memur olduğunu ve

Kemal Beyin sui istimalatını delâil ile isbat ettikten sonra hakkında lüzum-u muhakeme kararı verdiğini ve Kemal Beyin muhakeme neticesinde beraet ettiğini nakl ettikten sonra tehcir hakkında mesmuatı cümlesinden olmak üzere evvela Ermeni efradından yüz kişinin sevk edildikten sonra bir değirmende isyan etmeleri üzerine jandarmalar tarafından üzerlerine silah istimal edildiğini ve neticede bir kaçının yaralı ve maktul düştüğünü ve diğer sevk edilen Ermenilerin bir kısmı çeteler tarafından katli ve imha edildiklerini ve fakat bu çetelerin kimlerden mürekkep olduğunu bilmediğini, bununla beraber Kemal Beyin Boğazlayanda pek çok nüfus sahibi bulunduğunu ve muktedir bir kaymakam olmasına rağmen bu çeteleri tenkil etmek hususunda müsamaha gösterdiğini beyan etti.

Bundan sonra reis tarafından müçrimlerin bazı isticvabı icra edilmiştir.

Müdafaa vekillerinden Saadettin Ferit Bey emval-i metruke komisyonunun kimlerden ibaret olduğunu ve müekkili Feyyaz Beyin vaka esnasında hergün sabahtan akşama kadar vazifesi başında bulunarak defterlerini tanzim etmekle meşgul bulunduğunu ve bu cihetin Yozgatda bulunan evkaf idaresi defterleriyle sabit olduğundan defterlerin celp edilerek tehkikin ve Feyyaz Bey'in bundan evvelki muhakemelerde murasanın parmağından aldığı iddia edilen yüzük, müzayede ile emval-i metruke komisyonundan alındığından mezat kamesinin celbini talep etti.

Bundan sonra müdde-i şahsi vekili Leon Remzi efendi daha beş müdafaa şahidin celb ve istimamını talep ettiğinden bu babta bir karar ittihaz etmek ve muhakemeye devam edilmek üzere mahkeme bugün saat bire talik edildi.

Tehcir Ceraiminin on ikinci Muhakemesi *

Hayret Paşa Divan-ı Harbi dün Kemal, Tefvik ve Feyyaz beylerin on ikinci celse-i muhakemesi ile meşgul olmuş ve reis paşa müdde-i şahsi vekillerinden Leon Remzi Efendiye söylediği şahitler hazırsa getirebileceğini bildirmekle muhakemeye başlamıştır.

Bunun üzerine Müdde-i Umumi bey:

-Şahitleri getirebilirsiniz dediniz, kendisini getirmesi doğru olamaz efendim, demiş, Reis paşa da "Burada iseler... demek yistedim diye maksadını tasrih etmiştir. Bundan sonra Kemal ve Feyyaz beyler bir isticvabtan daha geçmişler, Yozgat Ermenilerinden 130 kişinin Cevizli hanında katli iddiasına bu mevkiin Kayseri mutasarrıflığına tabi olduğu 16 tarihli telgrafında Ermenilerin canlarının, ırzlarının mallarının muhafazası emir edilmiş olduğuna göre böyle birşeyler olduğu anlaşılakta bulunduğu sualine de Olmuş birşey yoktur" cevabını vermişlerdir. Kemal Beyden sonra Tefvik Beyin isticvabı başlamıştır. Tefvik Bey maden vakayine dair olarak "Maden Kaymakamına 500 Ermeni silah be-dest olarak müslümanları katliam ederek geliyorlar diye malumat vermişler, sonra buda mutasarrıflığa bildirmiş bendē tenkile gittim." Diyor Kumkuyu civarında Çerkez çete istihdam etmemiş olduğunu söylüyordu.

Reis Paşa buna dair bir takım telgraf muhabere evrakı okuttu ki Tefvik Bey tarafından tehcir hareketi münasebetiyle çekiliyordu. Bunlardan bazıları Ermeni kadınlarının kendilerini asıp zehirliyerek yintihar ettiğinden bahisti. Tefvik Bey Afyon parcaları, fincan içersinde dem bulunduğunu söyleyerek bu telgrafları teyid etmiştir. Bundan sonra Müdde-i Umumi Bey teşkilat-ı mahsusa bir sual iradını istemiş,

* Vakıf gazetesi, 7 Mart 1919 Cuma, Sayı 493 Ayrıca Bk. Ek 115

Tevfik bey demiştirki:

"Bendeniz teşkilatı mahsusa namıyla birşey bilmiyorum. Yalnız Yakup Cemil Beyin maiyetine hapisanedeki mahbusları çıkarın verin diye emir verdiler. Bizde hapisaneden çıkardık, gönderdik. Teşkilatı mahsusa bundan galat olsa gerektir, efendim"

Müdde-i Umûmî- Bu adamların hizmetleri nedir?

Reis- Yakup Cemil nedir, kimdir?

Tevfik Bey- İstanbuldan geliyordu. Yanında İstanbuldan da muhakkibi adamlar vardı. Bizden red aldı, Kafkasyaya doğru gitti.

Bundan sonra tekrar Kemal Beye tevcih-i sual olunmuş ve Müdde-i Umumi diğer kazaya tahvil-i memuriyet ettiği vakit Enver Paşa veya efendinin Boğazlayandan geçtiğine vakıf olup olmadığını sormuştur.

Kemal Bey Yozgattan geçip Sivasa gittiğini zan ile ifade etmiştir.

Badehu Kemal Beyin İttihat ve Terakki katib-i mesulu Necati Beyle dereceyi münasebeti istizah olundu. Yozgat Kulübünün envali metrukeden bir ev olduğu ve Mehmet Faik, Ömer Lütfi, Refet Sükrü, İbrahim Etem. imzalı bir defterle taktir-i kıymet olunarak on bir parça eşya mübayaa olduğu anlaşılıyordu. ve yine okunan bir mektuptan Merkezi umuminin emri ile Atamiyanın evini tahliye edip envali metrukeden alınmış eşyalarının komisyona teslimiyle başka bir yere çekilmeleri bildirildiği anlaşılıyor. İmiş.

Reis Feyyaz Beye İttihat ve Terakkiye müntesip olduğu anlaşıldığı halde neden inkar ettiğini sordu. Yozgat merkez komseri bir telgraf çekiyor, "İttihat ve Terakki kulübünün reisi belediye reisi Ahmet efendi, azaları da bakırcı Mahmut, eytam Müdürü Mehmet, evkaf memuru Feyyaz, Boznıyeli Mehmet, Başçavuş zade Mehmet, Jandarma Kumandanı Tevfik bank memuru müteveffa Asım, Sultanı muallimi Lütfi, ceza reisi Hamza, Tevfik zade Ahmet, muhasebeci Vehbi tarirat Müdürü Mustafa, Reji Müdürü, askeri türbedar Asım efendiler olduğu tahkikat neticesinde anlaşılmıştır" diyordu.

Feyyaz Bey dediki: Hükümet-i hazıra bütün İttihat ve Terakki kulüplerine vaz-ı yed etti, tabii her kulübün bir defteri vardı. Burada azanın esamisi mukayyettir. Heyet-i aliyenizde buradan ahz-i malumat edebilir. Defterde ismime ve imzama tesadüf edilirse o zaman kabul ederim. Yoksa Yozgat merkez komseri hangi esasa istinat ederek icrayı tahkikat etmişse size malumat veriyor. Bu doğru değildir efendim.

Reis-Siz kulube dahil miydiniz, Tevfik Bey?

Tevfik Bey- Efendim, hükümet hiç bir cemiyete intisab etmeyeceğimize dair bizden senet aldı. Ben nasıl dahil olabilirim.

Mustafa Paşa- Birkaç kadın kendisini asmış buna ehemmiyet verdim diyorsunuz. Birde topu atan var ona niçin ehemmiyet vermediniz? Bu meseleyi etraflıca tetkik etmediniz?

Tevfik Bey- Efendim evrakını tanzim edip mahalline takdim ettim. Topu atan da şahit olduğundan salıverdim.

Dün top meselesi karıştı. Top kum kuyuda değil Terzilide idi. Catda da mitralyöz istimal ediyorlar, Ermeniler kuyu tulunbalarının içine kum doldurarak top mevkiinde kullanıyorlardı.

Muhakeme şehri halin onuncu pazartesi günü saat bire talik edilmiştir.

Tehcir Cerayiminin Muhakemesi *

Mazlumların yeniden isticvabı-Müddeî-i şahsiler hakkında mahkemenin kararı-Bazı şahitlerin tekrar isticvabı

Mülga Hayret Paşa Divan-ı Harbi tarafından kısmen rüyet edilmiş olan Yozgat tehcirine ait muhakemeye dün Ferik Mustafa Nazım Paşanın taht-ı riyâsetinde teşekkül eden Divan-ı Harb-i Örfi tarafından devam edilmiştir. Heyeti Hakime, Reis Mustafa Nazım Paşa, Aza Zeki, Mustafa, Ali Nazım Paşalar ile Miralay Recep Ferdi ve Müddeî-i Umûmî muavini Haralanbos Efendiden mürekkep idi. Müdafaa vekillerinden Saadettin Ferit, Hüsnu, Selahattin ve Hami Beyler ve Müddeî-i şahsi vekili Leon Remzi Efendi mahkemede hazır idiler. Reis Paşa önce mazlunların yegan, yegan yektiyeri muvacehesinde olmayarak isticvabına başladı. İbtida Kemal Bey isticvap olundu.

Reis-Tehcir hakkında gerek şifahi ve gerek tahriri ne gibi emirler aldınız ve bunları ne suretle icra ettiniz?

Kemal Bey-Tehcirden Boğazlıyan Kaymakamı idim. Aldığım emirde Ermenileri Deyr-ı zora sevk ediniz deniliyordu. Bu emri Jandarma Kumandanı ve Nahiye Müdürüne tebliğ ettim. Emri de Yozgat Mu-tasarrıflığındantelgrafla almıştım.

•-Tehcir kimlere ait idi. Bir istisnası var mıydı? Ne kadar zamanda yapılması lazım idi? Tehcir Ermenilere ait idi. Bu babta birçok emirler verildi. Pek muhtelif zamanlarda olduğu için hepsi aklımda değildi. Asker ailelerinin islâm karyelerinde iskanı ve Katolik ve Protestanların tehcirden istisnası gibi emirlerde vardı.

-Tehcir kabileleri kaç aileden ibaret idi, mahall-i azimetleri kimintarafından tayin ve emri muhafazaları için kaçar Jandarma ve memur tayin edilmiştir. Ve bunlara lazım gelen emirler veriliyor mu idi?

-Merkez kaza sevkiyatını doğrudan, doğruya Jandarma idare ediyordu. Tayin edilen memur ve jandarmalarınmiktarı hatırımda değildir. Esasen bu memurların defterini jandarma tayin ediyordu. Bunlara bit-tabi zamanında lazım gelen emirler verilmiştir.

-Kazanız dahilinde ne kadar aile sevk edildiğini bilir misiniz?

-Sevk edilenlerin miktarı tarirat kalemi dosyalarında mevcuttur.

-Hangi tarikle sevk olduğunu biliyor musunuz?

-Bize gelen emirlerde tarik gösterilmemişti. Bizde onları Kayseri tarikiyle Degrizer'a sevk ettik.

-Ailelerin aç ve susuz kalmamaları için ne gibi tedabir ittihaz ettiniz?

-Bu vazife jandarma marifetiyle icra ediliyordu. Jandarmalara bu babta evâmir-i muktaziye ita olunmuş idi. Sevk edilenlerin mahallelerine selametle vardıklarından şüphe yoktu.

-Tehcir esnasında Yozgat murahası Ahmet, Bakırcı Mahmut, zıraat bankası memuruAsım Efendileri kabilelere nezarete memur etmişsiniz. Bunları münferiden mi yoksa müştemianmı memur ettiniz?

-Müştemian memur ettim.

-Bunları inzibat vezaifi ile ne alakaları var idi?

-Bir münasebetsizlik vukuna meydan vermemek için kabilelere memur ettim. Fakat bugün ne gibi es-baba bunları memur ettiğimi hatırlıyamıyorum.

-Demin dediniz ki bunlar Jandarma Kumandanının vezaifindedir. Şimdi bir münasebetsizliğe meydan

vermemek için memur ettim diyorsunuz bu nasıl olur?

-Bunları bir lüzuma binahen o zaman tayin etmiş olacağım. Fakat esbabını bugün hatırlayamıyorum. Bunu mütakiben Müddei-i Umumi Haralanboz Efendi Kemal Beyin Yozgatta mutasarrıf vekaletinde bulunduğu esnada bir mektup yazdığını ve bu mektubu kafileler sevk edilirken memurlara ita ettiğini ve kafileler Battal köyüne geldikten sonra açılması mukayet olduğunu beyan ettikten sonra Kemal Beyin bu mektuba melfuf ve jandarma Şükrüye hitaben yazdığı bir teskerede "Mektupta zikredilen vesâyânın ifasına memur ve mecbursunuz, emri ifadeden sonra yapılacak zabıt nameyi imza ediniz. Ermenilerin nukut ve eşyasını muhafaza ediniz" yolunda ifadatta bulunduğunu ve şundan anlaşıldığına göretehcir edilenlerin elbise ve nukudu kendileri katledildikten sonra alınacağını çünkü mevcut olan kanuna göre tehcir edilenler memleketlerinden çıkarken nukut ve eşyasından bir miktarının esasen alınmış olduğunu beyan etti ve mektubu mahkemeye taktim etti.

Kemal Bey, bu kağıt kendisine irae olunduğu zaman kendi yazısı olmadığını beyan ve memurları ne için tayin ettiğini şimdi bilmediğini bu zevatin hüviyetlerinin de bilmediğini fakat kendisine vuku bulan tavsiyelerden dolayı tehcir edilenlere bir tecavüz vuku bulmasını diye tayin ettiğini beyan etti.

Reis-Siz tetk-i seyyiât komisyonunda tehcire mütalik evrakın bir kısmının yakıldığını söylemişsiniz.

-Hayır tehcire ait olan emirler hep mevcuttur. Yakılanlar yalnız harekât-i askeriyeye âit olan evraktır. Müddei-i Umumi muavini Haralanboz efendi bendeniz o zaman tetkiki seyyiat komisyonunda bulunduğum için bunların hilafı hakikat olduğunu beyana mecburum.

Kemal Bey-Hayır o zaman kendileri orada yok idi. Haralanboz Efendi-Orada idim. Hatta sorulan suallere bizzat cevap verdiler. Düşündüler ve bu birkaç saat kadar devam etti.

Reis-Tehcir olunanların üzerlerinde ne kadar eşya ve nakit bulunduracağını tayin olundu mu?

Kemal Bey-Hatırlayamıyorum.

Reis-Siz bunu düşünmediniz mi?

-Hayır miktar hakkında bir karar ittihâz etmedim.

Hükümet fazla para buldurulmamasını emretmişti. Bunun için Elekçilerde üzerleri aranmış ve bir miktar paraları alınmıştı.

-Fakat bu adamlar parasız gittikleri yerde ne yapacaklar? orasını düşünmediniz mi?

-onlar kendilerine lazım olan miktarı alıyordular.

Bundan sonra Kemal Bey mahkeme salonundan çıkarılarak Tefvik Bey getirilmiş ve isticvabına başlanmıştır.

Tefvik Bey ifadatında tehcir hakkında tahrir-i emr aldığını ve sevk edilecek kafileler için kendisine bir defter verildiğini bu defterde kafilelerin gideceği yerlerin muharer olduğunu ve kendisi evâemir dairesinde emredilen makama kafiye, kafiye götürüp teslim ettiğini ve teslimden sonra aldığı ilmihaberleri hız ettikten sonra mâfevkine şifahen malumat verdiğini beyan etti.

Tefvik Beyin isticvabını Feyyaz Bey isticvabı takip etti. Feyyaz Bey yalnız mahkeme salonuna celp edilerek isticvab edildi.

Reis-Yozgatta evkaf memurluğundan başka bir hizmetin veya hissiyat-ı vazife sevkiyle hayrhâkârâne bir vazife var mıydı?

-Hayır yoktu.

-Yozgatta İttihat ve Tarakki heyet-i faalisinden olduğunu söylüyorlardı. Burada ne gibi hizmetler ifâ ettiniz.

-Hayır ben İttihat ve Tarakkiye mensub değilim.

-Yozgatta Ermeni marhasasının parmağındaki yüzüğü sen almışsın diyorlar, bu ne maksatla yaptın?

-Ermeni marhasasının yüzüğünü almış değilim. O zaman tasviye komisyonunda birçok eşya satılmıştı. Bu yüzüğü ben oradan 3600 kuruşa aldım. Feyyaz Beyin bu ifadatından sonra Kemal ve Tefvik Beylerde mahkeme salonuna celp ve tekrar isticvap edilmişlerdir. İsticvabın hitamında Müddei-i Umumi muavini Haralonboz efendi, askeri ceza kanununun yedinci maddesi mucibince Divan-ı Harb-i Örfilerin hukuk-ı şahsiyeyi taht-ı hükme almaya mezun olmadığından Müddei-i şahsı vekili Leon Remzi Efendi kanun-ı cezanın 7. maddesi iki asker arasında hâdis olan davaya ait olduğunu ve bu mahkeme ise tehcir ve takdil mesaili ile iştigal ettiğininibandan başka bundan evvelki celse-i muhakemede mahkemenin Müddei-i şahsiyenin kabulüne dair bir karar itdahas etmiş olduğundan bugün o karardan nükulü haiz olmayacağını beyan ve mahkemede Müddei-i şahsı vekili ve müşteki sıfatıyla bulunabileceğini dermayan etti.

Heyeti Hakime, müzakeresalonuna çekilerek 3 çeyrek saat kadar devam eden müzakere neticesinde Müddei-i şahsilerin Divan-ı Harpte bulunmamasına ekseriyetle karar verdi. Bundan sonra evvelce istima edilmiş olan bazı şahitlerin yeniden istimaina lüzum görülmüş olduğundanbazılarinatebligat icra edilmiş isede bunlardan ezniif, Miralay Recai Bey gelmemişlerdi. Yalnız Öjeni Varvaryanın ifadesine müracaat edildi. Öjeni, bundan evvelki celselerin birinde hikaye ettiği vakaii evvelki gibi düzgün cümleler ile nakletti. Öjeni ifadatının hitamında mahkemeye davet için kendisine müracaat eden polis memuru tarafından hakarete dücar edildiğininibeyan etmiş. Ve bu cihet Müddei-i Umumi beyin nazarı dikkatini celp etmiş olduğundan 2021 numarada mukayet bulunan polisin numarası zapt olunmuştur. Kemal Bey kendi hakkında söylenen sözleri red etti. Öjeni ifadatında Feyyaz Beyin nehb ü garet-i emvâl ile itham etmekte olduğundan Feyyaz Bey de bu ithamı külliyyen red ve kendisini tanımadığını beyan etti.Saat beş buçuk olmuştu. Muhakemeye yarınki çarşamba günü saat onda devam edilmek üzere nihayet verildi.

Tehcir ceraiminin Muhakemesi *

Trabzon Tehcirinin Muhakemesi başladı.

Kemal Beyin isticvabı

Yozgat tehcir ve takdil muhakemesine dün saat on bire çeyrek kala ve Tefvik, Feyyaz Beyler dışarıya çıkarılarak Kemal Beyin isticvabı ile başlamıştır. Kemal Bey vaki olan sualler üzerine şu cevapları vermiştir: "Tehcir defterini jandarma dairesi yaptı. Buna memurmülazım Hulusi Efendi idi o yalnız miktarını bana bildiriyordu. Bendeniz de bu hususta bir kayıt yoktur. Yalnız mavefkimize şu kadar sevk edilmiştir. Diye malumat veriyordu. Nahiyelerde Jandarma çavuşları ile nahiy müdürü defterleri tertip ederlerdi. Ve malumat verirlerdi. Salimen sevkleri aksine yanisalimen sevk edilmedikleri hakkında hükümetin vesait-i istihbariyesi ile hiç bir haber almadımki sureti mahsusada diğer bazı tedabir ittihat edeyim. Zaten salimen sevkleri hakkında aldığım emirleri aynen lazım gelen mahallere tamim ediyordum. Kafilerde bizzat bulunmadım. Kollarının bağlandığına dair malumatım yoktur.Emir mucibince

* Vakıf gazetesi, 27 Mart 1919, Çarşamba, sayı 513 Ayrıca BK. Ek 17

mehcûrînin üzerlerinde fazla para bulundurulmadı. Buna hadd tayin edilmemişti. Taharri memurları münasib miktar bırakıyorlardı. Bunlarla muhasebeci Vehbi Beyin reis, Mustafa Beyin aza bulunduğu envali metruke komisyonu meşgul oluyor

du. Tebliğ olunan kanunda ayrıca serehat yoktur. Bakkal karyesinde taribata dâir emir vermedim. Müddeî-i Umûmîliğin verdiği bir mektupta mûnderiç emir de benim değildir. Üzerindeki mühür de mutasarrıflık mühürü değildir. Nalayık tecavüzde bulunulduğunu haber aldım. Ve faillerini derdest ettirdim. Yalnız bu vakasının sevkியatta değil bazı karyelerde vuku bulmuştur."

Tevfik Beyin İstiçvabı *

Badehu reisin emriyle Kemal Bey çıkarılarak Tevfik Bey getirildi.

Reis-Sevk edilmek üzere bulunan kafilenin fazla envalinialmak üzere tertib edilen heyet vazifesini ifa ederken yemeğe gitmişsiniz giderken elleri bağlı mıydı?

Tevfik Bey- Genç ve kaçabileceklerden madası bağlı değildi. Ben bu kafileye köprü başında ras geldim. Kimin bağlandığını bilmiyorum. Cemaî Bey mutasarrıf iken iki kafile sevk ettim. Kemal Bey zamanında buna memur değildim. O zaman zahire sevki ile meşguldum. Belki makamım sevk etmiştir. Çünkü vekilim bulunurdu.

Reis-Selmanlıda aldığın çiftliği ne ile aldın?

Tevfik Bey-Selmanlıda çiftlik almadım. Müzayiyede de bulunmadım, evrak-ı müsbite zuhur ederse o zaman amenna.

Feyyaz Bey

Reisin ikinci emri üzerine Tevfik Bey çıkarıldı ve Feyyaz Bey geldi.

Reis-Memurinin envali metrukeden bir şey almaları emir olunmuş. Aldığın yüzüğü nereden aldın ve şimdi yanında mı?

Feyyaz Bey-Emirden haberim yoktur, yüzükte evdedir.

Reis-Tehcir kafileleri giderken bağlı mı idiler?

Feyyaz Bey-Bilmem bizim dairemiz Hükümet konağından uzaktır. Kafileler giderken ben görmedim bağlı olduklarını bilemem.

(Reisin emri ile Kemal ve Tevfik Beyler geldiler.)

Şahit Halil Recai Bey

Bu sırada şahitlerden Miralay Halil Recai Bey gelerek ewelki heyet huzurunda verdiği ifadesini tekrar etti. Çekilen telgraf şube reisine ait olup hangi esesa müstenit olduğunu bilmediğini söyledi. Sonra Öjeni Beatris istima olundu. Ve Feyyaz Beyin kendisinden hamile kalan Efenik ismindeki kızı zehirleyip öldürdüğünü ve sonra ahali arasında İstanbulda öldü diye şayi olduğunu söyledi. Söylediği kadın İspanyol nezlesi zamanında ölmüştü.

Feyyaz Bey-Bendeniz Kanun-i Evvelde orada mürarekat etmiştim. O zaman hükümete ihbar etmemişlerde neden şimdi burada söylüyorlar. Yozgat'ta Feyyaz Beyin evinin arandığı ve hiç bir şey bulunmadığına Mercan Sultaniyesi Mualimlerinden Vahan efendiye gelen mektubun Öjeni reise verdi. Ve mektup okundu saat 12' ye gelindiğinden mahkeme bugün saat ikiye talik olundu.

YOZGAT TEHCİRİ MUHAKEMESİ

MÜDÂFAA ŞÂHİTLERİNİN İSTİMAI-DAVA VEKİLLERİ İLE MÜDDEİ-İ UMÛMÎ ARASINDA MÜNÂKAŞA MAHKEMENİN KARARI

Yozgat tehcirmuhakemesine dün öğleden sonra başlanmış ve izhâr-ı hak şahitlerden Yozgat muhasebecisi ve emvâl-i metruke komisyonu reisi Vehbi bey istima edilmiştir. Geçen celselerin birinde istima edilen hukuk-u umumiye şâhitleri meznunlardan Yozgat evkâf memuru Feyyaz Beyi gasb-ı emvâl ile ithâm etmiş ve esna-yitehcîrde sevk edilmiş olan Ermeni marhasasının parmağındaki yüzüğü parmağını kesmek suretiyle ahz ettiğini beyân etmiş idi. Bu iddia üzerine Feyyaz Bey yüzüğü emvâl-i metruke komisyonundan bil-müzâyede satın aldığını beyan ederek bu iddiasını da şuhûd-ı şahsiye ile isbât edeceğini dermeyan etmişti. Feyyaz Bey tarafından bu maksat ile ikâme edilen Vehbi Bey malumatı şu suretle hikaye etti:

"Ermeniler sevk edileceği esnada mutasarrıf Cemal Bey bendenizi çağırdı. Bunlar sevk ediliyorlar, üzerlerindeki eşya ve nukudu alınız" dedi. Bunun üzerine hepsi üzerlerindeki nukutu verdi. Ve bunlarda sebt-i defter edildi. Fakat marhasa hapishanede değildi. Ahz-ı Asker şubesinde hususi bir odada bulunuyordu. Oraya gittiğimizde kendisi kemerini çıkardı. Hatırımında kaldığına göre, yüz lira, bir gümüş tas ve bir yüzük verdi. Her ne vermiş ise, defterde mukayettir. Yüzüğün kıymet-i hakikiyeside yirmibeş lira olduğunu kendisi söyledi. Sonra bendeniz tahvil-i memuriyet ettiğimden diğer bir komisyon teşkil edildi. Bizde emvâl-i metrukeyi komisyon-ı lahika devrettik sarraf Civan namında birisi eşyaya kıymet taktir ediyordu. Bu yüzüğe nekadar kıymet taktir ettiğini bilmiyorum. Mamafih be o zaman marhasanın bana yüzüğün kıymetinin yirmibeş lira olduğunu söylediğini komisyonunda söylemiş idim. Bu yirmibeşlira bit-tabî altın para hesabıdır. Zaten o zaman evrâk-ı nakdiye ile altınarasında bir fark yok idi."

Bundan sonra tehcir meselesinden dolayı maznunen mevkuf bulunan Şükrü çavuş tarafından mahkeme riyasetine hitaben, tehcir cerâiminden dolayı maznun bulunduğundan muhakemesinin Kemal Bey ve rufekası ile tevhdiden rüyyetini mutazammın olmak üzere bir telgrafnâme keşide edildiğinden kendisi huzur-ı mahkemeye davet edilerek Yozgat tehcirinden dolayı maznun Kemal Bey, Feyyaz ve Tefvik Beyler ile bir iştiraki mevcut olup, olmadığı, kendisine sorulmuştur. Şükrü çavuş maznunlar ile bir alaka ve münasebeti mevcut olmadığını beyat ettiğinden muhakemesi ayrıca ruyet edileceği kendisine tebliğ edilmiştir.

Bunu müteakip maznunlardan Kemal Bey, tanzim ettiği bir müdafaanameyi okuyarak, şimdiye kadar aleyhinde şahadette bulunan Ermeni şahitlerin kendisini ekin biçer gibi Ermenileri öldürttüğünü ifade ettiklerinden, bu ifâdâtın külliyyen hilâf-ı hakikat olduğunu, maksatları Türklerin, böyle elinde, kılıç, belinde yatağan bulunduğu halde Ermenileri vahşiyane birsurette katl ettiklerini Avrupa nazarında tanıttirmek olduğunu, bu iddianın bilhassa, tehcirden müteessir olan ebeveyn veya akâribi öldürülmüş olduğundan bahs ile bugün müddeî mevkiinde bulunan bir takım kimseler tarafından dermeyan edildiğinden şâyân-ı kabul olamayacağını, kendisinin Şükrü Çavuşa hitâben yazdığı 10 Ağustos sene 331 tarihli bir mektupta Abdullah, Mahmud ve Mehmed efendileri kafilelerin sevkine memur ettiği beyan ettiği ve kıtâlin de 15 Ağustos tarihine kadar devam ettiği iddia edildiği halde kendisinin 15 Ağustos sene 331 tarihine kadar Yozgattan dışarıya çıkmadığı evrak ve vesâik-i resmiye ile sâbit

* Vakıf gazetesi, 30 Mart 1919 Cumartesi, sayı 516 Ayrıca Bk. Ek 18

olacağından Ermeni şahitlerinin işaretini vechile Kellere gidipde bizzat katliamı idare ettiği hakkındaki müddeyâtın müfteriyâtın ibaret olduğunu beyân ve evrâk ve vesâiki-i resmîyenin celp ve tedkikini talep etti. Bunun üzerine müddei ummumi muavini Haralambus efendi dedi ki:

-Kemal beyaleyhine olan deliller yalnız Ermenilerin şahadetine münhasır değildir. Bu şahâdetlerde gazez olmamakla beraber müddeiyatımız bî- taraf şâhitlerin ifâdâtı ile sâbit olmaktadır. En ziyade bî- taraf şahitler, Boğazlayan müfettişi ile Yozgat mutasarrıf-ı sâbıkı Cemal Beydir. Cemal Bey, Kemal Beye ifâl ve harekâtının doğru olmadığına dair haber göndermiş ve kendisi ahvâli vahim görmekte olduğunu izah ettiği halde Kemal Bey üzerinde bir tesir icra edememiştir. Kemal Beyin mevkii herhalde müşküldür, çünkü kendisi bu işin nâzım ve mürrettibidir müdafaa şahitleri, jüri usulu câri olan mahkemelerde istima edilir. Fakat bu usul câri olmadığından ne kadar müdâfaa şâhitleri dinlersek dinleyelim, Kemal Beyin cürmü irtikâp ettiği ortada dururken ne yapılabilir? müdâfaa şâhitleri, jüriler üzerine icrâ-yı tesir için ihdâs edilmiş olan birşeydir. Bizde Jüri olmadığı halde kanun nasılsa bu usulu kabul etmiştir. Fakat bunun bizim için hiçbir faidesi yoktur. Çünkü görüyoruz ki bu vaka meydana dadır ve kendisi tarafından ikâ edilmiştir. Binanaleyh müdafaa şahitlerinin istimaiden sarf-ı nazar edilmesini talep ederim.

Müdâfaa vekillerinden Selahattin Bey

-Efendim, biz kanunu tadil edecekdeğiliz, tatbik ile mükellefiz. Müddei-i umûmî muavini Beyin bu iddiası kanunun tadil esnasında mutâlaât-ı hukukiye kâbilinden olmak üzere dermeyan edilebilir. Biz, vakıyı tahrîf ederek, nakledenlerin beyânâtını tekzip edecek esbâb-ı subutuna arz ediyoruz. Bilfarz Kemal Beyin Kelerde hazır bulunması ile bulunmaması arasında fark vardır.

Bundan sonra müdâfaa vekillerinden Hasan Tahsin ve Hami beyler henüz cürümün sabit olmadığını çünkü mahkemenin henüz bu babta bir karar vermediğini ve mahkeme müdafaa şahitlerinin ödeme-i istimaina karar verdiği taktirde ihsâs-ı rey etmiş olacağını beyân ettiler. Haralambus efendi, bu meselede esbâb-ı muhaffefe aramağa lüzum olmadığını çünkü kıtâlin aylarca devam ettiğini beyân etti.

Bunun üzerine heyet-i hakime bir buçuk saatdevam eden müzakeredensonra, mahkemenin hukuk-u umumiye şâhitlerinden Refik ve Salim Beylerin Tefvik Beyin ikâme ettiği hukuk-u umûmiye şâhitlerinin istimaiden sarf-ı nazar ettiğinden adem-i istimai lüzumuna ve mukaddema esâmisi mahkemeye arzedilen hukuk-u umûmiye şahitlerinin masârif-i râhiyeleri taraflarından verildiği tâktirde celplerine dair mülza dîvân-ı harb tarafından verilen karardan sonra şimdiye kadar Masârif-i râhiyeleri verilemesinden celplerine lüzum olmadığına yalnız dersaadette mevcut olanların istimai kâbil olacağına karar verdi.

Muhakemeye Pazartesi günü saat onda devam edilmek üzere nihayet verildi.

Yozgat Tehcirinin Muhakemesi *

Kemal ve Tefvik Beylerin Mücrimiyeti Talep Olundu.

Ferik Mustafa Nazım Paşanın taht-ı riyasetinde müteşekkil Örfi Divân-ı Harb, Yozgat tehcir ve taktilinin muhâkemesine saat on birde devam etmiştir.

Maznunlardan Kemal ve Feyyaz Beyler riyasetin emriyle salonu terk etmişlerdi.

Reis, Yozgat Livası dahilinde tehcirde evvel ne kadar jandarma mevcut olduğunu ve tehcirin ne zaman başladığını sormuş:

* Vakit Gazetesi, 1 Nisan 1919 Salı, Sayı 518, Ayrıca Bk. Ek 19

Tevfik Bey, Mevcudun 82-83-84 Tevellüdlülerden 91 nefer olduğunu, tehcirin 331 senesinde başladığını, Cemal Beyin milis namıyla bir sınıf tesis ederek, Belediyeden yövmiye verildiğini gördüğünü, bunların polise merbut olduğunu söylemiştir. Badehu riyaset Kemal ve Feyyaz Beyleri getirtmiş, jandarma mevcudunu sormuş, adem-i malûmat cevabı almıştır.

Bahri Beyin şahadeti müdafaa şahidi olarak gelen Bahri Bey Tevfik Beyin tehcir esnasında eşkiya takibi için kazaya geldiğini ve tehcirin yolunda gitmediğini söylediğini, Ermenilerin esnâ-yi sevklerinde bazan memur-ı mahsûslar, bazen jandarmalar, bazen milisler tarafından katl edildiğini işittiğini yüzük meselesinin tehcirden sonra olduğunu, Ermenilerin mücevheratı satılırken 3600 kuruşa Feyyaz Beyin satın aldığı Feyyaz Beyin tehcirde bulunduğunu, itihada da mensup olmadığını söyledi "Bu tehciri yapanlar uçurucu takımdan oldukları için yağmagerlik yapıyorlardı. Feyyaz Bey o takımdan değildi. Bir kadın meselesinden dolayı 1328 tarihinde cemiyetten çıktı. 328 senesinde intihaba muhalefetten dolayı Çoruma nefy ile memuriyetten azl edildi dedi.

Tedkikat Hitam Bulmuş

Reis-(Müdde-i umumiye) Divan-ı Harbintahkikatı hitam bulmuştur. Bir iddianız varsa söyleyiniz. Dava vekili-Efendim, müdafaa şahitlerinin ifadelerinin celbine karar verilmişti. Aynı zamanda defterlerde Feyyaz Beyin imzaları mevcut olup olmadığına dair evrak mahkeme-i âliyeniz gelip gelmediğinden haberdar olduğum şehri müdafaa tesbit edilebilsin

Reis-Biz onu tedkikettik. Kanaat hasıl oldu.

Hami Bey-Bu davanın ehemmiyetinin söylemek lüzum yoktur. Şahidin istimaından başka kanun-u cezanın 230ncu maddesi mucibince her türlü tahkikat ve tedkikat lüzumuna bilhassa işaret olunuyor ve tedkikat lüzumunabilhassa işaret olunuyor. Siz tahkik edersiniz bir hak müdafaasını istimal edebilmek için onların (Bu esnada dışarıda bir mavzer patladı. Salonda bir heyecan ve dinleyenlerden bazıları dışarı çıkmak gibi hareketlerde bulunmuşlarsa da muhafaza memurlarının basireti sayesinde heyecan ber- taraf edilmiş ve riyasete verilen malumat üzerine durumun kazaen vukua geldiği samiine tebliğ edilmiştir. Solnradan vuku bulan tahkikatımızdan bir neferin silahla meşgul olduğu esnada patlamış ve hiç bir kazaya sebebiyet vermediği anlaşılmıştır)

Burada aynen kiraatını katiyyen istirham ederim.

Tevfik Bey-Bendeniz merkezde bulunduğum zaman imzalarım vardır. Bulunmadığım zaman vekilim bulunurdu. Bunun bilhassa tahkikini rica ettim.

Hami Bey-Bendeniz arzettim. Müvekkilim ben yalnız Cemil Bey zamanında yapılan iki tehcirde bulundum. Diğerinde bulunmadım diyor. Sebebi de iskânı, erzak gibi meseleler hakkında kurada bulunuyordum diyor. Kamamınızda siz yokken kim yapıyordu gibi bir sual soruldu. Halbuki kendibulunmadığı zaman olan bir şeyden müvekkilim mesul olamaz maksat budur.

Feyyaz Bey tefrik olundu

Heyet-i hâkime müzakereye lüzum görenek müzakere salonuna girdiler. Yarım saat müzakereden sonra atideki karar kiraat olundu.

İcabı ledel-müzâkere Kemal ve Tevfik Beylerin talep ettikleri evrakın celbinden hasıl olacak netice

muamelat-ı ceriye ile anlaşılması olduğundan celbine mahal olmadığına ve tahkikattakiirtibattan dolayı Feyyaz Beyin bu muhakemeden tefrik ve ihracına karar verilmiştir.

Müddeî-i Umûmînin Talebi

Müddeî-i Umûmî-icra kılınan tahkikattan 331 senesinde Yozgatta icra kılınan tehcir ve taktil ve yağma ve garetin maznunlardan Kemal Beyle Tevfik Bey tarafından tertib ve icra ettirildiği anlaşıldığındankanun cezanın 56.cı maddesi mucibince mücrimiyetlerine karar ittihazını talep ederim.

(Muaddel kanun cezanın 56.cı maddesi

Herkim memalik-i mahrusa ahalisini yekdiğeri aleyhinde silahlandırarak mukateleye tahrik ve iğvaya veyahut bazı mahallerde gasp ve garet ve tahrip memleket ve katli efalini ikaâ mütecasir olupda Kaziyye-i fesâd tamamiyle file çıkar veyahud madde-i fesâdın icrasına başlanmış olur ise ol kimse idam olunur.)

Selahaddin Bey Muhâkemenin beş dakika bile tehhürüne razı değilim muvakkamızın ehemmiyetinden 18-19 celse imtida eden muhakemede suhudun istimai neticesinde yekdiğerleriyle olan mübayyenet ve yekdiğerlerininakz eden ifadelerinin tayiniyle müdafaamızı tesbit etmek mümkün değildir.

Binanaleyh bize müdafaamızı hazırlamak üzere asgari iki gün müsadenizi istirham ederim.

Hami Bey-Arkadaşımın istirhamına istirak ederim. Hatta bir kaç gün olursa; daha münasiptir.

Reis-Heyeti hakime tahkikat ve tedhikatını arz ü amik icrâ etti. Müdafaamızı hakkıyla yapamadık dememek için muhâkeme çarşamba günü saat ona talik edilmiştir.

Yozgat Tehciri Muhâkemesi *

Kemal Beyin tecennünü-muhâkeme tehir olundu. Yozgat tehciri ceraiminde methaldar olmakla mazlun bulunan ve geçenmuhakemede Müddeî-i Umûmîlik tarafından idamı talep edilen Yozgat mu-tasarrıfsabıkı Kemal Bey tecennün ettiğine dair dün bir rivayet devaran etmiştir. Bu hususta icra ettiğimiz tahkikata nazaran Kemal Beyin son celse-yi muhakemeyi mütaakip tevkif haneye götürüldükten sonra halinde büyük bir teheyüç-i asabi müşâhede olunmuştur. Kemal Bey, tevkif haneye girer girmez, karşısına çıkan mekruflardan perye bankası vekili İhsan Beye yaklaşarak:"İhsancığım, artık hakkını helâl et!" demiş ve bunun üzerine çılgincabir kahkahasalıvermiştir. İhsan Bey, kendisini teskin etmek istemiş ise de, bu asabiyet bir müddet daha devam etmiş ve bilahare biraz kesb-i sükunet etmiştir. Kemal Bey, bir müddetten beri pek meysus olup kendisi ile görüşenlere bu yeisini ihsar etmekte ve bir haftadan beri yemekte yememekte idi. Dün sabah pek müteheyyiç bir halde kalkmış ve bu hale tevkif hane müdürünün nazarı dikkatini celp ettiğinden doktora muayene ettirilmiştir. Dün Muhakemenin devamı ve karar-ı katiyenin itası mukarrer idi. Doktor tarafından Kemal Beyin rahatsız bulunduğunu dair rapor verilmiş ve doktor heyet-i hakimeye tarafından verilen rapor kanaat bahş olamadığından muhakeme öğleden sonraya talik edilmiştir. Öğleden sonra Divan-ı Harp Müddeî-i Umûmî muavini Haralambos Efendi ile Şehremaneti Doktorlarından Hüsnü ve SaffetBeyler tevkif haneye gönderilerek Kemal Beyin muayene-i tibbiyesi icrâ olunmuştur. Doktorlar, verdikleri raporda Kemal Beyin birkaç gün istirahatı muhtaç olduğunu beyan et-

* Vakit gazetesi, 3 Nisan 1919 Çarşamba, sayı 520 Ayrıca Bk. Ek 20

mişlerdir. Bu tahkikat esnasında Divan-ı Harpte şimdiye kadar görülmemiş bir cemm-i gafir toplanmıştı. Kadın erkek, birçok halk bu meraklı muhakemenin son safhasını dinlemek için mahkeme salonuna toplanmışlardı. Nihayet saat ikide Müdde-i Umûmî muavini Haralambos Efendi mahkeme salonuna gelerek Kemal Beyin rahatsız olduğunu ve herkesin sükunetle dağılmalarını samiyine tebli etmiştir.

Divân-ı Harbin Selâhiyeti

Divan-ı Harb-i Örfî badema celplerine lüzum görülenleri devâir-i âidesinden doğrudan doğruya talep edilecektir.

Kimler Muhakeme edilecek

Divân-ı Harb-i Örfî, Trabzon tehciri muhakematını ikmaldensonratehcir dolasıyla said Halim Paşa ve İbrahim Şükrü, Hayri Beylerin vicahen Talat Bey ile Enver Paşanın gıyaben muhakemelerine başlayacaktır.

Tehcir Mahkemesinde müheyyeç Müdafaalar *

Trabzon tehciri-Kemal ve Tefvik Beylerin amîk bir tesîr icrâ eden müdafanmeleri

Vekil Selahattin Beyin Müdafaası

Kemal Beyin vekili Selahattin Bey de Ermenilerin bu hadiseyi indaç eden ma-sabaklarına atf-i nazar ve ehemmiyet ettikten sonra Kemal Beyin müdafaasına gelmiş demiştirki:

Netice-i adâlete en kolay tarîkdan vusûl için şekl-i müdâfaayı nûkat-ı âtiye üzerine tesbit edeceğim. Evvelâ müdde-i umûmilikten maznulara tatbiki istenilen elli altıncı maddenin teşrih-i ahkâmı ile meseleye temas edip etmediğinden, saniyen bu bâbda istimâ edilen şuhudun ifâdâtına teşrih ile bunların ne dereceye kadar mûkârin-ı sihat olduğundan, sâlisen bu fecâyî ve vekayın tarafımızdan tertîp edilebilip edilemeyeceği ihtimâlâtı ile o zaman beynel-hak mevcut ahval-ı rûhiye ve hissiyatdan ve bunun veka-yice derece-i tesirinden ve bu ahvâl-ı müveccehenin müvekkilimin mene kadir olduğu hususat olabilir mi, olamaz mı, ve hatime olarak muhâkemat-ı cariye ile müvekkilim hakkında isnâd olunan efâlin subut bulunduğunu farza göre sıfat-ı mücrimiyetinin neden ibaret olduğunun arz ve tafsîli olacaktır.

56.ncımadde emniyet-i dahiliyeyi ihlâl eden cürümlere mahsus fasılda bulunmasına göre efal-i mezkûrenin siyâsî bir mâhiyet-i cürmiyede telakki edilmekle olduğu anlaşılacaktır. Cerâim-isiyasiye mahkumlarına ceraim-i âdiye mahkumlarından farkı derkâr olup çünkü ceraim-i siyasiye daima tarzı telakkiye tâbi ve zamana, ahkâmı, eşkâl-ı hükûmata göre mütehavvildir. Binâenaleyh, bir zaman için, bir kanun için, bir hükümet için menfur görülen curm-i siyasi ânı veli eden biri istikbalde o tarz telakkinin tamamen aksine bir telakkiye mazhar olabileceğinde tereddüd edilmez. Bu babda emsal pek çoktur, irâdî bile zaittir.

Halbuki diğer taraftan parasına tamaen biradamı katil ve ifnâ eden şahis her zaman da katil, her kanda katil herkes nazarında mücrimdir.

Lakin ceraim-i siyasiye böyle olmadığından bir defa olmak üzere gösterdiği maddenin bulunduğu tahassul itibariyle telakki edilmek istenilen velev nim olsun siyasi mahiyet katiyen mevzu-ı bahs olmaz.

* Vakit gazetesi, 8 Nisan 1919 Salı, sayı 525 Ayrıca Bk. Ek 21

Kemal Beyin Müdâfaanâmesi

Kemal Beyin okuduğu müdâfaanâmede hadisenin esbab ve seâikından bahs ile başlıyor ve Ermenilerin gerek mutlakiyet devrinde gerek ondan sonra her ne bahasına olursa olsun istiklâl maksadiyle ikâ ettikleri cinayetleri anlatarak bu safhalar tedkik olunmadıkça verilen hükmün vicdân-ı islamiyet ve insaniyeti tenvir edemeyeceğini söylüyor ve şöyle devam ediyordu:

Ermeni çetelerinin mezâlimi ile ateşten kaçarcasına hudud boyuna içeri gelenlerin manzar-ı elamnaki ve yüzbinlerce masum müslümanların sibââne katl edildikleri haberinin ahali-i İslamiye arasında intişarı zâten harbin fecayiini haddinden fazla görmüş ve duymuş olan hakın galiz ve kinini tahrikekâfi ve galeyan-ı efkârı bâdi idi. Nitekim şahadetleri aleyhimdetelakki edilen Yozgat mutasarrıfı esbaki Cemal ve mebus-ı sabık Şükrü Beyler bile bu hakikati huzur-ı mahkemede alenen söylemişlerdi.

Ermeniler tarafından itlâf edilen din ve ırkdaşlarının matem-i hicrânı müslümanların yüreğini sızlatdığı ve hergün gelen kara haberlerin hakinhissiyatını tahrik etmekden hâli kalmadığı bir zamanda Ermeniler daima Rus ordularının kâh önüne geçerek kâh arkasında kalarak, ekseriya memleketlerin kuvve-i askeriyeden mahrum bulunmasına güvenerek ika-i fecayiden hali kalmamaları ihtimal ki iddia edildiği vechile, Yozgat Livâsı dahilinden sevk edilen bazı Ermeni muhacir kafilelerini Ermenilerin müslümanlar hakkında her nev irtikâp ettiği fecâyie şâhid olmuş bazı asker firarilerinin tecavüzüne sebebiyet vermiştir. Ancak mağlubiyetin aleyhimizde husule getirdiği cereyanı durdurmak maksatıyla makam-ı Âlinin şu talebi vechile kurbanlar verilmesi, matbuatın beyanatına nazaran eğer bir siyaset itizası fark edilirse heyet-i celilerisiyasete değil, ancak hak ve adalete bina-yı hüküm etmek vazif-i vicdaniyesi karşısında bulunduğundan bu mülâhazatın gayr-i varid olacağı kanaati perverde ile bendeniz gibi küçük bir memurun iddiâ olunduğu vechile müretteb ve nazim olarak kabulü nasıl mümkün olur?" Hayatı tâkdir ve üç evladiyla beraber yedi nüfustan mürekkep olan efrad-ı ailesiyle daima mihnet ve zaruret karşısında yine hulûs ve istikametten başka bir rehber tanımamış vicdânın akatiyyen kanlekesi sürmemiş, Ermenilerin katli için halkı teşvik değil, hatta Ermeni ahvaline tecavüz edecek herhangi bir şahıs hakkında Divân-ı Harb-ı Örfiye sevk suretiyle tecziye edileceğini Yozgata muvâlasatını müteakip aslı mevcut olması lazım gelen beyânnâme neşrisuretiyle vazife-i maniasını ifâ ve mütâcavizleri Kayseri Divan-ı Harb-i Örfisine sevk ile âsâr-ı fiiliyesini göstermiş bir memur için elli altıncı maddenin tatbiki bilmemki nasıl kabili kabul olur? Tatbiki talep olunan 56.ncı madde ki: Fıkra-ı Ulâsı her kim memâlik-ı mahrûsa ahâlisini yekdiğeri aleyhinde silahlandırarak mukateleyetahrik ve İğradır Paşa hazretleri mahkeme-i aliyelerinde şahid sıfatıyla istima olunan şuhudun yalan, yanlış ifâdat ve şehâdâti emrimle ve ahaliyi teslih suretiyle katli-ı nüfûs olduğuna dair olmayup, bilakis kellerde bizzat bulunarak fiil-i katle iştirak eylediğim merkezindedir. Bilfiil katli-ı nüfus icra ettiğim kuyûdât-ı resmîyeye ve şahidlerin müretteb ve müzevver şahadetleri tarzıyla ve tahkikat-ı saire ile heyet-i celilerince kanaat bahs olduğu gibi binlerce halk tarafından balta ve kazma ile Ermenilerin katli edildiğine dair vâki olan şehâdet ve iddiâ üzerine bendeniz tarafından fiil-i katlin icrâsı için ahaliye balta ve kazma ve silah itası sûretiyle ahali-i islamiyeyi tahrik ve igrâ ettiğine dair huzur-ı mahkemede hiç bir şey cereyan etmemiş, yalnız vukuu iddia olunan katli mahallinde, elimde kılıçla nargile ile, ayş ü işretle ve dümbelekle ahaliyi bizzat

katle sevk ettiğim dermiyan edilmiştir. Bu şahadet ise bâlâda arz ettiğim tahkikat ile hilâf-ı vâki ve hakikat olduğu heyet-i celilerince de sabit olmuş ve esasen hiç bir ferde ve herhangi bir maksadla silah, balta ve kazma ita edilmemiştir.

Fıkra-ı saniye: Herkim bazı mahalede gasb ve gâret ve tahrip-i memleket ve katl-i nüfus efalini ikaâ mütecâsir olupda ilah suretindedirki bu fıkranın da bendeniz hakkındatatbiki gayr-i mümkündür. Çünkü gasb ve garet ikaina mütecasir olduklarına muttali olduğum herhangi birşahsı Kayseri Divan-ı Harb-ı Örfisine sevk etdim. Sevk ettiğim eşhâsin mikdarı Divân-ı Harb-ı mezkürce malum olacağından ledet tahkik tezahür ve bu sebeple gasb ve gâret ikaina mütecasir olmadığım anlaşılıyor. Tahrib-i memleket ise vâki olmamış, bilakis kura-yı metrukeye bekçi tayinisuretiyle muhafazası esbabına tevessül edilmiştir. Katl-i nüfus efalini ikâ için hiç bir ferdekatiyyen bir emir verilmemiştir. Şimdiye kadar cereyan eden muhakeme-i aleniye de emrimle katl-ı nüfus icra ettiği sabit olmuş bir mücrim veyahud bendenizden böyle bir emir almış olduğunu ifade etmiş, bir şahıs veyahud bendenizin katl-i nüfus için emir verdiğimi iştirilmiş, bir şahid yoktur ki katl-ı nüfus ikaina mütecâsir bulunduğum anlaşılsın.

Saniyyen: Paşa hazretleri müddei-i umumi beyin hakkında tatbiki talep ettiği elli altıncı madde: Adalet vâzı-ı kanunun maksadından tamamiyle tegafül ve tebâüd edilmedikçe bendeniz hakkında madde-imezkur ahkâmının tatbikine imkân yoktur. Bu babdaki mülâhazanın da ilavesine müsâade buyurmanızı rica ederim. malum-ı âlileridir ki bir cürm olabilmek için kaide ahkâm-ı kanuniyeyi ihlal ve tecavüz kasdının vücudu sabit olmak lazımdır. Vâzı-ı kanun cezanın nev-i derecesini tayin ederken mücrimin maksad ve niyetinin mahiyetini nazarı itibara aldığı gibi hâkim de cürmün cihet-i maddiyesiyle birlikte cihet-i maneviyesini yani mücrimin ahvâl-ı ruhiyesini ve kasd ve niyetini tahlîl ve avâmil-i cürmünü tedkik ve tertip etmek mecburiyetindedir. (56).ncı maddeyi ihtiva eden Kanun-ı Ceza faslının ünivani ve mevâddı müteakibe ahkâmının insicâm ve irtibatı ve tertip ve tanzimde vazı-ı kanunun tefekkür ve mülâhazâtını sevk ve tahrik eden esas hukuku nazarı dikkat ve itinaya alınınca faslı mezkurün ihtiva ettiği cezalarla bir mücrimin tecziyesi için cürmün devletkarşı bir kasd ve fesad ve ihtilalle icra edilmiş olması lâzımdır. Bendeniz ise: devletime karşı ihtilal etmedim, ordunun önüneve arkasına vatanın müdâfaası için hükümetimin emriyle ve itimadıyla ellerine verdiği silahları vatanın bağrına, devletimin mevcudiyet ve istiklâline, ahali-i İslamiyenin hayatına, ırz ve malına tevcih eden Ermeni ihtilalcilerinin livâm dahilinde de ifşâdâtından ve ateş-i ihtilâlin sirayetinden tahaffus için hükümet-i merkeziyece verilen emir mucibince tahric etdim. Sevk esnasında ihtimal ki bir takım fecâyı vuku-ı bulmuşdur. Bu, Ermeniler müsmir ve münakid cinayetlerinin ve efal-i hunrizânelerinin be-hasebil-insaniyye ahali-i İslamiyenin kalplerinde husule getirdiği hias-i intikamın netâyic-i zarurîyesidir.

Böyle bir fiilden tamamiyle münezzehe olduğumu huzur-ı rabbil aleminde ve mahkemeniz muvâcehesinde bir kere daha tekrar ve teyid ederim. Ahaliyi de yekdiğeri aleyhinde netahrik ve ne de-tahris etdim.

Müddei-i umûmî Bey böyle bir şeyi tasavvur buyuruyorlarsa onu Ermenilerin yer yer tevessül eden hiyanetlerinde ve aks-i sedâsı asumanı tutan hunrizliklerinde araması lazım gelir. Paşahazretleri bugün bendeniz yerine huzur-ı hâkimânenizde bir Ermeni ihtilalcisi bulunsaydı devletin hakimiyetine karşı Ermeni ahâliyi müslümanlar ve ordu aleyhine tahrik ve tahris eden o adam hakkında 56.ncı maddenin tatbik-ı, ahkâmını müddei-i umumi bey talep edecekler mi idi? İddiaları ahkâm-ı kanuniyeden

mülhem oldukça elbetde edeceklerdi. Zira ihtilalcinin kasd ve niyeti ve gerek fiilin suver-i icraiyesi kaziyye-i fesâdın şerâit ve avâmilin tamamıyla ihtiva edecek idi. İnsaf buyurunuz paşa hazretlerisongüne kadar bu irade-i padisahı vazifesi başındabulunmuş olan bir memurnasıl olur da fesâdkâr bir ihtilalcinin mevkiine konabilir. Mülâhazatımızı teyiden kşunu daârza müsaade buyurunuz ki Kanun-ı Esasinin yüz on üçüncü maddesi emniyet-i dâhiliye ve hâriciye-i devleti ihlâl eden ceraimin mahiyeti-i siyâsiyesini serahaten tayin ediyor. "Mülkün bir cihetinde ihtilâl zuhur edeceğini müeyyid âsâr ve imârât görüldüğü halde Hükümet-i Seniyyenin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten idare-i örfiye ilânına hakkı vardır." Kanun-ı Esasi idare-i örfiye ilanı ihtilâl haline hasr ve temdit ediyor. Ve bundan mülhem olan vâzı-ı kanun da kasd-ı, fesad ve ihtilâl ile edilen ceraimi ihtiva eden Kanun-ı Cezanın Birinci ve ikinci fasıllarını ve işbu cinayet ve cünhalara mürtebit bazı kaziyye-i fesad ve ihtilali teshilen ikâ etmiş olanlara hasr ediyor. Ben ise devletime karşı ihtilal etmedim binaaleyh livâ dâhilinde vukuu iddia olunan katilden dolayı 56. ncı maddenin hakkında tatbiki bâlâda arz ettiğim esbâb hasebiyle hem kavaid-i hukukiye hem vazı-ı kanunun maksadına külliyyen munâfidir. Bu müdafaatda maruzatımı nazar-ı dikkat ve merhamete alarak ve ellerinizi vicdanınız üzerine koyarak hakkımda ihtay-ı hüküm buyurulmasını mahkem-i muhtereme-i adilânenizin adaletinden intizar ederim paşa hazretleri.

Gerek Selahattin Beyin, gerek Rahmi Beyin müdafanmeleri müde-i umûmîliğin talebine karşı gâyet uzun ve müdellel müdafaatı ihtivâ etmekte idi.

Kemal Beyin müdafaasını müteakip de Tevfik Bey uzun ve müessir bir müdâfaa serdetmişdir. Müdafaalar Sâmiin üzerinde derin bir tesir uyandırmış ve reis-i maznun-ı heyet-i hâkimenin vicdanından emin olmasını söylemişdir.

Orjinal metnini vermeye başladığım 9 Nisan 1919 ve 11 Nisan 1919 tarihli Alemdar gazetesinde çıkan Kemal Bey'le ilgili yazılar olayları değişik açıdan incelemektedir. Ayrıca Osmanlı Devletinin o günkü siyasi ve sosyal yapısını göstermesi bakımından da önemlidir.

Bir Müdafa Karşısında *

Yozgat tehcir ve taktîlinde başlıca mevkuflardan olan Kemal Bey'in müdafaası : Dünkü evrak-ı havadiste neşrolundu. Zaman bu müdafanameyi seri sütun eyledikten sonra, kısmi mahsusunda da akıtılan gözyaşlarını yimidört punto ile kaydetmeyi unutmuyor. Yozgat tehcir ve taktîlinin faili olmak üzere mahkemeye sevk edilen Kemal Bey'in bu cürmü ika eyleyip, eyleyemediği mahkemenin bahusus Nâzım Paşa gibi adaletle hareket eden bir reisin riyaset eylemekle olduğu bir mahkemenin kanaatine mevdu bir keyfiyettir. Hüküm daha tebliğ edilmemiştir. Bu hükmün reis paşanın ağzından nasıl bir kisve ile çıkacağını bilmiyoruz. İhtimalki dinlenen şuhudun ifadatında tebayün görülerek Kemal Bey ve rûfakası ufak bir ceza ile yakayı kurtarırlar veyahutta ceza milletin on senedir temaşasına alıştığı sehpalarda yeni cesetlerin sallanması suretinde de tecelli edebilir. Bundan ziyade nazarı dikka-timizi celbeden Kemal Bey'in müdafaasının sâmûn ve belki heyet-i Hakime üzerinde husule getirdiği teessürattir. Bu hemen pek az zaman zarfında müttehemlik sıfatından mücrimlik sıfatına geçecek olan zatın da bir insan olduğunu nazarı dikkate aldıkça bittabi müteessir oluyoruz. Sonra aileler ve yıkılan ocaklar devrilen kâinatlar ve sonra bu yapılan cinayetlerin tevliid eylediği bu günkü vaziyet karşısında kalbimizdeki bu ince his damarını koparmak evtar ve merhametin enîni dinlememek mecburiyetini his-

* Alemdar gazetesini, 9 Nisan 1919 Ayrıca Bk. Ek 22

setiyoruz.

Düşünüyoruz ki bu memleket beş altı sene evvel cennet kadar temiz, su kadar berrak bulunuyordu. Vatanın ta can yerine destgâhını kuran bir meşum kuvvet az zaman zarfında bu cennet kadar güzel memleketi cehenneme. Bu süt kadar temiz beyaz olan vatani zift kadar siyah bir matem dumanında ve su kadar berrak olan muhîtâtını camur seli gibi bulanık bir hale getirdi. Onu düşünen dimağlardan bazısı burada akibetlerine intizar ediyorlar. Bazısı da tamam haydutlara yakışan bir vaziyet ile hâl-ı firarda bulunuyorlar. Ortada bir şahsiyet farzedecek olursak ve bu şahsiyetin bir cinayet yaptığını kabul edecek olursak onun düşünen bir dimağ ile hareket eden kolunu ayıramayız. Buna ne kanun ne de mantık mücadele eder. Bahaeddin Şakir seâmetler doğuran bir dimağ ise; Kemal Bey ve rüfekası bu dimağın matemler hazırlayan bir kolu idiler. Kanun kolu da keser, dimağı da söndürür. Şimdi mahkemeyi nazari dikkate alalım : Mahkeme bu meselede bir Örfi mahkeme vaziyetinde bulunmadı. Tamamiyle süratli olmasını temin eden cihet iltizam eden olunmayarak günlerce mahkeme cereyan etti ve müttehemin biraz müstehziyâme bir talrız gibi söylediği üzere iki Divan-ı harbin on dokuz celsesini işgal eyledi. Üç müttehim on dokuz celsede muhakeme edilerek haklarında olan bir hüküm verilmedi. O halde Örfi bir Divan-ı Harp teşkilinde ne maksat vardı? Lazım gelen süratle hareket olunmak ihtimali mefkud olduktan sonra, mehâkim-i nizamiyede bu vazifeyi pek güzel yapabiliirdi.

Unutmayalımki Mahmut Şevket Paşa hadisesi dolayısıyla icra edilen muhakeme de otuzu müteceviz zevat bir celsede muhakeme edildi. O muhakeme ile bu muhakemeyi adli bir nazar ile mukayese eyleyemezsek de sürat noktayı nazarından mukayese edecek olursak, her halde o muhakemeyi tercih ediyoruz. Çünkü daha seri idi. Tekrar ediyoruz. Hata olsun fakat o hata süratle yapılsın. Süratle yapılan bir hatanın tamiri de süratle olur.

Kemal Bey'in müdafaasına gelince; Ermeni unsurunun Türklere karşı yapmış olduğu zulumden bahsediyor, biz bu zulmu yapanları hoş görmüyoruz ki bizim nazarımda zulm, zulumdur ve her kim tarafından yapılırsa yapılsın faili her türlü cezaya elyak ve müstehaktır. Kendi unsurumuza karşı mezalim için şimdiye kadar ne yaptık?

Gazeteleriniz boşu boşuna çan çan etmekten başka bir şey yapmadı. Sanki Türk unsurunun taktile uğraması Ermenilere karşı yapılan tehcir ve taktile bir sebep olarak zikrediliyordu. Ne zaman taktile meselesi mevzu-i bahs olsa; gazetelerin : " Evet ama oralarda şurada burada şunu bunu yaptılar " cevabında bulunuyorlardı. Bunları bu yolda söyleyerek faidesiz ve lüzumsuz münakaşalara yol açacağımıza sesimize istimâ edecek mahallerde alel usul müracaat ederek, ihkak-ı hakkımızı talep etmeli idik.

Divân-ı Harbî Örfi Osmanlı mahkemesi sıfatıyla bütün Osmanlıların hukukunu muhafaza ile mükellef olduğu için ezilen milletlerin feryatlarına bi- taraf bir samia ile dinleyecektir. Bu onun vazifesidir. Eğer bir Osmanlı muhakemesine tarafgirlik isnat olunacak olursa daha bir taraf muhafile isma-ı kelâm ettirebilir.

Kemal Bey'in müdafaasında : " Osmanlı ailesinin en sakin ve hak perveren acz-nüvâz mûsamahakâr bir unsuru olan Türkler, her halde musebbib ve zalim mevkiinde değildir " diyor. Kemal Bey'in bunu ancak müttehem parmaklığında anlayabilmesinide bir eser-i intibahadd ederiz eğer meşum dimağların

yakıcı kolları bunu vaktiyle takdir etmiş olsalardı. Bu zavallı millet, sorla bu hicap altına sokturulmazdı. Elbette Türk ne müsebbib, ne de zulüm mevkiinde bulunuyordu. Onu bu mevkiye getirenlerin Allah belasını versin.

Kemal beyin, müdafaasını dinleyen huzzârdan bir çokları ağlamıştır. Belki heyeti hakime de bir teessür duymuşlardır. Bize gelince biz bu teessürü duymadık. Kartaca nın sükutu üzerine ağlayan ahalinin karşısında gülen Anibal : " Vaktiyle çok ağladım " demişti. Biz de çok, hemde o kadar çok ağlemıştık ki bu gün top tarakkası, gibi patlayan felaketli manzaralar muvacehesinde gözlerimiz dökecek dümüğ teessür bulamadı böyle bir manzaraya bir kere daha tesadüf eylemiştim. Havza dan çıktığımız saman bir tehcir kafilesine tesadüf etmiştik. Kağrı arabalarına yükletilen bu zavallı insanlar Jandarmaların tabanca gibi şaklayan kırbaçları arasında sevk olunuyordu. Kağrıdan yapışmış genç bir delikanlı birdenbire müthiş ihtilacat asabiye içinde kıvranarak kendini yere attı. Bu şekavet o kadar aniden olmuştu ki kağrıdan ana ile baba felaketzâde yavrularını tutamadılar jandarma yetiştirdi kırbaçla çocuğu kendisine getirdi ve arabaya attı. Biraz sonra ikinci bir ihtilâl aynı şekaveti ve aynı tedaviyi intaç etti.

İdam *

Alışmadığımız bir kelimeyi yazıyoruz, ve yazarken müteessir oluyoruz. İdam cezasının kaldırılması hakkında Fransa cerâidinde büyük bir münakaşa açıldığı sırada Fransız ekâbiri muharrirîninden biri doğrudur idam kalmalı gafil efdiler başlamak şartıyla demiştir.

Evvelki gün Yozgat tehcir ve takdîlinin faili olduğu bir muhakeme sabit olan Kemal Bey idam edildi.

Muhakemenin şeklini adalette ifrat olmak üzere zikr ediyorduk. Bu şahıs bir nokta-ı pazardı. Fikir adaletle düşünülecek olursa muhakeme tam adilane bir tarzda cereyan etmiştir. Divan-ı harb-ı örfi olmasına rağmen muhakeme ilânen yapılmamış, müdafî vekillerin müdafaâtı dinlenmiş, esbab-ı kanuniye serdedilmiş, hatta mahkemenin rahatsızlığı üzerine muhakeme tehir bile edilmiştir. Kemal Bey amirinden aldığı emir üzerine taktîl-i yapmış deniliyor. Eğer amirinden her gayr-ı meşru emr alanlar onu icra edecek olsalardı, bugün yalnız Ermeni unsuru değil memlekette adam kalmayacaktı. Öyle memurlar tanıdık ki bu katil şaibesine sürünmemek için memur ve uzun seneler bir çok mahrumiye katlanmışlardı. Ba-husús Bahaaddin Şakir ne sıfatla amir oluyordu. Yine öyle memurlar tanıdık ki taktîli hakkında Bahaaddin Şakir'in telgrafını aldığı zaman merkumu pek güzel tanımakla beraber bu adamın kim olduğunu ve ne sıfatla hareket eylediğini merciinden sormak cesaret-i medineyesini göstermişlerdir. Ceza-yi idamın tatbikine gelince : Geçen gün muhakemeye adaletde ifrat demiştik. Buna da nezakette ifrat diyeceğiz. Şimdi bir mukayese yapalım İttihat ve Terakki mevkii iktidara geldi. Uzun müddet Sultan Abdülhamid-i sani gibi bir padişaha hizmet eden bir çok namuslu adamlar haksız yere tükürük deryasına boğarak bin türlü hakaretlerle terzil ettiler. Bu ricale hayırsız mürteşi mürtekip diyen çete on sene zarfında bu zatın ettikleri servetin yirmi otuz mislisini açıktan açığa suistimal ile edindiler. Bir müddet sonra, çete otuzbir Mart hadisesini icat ederek mevkini tahkim etti. Sonra astı. Hem o suretle astıki sokaklar sehparlar biçare mehmetçiklerin, bir şey bilmeden anlamadan idam edilen binlerce Türk yavrucuklarını ecsad-ı mübarekesiyle doldu. Bu zavallıların hiç müstehak olmadıkları halde üzerlerine beyaz gömleği giydirdiler. Ve göğüslerine de yaftalar astılar. O zaman ne yanlışlıklar oldu. Koğuşlar mahbusu ile doldu. Arada bir koğuş kapısı açılır :

* Alemdar gazetesi, 11 Nisan 1919 Ayrıca Bk. Ek 23

- Ahmet Bey diye bir feryat kopar. İsmi Ahmet olanlardan hangisi evvel :

- Efendim! Derse o idam sehпасına giderdi. Bu isim müşâberetinden dolayı az kalsın yanlışlıkla idam edilecek olan ümera-yi askeriyeden birihal ile kendisinin kim olduğunu anlatarak yoldan çevrilmiş idi. Zavallı adam canını kurtardı. Fakat o müthiş manzara kuva-yi asabiyesi üzerinde öyle dehşetli bir tesir hasil etmiş idi ki son zamanlara gelinceye kadar menzul olduğu halde ufak bir merkep koşulmuş arabası ile sokaklarda gezerken görürdük. O zamanlar Bekir Âğa Koğuşlarında hapis edilen biçarelerden bir çokları keyif için süngülenmiş oldukları halde hasıra sarılarak bir tarafa atılıvermişlerdi. O zamanlar herkesten gizli saklı olarak muhakeme edilen bu bicareler sabahleyin erkence Bayezit Meydanına götürülerek o arada idam ediliyorlar. Sonra bu şühedanın cesetleri muallakta saatlerce sallanıyor, herkese teşhir ediliyordu. O zamanın matbuatı zavallı Türk'ün tâ ciğerine indirilen bu darbeleri pek muaffık görüyorlardı. Zaman geçti çete artık kana susamış bir canavar gibiydi. Mektup çaldı der asar, yan baktı der asar muhalif der asar, asardı ve bütün bu asılanlar gizlice muhakeme edilerek ales sabah memleketin meydanlarında asılıyor ve cesetleri âleme teşhir ediliyordu. Son defa menfanın neresi olacağını tahkik etmek üzere polis müdüriyetine müracaat eden valideme, yani vücudundan bi haber olduğu anama polis müdürü celladı, bu çocuğun hangi menfaya gideceğini niçin merak ediyorsun? Sana bir menfaati yoksa astırıverelim demişti. Bu söz bir kadına, bir anaya bahusus mütefekkir bir anaya hitaben söyleniyordu. Bunu o adamlar zevkleri için yapıyorlardı.

Mahmut Şevket Paşa hadisesinden dolayı idam edilen zevatın o icihat kurbanlarının cesetleri saatlerce teşhir edilmiş, sonra Edirne Kapısındaki çukurlara ikişer üçer başaşağı doldurulmuştur.

Halbuki evvelki gün idam edilen Kemal Bey hakkındaki ceza-yi idam akşam saat yedibuçukta icra ediliyor ve maslup teşhir edilimiyerek hemen defnediliyor. Hükümet-i hazıra ile çete arasındaki mukayeseyi bu noktadan yürütmek istemezdik çünkü ne olursa olsun idam idamdır.

Kemal Bey mücrim idi idam edildi. Çete binlerce halkı bir türlü ölümlerle öldürmüştü. Bizi müteessir eden nokta Kemal Bey'in idamı değildir. Kemal Bey'in idam sehпасında yalnız olarak bulunmuş olmasıdır. Gönlümüz arzu ederdi ki idam tecziyesi böyle yalnız tek bir sehpa ile başlamasın; Köprü'nün her iki tarafındaki fener sütunları vatanımı sevgili memleketimi idam eden canilerin naşları ile tezeyyün etsin ozaman gözümüz doyar ve ozaman bu memlekette milyonları geçen mağduriyetin ahı yerini bulur.

Kemal bir kul idi. Şeriat kuvvetiyle satırı beşeriyet için muzir bir uzuv olan bu kolu kopardı. Şimdi sıra onu düşünen dimağdadır, bu kafalar taş arasında ezilmeli onlar nasıl bu milletin kadınlarını dul bıraktıysa onların da zevceleri dul kalmalı, onlar nasıl bu milletin yavrularını yetim, boyunları bükük bıraktıysa onların da yavruları yetim boyunları bükük kalmalı.

Kemal Bey'in İdam Kararı ve Onayı

Mütareke döneminde İstanbul'da insan avı başlamıştı. Eski Sadrazamlar, Nazırlar, Şeyhülislâmlar, Paşalar, gazeteciler, yazarlar, Valiler, Düşünürler, Türk aydınlarının ileri gelenleri Ermenilerin istekleri doğrultusunda Damat Ferit Hükümeti tarafından Divan-ı Harb-i Örfi'ye sevk edilerek, sanki sözde savaş suçluları ve Ermeni soykırımının sanıkları olarak yargılandılar. Tehcir sırasında Boğazlıyan Kaymakamı olan Kemal Bey ve arkadaşları da bu mahkemede yargılananların arasında idi. Bunların Bekir Ağa Bölüğünde tutuklu buldukları sırada aynı koşuğa olan Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше anılarında olayı şöyle anlatıyor. ¹⁶⁷ Boğazlıyan Kaymakamı şehid-i mağfur Kemal Bey tecrit edildiği hücrelerinden çıkarılıp bizim koşuğa getirildi. Gazeteler katil, yağmager gibi her türlü müstehcem sözlerle bu aziz şehidi teşhir ediyorlardı. Hepimiz etrafını aldık, okşadık, öpenlerimiz de oldu. Zavallı şaşkın bir halde idi. " Aman Allah, dünyaya çıktım, öldüğüme gam yemem, fakat çocuklarımla boynuna " hain-i vatan evlâdı " levhası asılacak diye çıldıracaktım dedi. " Hain-i vatan onları yazanlardır, sen hakiki müahidsin " diyerek teselli ettik. Bir hafta kadar yanımızda kaldı, yağız çehreli, büyük ruhlu bir Türk çocuğu idi.

Zavallıyı bir odaya tıkmışlar, aleyhinde yazan gazeteleri hücrelerine doldurmuşlar, bir iki defa mahkemeye gidip geldi. Son muhakemesinden evvel : " Aman bana bir müdafaaname yazıverin " diye yalvarmaya başladı. Bir müdafaaname yazıp verdim. Mahkemede okumuş, gelince beni buldu. Boynuma sarıldı : Beyim Allah razı olsun, müdafaamı yaptım, sesimi milletime duyurdum, tarihe naklettim, Artık asılısam da gam yemem, Divan-ı harp Reisi'ni de ağlattım " demişti.

Uzun yargılanmalardan sonra, muhakeme 8 Nisan 1919 tarihinde sona ermekle beraber, karar taraflara 10 Nisan'da duyurulmuştu. Böylece yürekler acısı facianın son perdesi açılıyordu. Mahkemenin kararı şöyle idi. ¹⁶⁸

Da'ire-i Sadâret-i Umûr-ı İdâriye Kalemi

Harbiye Nezâret-i Celilesine

Tarih tesvid 8 Recep 337 10 Nisan 335

Tarih Tebyîzi-8

9 Nisan 335 tarihli ve 1385 numaralı tezkire-i devletlerine cevaptır : Yozgat tehcir ve taktîli mâddesinden dolayı Boğazlıyan Kaymakamı ve Yozgat Mutasarrıf vekîli Kemal Bey'in askerî cezâ kanûnnâme-i hümâyûnunun yüz yetmişinci maddelerinde tevfikân idâmı ve ferân zîmedhâl olan Tefvik Bey'in de cezâ kanûnnâme-i hümâyûnunun kırk beşinci maddesinin fıkra-ı sâniyesi mucibince on beş sene müddetle muvakkaten küreğe konulması hakkında bil-istîzân sâdir olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahînin sûret-i musaddakası bu bâbda tasdîr olunan bir kıta emir-i âlî ile berâber leffen savb-ı devletlerine tisyâz kılınmakla icrâ-yı icâbına himmet.

-Beyâzi taraf-ı müşteşârîden ma'emr-i âlî Harbiye Nâzırı Paşa hazretlerine verilmiştir.

İrade-i seniyye kayıd şubesine verilmiştir.

Mahkemenin verdiği idam kararı taraflara duyurulmadan önce padişahın tasdikine sunulmuştu. Kararı saraya yollayanlar, tasdik işinin padişahın malum olan mütereddît halinden dolayı uzayacağını anladılar. Bu arada Türk vatanseverlerinin Kemal Bey'i Bekir Ağa bölüğünden kaçırarak Anadoluya geçireceklerini de haber almış olduklarından telaşa kapılarak, zamanın Dahiliye Nazırı Mehmet Ali ile

167 Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin anıları, İstanbul 1986, s.238
168 BOA, Bâbiâfî Evrak Odası, Nr.342356 Ayrıca Bk. Ek 24

Adliye müsteşarı ve meşhur İngiliz Muhipler cemeyeti Reisi Sait Molla Damat Ferit Paşa'yı acele olarak saraya göndererek Sultan Vahdettinden hükmün infaz iradesini almak istiyorlardı.¹⁶⁹ Hükmün infaz iradesini vermekte tereddüt gösteren Sultan mesüliyeti paylaşmak isteyerek, " Şimdi çirkin bir hal karşısında kaldık amma iş bununla bitmeyecek, tevâli edecek. Onun için şimdiden yolun önünü kesmek lâzım. Şeyhul-islâm Efendiyi arayın; bu kararı görmüş mü? Görmüş ise benim bunu imzâ etmeğliğim için yarın sabaha kadar bir fetvâ-yı şerife itasını taahhüd ediyorlar mı? Sorun! " diyordu.¹⁷⁰ Ayrıca Sultan Şeyhül-islâm Mustafa Sabri Efendiyi huzuruna kabul ederek kendisine " Benim iki sıfatım vardır: Biri saltanat, diğeri hilafet. Saltanat sıfatı icabınca bu hükmü imzâda tereddüd etmezdim; çünkü Kanun-ı esasî ahkâmınca ben me'sul değilim. Lakin hilâfet sıfatı icabınca evvelâ Cenab-ı hakka, sâniyen müekkilim olan zât-ı akdesi karşı mesulum, siz hilâfet sıfatıyla vekilimsiniz; sizi de bu mes'uliyete teşrik etmek isterim. Binaenaleyh gerek idam ve gerek hapsi medîd hakkında verilecek her hükmü tarafınızdan ayrı ayrı fetvâya rapt edilmedikçe imza etmem" dedi.¹⁷¹

Vahdettin burada iki başlı hükümdarlık rolü oynuyorlardı. İşine geldiği zaman Kanun-ı Esâsî'yi, başka bir zaman da şeriata bağlı kalıyordu. Nihayet nefisini korumak için fetvanın sahâbetine sığındı.¹⁷² Şeyhul-islâm: " Kemal Bey hakkında istenilen fetva değildir. "Kazaya aittir, benim ise kazaya yetkim yoktur" mütâlası ile kesin cevap vermekte tereddüt etti. Fakat padişahın ısrarı üzerine genel mahiyette: "Bir müslimin, bir gayri müslimi katli halinde idamına cevaz verdiği; ve idam hükmü, âlet-i câriha ile cerh ve katil vukuu ve maktûlün veresesinin kısas talebiyle mukayyet olduğu" şeklinde bir fetva verdi.¹⁷³ Fakat Kemal Bey'in fi'li ve mahkemenin kararı böyle değildi. Şeyhul-islâm, Vahdeddin'i tatmin ettiği için fetvasına şu ilâveyi yapmayı uygun gördü.¹⁷⁴

"Dîvân-ı Harb-i Örfî tarafından idama mahkûm edilen Kemal'in muhakemesi hak ve adle muvafık bir surette icra edilmiş olduğu takdirde hakkında sâdir olan hükm-i idamın derûn-ı varakada muharrer fetvâ ve nûkul-i şer'iyeye muvaffık olduğu vâreste-i arzdir.

Şeyhülislâm Mustafa Sabri

Böylece idam kararı siyasi düşüncelerle alınmış oluyordu. Çünkü Kemal Bey'in suçluluğu ispatlanmamış, sadece Ermeni iftiralara dayanılarak idam kararı verilmişti.¹⁷⁵ İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Carthorpe yeni idamlardan umutludur. Londra'ya Dışişleri Bakanlığına çektiği telgrafta şöyle yazar¹⁷⁶ :

"Kırım suçuna katılmaktan dolayı bir kimse, ilk kez layık olduğu cezaya çarptırılmıştır. Bundan sonra Hükümetin geniş ölçüde ve özellikle yüksek düzeydeki suçlular aleyhinde aynı sertlikle hareket etme cesaretini gösterip gösteremeyeceğini bekleyip görmek kalıyor."

Fakat İngiliz komiser umduğunu göremedi. Padişah ve Damat Ferit Paşa Hükümeti, kolay kolay yeni idam hükümleri veremedi. Çünkü, olay İngilizlerin pek beklemedikleri bir şekilde tepkiyle karşılandı. Büyük kitle gösterileri başlamıştı. Bu olaylar düşmanları da düşman şbirkçilerini de korkutmuştu. Bir türlü karara varamadılar. Öte yandan arkadaşlarıyla beraber 17 Mayıs 1919'da yargılanan Ziya Gökalp Mahkemesinde:¹⁷⁷

169 Mücellitoğlu, Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1954, Cilt 1, s.606

170 Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara 1951, s.203

171 Ali Fuat Türkgeldi, *Aynı eser*, s.204

172 Celal Bayar, *Aynı eser*, s.1522

173 Celal Bayar, *Aynı eser*, s.1522

174 Ali Fuat Türkgeldi, *Aynı eser*, s.206

175 Hasan Pulur, *Tarih Reddedilemez*, Hürriyet gazetesi, 26 Şubat 1935, s.5

176 Bilâl N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, İstanbul 1976, s.88

177 Bilâl N. Şimşir, *Aynı eser*, s.96

"Milletimize iftira etmeyiniz, Türkiye'de bir Ermeni kırımını değil, bir Türk - Ermeni vuruşması vardır. Bizi arkadan vurdular, biz de vurduk" der. Bu söz mahkemede büyük bir etki yaptı.

Zaten iki gün önce Yunanlılar tarafından İzmir işgal edilmiş, yer yerinden oynamıştı. İki gün sonra da Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak kurtuluş savaşını başlattı. Artık İngilizlerin, Türk'ü Türk'e mahkum ettirip cezalandırma planları suya düşmüştü. Bunun üzerine Türk devlet adamlarını, Türk aydınlarını Malta adasına sürdüler. Amaçları orada yargılayıp mahkum etmekti. Fakat, bunu yapamadılar, çünkü elde delil yoktu.

İdam Kararının İnfazı

Padişah tarafından imzalanan karar 10 Nisan 1919 tarihinde öğleden sonra Kemal ve Tevfik Beylere tebliğ edildi. Kararın tebliğinin ardından doktor muayenesinden geçirilen Kemal Bey, abdest alıp namaz kıldıktan sonra, infaz alanı olan Bayezit meydanına götürüldü.¹⁷⁸ Bugünkü İstanbul Üniversitesinin Rektörlük binasının Bayezit meydanına bakan tarafına idam sehpa kurulmuştu. Sehpa jandarma ve polis kordonuyla çevrilmiş, arka planda ise İngiliz ve Fransız silahlı kuvvetlerine ait birer müfrezede yer almıştı. Kemal Bey, kararı uygulamakla görevli kişilerin yer aldığı infaz alanına saat 19.00 sıralarında çıkarıldı. Meydanı dolduran kalabalığın önünde okunan idam fermanını sukunetle dinlemiş, son sözü sorulduğunda halka hitap ederek şöyle demiştir.¹⁷⁹

- Sevgili vatandaşlarım! Ben bir Türk memuruyum. Aldığım emri yerine getirdim. Vazifemi yaptığımı vicdanım emindir. Sizlere yemin ederim ki ben masumum, son sözüm bugünde budur, yarın da budur. Ecnebi devletlere zararlamak için beni asıyorlar. Eğer adalet buna diyorlarsa, kahrolsun böyle adalet.

Heyecana kapılan çaresiz halk cevap veriyordu:

- Benim sevgili kardeşlerim, asil Türk milletine çocuklarımı emanet ediyorum. Bu kahraman millet, elbette onlara bakacaktır. Allah vatan ve milletimize zevâl vermesin, Amin

Halk hıçkırığa hıçkırığa ağlıyor. Meydan tam bir matem havası içine giriyordu.

Manzarayı küçük köşkün penceresinden seyreden Said Molla'nın cellâtlara emri, Kemal Bey'in sözlerini bastırıyordu.

- Söyletmeyin bu alçak herifi Hemen asın bu köpeği Ne duruyorsunuz, itoğlu itler...

Hiç metânetini bozmayan Kemal Bey, cellâtların uzattığı beyaz gömleği giymiş ve son sözleri olarak:

- Borcum var. Servetim yok, üç çocuğumu Milletim uğruna yetim bırakıyorum. Yaşasın millet... diye bağırarak iskemenin üzerinden kendini boşluğa koyvermiştir. Artık Kemal Bey'den geriye sadece vasiyetnamesi kalmıştı. Bu vasiyetnamede şunları yazmıştı.¹⁸⁰

"Merhum sevgili oğlum Adnan'ın medfun bulunduğu Kadıköy Kuşdili çayırındaki kabristanda yavrumun yanına gömülmeyi diliyorum. Teyzem ve kardeşim Kadıköyünde sâkindirler. Teyzemın adresi Mühürdar caddesinde 67 numaralı hanedir, adı İsmet Hanımdır. Defin masrafı teyzeme tevdi buyurulmalıdır. Kabir taşım, hamiyetli Türk ve müslüman kardeşlerim tarafından dikilmeli ve üstüne şöyle yazılmalıdır. Millet ve memleket uğrunda şehid olan Boğazlayan Kaymakamı Kemal'in ruhuna fâtiha! Perişan zevcem Hatice'ye, yavrularım Müzehher ve Müşerref'e muavenet edilmesini, yavrularımın tahsil ve terbiyesine ihtimam buyu-

178 Nejat Bilgi, *Aynı makale*, s.223

179 Altan Deliorman, *Aynı eser*, s.241

180 Altan Deliorman, *Aynı eser*, s.242 - 243

nulmasını vatandaşlarımdan beklerim. Babam, Karamürsel âşâr memuru, sâbıkı Arif Bey de âcizdir. Kardeşim Münir kimsesizdir. Bunlara da muavenet olunursa memnun olurum. Türk milleti ebediyyen yaşayacak, Müslümanlık asla zevâl bulmayacaktır. Allah millet ve memlekete zevâl vermesin. Ferdler ölür, millet yaşar. İnşallah Türk milleti ebediyete kadar yaşayacaktır.

30 Mart 1335

Boğazlayan Kaymakamı Sâbıkı Kemal

Bu esnada, Ermeni komiteleri azgınlıklarını son haddine getirerek kudurmuş bir halde , Kemal Bey'in sehpadaki naaşını alkışlamaya kalkışmışlarsa da jandarmaların üzerlerine gelmesiyle dağılmışlardı.

Fakat onlar dağılırken de başka bir kıyamet kopuyordu.¹⁸¹

Kemal Bey'in babası Sirkeci Gümrük Müdürlüğünden emekli aslen Tesalye Yenişehirî eşrafından Arif Bey, her günkü gibi Kadıköyündeki evinden kalkmış, oğluna yemek götürürken, Beyazıt meydanına gelince, bu kalabalığı görmüş ve oradakilere ne olduğunu sormuş:

- Bir adam asıldı, ona bakıyoruz! cevabını alınca birden bire irkilen Arif Bey kalabalığı ite kaka ilerliyor ve sehpanın karşısına gelip de orada asılı duran evlâdını görünce, feryadı koparıyor.

O esnada idam merâsiminde hazır bulunmak üzere orada bulunan resmi zevat arasından, Merkez Kumandanı Osman Şakir paşa, Ârif Bey'e doğru koşarak:

- Kimsiniz? diyor ve bir inilti hâlinde çıkan:

- Babasıyım... sesini duyar duymaz, kıpkırmızı kesilerek, tir tir titriyor:

Emriniz diye soruyor, bir anda dünyalar başına çökmüş gibi bitmiş perişan olmuş babanın ne emri olabilir o anda:

Evlâdımı bana veriniz!...diyor. Bunun üzerine Osman Şakir Paşanın (indirin) emriyle sehpadan indirilen oğlunun cesedine sarılan baba, onu alıp Kadıköyde teyzesi İsmet Hanımın evine götürüyor.

Mücellitoğlu Ali Çankaya eserinde KemalBey'in arkadaşları ve olayı bilenlerin hatıralarını şöyle naklediyor. ¹⁸² Sınıf arkadaşı İbrahim Zağra, Kemal'in son günlerini anlatıyor.

" Kemal ile mevkufen kaldığım Bekirağa Bölüğü'nde buluştuk, Boğazlıyan Ermenilerinin tehirci sebebiyle muhâkeme ediliyordu, Mektep sıralarında şuh ve şatır ve daima gülen Kemal'in bu meseledeki kahramanca hareketine daima hayran kalmıştık. Kendisiyle bir gün görüşürken:

"İbrahim, beni asacaklar" demiş, çocuklarını ve ailesini düşünerek derinden bir "Ah" çekmişti. Zira, gerek tehirci esnasında, gerek önemli memuriyetleri sırasında ahlâkî salâbetini o derece muhafaza etmiş, o kadar temiz kalmıştı ki, ilk tevkifi sırasında, kendisini ziyarete giden eniştesinden bir sigara isteyerek, on parası olmadığını söyleyecek kadar irtikâp ve tenezzülden uzak bulunmuş, ailesine maddi hiçbir servet bırakmayarak, "Bayrak kadar temiz kalıp" ebediyete ulaşmıştır. İç çekişinin sebebi bu idi.

Birgün akşam üzeri, bir jandarma zâbiti ile birlikte, Kemal'i aramızdan aldılar. Harbiye Nezâreti Kapısındaki (şimdiki Üniversite Kapısı) Merkez Kumandanlığı Dairesine götürdüler. Biraz sonra jandarma zâbitinin tekrar Bekirağa Bölüğüne gelmekte olduğunu, fakat Kemal'in çıkmadığını pencerelerden gördük. Zâbite on sene, Kemal'e ise idam mahkûmiyeti tebliğ için götürdüklerini anladık. Akşam üzeri pencerelerimizden Beyazıt Meydanında gördüğümüz kalabalık bize meşum hâdisesinin vukuunu veriyordu.

181 Mücellitoğlu Ali Çankaya, *Aynı eser*, s.606 - 607

182 Mücellitoğlu Ali Çankaya, *Aynı eser*, s.607-608

Öğretmen Hasan Altan da bu hususta bildiklerini şöyle anlatıyor: "Kemal Bey'i muhâkemelerinin birinden çıkarken gördüm. Arkasında süngülü jandarma ile merdivenlerden iniyordu. Kendisini tanımadığım için sordum, tanıtılar. Kırk yaşlarında kadardı çehresindeki müthiş yorgunluğu, çocuk olmama rağmen, farketmiştim. Sırtından yakası kürklü bir palto vardı. Yüzü sapsarı ve kânsızdı. Arabaya bindi, hapishaneye yol aldılar.

Annesi ile vâlidem samimi konuşuyorlardı. Kemal Bey'i her ziyarete gidişte vâlidesi bize uğrar, acılarını dökerdi. Nurlu yüzlü bir hatundu. Son ziyâretinde Kemal'in yine sâkin olduğunu, yalnız çok sigara içtiğini söylemişti.

İdam kararı çarşamba günü verilmiş ve perşembe sabahı Padişahın tasdikinden çıkmış. Ertesi günü cuma olduğu için dini bakımdan îdam fiili yapılmazmış. Onun için perşembe akşamı asmışlar. Asılma esnasında bir Tıbbiyeli fırlamış "Kemal, sen ölmeyeceksin Milletın kalbinde yaşayacaksın; intikamın alınacak!" diye bağırmiş hemen Tıbbiyeliyi tevkif etmişler.

Nâşı, Polis Müdürlüğünden güçlükle alınmış, Üsküdar'a geçirilmiş, tabutun üzerine Bayrak örtülmüş; o zamanın zabıtası buna mâni olmak istemiş, önyak olan bir iki hamiyetli zatı hapsetmişler.

Sınıf arkadaşı Durmuş Evrendik, Kemal Bey hakkında intibalarını şöyle anlatıyor. "Şehid-i Millî Kemal Bey üç yıllık sınıf arkadaşlarının dâima sevgi ve bağlılıklarını; hocalarının takdirini kazanmış; zeki, hareketli, medeni hayatta ileri görüş ve yaşayışlı çok değerli bir Türk genci idi. Şen, şakrak, neşeli olması dolayısıyla kendisinden zevkâver bir hayatın dışında ve üstünde yorucu, yıpratıcı bir yaşayış ve tahsisen silahlı kuvvetlerle mücâdele halini ve hayatını yaşıyacağı talebeliğinde tasavvur dahi edilemezdi. Mektep-i Mülkiye'nin, ruhunda yarattığı Millet, Hürriyet ve İstiklâl sevgisinin kıvılcımlardır ki, vazife aşkı ile Kemal'e kıvılcımlar püskürtmüş; Vatan ve Millet için canını fedâ edinceye kadar bu kutsal gaye uğrunda döğüşüp şehit olmuştur."

Defin Merasimi

Kemal Bey'in cenazesi Kadıköy'e götürüldüğünün ertesi günü, tabutu Türk Bayrağına sarılarak aralarında askerlerin ve öğrencilerin bulunduğu kalabalık bir halk kütlesinin katıldığı bir törenle, vasiyeti üzerine Kadıköy Kuşdili çayırındaki Mahmud Baba Türbesi'nde oğlunun yanına defnedilmiştir.¹⁸³

Cenazeyi Kadıköy'de Tıbbiye öğrencileri "Türklerin Büyük Şehidi Kemal Bey" yazılı bir çelenkle karşıladılar. Tabut, Kadıköy itfaiye karakolu önünden geçerken bir manga asker kendiliğinden cenazeyi selamladı. Osmanağa camiinden Altıyola doğru yürüdükçe kalabalık daha çok büyümüşü. Tabut Kuşdilindeki mezarlığa kadar eller üzerinde taşındı. Yol boyunca evlerin pencerelerinden yaşlı gözlü insanlar bakıyor, Kahvedekiler bir anda boşalarak cenazeye katılıyorlardı. Siyasi bir protesto bir şekilde geçen cenaze töreni ile Türk Milliyetçileri Damat Ferit Paşa Hükümetine, İstanbul'u kontrol altında tutan itilaf devletlerine isyan ediyorlardı. Kemal Bey'in cenazesi başında ağlayana gelen halkın içinden fırlayan Tıbbiyeli genç feryat halinde şunu söylüyordu.¹⁸⁴

- Kemal!..Sen şu anda toprağa verdiğimiz bir çiçeksin! Orada büyüyecek, dalların o kadar dikenli olacak ki, seni bu akibete layık görenlerin hepsini param parça edecektir. İntikamın behemahal alınacaktır Kemal!..

183 Nejdet Bilgi, *Aynı makale*, s.223

184 Kandemir, "Bogazlıyan Kaymakamı Nası Asıldı? " Tarih Hazinesi Dergisi, s.621

Mezar başında imam sorar.¹⁸⁵

- Merhumu nasıl bilirdiniz?

Cemaat birden gürler:

- Büyük vatanperverdir iyi biliriz, Allah rahmet eylesin!

İngilizler, kuşku içinde kemal Bey'in cenazesini yakınadn ve dikkatle izlerler.Kadıköyde görevli İngiliz İstihbarat yüzbaşı E.La Fontain 12 Nisan günü cenaze törenini şöyle rapor eder:¹⁸⁶

:Ermeni kırımı ile tanınan Boğazlıyan ve Yozgat Mutasarrıfı Kemal için, Kadıköy'de bugün saat 12'de büyük ve görkemli bir cenaze töreni yapıldı. Cenaze alayının önünde Tıbbiye öğrencileri, polisler ve birçok molla bulunuyordu. Tabutun omuzlarda taşınması âdet olduğu halde, törene daha büyük önem vermek amacıyla, bu kez tabut başlar hizasında daha yukarıda, eller üzerinde taşındı. Bir çok yön Türk töreninde hazır bulundu. Bol sayıda fotoğraf çekildi. Tören için 1000'den fazla davetiye dağıtıldı.İslâm dininde böyle bir şey şimdiye kadarduyulmuş değildi. Bütün bunların, üyelerinden birini kaybetmiş olan İttihat ve Terakki Komitesi'nce kasten düzenlendiği apaçıktır. Hükümetin böyle bir törene izin vermekle gösterdiği güçsüzlük, affedilemez..."İslâm törelerine tamamen aykırı olarak, üzerlerinde "Miletin masum kurbanına" yazılı çelenkler vardı.

"Böyle bir gösteri yapılacağı Emniyet makamlarınca bilindiği halde, bunu önlemek için hiç bir şey yapılmadığını bildiriliyor. "Törenin, bugünkü hükümete karşı düşmanca bir gösteri olduğu açıktır."

Yüzbaşı La Fontain, törenle ilgili olarak tamamlayıcı bir rapor daha kaleme alarak şunları bildirir.¹⁸⁷

"Cenaze törenini, Kadıköy, Mecidiye, Üsküdar Dergah şeyhi Mühip Efendi törene katılmaları için mollalara emir vermiştir. Törende Tıbbiye öğrencilerinden başka subay ve er de bulundu. Elinde bir buket çiçek tutan Tıbbiye öğrencilerinden biri, mezarın başında bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmadan aşağıdaki parça aynen çevrilmiştir:

"Dinle ey Millet.

"Dinleyin ey Müslümanlar.

"Burada toprağa verdiğimiz insan, Kahraman Kemal Bey'dir.

"İngilizi Odesadan attılar; haydin biz de İstanbul'dan kovalım. Ne bekliyorsunuz? İngilizizi atmak borcumuzdur. Felaketimizi hazırlayan İngilizizi yok etmek zorundayız. Allah'ın yardımıyla yakında İngilizin kafasını ezeceğiz."

"Bu öğrenciden sonra, bir başkası da aynı sertlikte bir konuşma yapmıştır. Her iki konuşmanın tonu, açıkça ayaklanmaya kışkırtmak için hesaplanmıştır...

"Bir muhbir, Fındıklı'da, bir cami ile Türk askerlerinin yemek yedikleri bir kulüp bulunduğunu, 10 Nisan günü saat 5'te askerlerin, yemekhaneden Meclis binasına cephane sandıkları taşıdıklarını haber verdi. Taşıma iki saat sürmüş. Bu binada, başka silahlar ve bombalar da bulunuyormuş..."

Bu raporlar karşısında İngiliz makamları ilk kez irkildiler. Amiral Calthorpe, İttihat ve Terakki'nin Türkiye'de hâlâ büyük bir nüfuzla sahip olduğunu, bu idamın itilaf Devletlerinde verilmiş ödün olarak kabul edilmesini bildirir.

Cenaza töreninin ertesi günü yayınlanan Alemdar gazetesinde de Refii Cevat şöyle yazar.¹⁸⁸

185 Bilâl N. Şimşir, *Aynı eser*, s.89

186 Bilâl N. Şimşir, *Aynı eser*, s.89 - 90

187 Bilâl N. Şimşir, *Aynı eser*, s.90 -91

188 Tevfik Çavdar, " *Millî Mücadelede Siyasal Katılımın Oluşumu Açısından Direniş ve Gösteriler* ", Anıme İdaresi Dergisi, Anmara 1981, Cild XIV, s.51

Devmetin resmi üniformasını taşıyan bir sürü haydut, devlet tarafından asılmış bir haydutun cenazesine karışarak kargaşa yaratmışlardır. Bunların da yakalanarak cenazesine katıldıkları haydutun akibetine uğratılmaları gerekmektedir." Yazar böylece işbirlikçi tutumunu sergilemiş oluyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafından Kemal Bey'e " Millî Şehid " Ünvanı Verilmesi

Seneler geçse bile Kemal Bey 'in hatırası unutulmadı. 14 Ekim 1922 'de çıkarılan aşağıda kanun müzakeresini verdiğimiz özel kanunla "Millî Şehid" ünvanı kabul edildi. ¹⁸⁹

Rıyaset-i Celleye

Maddenin ber-vech-i zîr kabûlünü taklîf ederim.

Madde I-Şehid-i Millî Boğazlıyan Kaymakam-ı sâbıkı Kemal Bey 'in refikasıyle ilâahire şeklinde maddenin tadîlen kabûlünü teklîf eylerim.

Sinop Mebusu
Hakkı Hâmi

Reis-Efendim Hakkı Hami Bey 'in takrîrini rey'e vaz ediyorum. (Zevcesi densin sesleri)

Hakkı Hami Bey (Sinop) Efendim bendeniz zevce tabirini kabul ediyorum.

Reis-Efendim Hakkı Hami Bey 'in takrîrini okuyorum. Reye vaz edeceğim (Tekrar okundu) Bu tadilnameyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın.

Kabul edilmiştir.

Efendim diğer iki tadilnâme vardır. Birisi Kırşehir mebusu Müfit efendinin, diğeri Erzincan mebusu Emin Beydir. Bu takririn birisinde (gayr-ı kanunî müteşekkil Nazım Paşa Divan-ı Harbi) deniyor. (Lüzum kalmadı sesleri) Bunu kabul edenler Lütfen ellerini kaldırsanlar. Kabul edilmiştir.

Hüseyin Avni Bey- (Erzurum) Şehid-i Millî ta'bîri kâfidir efendim!

Müfit Efendi, (Kırşehir)-Benim takrîrimi reye koymayınız; takrîrimi geri alıyorum.

Reis- Müfit efendi takrîrini geri alıyorlar. Bir de İsmail Subhi Bey 'in-müteallik bir takrîri vardır.

(İsmail Subhi Bey 'in takriri tekrar okundu.)

Bu takriri kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın.

Kabul edilmiştir.

Mazhar Müfit Bey (Hakkari)-Zaten reye konamaz.

Reis-Bütçe değildir. Kanundur. Bütçelerin fasıllarını müzakere etmiyoruz. Esasen kabul edilmemiştir.

Efendim ! maddeyi tadil vechile okuyacağım. Rey-i âlinize vaz edeceğim : Maddenin muaddel şekli

Madde I-Boğazlıyan kaymakam-ı Kemal Bey 'in zevcesiyle üç çocuğuna Hidemat-ı Vataniye tertibinden beşer yüz kuruş itibariyle şehîr ikibin kuruş maaş tahsis edilmiştir. Hüseyin Bey (Elâziz)

şehidi Milli olmaz.

Reis- Rica ederim efendim. Mesele yoktur. Meclis-i âlî nizce kabul edilmiştir.

Hafız Mehmet Bey (Trabzon)-İsimlerin maddeye derci lâzımdır.

Reis-Efendim ! İsimlerin maddeye yazılması da lâzım gelir diyorlar. Bendeniz kendi kendime isim teklifini reye koyamam. Tadil teklifi olmalıdır ki; rey ile vaz edebileyim.

Hüseyin Bey (Elaziz)-Böyle şehid-i milli tabiri olmaz efendim. Reis-oturunuz yerinize rica ederim. Hafız Mehmet Bey (Trabzon) isimleri bilmiyoruz ki. Tadil teklifini yapalım.

Reis-Efendim, isimlerin maddeye dercini Yozgat Mebusu Feyyaz Âlî Bey teklif ediyorum. İsimlerin maddeye dercini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın.

Kabul edilmiştir efendim.

Şehid-i Millî Boğazlıyan Kaymakam-ı esbaki Kemal Bey 'in zevcesi Hatice hanımla kerimeleri Müzehher ve Şerife Hanımlara ve mahdumu Adnan Bey 'e Hizmet-i Vataniye tertibinden beşeryüz kuruluş itibariyle şehri ikibin kuruluş maaş tahsisi kabul edilmiştir .Maddeyi rey 'i âlî nize vaz ' ediyorum. Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın.

Kabul edilmiştir.

Madde 2.- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Reis-Efendim, Antalya Mebusu Mustafa Bey 'in bir takriri vardır.

Riyaseti Celileye

İşbu kanun bin üç yüz otuz sekiz senesi Martından muteberdir. Suretinde tadilini teklif eylerim.

Antalya Mebusu

Mustafa

Reis- bu teklifi rey-i âlî nize vaz ' ediyorum. Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir. Maddeyi rey-i âlî nize vaz ' ediyorum. Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. İkinci madde kabul edilmiştir.

Efendim üçüncü maddeyi okuyoruz.

Madde 3.- İşbu kanunun icra-yı ahkâmına Maliye vekili memurdur. Reis-Üçüncü maddeyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın, Kabul edilmiştir.

Efendim; kanunun heyeti umûmîyesini tâyin-i esâmî ile rey-i âlî nize vaz ' ediyorum. Lütfen reylerinizi istimal buyrun. (Ara, istihsal edildi)

Atıf Bey hakkındaki Kânunun reye vazında 169 zât reye iştirak etmiştir. (8) müstemkif (4) redde karşı 157 reyle kabul edilmiştir. (Bravo sesleri)

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) - Yaşasın ittihatçılar (Handeler)

Reis- Efendim ruznamede yine bu suretle maaş tahsisine dair bir kanuniye vardır. Bir maddeliktir. Arkadaşlardan bazıları onunuda bugün müzakresini rica ediyorlar. (Münasip sesleri)

Efendim Boğazlıyan Kaymakam-ı sabıkı Kemal Bey zevcesi ve çocuklarına maaş tahsisine dair olan kanunun tayin-i esamî ile reye va'ında 162 zat reye iştirak etmiştir. 7 müstenkife karşı 155 reyle kabul edilmiştir.

SONUÇ

Nereden geldikleri kesin olarak bilinmeyen Ermeni ırkı oluşumlarını değişik efsanelere bağlayarak Nuh 'un soyundan geldiklerini iddia ederler, Ermenilerin ilk çağdan beri tarihleri incelendiğinde müstakil bir devlet kuramadıkları anlaşılır.

Genel olarak yaşadıkları yer olan Ağrı Dağı ve Van Bölgesinde bağımlı kararlılık olarak Med'lerin, Perslerin sonra İran ve Roma 'nın egmenliğinde yaşamışlardır. Bizans ise; hakimiyeti altına aldığı Ermenileri yurtlarından ederek Ermeni hakimiyetini kırma politikası güdmüşlerdir.

Ermeniler, Türklerin Alparslan başkanlığında Anadoluya girmelerinden sonra kişilik kazanmaya, daha rahat bir hayat yaşamaya başlamışlardır. Osmanlılar Döneminde Sultan Orhan Bey Bursa 'da bir Ermeni Ruhani merkezi kurdu muşt u. Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u aldığı nda kurdu rdu ğ u Rum Patrikliğ in yanında birde Ermeni Patrikliği kurdu rdu. Böylece Ermeniler Bizans'tan elde edemedikleri dini ve siyasi özgürlü ğ ü elde etmiş oldular. Diğer padişahlardan da yardım gö ren Ermeniler Osmanlı Devletinin içinde yerlerini sağlamlaşt ırarak geliş milerini sürdürdüler.

Tanzimat-ı Hayriye Fermanı bütün azınlıklar yanında, Ermenileri de büyük haklar getirdi. Tanzimatla baş latılan Avrupai Reformlara Osmanlı toplumu hazır değ ildi. Reformların uygulanmasını yapacak bilgili, tecrübeli, dil bilen bir kadrosu yoktu. Bu yüzden Osmanlı idarecileri yabancılara ve gary-ı müslimlere baş vurmak mecburiyetinde kalmış tı. Osmanlı Devleti Rumlara olan itimatını kaybetmiş ti. Bu yüzden Ermeniler 'den yararlanma yoluna gidildi. Böylece Ermenilerle Osmanlılar arasında bir iş bölümü ortaya çıktı. Askerlik ve çiftçilik iş leriyle uğ raş an Osmanlıların yanında askerlikten muaf olan Ermeniler bütün hızlarını ticarete verdiler. Kısa zamanda kuyumculuk ve tefecilikle saraya nüfus edecek duruma geldiler. Devletin zayıflama dönemlerinde bu etkinliklerini ağır bir şekilde hissettirmeye başladılar. Uzun süren savaşlardan yıpranan Osmanlı Devletinden yararlanma yollarını aramaya başladılar.

1856 Paris Antlaşmasından itibaren Reformların kendilerine tanıdığı haklardan ve Osmanlıların müsamağ asından faydalanarak teş kilatlanmaya başladılar. 1863 tarihinde kabul edilen Ermeni Milleti Nizamnamesi Osmanlı Devleti içindeki statülerine daha sağlam esaslar getirmiş oluyordu. Osmanlı Devletinin " 93 harbi " (1877 - 1878) sonrası zayıf duruma düş müş tü. Bu durum içinde Ermeni meselesinin bir devletler arası Antlaşmalarda hukuki bir kisveye bür ünmesini bütün gayretlerine rağmen önleyememiş ti. Böylece Devlet, Ermeni meselesinin Ayestefanos ve Berlin Antlaşmalarında, gerekse İngiltere ile Kıbrıs Antlaşmasında yer alarak siyasi bir baskı ve müdahale unsuru olmasına mani olamamış tı.¹⁹⁰ Artık Ermeni meselesi Osmanlı Devletinin bir iç meselesi olmaktan çıkmış tı. İngiltere ve

¹⁹⁰ Cevdet Küçük, *Aynı eser*, s.176

Rusya Osmanlı İmparatorluğunun Anadolu topraklarında bu meseleyi gündemde tutarak parçalanmayı hızlandırmaya çalışmışlardır.

2. Abdülhamit 'in devri olayların değişik boyutlar kazandığı bir dönem olmuştur. Büyük Devletlerin istekleri mümkün olduğu kadar önlenmeye çalışılmış, bunun için sık sık sadrâzam ve hükümet değişikliklerine başvurulmuştur. Mali güçlük içinde bulunan Osmanlı Devletinden islahat yapılmasını isteyen emperyalist devletler kredi vermekten çekiniyorlardı. Bu zorluklar içinde bulunan Osmanlı Devleti sürekli savaş yaparak birinci ve ikinci balkan savaşlarını geride bıraktıktan sonra yorgun ve dağınık bir şekilde 1. Dünya savaşına girmişti. Emperyalist devletlerin baskısı ve Ermenilerin yıkıcı faaliyetleri Osmanlı Devletini canından bezdirmişti. Bu yetmiyormuş gibi Ermeniler Rus ordularına yardım ederken Osmanlı ordusunu arkadan vurmaya, masum insanları kadın ve çocuk demeden katletmeye başlamışlardı.

Osmanlı Devleti bu tehlikeli durumdan kurtulmak için 1915 yılında tehcir kanunu çıkardı. Kanunla harp sahasındaki Ermeniler başka bölgelere nakledildi. Bu olaylar Avrupa ve Amerika 'ya mübalağalı olarak gerçeklerden saptırılarak duyuruldu. Osmanlılar sanki bir Ermeni katliamı yapıyordu, Emperyalist Devletler savaşı neticelendiren Antlaşmalara kendilerine savaşta yardım etmiş olan Ermeniler içinde maddeler koydurtular.

İngilizler Mondros Mütarekesi üzerine İstanbul 'a ayak basınca, Türkiye 'de amansız bir " insan avı " başlatıldı. İngiliz polisi padişah hafiyesi elele verdiler. Bir çok kimse sorgusuz yakalandı. Bunların çoğu " Bekir Ağa Bölüğü " denen cezaevine tıkıldı. Bunlardan biri olan Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey 'de, verilen emirleri ve görevini yerine getirdiği halde tutuklanmıştı. Önceki yargılanmasında bereat ettiği halde, kurulan mahkemede tarafgil yargılanma ile Ermenilere yaranmak için idama mahkum ediliyordu.

İstanbul'un işgali Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey 'in idama siyasal partilerin birbirine düşümlere bağımsızlık mücadelesinin gücünün kırılması , İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali emperyalizmin Türkiye üzerindeki oyunlarını, yorgun savaşçılar haline gelmiş insanlara bile öğretti. Türk halkı " düveli muazzama " diye adlandırılan emperyalizmin oyunlarını açıkça görmeye başladı. Aleyhindeki antlaşmaları tanımayan Türk milleti Mustafa Kemal 'in önderliğinde büyük bir bağımsızlık savaşı vererek kurduğu yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti dünyaya toprakları üzerinde böyle bir Ermeni meselesi olmadığını kabul ettirmiştir. ¹⁹¹

جلد	<h1 style="margin: 0;">مجلس وگلا</h1> <h2 style="margin: 0;">مذاکرته مخصوص ضبط نامہ</h2>	صد فروری ۱۶۲
تالیف از شیخ دراز و تاریخ تالیف		نامہ
دفعہ ۱۸ جلد ۱۸		صفحہ ۱۵ صفحہ ۱۷
مذکورہ مال		
<p> سالہ عربیہ جوار جلدہ سا کہ ایندوہ بر قسرت حد و عثمانیہ اعدای دولتہ قاریو سحرانظیر ایستغاک اور کز اردو کز ایستغاک حرکتہ تعجب و از زامہ و زمانہ حکمیرہ نقطیانہ اسکای و دشمنانہ تریدانہک و افعاک و بالخاصہ صفوف اہلہ اتحاد و کتک راکتہ قوامہ حکمیرہ راکتہ معصومہ سالیقہ تدریج و تسبیح و قیادت عثمانیہ تسلط ایستغاک و سب و غارت و دشمن قوامی بحیرتہ از زامہ سارکتہ مواتع مستحکمہ الیہ جوازہہ و کجک غاصر اقتدارہ تک سادہ حرکتہ سادہ اولیادینہ و عظامہ ایستغاک و جوار اور کز کزیرک تخلص و ایجابیادہ تک بر باب بعضہ کونا اطلتہ با سادینہ رتبہ الحمد و انہ تلبیہ، از مردم ولایتہ نفسہ المنہ، نفسہ سببہ و نفسہ و سببہ شتق اولیاد زمرہ المنہ، سببہ، قوزانہ، جوارکتہ لالہ و نفسہ و سببہ شتق اولیاد زمرہ و سببہ سببہ و سببہ مرکز قتل و شتق اولیاد زمرہ اکند و سببہ، جوارکتہ، جوارکتہ و انہ کز قتلہ قوی و قیادتہ سا کہ ایندوہک ولایتہ جنوبیہ سوتقہ با سوتقہ وارد و توجیہ ہم حدود او تو قسرتہ سببہ شتق اولیاد زمرہ و سببہ ولایتہ و زور سببہ و نفسہ اور شتق اولیاد زمرہ اور قسرتہ سببہ شتق اولیاد زمرہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و ولایتہ قسرتہ سببہ شتق اولیاد زمرہ ایستغاک و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ سببہ شتق اولیاد زمرہ سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ تاریخ و ۷۰ فور و اولیاد زمرہ سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ و سببہ </p>		

فرای

حق الحقیقه دولت محافظه موجودیت دینیه اغوشیجی توالمی در اجرائیه و اصلاحات فداکاریس اورنسی اجورسور تائیه
 سبب اولی برقیع حکمات مضره نیک اجرائیه مؤثره ایم احما و انزال رسو قلیعاً مقصود و نفعه ته مسایلهایم بولر ره آند
 اولی اجرائیه که اصابت بیرون اولی بقدره تنگه ذکر کرده در سبب تعلیفین اورره و اولی سالی قوه و قضائیه
 سبب ایستادگی نفس ایجاب اینک محاکم سبب اسکایز لیه مرفوعه و ایضا لایم کدر که حکمات تائیه استراحت و محاکم
 جاه و مالده و مصلحتی کیفیت ایولایم صورتی قطعی در اسکایز قدر ملاحظه قوه قضائیه اعترافیه و اولی سبب
 تائیه و قضائیه لیه نسبتی کدر لیه ایولک و اراضی توزیع و اجتناب محتاج اولی در طرف حکومتی سبب انسی و مزاج
 و قضائیه ارباب صنعتی و دولت و اولی توزیع و ترک اسکایز مملکتی تا اولی سوال و اسالیک و یا خرد و مقتدریک
 کدر لیه صورتی سبب ایم اعاده و تقویه ایستادگی ملاحظه و عمارت اسکایز ایولک و ارضیک قسماً تقویای لیه کدر لیه
 توزیع و تقویه ایستادگی سبب و قضائیه کانه اولی به تقویه ایستادگی اهلایم عمارت سوال غیر نقولیک تحریر و تقویه جنبه و تقویه
 کدر ملاحظه لیه توزیع و ملاحظه اختصاص و استعمال در خارجیه قالیجه لیه تقویک ، لوله ، باغ و غیره تقویه
 کدانه ، خانه ، فابریقه و دیوکیون عمارتیک باقریه حج و یا خرد و تجارت لیه لایق بالغ لیک کدر لیه اعطای لیک اورره
 اصحابی نانه امانت ملاحظه و تقویه توزیع در سبب و اجازت سرور نیک ایستادگی و نفع بر وجه صرفایک ملاحظه

تقسیمات سبب سبب نفعه ته سبب ایجاب تقویم ایستادگی او تقویمات نام نیک تقویمات تقویمات کالیه اولی کدر نیک تائیه
 محاکم و اولی سبب و ملاحظه عموداً اسکایز نیک تقویم و تقویم و تقویم و تقویم تقویمات نام لایق و نفعه ته
 سبب ایستادگی و تقویه ایستادگی اولی لایق سبب ملاحظه اتحاد و تقویم و تقویم تقویمات نام لایق و نفعه ته
 و تقویم و ملاحظه تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق
 تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق
 کدر لیه سبب ملاحظه تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق
 و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق و تقویم تقویمات نام لایق

تقسیمات
 تقویمات
 تقویمات
 تقویمات

استانبول و ولایت ایرون : سنه لکی ۶۰۰ ، آتی آیتی ۳۰۰ ، اوج آیتی ۱۹۰ غروشیدر .
 ممالک اجنبیه ایرون : سنه لکی ۸۴۰ ، آتی آیتی ۴۵۰ ، اوج آیتی ۲۴۰ غروشیدر .

اعلان شرایی اداره مدیری ایله قرادادریه ایله . نشر ایله این اعلامیله خلق افغان ایله جمله ما هیئت اولمه سه اعنا
 ایله ایله رمار اولرک مختصر ایستادن دولتی مسئولیت قبول ایلدن .

صلح قونفرانسده

بورانسانک معیاشی ترتیب ایچونه انجمن تشکیکی لوندوه ، ۴ - جمعیت اقوام انجمنی دون عقد ایستدیکی اجتماعده جمعیت اقوام پروژه سنک اساسی قرارلشدیرمیشدر . یومقررات منوز صلیح قونفرانسی طرفندن تصویب ایلدن اولماقله برابر جمعیت اقوامه اساس اولدیله یکدیگر . یکی پروژه موجودیبه جمعیت بین المللی برسانسی دائره سی اوله حق و بورواده . اجتماعلر عقد ایله یکدیگر . جمعیت اقوامه داخل اولان ملتر خصوصی فایزیه کرده ، اساسله امکان مانع اولان لغه ای تقاضا در . انجمنک هدایت اجتماعده هیستیر (ویلسون) جمعیت اقوام پروژه سی حقدنک نقطه نظرین ایضاح ایتمیشدر ، انجمن اضاری مذاکراتک لسریب خصوصنده اتفاق ایتمیشدر .

پازس ، ۴ - هیستیر (ویلسون) انکارته ، فرانسه ، ایتالیا باش وکیل و خارجیه ناظرلی و ژاپونیا سرخسری صالی صلیحی ساعت اون بریده اجتماع ایتمیشدر . بر اجتماعده (وینزولوس) یونان مدعیاتی حقدنک بیانی اکیال ایتمیشدر . یونانسانه عاقد مسالک حل ایچون اختلاف دول معمله سی طرفندن ایکی کتیلهک برلویسیون تشکیکی تقرر ایتمیشدر . کله جک اجنجه چارشیبه کونی اولرک دن سوکره عقد ایله یکدیگر .

تهجیر مسئله سی حقدنک دیوان حربده محاکمه باشلاندی

دوره بوزغادر ارمینیونک تهجیر وقتیننده مدعیلر اولرک شرم بوزغادر متصرف وکیل ، ژانرمار قورمانلی ، اولراف مأموری حقدنک محاکمه جریله ایتدی - محاکمه بوزغادرده بعضی استیضاها مات ایچونه جمع ایتدی کونته قلعین اولرکی

آقامه جیور ایتک کی جازانک لک مؤثر سنه ، لقی و تقریبه مراجعت ایله دی . یو اسولک مملکتک ثروت و ممبرونه ایرات ایله جکی تاینردن باعدا عجزه نسوان و صبیانه تحصیل فینح عاقبتیه منبر اوله جلی ملاحظه سیله درک تهجیر اولرک تسین تطبیق ایلمه سی یوزدن طله قریب و فرعات تحدد ایتدی . قدرت سکومته استناد ایدن و اولوق تطبیق و استعمال ایله کلف اولان کیسه لک فکر شناعت ویا نایین ، نعت یولنده نظر استکراه و غیرته کورونمکه سزا اولان حرکات ، مدینشکانه سی و باخاسه یوزارک واسطه اجرائیه سی اولارک لونی کندی الیریه واسطه اتخا ایتلرینک ته کی فینح اولدی ایله جکی عرض و ایضاحه لزوم کورم .

بعضی حلالده علی الصبح تهجیر ایله جک ارمینیونک لیلاد دائره حکومته طوایف اولرک غیر متقولرین بر بدل خسیس مقابله ده فراهه جیور طوایلی و متروغ لهک متفاندن اولسی ، بر سنک لیل سوک اموال و تقوینک تحریسندن سوکره یولده مجرد ایتک باره سی اولوق اولرک کتم ایدن باره مک جتله طرفندن آلمسی کی وقایع تحدد ایتمیشدر .

بعضی حلالده اولرک اولرک کورونمکه سوکره قادیلرک و بشده اولوق چو جفراک آری آری سوک اولرکی ، بعضی برینک ده یونون عاقله رله مملکتده بر اولوق کی مظهرینری ، بر ملافتنک عرض ناموسنه مجاز اولرکی تهجیر قرارنده تفصیل و بیانه فضلجه لزوم کورمدیکم فنجایی تولید ایتمیشدرکه یونک متفرداً ووضعا بانندن لسان اسانیت عاجزدر .

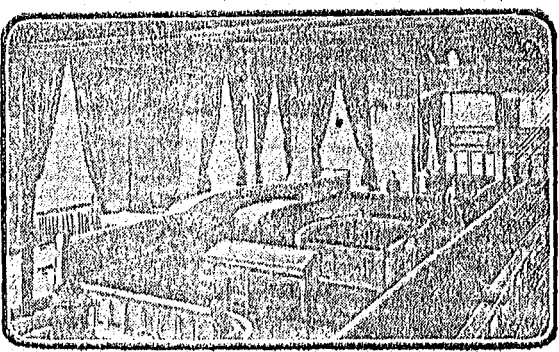
یالخاسه شایان قید و بیاندرکه کنده لریه برست آسرت ویرن ووضعی یوزار برقوت استناد ایند . بر مکنک استرازا این بئن کونته بیانه تانیته ایله ایچونه مجرمه نعت شخصی سی تاینرین ایچونه سره مانکی امری اجرائی آماده اولدی آکلاسیلان پولوک و کوچک بعضی مأمورینک ارمینره قارشی انواع اولان تجاوزه لایقید فاللری مدوز کورولم ، امر ، آسره ک موقع صلاحیتی و امرک مقار اسانیت اوله سی ایله شایان قیدلر . بر مأمورینک قوبیل بر امره معروض قانجه نتایج و خیمه سی دوشو لوپ ، هیچ اولازسه ترک موقع ایتک کی بسارت مدیه کورمسی لازمی . نه تک بعضی مأمورینک یونفا امر قارشیسنده استفا ایتمیشدر .

شوتجیر طوایسیله تحدد ایدن وقایع و ناینج منی قابل اوله سی جتی بر درجه یه واصل اوله جی حکومت سابقه تک خللریه تحقین هیئتلی کورندریکی جلب ایتدیگم اولوق دو سیه سندن آکلام . مع الناس هیئت تحقیق لری یالکون اولرک و وضعب ایدن ، استیسی سوه استعمال ایدن کیسه لر حقدنک تحقیقات یاشلر تهجیر ناینجیله وقوعه کان سائر جرائی تدقیق ایتمیشدر .

تهجیر طوایسیله وقوعه کلن جرائم متنوعه منظورینک هیئت علیله لری حضورنده محاکمه لریله منظور عدالت اولری حقدنک . قانک لعه ، ا . د . ا . د .

فوق العاده دیوان حرب عرفی رئیس محمود میرت پاشا

انکار عمومی جهانک مرکز بولوندی بر داتره : فوق العاده دیوان حرب عرفی لشکر صالونی

برسالوگ : پانک انشاندن بری شامدی اولرکی وقایع بر فوق العاده لشکر سلسله تشکیل ایدر . دارالفنون اولرک اولرک پاشا ، مجلس میمالک میمالک جلیسلی بر بوده عقد ایلی ، شایان اولرک مدت جنایت محاکمه صحنه اولرکی . بر کورده ارمینره قانیه ایله محاکمه ایلیان یوزاریدر .

ایچونه انجمن تشکیکی لوندوه ، ۴ - جمعیت اقوام انجمنی دون عقد ایستدیکی اجتماعده جمعیت اقوام پروژه سنک اساسی قرارلشدیرمیشدر . یومقررات منوز صلیح قونفرانسی طرفندن تصویب ایلدن اولماقله برابر جمعیت اقوامه اساس اولدیله یکدیگر . یکی پروژه موجودیبه جمعیت بین المللی برسانسی دائره سی اوله حق و بورواده . اجتماعلر عقد ایله یکدیگر . جمعیت اقوامه داخل اولان ملتر خصوصی فایزیه کرده ، اساسله امکان مانع اولان لغه ای تقاضا در . انجمنک هدایت اجتماعده هیستیر (ویلسون) جمعیت اقوام پروژه سی حقدنک نقطه نظرین ایضاح ایتمیشدر ، انجمن اضاری مذاکراتک لسریب خصوصنده اتفاق ایتمیشدر .

پازس ، ۴ - هیستیر (ویلسون) انکارته ، فرانسه ، ایتالیا باش وکیل و خارجیه ناظرلی و ژاپونیا سرخسری صالی صلیحی ساعت اون بریده اجتماع ایتمیشدر . بر اجتماعده (وینزولوس) یونان مدعیاتی حقدنک بیانی اکیال ایتمیشدر . یونانسانه عاقد مسالک حل ایچون اختلاف دول معمله سی طرفندن ایکی کتیلهک برلویسیون تشکیکی تقرر ایتمیشدر . کله جک اجنجه چارشیبه کونی اولرک دن سوکره عقد ایله یکدیگر .

جوهرات و تقوینده وضع بد ایتک ایچونه کیجهری کیسه تک لیشاری چینیاسنی اعلان ایتدی . ناموسل مسلمان و ماداشلر سزده سو قاعه چینماز . ولدیله . ارکجه ل طرفننده اولر سو پولوی . مجرم بوده کورندیکور اوج کشی دکلدن ، بشن آتی یوز کیشدر ، یوزغادر دن ۲۷۰۰ ارمی تهجیر ایلمیشدر . یوزلرک قاننده اشراقین بعضیاری (کولرک) قریه سی اعالیسی مندا لدر . انشالله اولر ختنده ک تحقیقات سیزده اولرده منظور صندله سنده کورولور .

لئون اندی خانه اولرک ۱۵۰ نفر عاقله و اقربا سنک دوچار اولدی شردر ایچون بر بیچ میلیون لیرانک شایان تحقیقاتی طلب ایتدی . منظور علیه وکیللرندن سمدالین فرید بک ، لئون اندیک داخل دعوا ایلمسه اعتراض ایتدی ؛ و لئون اندی وارث صفیله کلورسه ؛ یونک ایچون ارثک بیچ لازمدر . وکیل اولرک کایدورسه راکتانه بی جائز اولری ایجاب ایدر . دیدی .

دعوی وکیللری آرمینره بر مناشعه یونک اولرک سمدالین فرید بکله لئون اندی آراسنده بر مناشعه باشلادی . لئون اندی ، حکمه شرعی دن اثبات وراثت حق ایستدیگنی ، قطع حکمه شرعیه ، بر کیسه تک متقولری تبیین اتمدیکه حجت ویرمیشدی . بوجه تکده دیوان حربده ک محاکمه نیجه سنده بین ایله جکی سو پولوی ، سمدالین فرید بک ، مدعی شخصینک اولرمان داخل دعوی اولدیله . جکی شیمیدیکی حلاله بری مدعی شخصی بری ذکل اولسه اولسه سالی بری اولدیگی سو پولوی . یونک اولرک مدعی شخصینک مطالعه سو پولوی . مدعی عمری لئون اندیک مستکی صفیله داخل دعوی اولدیله جکی مطالعه سنده بولدی ، حکمه بر مطالعه بری قبول ایتدی .

دیوانه برینک صمدالین فرید بک و ریمیر ؟

بده شوره ک اسامی اوقونقندن سوکره ریچس پاشا ، کنده سنده اسناد ایله این تهجیر و قتل جرائی حقدنک نه دیه بکنی یوزغادر متصرف وکیل کمال بکدن

تهجیر مسئله سنده کی بولسز حرکتلرندن طولانی مظانوا تحت توقیفه آلتیش بولان یوزاریان قانقاری و یوزغادر متصرف وکیل کال بکله ژاندارمه قورمانلی محدریق ، یوزغادر اولراف مأموری فیاض بکلر حقدنک دیوان حرب عرفی هیئت تحقیقیه سنجه اجرائیلر تحقیقات ختام بولمیشدن اجرائی محکمه یه سوق ایلدن و دون صلیح محاکمه لرینک اجراسنه باشلاندیر .

دیوان حرب عرفی محاکمه ایچون عدلیه نظارتنده جنایت محکمه سی صالونی تخصیص ایلدن ارکان مطبوعانه ، سامینه مخصوص برلر احضار اولمیشدی ، یوزم و مرافق محاکمه ایستماع ایتک اولرده صلیح ایرکندن جنایت محکمه سی صالونی یوزرجه سامین ایله طولمیشدی . ساعت اون بیکری بشن یکه استیفات مدعی محرمیسی سالی بک مشاورلی ایله برکنده سالونه داخل اولدی و کنده سنه مخصوص علی اشتغال ایتدی . بشن دقیقه سوکره قیو آچیلدی ، ژاندارمه و پولیس قوشنک تحت نظارتنده اولرک اوج شتم ایچری کیدیلر ، سالونده دور ، بر سکوت حکم سو ریور ، بتون نظار دقت متبیره متوجه بولمیشدر . کال بک اولرک بویل ، اسر ، کوچک سیاه مغالی ، عمدتوقینک اولرک بویل ، طینتاز ، قیرسی یوزل و مقوس برونلی ، فیاض بک اولرک بویل اسر و سیاه بیل ایدی . کال بک اولرک بویل قوروشون رکنده بر پالور ، رفیق بک اولرک بویل آیلنیز ژاندارمه شاپلی الیه سی ، فیاض بکده ده قهوه رتی بر پالور بولمیشدر . کال بک بویوک بر سر غوغو قانانله یوزرور ، رفیق بک لایق بر سو رتده کنده سنک تقیب ایلمیشدر . یالکون فیاض بک بر پانجه صلیح کورمیشدر .

محاکمه باشلاندیر

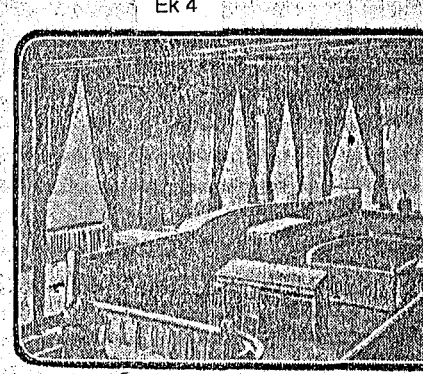
شهرلر موقع مخصوصلری اشغال ایتدکن بش دقیقه سوکره اولرک رئیس محمود میرت پاشا ، آرتده نادر ، محصلن پاشا شوشک و آرتین اندیلر بولمیشدری حالده هیئت محاکمه ایچری کیدی مواعنی اشغال ایتدی . حکمه ده مدعی شخصی

مقامنده دعوی وکیللرندن لئون رمزی اولرکی ، مدافعه کورلری ، موقندده سمدالین فرید ، صلاح الدین ، حسن خیری ، معصلن خالد بکلر بولمیشدر . رئیس پاشا موقته اولورقدن سوکره محاکمه باشلادی ؛ اولرک بولمیشدر هر برینک مواعنی سو پولوی ، کال بک ۳۵ یاشلر زده بر اولدی ، سوک مأموری قوتیه زرمیات منتسلیکنده بولمیشدی ، یوقین بک ۴۴ یاشنده بکنکشل اولدی ، سوک دهمه چوروم زامانه طواری قوماندانلنده استخدام ایلمیشدی ، بیاس بک ۳۶ یاشنده یوزغادر اولرک یوزغادر اولراف اولرک بولمیشدر . مستحکم بولمیشدی بیان ایدی ؛

متهلرک مواعنی آکلاسیلان سوکره رئیس پاشا ؛ « ارمینرک تهجیری انشاندن قتل نفوس ، غصب اموال و سائر بعضی کونا جرماندن طولانی هیئت تحقیقیه محاکمه کورمیشدر اولرک بولمیشدر . هیئت تحقیقیه تک فذالکی اوقونقندن ایلرک و دیکی ، دیدی ، یونک اولرک بویل کاتی طرفندن هیئت تحقیقیه تک

دوره داخل اولدی و تشکیله موصول فی ...
 اندی ، بش دوقه سوکره قو آتیلدی ، ژاندارمه
 و پولیس قوشک تحت نظرده اولوق اوج شیم
 ایجری کوردیلر . سنلارده دین بر سکوت حکم
 لوزیور و بئون انظار وقت منبرله موجبه بولیوردی .
 کال بک اوزره بولی ، اسمر ، کویک سیاه صالحی ،
 محمدولدی بک اوزون بولی ، طیفانده
 قیصری بولی و موس برولی ،
 فیاض بک اوزون بولی اسمر و سیاه
 یققی ایدی . کال بک اوزرنده قویو
 فوزشوق و کتده بر بالور ، رقیق
 بک اوزرنده آبولتسر ژاندارمه
 فاضلی الیمسی ، فیاض بکدهده
 قوهو رکی بر بالور بولیوردی .
 کال بک بویوک بر شوغوق قالیباله
 بویور ، رقیق بک لالیله برسورنده
 کندلی تعلیب الیدیوردی ، بالکن
 فیاض بک بر پارچه عصبی کوزلیوردی .

وقایع الحاده دیوان حرب عرفی رئیس
محمد هیرت باشا

مجلس عمومی جهانک مرکوز بولوندی بر داتنه :
 قوه الحاده دیوان حرب عرفی محکمہ صالونی

[برسالک ، بانک انجمنده بری غلغله اولدی قیاق بر قوه الحاده لکتر سلهسی تفکیک ایدر .
 دارالمنزل اوق اوزره فیاض و مجلس میمون لک هیجالی چیلرلی بواده عقد ایچن ، نجات
 اوزون مدت جناب حاکمه صفا اولغدی . بوزورده ارمی قوتلارک ایچن عا کاسس یان بواستورده .]

خادم اولوق و اجاری عدالت ایچک وظیفه سیله تکلفور .
 عصرلردن بری سلطنت عثمانیه ک زیر حایه
 تالیفنده باشاش و مظهر امن و عدالت اولش عناصر
 غیر مسلمه آرسنده آراسیره حادث اولان ولطد اشاق
 خصیانه مفاسر حرکاتک اسباب و عوامی تدقیق
 ایدلرکی صروده بوق امور حکومتده خط شاندن
 زاده آمان شخصیته ک حصوله کنیدی کورواکدهدر .
 عناصر موجوده تک آمال مایه لرینک برلشه ، مستند
 حاصل اولوق . مهالک دریش ایدرک آغز تالیف
 ایچک ، هرکسک حقوق عمومی به اولوق اولاق
 شرطله کندی حقوقی مدافعه ایله بیاسسته دقت
 و اهتمام بچک وظیفه سیدر . بوزورصده اوق بر
 فغلت ممانلت حکومتی و آتک و روناق دولتی اخلاص
 ایدر . تاریخ تدقیق اولوق عناصر غیر مسلمه آرسنده
 آراسیره عدم عنوتیق قسطنطنیه حادناک کنیدی بلیک
 امتیازات مدعییه نالیق بری قبول ایدلرکه برابر
 مسارات حقوقیه نال اوله مانقدن اباری کلدیکی
 نظره چاربار . ایسته یانچالی اار بوندن بلاستفاده
 آراسره مخالف قنایهده امن و حضوری . اخلاص
 ایدرک حادناک باع اولور . بو جهلدن اولوق
 عناصر غیر مسلمه دن اولان ازمینلرک و افلا آته مستند
 داخل ممالک عثمانیهده بعضاً ابقاعدن خالی قالدقاری
 احوال مهمه پیدر قویضیح دائره شمول ایدرک
 حکومتک نظر دقتی جب ایدرک بر شکل آلمش
 و عناصر اسلامییه آرسنده عدم عنوتیق تولد ایتکدهدر
 خالی قالدقار . اداره سالیقهده حسن ایدیان بوهده
 مزینلرک دورومروطنیه آرقق نجات بولسی مأمور
 ایکن بوحرکات بر شکل مظهرده آثار و علاقی
 کوسترک باشلاسی کنیدی بوزرنک بر مدتدن بری
 حاکمیت عثمانیه دن استخلاص جهتی استهداف ایتدیکی
 آکلاشبار .

تالیف ایتکده اولدییم اقبال حربیه تک اسباب
 و عوامی تدقیق ایتدیکم صروده بعض مهم اولوق
 دورومرله احنی غزتلرلی تدقیق ایتک مجبوریتده
 بولدم . نتیجه تدقیقاعده حاصل اولان فتاوا ایتدیملرک
 قوه الحاده احمقی حائر تکلیکات مخصوص صفر نتیجه
 اولوق و لایات عثمانیه تک اک مهم و حدود اعتبارله
 ایتکملی ممانفانده بعض حرکاتده بولونقلاری اردونک
 شکل رجعتی اخلاص و حکومتک تدابیر عسکریه سی
 اخلاص ایدرک حرکاتک قلموزیه مطلق اولدم
 بواحوال و سرکات قارشیسنده قانان حکومت ساشه
 نتیجه سی نجات سیم بر تدبیر اداری اتحاد ایتدیملرک
 اوده ۳۳۱ مایسنده ارمینلرک معین غلارہ نقلاری
 بچون وزیران فراردر .
 نتیجه سیاسی بر تدبیر اولوق اعتبارله برکسیتی
 خالصندن آرازی حکومتک تسلیب ایدرک حلهده

ایلا دائره حکومتده طوبلانوق اموال غیر منقوله لرلی
 بر بدل خصیسه مقابلنده فراغه مجبور طولکلری
 و مبروخ لیک متفاندن اولسی ، بر سنسک قبل اسوق
 اموال و نفوذینک تحریرسندن سوکره بولده مجرد ایتک
 پارسی اولوق اوزره کتم ایدیان یازدک جنرال طرفندن
 آلمسی کی قیاق تحت اختیار
 بعض حلهده اولو ارتکرک
 سوکره قادیلرک ، بسده اولوق
 چوقعلرک آزری آزری سوق
 اولکلری ، بمشیرلرک ده بولون
 عاقله لرله حکمکنده بر اذوق کی
 مظهریازی ، بر مالانک عرض
 و ناموسسته یماز اولمسی بویجیر
 قراننده تفصیل و بیانه فضلهجه لزوم
 کورولدیکم نجابی تولد ایتدیملرک
 بولک مفردا و بوضعیاً بانندن لسان
 السابت عاجزدر .
 بالمخاسه شایان لید و بیاندیکر
 کنیدلرینه بر صحت آسرت و برین
 و اوسقی بولورقوتو اسناد ایتد .
 بر مکدن احتراز ایتین بعض کوه بیانه
 تالیفنده آماده و مجرد مدافعت شخصی سی
 تا مین ایچون هر هانکی امری اجراه
 آماده اولدی آکلاشلان بولورک
 و کوچک بعض مأمورلرک ازمینلر
 قاری و ذوق بولان تجارزه لایق
 قارلی مغزور کورولموش ، اسمر ، آسمرک موقع
 و صلاحیت و اسرک مفایر السابت اولمسی ایله شایان
 قیلدر . بر مأمورک بویق بر اسمره نمروش قانجه
 نتایج و خبیسه سی و دوشونوب ، هیچ اولانسه ترک
 موقع ایتک کی جسارت مدینه کوسترمسی لازمی
 نتکم بعض مأمورلرک بولنا اسر قارشیسنده استعفا
 ایتلردر .

شویجر اولایسیله محدث ابدن و قایم و لجانیم
 منی قابل اولدیجه بر بردرجه به واصل اولنجه حکومت
 ساشه تک عیالریه تحقیق میثاری کورولدیکی جلب
 ایتدیکم اوراق دوسیه سندن آکلادم . مع السافت
 هیئت تحقیق لری یالکن اموال اوزرنده و شرح ایدن
 ایتیق سوه استعمال ابدن کیسه لر مقفنده تحقیقات
 یا یشار نتیجه ساشیله و قومه کلن سائر جرائمی
 تدقیق ایتدیملرک

تهجیر اولایسیله قومه کلن جرائم متوجه
 مظلورلرینک عیبت قلیلرکی حضوریتده حاکمه لرله
 مظهر عدالت اولوق حقیقده قانولک لئری اوزرنده
 مالما تدقیق سببات قویسیور و لایقانه و بوزورده
 بولان بویقیل جرائم قاعلردن تولیت ایتدیملرکی
 کیسه لری حکمه علیه لرته سوق ایتدیملر . بولرک
 تهجیر ، نقل ، نهب اموال ، تساط عرض جرملرله
 اجرای عا کملرکی طلب ایدریم .

مدعی شخصی شوره ایتدیملرک اعراضی
 مدعی عموی ادانامه منی آکال ایتدیکن سوکره
 مدعی شخصی لئون ایتدی قیام ایدرک شوی بیاننده
 بولنشد : « مدعی عمومی ک ممانک مطالبانه غامبه
 اشتراک ایدریم . اوله بوزغاده مصرق بولان جان
 بک ازمینلرک تهجیری ایچون کلن اسمری ، بوزغاده
 ازمینلرک سیاسیله اشتغال ایتدیملرکدن بجهله انقد
 ایدریمه چکنی بیایدی . بولک اوزرنده آفره والیسی
 عاطف بک کدنسک تیدیانی استنبول یازدی . دیگر
 طرفدن آفره اتحاد و ترقی صرخصی نجابی بک حاضرلده
 بولنی اوزره بوزغاده کیندی . ارمزان یوزغانلار
 قانقماقی اولان کال بکله کوزوشدن سوکره ازمینلرک
 تهجیر و تقبیل ایچون بر واپور یاپرک استنبول
 کمدردی . هرک عمومی جناب بک غزل ایدرلرک
 کال بکله متصرفانه تعینتی حکومته یلایدی . کال
 بک بوزغاده کلدن سوکره ازمینلرکی اوزغانله
 باغلاوب (کولرک) قرینسه سوق ایچک و اوزاده
 جهرلر طرفندن اقل ایتدیملرک ایچون عیبتاننده بولدی .
 اوج پیش یاشندک چوقوقلرک تهجیر ایدلرکی
 بیایدیملرکی حالده بولرده سوق ایدلرک (کولرک)
 قرینسهده نقل ایدیلر . کوزلری اولونقلدن سوکره
 برطاقی یازدی .
 کال بک بوزغاددن اوزلاشلاشدر دینی ازمینلرک

حقیقده کی بیاناتی آکال ایتدیملر . بولانسه عا ک
 مسالک حل ایچون اشتلاف دول مملعه سی طرفندن
 ایکی کتیلهک بر بویوسون تشکیلی تقرر ایتدی .
 کله جک اجناع چهارشنبه کونی اولکدن سوکره
 عقد ایدیلر .

موجزات و نفوذیه وضع بد ایتک ایچون کجه لرلی
 کیسه تک طیفاری چیغمانسی اعلان ایتدی . ناموسل
 مسلمان و ملامشلمزده سوغاقه چغماز اولدیلر .
 اوکجه لر طرفنده اول سوولدی . مجرم بواده
 کورولدیکن اوج کشی کلدر ، بش آتی بوز
 کیشدر . بوزغاددن ۲۷۰۰ ارمی تهجیر ایتدیملر .
 بولرک قتلنده اشرفانن بضیاری و (کولرک) قرینسی
 اهایلمسی مدخلداردر . الفالاله اولر حقیقده ک تحقیقات
 سیزده اولرده مظلون سند ایلسته کورولور .
 لئون ایتدی خاتم اولوق ۱۰۰ نفر خاله و اقربا
 سنک دوچار اولدی ضرر ایچون بر بچی میلیون
 لیرانک ضایعاً تعصباتی طلب ایتدی .
 مظلون علیه و کیلرندن سمدالین فرید بک ،
 لئون ایتدیکن داخل دعوا ایلسنده اعتراض ایتدی :
 « لئون ایتدی وارث صفتیه کلبورسه بولک ایچون
 ارتک شوق لازمی . وکیل اولوق کلبورلرسه
 و کانتنامه ی حائر اولری ایجاب ایدر . دینی .

دعوی وکیللری آرمسده بر مناقشه
 بولک اوزرنده سمدالین فرید بکله لئون ایتدی
 آراسنده بر مناقشه باشلا دی . لئون ایتدی ، حکمه
 شرعیه دن اثبات وراثت حق ایتدیکنی ، فقط حکمه
 شرعیه ، بر کیسه تک مقبولیتی تبین ایتدیکنی حجت
 ورممندیکنی ، بویجیتکده دیوان حریده ک عا کله
 نتیجه سنده تبین ایدر چکنی سوولدی . سمدالین فرید
 بک ، مدعی شخصی تک اوزمان داخل دعوی اولیله
 چکنی شیمدیکی حالده بری مدعی شخصی بری ذکل
 اوله اوزره سامه یین بری اولدیق سوولدی .
 بولک اوزرنده مدعی عمومی تک مطالعه سی سوولدی .
 مدعی عموی لئون ایتدیکن مشککی صفتیه داخل
 دعوی اولدی بچی مطالعه سنده بولدی ، حکمه
 بو مطالعه ی قبول ایتدی .

قرانوه صرک صلاهییتی وارمیر ؟
 بده بشارتک اسامی ایتدی اولونقلدن سوکره رئیس
 باشا ، کنیدیسه اسناد ایدیان تهجیر و تقبیل جرائمی
 حقیقده نه دیچکنی بوزغاده متصرف وکیل کال بکدن
 سووردی . کال بک بویوک بر اعتدال دله و ملاقله
 سوزده باشلا دی .
 اساس مسئله ک کیش بوزدن اول بر شی عرض
 ایدر چکنی بیان ایتدی . تهجیردن متولد جرائم مقفنده
 ۲۱ و ۲۸ کالون اول تاریخیه لئیر ایدیان ایکی
 قرانامه ی اولودی . بو قرانامه لرده اداره عربیه
 موجود اوبان حله لرده تهجیر و تقبیل جرائمدن متولد
 دعوانک عا کله ماده ۲۱ و ۲۸ ایدیلر چکنی واستنبول بوان
 حربیه دائره صلاحیت استنبول منقله سی ایچانجه
 و ایزیت ساقانقرنه تصحر بولندی بیان ایدیلوردی .
 کال بک بوزغادهده منی سالدن طولای بعض کیسه لرک
 عا کله ماده ده حاکمه ایدلرک بری و درجات عا کله
 تابع ماوله لرلی ، حالبوکه کدیملرکی حقیقده دیوان
 حربیه و بره چکنی حکمک قطعی اوله چکنی نظر دقت
 عرض بولورده بولک عا کله عدالته منار اولدیکنی ،
 دیوان حربیه کندی حقلرندک اتساماتی تدقیق
 صلاحیتدار بولمیدی سوولدی .

مطالعه سنده صراحت ایدیان مدعی عموی تدوق
 سببات قویسیورنک تحقیقاتی تسریع ایچون اوله
 بویقه وضع بد ایتدیکنی ، اساساً اوزندهده جرائم
 صرطنه و مشرتکه موجود اولدیکنی ، بولرک عا کله
 برده بولورده اوزاده عا کله ایدیلر چکنی ،
 عا کله هر حکمه ده نجل ایدیلر چکنی سوولدی .
 مدافعه وکیللردن صلاح لئیر بک اصول عا کله
 جزائیه تک احکام عمومی سی باق اولدیکنی و بر جرم
 اهلنک یاجرم کل حمل و رونهده ، ایدرسته ایدیلرکی
 برده ، یا عمل قانندهده عا کله ایدیلر چکنی ،
 حالبوکه بوسلهده بوز اوج نغله ی تمام ابدن برش
 موجود اولدیکنی ، متهملرک برای عا کله بوزغاده

سعدالدین فریدک، مدعی، محمود ملک طرفندن ادعا ایدیان اوتیام و اشتراک مسئله سنک تدقیق اوکا کوره مدافعنه احتضاری ایچون هاکه تک تعلیقی طلب ایتدی . مدعی محمودی تک هاکه به دوام ایدیلرک شادلرک استامی نقطه سنده اصرار ایتدی . حکمه یوخص حقیده مذاکرانه بولتی اوزره جلیسه بی تعلیق ایتدی .

اول دفعه سوکره هیئت هاکه یکیدن سالونه کوره تک تنس زماقی طرفنده اوراق تدقیق ایچک اوزره هاکه به نیابت و برلرکی سویلیک وساعت اوله ایکیده جلسه ختام بولدی .

ایکینجی جلسه

ایکینجی جلسه به ساعت برینجه باشلادی . کمال بیک وکیل صلاح الدین تک اوراق تدقیق ایتدیکندن هیئت ایتدکن سوکره قانونک صراحتنه نظر ا دیوان حرب عرفی اولیان برلرده نهجیر جرائندن متولد دیوان تک مرجع روئی هاکه نظایمه به عاقل اولدی بوزغاده ایسه دیوان حرب اولدی ایچون بوزارک مرجع روئی بوزغاد هاکه نظایمه سویلیک درمیان ایدرک بوزغاد تک روئی دیوان حربک صلاحیتی خارجنده اولدی سویلیک .

کمال بیک دیگر وکیل مصطفی خالد بکده عینی فکره اشتراک ایدرک برملتون هانکی عمل حکمه سنه تابع ایسه او حکمه تک حاکم طیبی عدولوندی و بر کیمسه تک حاکم طیبیسندن غیر حکمه عهده هاکه سی جائز اولمیه جلیقی بیان ایتدی .

دیگر وکیل دخی هب عین مطالعه به اشتراک ایتدیلر مدعی محمودی سالی بک، ضابطه عدلیه، مأمورلرک منظور عایبه اوج حکمه ده اقامه دوامه صلاحیتدار اولدی بولرکدن هیئت ایدرک کرکملتون علیه کفایتکاهی و کرگسه دروست ایدیلرکی عمل ویا جریم عمل و یومنده اقامه دعوی ایدیلرکی بیان ایدرک دعوا تک روئی حکمه تک صلاحیتی داخنده اولدی درمیان ایتدی .

صلاحت مسئری هجمنه محکماتک قراری

یونان اوزرینه یازم ساعت دوام ایدن مذاکره بئجه سنده هیئت هاکه حکمه سالونه کارک شو قراری تقیم ایتدی :

ولایات شاهاناکه بر چوغنده بومیانده اقره ولایتی ایله مملکتسنده نهجیر مسئله سی ایله نفوس و غصب اموال کی بر طاقم جرائم جانیه و ذمه کلاسیک آکادمیسی ولایات مذکورده و الیاریله مملکتاری اموالی حفرانده تحقیقات اجراسنه حکومت صلیبه لوزم کورلی اوزرینه ولایات مذکورده میاننده اقره ولایتی مرکز و مملکتی جرائم جانیه سی حقیقت تحقیقات اجراسنه و درسامدی قیله باشلاش و اشائی نهجیرانده و منظورلرک استعجاب اولرکده بر کورنا صلاحیت اعتراضی درمیان ایدیلرک دروسه ذک صلاحیت تحقیقی سی قبول ایدیلش اولسنندن و جرائم مذکورده منظورلرک اجرایی هاکه سی ایچون اشبو دیوان حرب با اراده سنه تشکیل بوزرله کی دیوان حربی عرض اولونه جرائمک تحقیقات قانونی سی ایچون برده دیوان حرب هیئت تحقیقی تشکیل بوزرلش هیئت تحقیقی مذکورک اقال تحقیقات ایله اشبو دیوان حربی سوق و عرض ایچن اولدی جرائمک تدقیق و روسی صلاحیت داخنده بولونه نظر ا منظورلرک وکیاری طرفندن درمیان اولوب وارد کوروله یین اعتراضک ردیه مدعی محمودی تک موافق نفس الامر اولان مطالعه سی و نهجیره رویت دعوی دیوان حربک صلاحیتی داخنده اولدینه اکثریله قرار ویرلدی . بیک وکیل صلاح الدین بک، کمال بیک بولن مقدم بوزغاد حکمه سنه عینی مسئله دن طرولای هاکه وراثت ایتدیکی بیان ایدرک بر شخصک برالت اکتساب ایتدیکی برسله دن طرولای تکرار عا کهنسک اجرایی جائز اولمیه جلیقی بیان ایتدی . مدعی محمودی سالی بک، کمال بیک مقدم بوزغاده وقوع بولان هاکه سی تقیل و نهجیر ماده سنندن متولد اولوب وظیفه سی سوه استعمال مسئله سنندن متولد بولوندی و هاکه تک غیر موقوف جریان ایچن مقام اعتراضده ایدرک کزیمک برکرمه بوزغاددن استلامی طلب ایتدی . بالاخره جریان ایدن مذاکرات نتیجه سنده کزیمک نافرانه بوزغاددن استلامه و هاکه تک اشباط جهابرتی کونه تعلیق قرار ویردی .

اعلان اولمشدر . زواله نامت و فد هاپولرنده ملو Ek 4 اوزره بیک اوج بوز بکری بش سنه ایچون ایتدی کوی بیک بیولر بکر حکم سننده ایچون منظمه هتایه تک روح قلندن و وجدان پاک بولندن درغان و الله تعالی بکونه قدر اون سنه به باغ اولان دوره حیانتده ملنک تبراتیه بکری و بری یجه نیجه خدمات وظیفه به موفق و تاریخی سعادت سرعالی انسر هاپولری تصدیق ایتدکندن احتراز عرضه غیر متعاسر اولان جهنمک باشنده ذات القدس هاپولری بولدی و اراده سلیمه کورکانه لرته اقران ایدوب ایروم دستورالعمل اولان نظامنه اساسی سوجنیجه جیمینرک اسخی ویا حساب و ککاشک تدقیق و روئی ویا شکل دیگره الحاق انکار عمومی ملی تمیل و جهتمیزی تأسیس و تشکیل ایدن قولرده سنه هیئت عاقل بر حق قانون و نظای اولدی حاکمه مجلس خاص و کلانک قانون اساسی ایله جنوع مصادر

مدافعه ملیه جمعیتک باشماسی

مدافعه ملیه جمعیت مرکز عمومیسنندن کورنلرشد: مدافعه ملیه جمعیت بالفان حربی هنکا ک هولنا کنده دولک اک جرائلی زمانده تشکیل ایچن و سینه سی بلا تفریق جلس و مذهب بونون اولاد و طنه آچین، سیاستدن و هر دوله فرقه حیساندن قلمبازی متری بر مؤسسه ملیه دور . مدافعه ملیه جمعیت هاکه سنیه حضرت پادشاهی به مظهریله مباحی وریله سلطنت حضرتلرک ریاست فخریه لرده مملکدر . مدافعه ملیه جمعیت آن کلانک بکونه قدر ملک و مننه اوق و اخیراً لفر ایتدیکی بیاتنامه محرر تشیقات خیریه سیله ملنک کندیسنه دودیع ایتدیکی وظائف و طایفه بی افغان اسلا خالی فالمشدر .

مدافعه ملیه جمعیت حکومت سلیله هر دوله صراجه و تقیضنه هر زمان کال عینویله آگاهه دور . و اخیراً ملیه نظارت جلیه سنه اعزام اولان مفتش طرفندن حسابات بالندقیق انتظام و صحت معاملاتک فوق العاده مکمل بولدی تدقیق و بیان اولمشدر . مدافعه ملیه جمعیت حقیقت و قوه کان برطاقم لغریات و اشاعات غیر شکاره بی شکت نظرله ردا بیلر .

مدافعه ملیه جمعیت جوبولر قانونک اسکا نه تویقاً تشکیل ایچن و نظامنامه سی شوروی دولک و مجلس و کلاده بالندقیق منافع عمومی به خادم اولدی اراده

فرانسول فرانسز مجلس نهجیراننده بارس، ۴ — آمریکا رئیس حکومتی هیست (ولسون) ک مجلس بیوتانه قبول ایتسنده مجلس مبروتان رئیس موسیو (دهشاهل) یارلاق براتیق ایراد ایچن و فرانسه ایله آمریکا آراسنده ، حرب و صلح زمانرنده ، موجود اولان صلیبی رابطه لر دن بحث ایشدر . موسیو (دهشاهل) لظنهده و عیبره که : « چکدیکنز اوقدر اضطرار ایدن سوکره هرما به به بکزه یین . هر حربک کورنده عقد ایدیلرک اولان صلاحته ، ساتر صلحه بکزمه سی لازمدر . هر شیدن اول بولیل فباجیک منع کورسی اسبابی تأمین ایچک ایجاب ایدر . لیکن کون مجلس اعیانده ایراد ایتدیکنز نظرده ملنرک ، اوقدر اضطراب و کدرله ، اوغرادینی خسارتنه رغماً بر یازجه عتاز بره و قعهده بولدی ، چونکه حربنک تکلیفاتی اولدی بی بیان ایتدیکنز ویدیکنر که : فرانسه توبید ایدن هاکه بتون جهاتی تهدید ایدر . » اوت ، سزه بم کی جهالک یکی تشکیلته اساس اولی اوزره هر دوله امر شایدن معون بر فرانسه حکومتی تأسیس ایچک ایتدیورلرک . ۴۴ سنه مدت صلحی عاقبت ایچون سنه سنه هر دوله فدا کار ایلرک فانلاران فرانسه بولن سوکره بولرمنده آلمانلرک مرض واسطه لرکی جمع ایلرینه مساعد برشکاده برانیایرسه جهالک صلح و سکوتی تهاکبه دوشن اولمشدر . هیست (ولسون) و اوله یارلاق بر سورنده متامله ایچن و فرانسه لرک فدا کار ایلرکدن بحث ایشدر .

سابق آلمان ولی عهدی

زوجه سنندن آیرلیق ایستور لورنده ، ۴ — (موتخز چاتولغ) ک برلرین وقوع بولان استخباراتنه نظر ا سابق آلمان ولی عهدی زوجه سنندن آیرلیق ایچون تشیقاته بولتی اوزره حقوقناسانه هراجیت ایشدر .

الحاقه حاکمه مهابیه تاجدارانه لرله بیاهی بولان جمیت ملوکا مزک به کی سواقی تأثیراتیه بیلقی ایستلمه سننده کسب آکادمیکه مامش و دیگر جهندن نظامنه اساسیسن مویجینه حاوی منظر اولان مارت ایتسنده ایچمک اوزره لوزر مزک دهوتنه مساعدده بولرلی ۲۲ کالون ثانی ۳۳۰ تاریخلی تذکره هاکه مزله داخلیه نظارت حلیله سنه اشعار اولدی بی حالده نظارت مشاعر البهان هنوز بر جواب آلهون مجلس خاص و کلایه قرار مروض اتخاذ بوزلشدر . ایچی هر کونه شایه و اشیا عهدن بری و عاری اولوق پاک ویزه بر موجودیت ، بر اداره ایله تدبیر اوردن جمیت احزابله سرحدان سالم خلایقنا بیلرینه هراجمله یوسفی لری سده سنیه خلایقنا بیلرینه عرض وایافته و صرف لایح اولوق اراده سلیمه ملوکا لری حکم اعدل و عالیسنه انتظار ایچر . قاطبه اولهده امر و فرمان حضرت ولی الامر پادشاهن ایتدکن حضرتلرک بشکر .

مدافعه ملیه جمعیتک باشماسی

سنیه حضرت پادشاهی به اقران ایچن بولدی بندن حکومتیجه حربیه نظارت جلیله سنه الحاق و مؤسسانه وضع یذ ایدیلش حقیقته اخیراً اتخاذ اولان قراری مفار قانون کوروش و جم مانیه بر جمیت خیریه ک اومار حکومته ایتاددن باشه هیچ بر معامله به توسل ایلله مسمی طبیی اولله درحال اجتماعه دعوت ایتدیکی هیئت عمومی سنیه اتخاذ اولان قرار و جهله حقیقته ایفاسی تقرر ایدن هاکه ملنک مفار قانون حقوق ملیه به تجارز اولدیکی ایجاب ایلرین مقامات عالیه رسیده به عرض و اشعار ایله اکتفا ایشدر . مدافعه ملیه جمعیت مرکز عمومی سیله شعباتی اعضاسنک و مأمورلرک و طنه خندندن باشه براملری اولدی بندن جمیتک کندیلرینه و بیعه ملت اولان بالجه تأسیسات و تشکیلاتی عاقبت ایچون قانون داترهنده سوک درجه به قدر بزل همت ایده جکی و حکومتک مقصدی موثکالانه بر تدقیق و صراجه دن مبرار اوقی لازم کله جکندن بوکا بونون موجودیته مظهرت ایتدکن سوکره نهجیره هر نه شکل و مسورنده اولروره اولسون شخصیت معنوی سی و خاصه و ملک شو دوره اضطراب و تزلزلنده موجودیت ملیه تک اذانه سی کامل اولان ، بونون تشکیلاتی کمال متانله مبیانته موفق اولجهفته قانع بولدی بی نظار مله عرض ایچر .

عفو عمومی

جلاس هاپونه قدر اورتکب جرم ایدوب ده حکوم اولان اولمایان علی الاطلاق بجز مینک عفوینه داتر اولان لایحه عرض عینه علیا فلنشد .

اتحاد و ترقی مرکزک و قولبرلی

اتحاد و ترقی مرکز عمومی قاضیسنده استعراض داخل تحویلاتندن مامدا بکری بش بیک ایراتی اتحاد سیر سقای حصه سنندی چیتمش ، بولرده بالعداده تسلیم ایدلشدر . دون مالیه نظارتک املاک امریه مدیر مهابی مجلس و مفتش عی الدین بکر مرکززه عزیره قاضیه بیاتی قالان بش بیک ایراتی دونا بانغو بیاتی تسلیم ایشدر . بونویلات مالیه نظارتک وزنه عمومیسنه امانه تودیع ایدلشدر . مرکز عمومی بیاهی ایچاسنک ثبت دفترنه بوکون مأمورین مالیه طرفندن باشلامشدر . اتحاد و ترقی مهبزاده بانسی ، اسکدار ، بک اوغلی و قاضی کوی قولبرلی مالیه نظارتک امریه مأمورلری طرفندن تسلیم ایدیلش ، دیگر عمال مختلفه دک اولورک لایحه تسلیم تشبیب عمومیسنه لولایته تذکرلر یازلشدر . مرکز عمومی بیاهی نه اوله چی ؟ استخبارات موقوفه سنه کوره اتحاد و ترقی مرکز عمومی بیاهی دیوان حرب نیکر عالی مسکری رئیس قواد باشانک ریاستی آلتنده تشکیل ایده جکی یازیلان ایکینجی دیوان حرب مخصوصه تخصیص ایدیلرک جکدر .

آرناوود هیئتک هنریقی

پارسه هنریقی خبر بوردیگر آرناوودومینه سی هیئت مخصوصه سی بوکون اولکاندر سوکره بولجه حقدن . هنر عیبت ایدن هیئت خایل باشا ایله درت بولندن مرکز اولوب فرایشاری مددت بک اسسومچروده التحاق ایده جکدر .

بولک اوزرینه ، کورم بک اشعار بولی لازم کله موجود ککاسه رابط ایدله سی ، محاسبه سی فوزی مخالفت ایشادر در مقابل اولان ط ذهابی اوزرینه شومعی اوزرینه ادراسی دولدره اولرده قاریت ایتدی ایچی حل تکلیف ایشادر

احتیاط ضابط

دون احتیاط . هیئت اعاشه . مناقصه سنه درمیان ایشادر درمیان ایدیلک مناصه ایچون ویرملری طلب نظاری ضیا پای مشاورایی معاد . صدانه کیده وک احتیاط ضابط اوقی تشبیب . تأییدات آنچه تقفیرده کنده ایشادر . هیئت اک اوزره بونون بولوندری بی معاونت ایچن ایله کوروش . ساعت اون بر طرفندن قبول استخبارتونه رچوقی تجار مغایانده بولنه هیئت ، کورسزیمک ای مایه سنندن بیبش ماد ، بکفر زده کدهام تعمیرخانه سی و بر احتیاط و ترقی قولبرلی ایچون برتابیل ایدلشکده در معطل برحاله صربک برقور شرکتی طرفندن بیان ایدرک ایله کندیلرینه

احتیاط ضابط

اعاشه مد ایی ققرا ! جیزا انکلیز برانکلیز سیدی شباط جیزال مغایر

بازار اورته كويده انور باشاك يالينده اقامت
ابله
اش
ابديچكدر .

بي مذاكره لر

اي هرنيك بي اجتهاي

حاضر بولمشلردر . جيتيك رولى حفته يكيدين بر
طابق ماده لر تنظيم ايدلشدر .
اراسه دن حرکت ايدجك ، ايتاليا باش وكيل ده
(روما) به كيدجكدر . اختلاف دول مظهره سي
صال كون بايقانك . مطالباتي ديكايه چكدر .
مرخصل شيمدي به قدر رسمي اجتهالرده
مذاكره ايديله مغير اولان مسائل حفته خصوصي
اجتهالرده تماثل افكار ايجملر وبر اختلاف حصوله
كيبيرمه موق اولمشلردر .

موسيو (آروز) ك نياناتي

كورده
برني
حرکت
چ هفت
رئيس
موجها
دردجي
چتماعه
وسكي

برن ، ۷ — اسويجره رئيس حكومتي موسيو
(آروز) (پارس) . وقوع بولان سياحتك اسبابي
حفته ايراد ايدبان سؤالره جواباً اختلاف رجاليه
طابقه سي اوزره (پارس) . كيديكيني ، يك زياده
حسن قبول كورديكيني ، ره ز نوبت بي طرف بر
حاله افراخي واسويجره يك بوسايده دكترله ارتبانك
ثابتي ، اسويجره صنايعنه معاونت ايدلسي حفته
مذاكرات جريان ايتديكيني ، جيت ارقام حفته ده
تماثل افكار ايديكيني بيان ايشدر .

سوكره مهاجرت

يب سهرامرت ارقام وقوع بولدم

الهي نشر ايتديكيز ونرونلالي جنرال دونغاله س بزه ايتكيني
ايديبوروز :

خارجيه مهاجرتك باشليجه حدلي جنوي آسره اوله بقدر .
حمايك هتايه نيك جنوي قسملري ماشيده ده جنوي
آسره قما مهاجرته بيانيه قالدمشلردر . سوريه ده
بولوندم ميرهه اسيا نيولونك جنوي آسره قما
مخصوص اولان (قانسلاو) لهجه سي قولوشان
يك چوق سوريه ليله تصادف ايتدم . بونل آسره قادن
بالكيزه ايمون لسانيه كيتيره ميش ، عين زمانده يك چوق
پاره كيتيريك بونك سوريه قسيه لرندن بروجونك اعمارته
سبب اولمشلردر . سوريه مهاجرلرنيك جنوي
آسره قاده كي غايه لر ، حلكتك استحصالاتي و تجارت
ترييد ايله برابر قازاندلري پاره دن يه عين حلكتي
مستفيد ايتك دكلامي . هرسته قازاندلري ميلونلرجه
ايراي حلكتيرنيك كوتديورر ، نهايت كافي مقدارده
پاره قازاندلرنيك حكم ايتدكدن سوكره مهاجرتك
خاتمه و بيره حلكتيرنيك عودت ايديبورلدي .
بن اويله تخمين ايديبورم كه هردين سوكره بهض
اوروبا حكومتلري اسكي سياستلرنيك خلافت اولارق
برقتم ايشيز نفوسدن فورقوان اجتهاي دويه چق
اوروبا خارجنده كي بعض حلكتيره و مهاجرله
قوللري آچه چلدرلدر . بويله چه مختلف حلكتير
آره سنده كي مهاجرت حركتي يك بويوك بر مياست
كسب ايدجك و دنيا بوزنده شيمدي به قدر دنلي
كورولميش بر شكهده يك بر مهاجرت ارقام
وقوع بولاجددر . بو مهاجرتك دنيا بوزنده نه كي
مخومر حصوله كيتيره چكي ومهران و تمايلت سر كرلرنيك
اوروبادن ديكر قطعه لر انتقال ايتسه نه دوجه به
قدر سبب اولاجي استقباله عائد بر مشاده لر
رفائل دونغاله س

شندورون اناقاني اعليل ايدلسن ، دكلره فرور ۵۰
لاياحه شدر . اهالي قسماً باشده هله لره نقل ايدلسن
ايسه ده قسماً اولرك اوست قانسده اولورمقده
و كندلرنيك حكومت طرفندن اكلت توزيح ايدلنكده در .
(سن) نوبت يك سولري برايكي خسته خانه ده
قايلا مشن وخسته لر در حال باشه هله لر نقل ايدلشدر .
سولر هنوز بوسلنكده دوام ايتديكندن قضاايك
نه درجه به واصل اوله چي هنوز معلوم دكلدر .

فوق العاده ديوان حرب

Ek 5

تهجيراتك ايتكيني حاكمه سي

هيواني بر مجلس — داخل دعوي اولري ايشيرنلر — مدعي همومي سامحه بلك حفته
رد اعضا لطبي — كمال رفايعه بلك استبراك

مدعي شخصي وكيل هايان خسرويان الهدي
— بر سولفي حاكمه سنده بولونميش اوله يدي بوادعا
دو ضرر اولوردي . بو آدملر ، ايجاد مشن هرا ايدلشدر .
بزرگ چ حال نياني فورقاردن ديورلر ، حاكمه اثبات
وراثت ايدلسي ايسه به جكه اولورسه بونك بوكون
اثباتي قابل اوله نامز . چونكه دلائل محروا مشن و شاهند .
لرده اولدورلشدر .

مدعي شخصي وكيل سورن اندي يكن جلده ده
لئون رمزي ايتديك ۱۱ . كيتيك اولدورلش اولديني
اثبات ايجوره كنديسندن طب ايدبان اوله به مقابل
بالذات حاكمه حاضره بوله چي سويديكيني بووكا
بنام كنديسنك مشككي منتزله حاكمه حاضره
بولنديره يني بيان ايدريك : دمؤلك آناسي باهي ،
قز قزداشي اولدورلشدر . وراثت جيتي آله ييايك
ايجون عدالت هتايه دن بلكر زك بزه سولوت
كوتسترلسون . كوتسترلر بوه حاكمه عدالت بزه
قبا مشن اولور ديدى .

مدعي همومي ردا ايديبورلر

بالاخره مدعي همومي سايي بلك شخصاً
متضرر اولديني ادا ايدن شخصك وكيل اولقي اوزره
حكمه به قبولي طلب ايتديكندن حاكمه به او بوله
قبولنه قرار ورتلدي .
بونل اوزره مدعي شخصي وكيللر دن هاياني
خسرويان الهدي سوز آلوردي رد حاكمه فاعده سته نوبتاً
مدعي همومي سايي بلك حاكمه دن ردي طلي ميين
اوزون برمدانده ده بولوردي ديدى كه :

— بوراده سياستدان بحث اولوناماسي لازم كلير .
بوكا ره نما سياستدان بحث ايدلدي . بن بوكا بنام زرد
حاكمه طلبنده بولونجتم .
اون ايكي ياشده بر چونك شكافتي يادي اولان
احوال اولدور ايجوره كنده كور او چوقني لانه سوز
سويديك اوزره حاكمه كلكيكيم زمان ظن ايتدم كه
بوچونه قارشى برجان واردر . او چوچونه دنيا بويوره
ساله آناك و بايك كيهي . فقط سنكده قباحتك
وار . سنك دوچار اولديك بديوريتن باياكلنده
هلاسه سي واردر . بن بوندن بحث ايتدم بيله قارشى
طرفنده كي رفقلم بوندن بحث ايدجكدر . بن ساغ
تالان اولديك بيله ايله تاله ميروص تالان ايتريك ايجيله لر .
آلت اولديني سوزلري قبول ايتم . بن شو اساسه
كيريمزدن اول بايتلاسم و غلبه مده تشكيل ايتن
اولورم . ايتريك بوراده بر دهواسي وار .
ناوس و جان . بالكن بو دكلدر . حلكتيزده
انديت جان ومهرين و ناموس ستماسي بالكن اوره بيله
منحصر دكلدر . حكومت بو قطعيه پاك احوال ايتدم .
بر ملت كه كندى قصورني صادلر بو حال كنديسي

بوزغاده وقوع بولان تهجير مسائليدن طولاي
مظنون اولان بوغاليان قائمه نامي بوزغاد منصرف
وكيل كمال بلكه بوزغاد زاندارنه قوماندان توييقي
داوقاف مأموري قياض بلكر دونه حماكه لرنيك
دوام ايدلسي .
دولكي حماكه ، يكن كوتكي جلده دن دهازياده
هيچاني بر صقمه مرض ايديبوردي . حاكمه سالون
ولورلر ساهه ين ايله تماماً دولشيدى . حماكه ،
بالخاصه ارمي تهجيرته ممان اولديندن بر چوق
ارمنيلر بوسرائف حماكه يي ياقندن تعجب ايدريك
مذهباشلري حفته ارتكيب ايدلسن ثبايعه واقف
اوان ايله حاكمه به كاشلردى .

يكن جلده حماكه ده حماكه نك دن ساعت بره
تعليق ايدليك تقويم ايدلسن ايكن آجمله ساعت ايكي
يچنده هيت حاكمه تشكيل ايتدى .
رئيس : مظنونلري كيتيرن كيدير ؟ بونلر
كيتيلري چون تاخر ايشدر ؟ بن بوكون ساعت
برده حماكه به به باشلايه بقديق ديدى .

داخل دعوي اولدورلر

بوني متائب حاكمه به مدعي شخصي صفتيه داخل
اوان ايسه بن بخاردن قروه نيك مخدومي كوركيان ايله
حايق كاخاچايانك استعجالري اوتوندى . مدعي
شخصيلر بو استدعالارنده انا باقارن قزداشلي كوزلري
اوتكده بوغودولديندن ومهرشلي باعال ايدلديكندن
بحث ايدريك حقوق شخصيه دهواسي قائم ايجون
دعوي وكيللر دن هاياني خسرويان ، سورنيان
و آغوب جري ايتديلر وكيل تعين ايتديلرنيك بيان
ايديبورلدي .
كيتيكى جلده حماكه ده مشككي صفتيه اثبات وجود
ايتن اولان لئون رمزي ايتديك حاكمه كي ديكر
جله لره تعقيب ايتك حق باقي قانق شرطله كرت
مشاغله بنام بويولسه ده بولنه يه چي ميين استدياسي
اوتوندى .
بده مظنون وكيللر دن مصطلق خالد بك سوز
آلوردي ديدى كه :

— في الحقيقه اصول حماكه جزايه قانوننده
مقوف شخصيه نيك بمناقصه ايجون وره نيك حاكمه ده
حاضر اولونسي حق بخش ايدلشدر . فقط بويله
هركلن بن ايدمك واردم اوكا وانغ اولان ضرري
تضمين ايتيريم چكم ديه بلك اولورسه بو سوز قول
ببرده قائلن اولور . قانون ديمشدر كه ادعاي شخصي
ايدجك اولان شخصك اثبات وراثت ايتسي لازمدر .
اثبات وراثت ايتن مشككده حاضر بولونه نامز .
خسومتك بوجييه نطقه سندن حاكمه كنديسندن اثبات
وراثت ايتسي طلب ايتسي لازم كلير . چونكه بو كيبلر
حقوق عايدن دولايي حرايمت ايديبورلر .

ايجون موجب فلاکت اولوز . ننگهات خريه به قدر
ملکتهنده انهنی وجوده کتيرين برحکومت تأسيس
ايده منک . يالکر اتحادچيل دورنده تأسيسندن بحث
ايدي . ازميلار مروض قالدنلری للاکت دولاييله
اجيدارک هميني جلب اينديلر . حکومتلر برلک-دوب
ارميتلره طلبي شوون اينديلر . آلابا ايجراملوري که
ياينده حکمت عدالت حشورنده سماکه ايديله چکدر .
هپس بو فتالي تصديق اينديلر .

سلطان حميدک باش کاهي جواد بک و روس
اياچوسک ارميتلری تکلنگنه شاملب اولان اوزات
عالی پونلری برونستور ايتشدلر . عبدالحيد زماننده
وقوع بولان قتلدن سوکره مدهروليت اعلان ايديله
ارميتلرده بوتون چککلر اي اوونديلر . فقط تورکلر
بوننده تقدير اينديلر . ملتوز آي کجه دن آلتنه
وقعه سي چيندي .

مع اناسف حکومت بو قتاله حکومتلر فوغامی
شکاي و بردي . اوزمانده پارلمنتور ، حکومت
ومدی عموی هب حکوت اينديلر . يالکر معصوم
برسد آتانه بوکلدي .

مدی عموی بک ساي بک سياسي مطالبات
درميان ايدهرک بيلرلناني اخلاک اينديکندن دريخي
طلب ايدهرک .

بولک اوزرنيته مدی عموی ساي بک بروجه آي
مدفنده بولندي :

— بوظننه به تعين ايديلمک زمان وظیفه منک
اميني وظيفه ايده چک افسال جرميه منک نيمساعت
ومدني فاروسنده بوظننه اي کال بيطرف عدالت
دايره سنده ايشا ايده يايک عزميله درک تهجيرک سبب
وقبول تطبيق ونه دن بعض عمارله تخصص اولندي
و حاله اخيرا توسيع ايندليش بولنديني آتلاق ووقايح
وکلادنلری برخوبی قود اعترافيه مختنده
انسانيت ومدنيک منفوري اولان شوقايک صورت
جرايی اوکر تک ايدهرک .

بوصورله حکومت ساساتک تهجيرکي سوه
اداره اولنسي اختاله بناه نتیجه سي غايت رحيم بر
تدبيری نهن تحت قراره آلمش اولنديني تدقيق مجبور
اولم . و آکلادنلری برخوبی قود اعترافيه مختنده
تلخيصاً افاده ايندم . بونده هرمانکی برتاوبل فتان
پوسوزلری اوله آتلاق ايسته تيلر ايجون غير
مساعددر .

ظن ايدهرک وکيل اندي برشخصک وکلتنه مستنداً
حکمه ده بولنسي تحت قراره آلمش اولنديني حاله
صفت قانونيه سي خارجنده سويلنسي آرزو اولنجان
وقايح ماضيه دن بحث ايجسي دوغرو اولمه چينندن
کنديسي سنده دعوت ايديکين . بن تهجير دولاييله
سوقوه منکلن بولنزلرل سره سنده برفر عثان ايندم .
شعدي تشبیه ماوروم . مدی عمویلرک صفت
وظیفه قانونی وکيل انديک بولنسي لازم
کايير . بناه عليه مدی عمویک ردي طلب سوزنچي
يه کنديسي استرداد ايتسون . بوقه هيئت عليه لری
ب لروم افادات ايله اشغال ايتسون .

بولک اوزرنيته هيئت سماکه جريان ايدين مذاکره
نتيجه سنده کرک مدی عموی وکرک مدی شخصينک
افادات ديوان حرب اوزرنيته بر تأيیر اجرا ايده .
ميه چکي قراريته نغمه ايندي .

کمال بکلک نما کرسی
بسه کمال بکلک بولن مقدم بوزغاده هي
مستهلک دولاي سماکه وراثت ايتش اولنديني
بولنده کين جلسه ده دريان ايديان ادعا اوزرنيته
بوزغاددن وقوع بولان استعماله کلن جواني تلافيف
اوقوندي . تلافيف کمال بکلک تيب و غارت مسئله .
سندن سماکه ايندليش بولنديني تهجير و تقبل
ماده سنندن دولاي حفته بر سماکه سبق ايتش
بولندينه دائراً بر قيسد موجود اولنديني متضمن

— ارفده بيلديوم . چونکه ژاندارمه سوق
ايندي .

— قيسری فرقه قوماندان شاپ بک سزدن
شيفره بر تلافيف آتش . سز بو تلافيفه بن بويه
دوت بوز بيک ارفي اعا ايتدم ديه يازمشکسکر .
بو اسر اردوئي وريلمشدر ؟
— خاير . فرقه قوماندان ايله برناسيت بولدي .
اساساً بزم شيفره اولنک شيفره سنه او بوردی .

— بويه برشيدن خبرکزي بولندي ؟
— خاير ، اساساً مناسيت اوليان برآدمه بويه
بر تلافيف يازميه جنم طيبيدر .

— منصرف جمال بک زماننده تهجير اولنجان
ارميتلر برلنه مواصت ايتديلر . سزک زمانکزه
کيدنلر اعا ايندليش در .
— خاير .

— سز بنيايله محکوم قاچ کفي تسالورديکين
وقاچي ژاندارمه ياپديکي ؟
— هيچ بر دانه .

— ازميتلرک اسلحاري هانکي تاريخه مزله ياپلندي ؟
— بنده کن اوزمان بوقدم . زماننده هيچ سلاح
مزلو بلاغدی .

— بولک اوزرنيته مدی عموی ساي بک کمال بکلک
نجات ماوروندن بر نيذه بحث اعني طلب ايندي .
رئيس طرفندن سروزلان سنه ايه جواباً کمال بک
ديديکي :

— بنده کن بوزغاده منصرف وکلتن اول
اياول غايسته قدر بوزغاليانده قائممانان ايتدم .
اورادنده دبرک بر نفسايه کيندم . بالاخره
استانبوله کلد . نقل و حرکت ايدهرک اوزميه نقل
ايتدم . اسکلان مهاجرين ماوروی اولدم .

— رئيس — رسسي مامله ايله تهجيره دائر اوزان
احراق ايندليشدر . سن احراق اينديکي سويلک .
کمال بک — سرکان مسکريه به متعلق اولان شير
ياقلمشدر . اساساً حرکات عسکريه يه دائر اولان
تلفرائلری بيرتيکزي ديه اسر آلمشيدن .

— دنگه قوماندانق ايلمنا بنده بولنورديکين .
— خاير ، دوغرو دن دوغروه آسرمزندن اسر
المشوق . فقط اولر ايده خبره ايزدکي دکل . ايجاب
ايدهرک .

— مدی شخصي وکيل — ورتيان اندي — برونتسارک
تهجيری ايجون اسر وارميدی ؟
— کمال بک — خاطر منده دکل .

— وکيل — بيايدوم اولمان ، منصرف اولورده
بيلدم نسل اولور ؟ کنديسي بييارکي دکم برونستادر .
حتی کنديلرته ويته و برمش ، بالاخره بورتيني
جبرا آلمشدر . بوکام قابل بوتون مالومکنی ورتديکي
خاله موزکلک عموجه سي وکلتنه سي سوق اينديلر
وياننده ۲۰۰۰ ليرا بولنديني آستاديتندن ياره اي آلدی
و عائله سي عمو ايتشدردي . بو عائلته بوزک
اوغل چنناق قلعه ده عسکر ايدي . حتی دوت
برينده ياره اي ايدي . اوراده شهيد اولش .
عائلته حرمت ايتک لازم کاييرکن بواکم بويه بر
مامله باعامش وعضوا يارسته طعناً ارميتلرک سوزندن
ه کون سوکره اولزري ده سوق ايتشدلر . بونکله ده
اکنفا ايتيهرک سوکره ده ۱۲ ياشنده کي چوجني ده
سوق ايتش و بولکل انده ک ويته يي اکلاردر . بوندن
سوکره ۱۰ بيک ليرالک مالارني بوز ليرايه آلدلر .
سوق ايديله چکلری کمال اندي منزل ايديلر .

— بوندن سوکره
ردي حفته درميان ايديان ادعا اوزرنيته بر قرار
ورلنسي طلب ايندي .
— رئيس — سوزيکي قبول ايتدم .
— ساي بک — مدی عموی نسل در اولوزر .
وکيل عيايک خسرويان اندي — دن

— بوندن سوکره
ردي حفته درميان ايديان ادعا اوزرنيته بر قرار
ورلنسي طلب ايندي .
— رئيس — سوزيکي قبول ايتدم .
— ساي بک — مدی عموی نسل در اولوزر .
وکيل عيايک خسرويان اندي — دن

— بوندن سوکره
ردي حفته درميان ايديان ادعا اوزرنيته بر قرار
ورلنسي طلب ايندي .
— رئيس — سوزيکي قبول ايتدم .
— ساي بک — مدی عموی نسل در اولوزر .
وکيل عيايک خسرويان اندي — دن

— بسوقيات وحرکات دن دولاي ژاندارمه
قوماندان سي مسئولدر ؟

— بن اوله ده سويلدم . بن آلدنم اسر
دايره سنده حرکت ايتدم . ژاندارمه قوماندانق تونق
اندي ايدي .
— اهالي ناضل تهجير ايديله چکي حفته براسر
ورلندي ؟
— طيبی وريلمشدر ايتدم .

— سز ژاندارمه قوماندانق تعليمات برديکين
دکلني ؟ نه سوکره کورتورچک ديدنيکزي ؟
— حکومتنک تليانسنده واردر ايتدم . حکومت
بونلری دروزره کورتورک بيوردي .

— هانکي طريق ايله سوق اينديکين ؟
— نيم زمانده قيسری طريق ايله .
— بوندن سوکره مظلونلردن بوزغاده ژاندارمه
قوماندانق تونق انديکينک استجوابيه باشلاندي .

— رئيس — سزک البته خبريکين واردر . نه ياپديکي ؟
— تونق اندي — بنده کن هيئت تحقيقي ده ده
عرض ايتشدم . تهجير ايتاسنده ايکي قائله تک
باشنده بولنوردم . برسي سيواسه وقيصر يه
سالماً کيتديلر . سيواسه کيدن قائله ايجون مصروف
کال بک بني چاغفردی . دبرک برکويده وقوع بولان
تهجيرده برونه ظهور ايتشدي . بن بوقعه يه کيتش
ايدم . بورا ارميتلری عصبان ايتديلر . بونلری
مخامره ايتدم . قيصر ينده صسکر کلدی . مدافعه
وتسکين اينديک . برتلافيف آلدم . بونده بوردی که
... ي متجاوز ارفي بالانندن ايتشور . محل وقعه يه
کيندم ارميتلردن مساعدده بيش ، نقلاتن بزدنده دوت
کشي شهيد اولدی . سوکره برقيسن قرار ايندي .
بر قيسی قالدی . بوضراي قاجارکن اولزه آتش
بورديلر .

— رئيس — ارميتلرک اسلحاري هانکي تاريخه
مزلو ياپلندي ؟
— حکومت مرکز بکلک بوردی که اسره ده رکس
شوتاريخه قدر سلاحی کتيرسون ديپلوردي . فقط
تاريخی بيايدوم .
— تهجير دن اول ژاندارمه قوتی تهجير ايديکين
دکلني ؟
— نيم ماملومان بوقدر . حکومتنک فاروسي
نه ايسه اوندن عبارت ايدي .

— رئيس — سن هانکي سنه ل هانکي مامور بيلزه
بولونکي ؟
— قيصر يده بولوندم . بوقاده بولوندم .
— حکمه اعضالفتندن ايجون چکلک ؟
— اتحاد و ترقی به مخالف اولديم ايجون شکايت
اينديلر . بن چينا ديلر .

— اتحاد و ترقی سرخصی کم ايدي . ونصل
شکايت ايندي ؟
— بن قيصر يده ضبط کاهي ايدم . بوزغاده
اعضا ملازی اولدم . کانون تاننده حقايت حقيقتي ناسيله
بر جمعيت تشکل ايندي . بولک اوزرنيته بن شکمه دن
مزل اينديلر . سوکره تحقيقات ياپدی . جواز
استخدام قراری آلدم .
— بوندن سوکره قياض بک حيات ماورونشندن
کنديسک برادرينک ميوت انتخاب مسئله سن دن دولاي
چوروه نقل ايديلکيندن برادرينک ميوتلندن واز
کجه سي اوزرنيته وفتنده ايپا ايديلکيندن بحث ياپدی . بالاخره
ويرتيکي استعفا اوزرنيته اوقات ماورلنه تعين ايديلکيني
وهيچ بر زمان اتحاد چيلنه داخل اولنديني درميان
ايندي .

— زاوروار يالردن ساعت ، اوچ مانه آلهرق
نه کورتورکي ؟
— خاير آلدم .

— زاوروار يالردن ساعت ، اوچ مانه آلهرق
نه کورتورکي ؟
— خاير آلدم .

— زاوروار يالردن ساعت ، اوچ مانه آلهرق
نه کورتورکي ؟
— خاير آلدم .

— زاوروار يالردن ساعت ، اوچ مانه آلهرق
نه کورتورکي ؟
— خاير آلدم .

— زاوروار يالردن ساعت ، اوچ مانه آلهرق
نه کورتورکي ؟
— خاير آلدم .

— زاوروار يالردن ساعت ، اوچ مانه آلهرق
نه کورتورکي ؟
— خاير آلدم .

ايلاک سه

صداک ياز

— اوان کوله قيدر
ايلاک اکتاز سزنيته
واپور شرکته مائل
بوسيتنک وصول
دلالت ايده چکي
وافف احوال اولانلر
تهجيه سي چينارمنده
باشلامش اولماسنکند
سويلمه کنده درلر . ماز
ادامه سي حفته ايتلا
نظر مازکه تعطيل
خصوصيتک هودق احه
شخص اولسي احتمال
اختراسي جاير اولندي
رفع ايديلکدن سوکره .
وجيا تهزده ک مشکلات
پوز مازنه بيشدر .
آلدنن ماملومان ، و
general cargo
ايتديکي زمينسنده درک
اشيا بولنديني تهجيه
—

— ماله مسأ
ماليه نظارت مس
عموی رکس تعين بک
نقل ايندليش ومديرت
ايضا ايلاک اوزره مست
اعضالندن اسبق مال
فلشندر .

— خيرا آلدنيزه کور
بحيره نظارتنه ريلک دا
قراره جواب بوردی
دوما جمعي اراده سن
وکلادنلر ريل ويااله
سنيه استحصال لازم
مائل دوما جميتک
—

— تورک طيبيل
صيه دائره سنندن
آنتقام غرتنه تک
ترک ايليا حفته وحقيه
بولونديني کورلدي بو
رد اولورور .
— ترک ايليا مائل
بالکر وظیفه تک ايجاد
خداي ايتشيلر وح
جيازلرنی فدا ايلشارد
ايجون جمع ايديلکي
ايتشکلری صورنده منفا
لازنده بولنسي مال
— مصطفي
دوقتر رشيدک م
ايندليش اولان تونقنه
جمال اندي حشورنک
سوه قصدرلی ثابت
لرندن دولاي ديوان
سه نلنکنددر .

— خيرا آلدنيزه کور
بحيره نظارتنه ريلک دا
قراره جواب بوردی
دوما جمعي اراده سن
وکلادنلر ريل ويااله
سنيه استحصال لازم
مائل دوما جميتک
—

— تورک طيبيل
صيه دائره سنندن
آنتقام غرتنه تک
ترک ايليا حفته وحقيه
بولونديني کورلدي بو
رد اولورور .
— ترک ايليا مائل
بالکر وظیفه تک ايجاد
خداي ايتشيلر وح
جيازلرنی فدا ايلشارد
ايجون جمع ايديلکي
ايتشکلری صورنده منفا
لازنده بولنسي مال
— مصطفي
دوقتر رشيدک م
ايندليش اولان تونقنه
جمال اندي حشورنک
سوه قصدرلی ثابت
لرندن دولاي ديوان
سه نلنکنددر .

— تورک طيبيل
صيه دائره سنندن
آنتقام غرتنه تک
ترک ايليا حفته وحقيه
بولونديني کورلدي بو
رد اولورور .
— ترک ايليا مائل
بالکر وظیفه تک ايجاد
خداي ايتشيلر وح
جيازلرنی فدا ايلشارد
ايجون جمع ايديلکي
ايتشکلری صورنده منفا
لازنده بولنسي مال
— مصطفي
دوقتر رشيدک م
ايندليش اولان تونقنه
جمال اندي حشورنک
سوه قصدرلی ثابت
لرندن دولاي ديوان
سه نلنکنددر .

— تورک طيبيل
صيه دائره سنندن
آنتقام غرتنه تک
ترک ايليا حفته وحقيه
بولونديني کورلدي بو
رد اولورور .
— ترک ايليا مائل
بالکر وظیفه تک ايجاد
خداي ايتشيلر وح
جيازلرنی فدا ايلشارد
ايجون جمع ايديلکي
ايتشکلری صورنده منفا
لازنده بولنسي مال
— مصطفي
دوقتر رشيدک م
ايندليش اولان تونقنه
جمال اندي حشورنک
سوه قصدرلی ثابت
لرندن دولاي ديوان
سه نلنکنددر .

— تورک طيبيل
صيه دائره سنندن
آنتقام غرتنه تک
ترک ايليا حفته وحقيه
بولونديني کورلدي بو
رد اولورور .
— ترک ايليا مائل
بالکر وظیفه تک ايجاد
خداي ايتشيلر وح
جيازلرنی فدا ايلشارد
ايجون جمع ايديلکي
ايتشکلری صورنده منفا
لازنده بولنسي مال
— مصطفي
دوقتر رشيدک م
ايندليش اولان تونقنه
جمال اندي حشورنک
سوه قصدرلی ثابت
لرندن دولاي ديوان
سه نلنکنددر .

کندیسې صدو د هوت ایدیکز . بن هجیردولایسېله
وقوعه کان بولسزلار صرهنده برفر عثم ایلم .
شندی تعقیبه مأمورم . مدعی همویلرک صفت
ووظیفه قانونی وکیل اندینک بیلدی لازم
کلیه . بنه علیه مدعی همویلرک دینی طلب سوزنی
ینه کندیسې استرداد ایشون . یوقسه هیئت علیه لری
بی لزوم افادت ایله اشمال ایشون .
پونک اوزرنه هیئت حاکمه جریان ایدن مذاکره
نهیجسنده کرک مدعی هموی وکرک مدعی شخصینک
اماداتی دیوان حرب اوزرنده بر تأثیر اجرا ایده .
میجکی قراری نفیوم ایدی .

کمال بیک کا حکمسی

بسنده کال بیک بوندن مقدم یوزغاده هینی
مسئله دن دولای حاکمه وراثت ایش اولدی
بولنده کین جلسه ده دربان ایدیان ادعا اوزرنه
یوزغادن وقوع بولان استعلاجه کنن جوابی تانراف
اوقوندی . تانراف کال بیک تپ و غارت مسئله .
سندن حاکمه ایدیلش بولدی و تپیر و تقبیل
ماده سندن دولای حنده بر حاکمه سبق ایش
بولدی بنه دایر بر قید موجود اولدی بنه متضمن
اولدی بنه حاکمه دوام ایدلی .
اولا منظور دن کال بیک استجوابنه باشلاندى .
رئیس — تپیر صورت وقعی ایضاح ایدیکز .
کال بیک — تپیر حکومتک ویردیکی امر اوزرنه

اجرا ایدیلشدر . ارمیلری دبروزده سوق ایتک
سورننده ویربان امر افاد ایدیلشدر . بضا عالمه لریله
برابر سوق ایدیلر . بضا ده مسکر عالمه لری ارای
اسلامیه بر ایدیلر .
رئیس — امری کمدن آیدیکز ؟
کال بیک — مافوز دن تاق ایدیکز امر اوزرنه
اجرای حرکت ایتک . امری ولایتن آلدی امر
اوزرنه یوزغاد مصر فی جمال بک ویردی .
— تپیر ایشاننده امالی تره لره سوق ایدیکز ؟
— ویربان امر اوزرنه زوره سوق ایتک .
— سز اوراده دولت طرف دن ک بیک مأمور
ایدیکز . مالری محافظه ایدیکز ا
— حکومتک امری موجبنه مالری تسلیم
ایتک و کندیلری سوق ایتک .
— مالری تسلیم ایدرکن عام و خیر آیدیکز ؟
— مام و خیر آتی موظفیه دکادی . حکومت
اموال متروکسنی محافظه ایدیکز اوزرنه ک باره فی
آیکز دمیسی .
— اولری محافظه ایدیکز دکلی ؟
— اومت و اندم .
— تانلرینه دایر بر امر آیدیکز ؟
— خایر اندم .
— بولار سوق اولدی بنی زمان ابتدا ارتکک
سورکه قادیانلرک سورکرده چوچورلر سوق ایدلی
دکلی ؟

— فان ایتک تفریق ایدیلش اولسولر . هینی
بردن سوق ایدیلش اوله بچندر . بن اوزمان یوزغالیانده
قائمدم ایدم . باللیع امر نه سورنله ویرلش ایسه
اورسولنه یاشلندر .
— یوزغالیانده اتحاد و ترقی نایب و ارییدی ؟
— قضا لارک اکثر بیلندو یوقدی .
— یوزغالیانده اتحاد و ترقی صرخصی واریدی ؟
— خایر یوقدی .
— سز تاج قاده سوق ایدیکز ؟
— خاطر مند دکادر .
— یوزغالیانده مأمورلری کیلندر ؟

بیا دم فصل اولور ؟ کندیسې بیارک مۆکم پروتستاندر .
حتی کندیلرینه وثیقه ویرمشن . بالآخره یورشیته بی
جبرا آلمشدر . یوکا قایل بوتون مال و ملکینی ویردیکی
حاله مۆکمک هموجسه و عالمه سنی سوق ایدیلر
ویاننده ۲۰۰۰ لیرا بولدی بنی آکلده بندهن باره فی آلدی
و عالمه یو ایشدردی . یو عالمه ک بویوک
اوغل جنای قلمده مسکر ایدی . حتی دوت
برندن ده یاره ل ایدی . اوراده شهید اولمش .
عالمه سنه حرمت ایتک لازم کلرکن بواکم بویله بر
معامله یامیشن و بضا باره سنه طمعا ارمیلرک سوزندن
۱۵ کون سورکره اولری ده سوق ایشدر . پونکده
اکتفا ایزه لارک سورکرده ۱۲ یاشنده ک چوچنی ده
سوق ایش و مۆکمک انده ک وثیقه بی آکلدر . بوندن
سورکره ۱۰ بیک ابراق مالری یوز لیرابه آیلر .
سوق ایدیلر چکلری کال اندی منزل ایدیلر .
بوندن سورکره سونریان اندی مدعی همویلرک
ردی حفته در میان ایدیلن ادعا اوزرنه بر فرار
ویرلسنی طلب ایدی .
رئیس — سوزنی قبول ایشم .
سای بک — مدعی هموی اصل رد اولنور .
وکیل هایاق خسرویان اندی — دنیانک
هر طرفنده واردر . مدعی هموی ده حاکم کی رد
اولنور .
رئیس — سزه اولیده سوبلدم . حکمه او
سوزلر دن هیچ متأثر اوله بچندر . مقصدن جانلری
میدانه چقارمقدر .
وکیل — جان اراق اوزده ارمیلری ایلری
سورویورلر بن ارمی اوقی اعتباریله یونی قبول ایشم .
پونک ایچون مدعی شخصی وکلرلر دن سونریان
اندی حکمه صالحی ترک ایشدر .
مدعی هموی سای بک — مایت حسابیه وظیفه
و کالی حقیله ایشا ایده . میسجکی آکلان وکیل
اندینک کندیلرکنندن چکاسنی مین اصابت کوروم .
مدعی شخصی بولر دن حایق اندی ده حقوق
شخصیه سندن بحث ایدرک غصب امواله سیاست
سوسی ویرلر بکنی سوبلش ایسه ده رئیس طرفندن
« بر سزی دعوا جی اولر ق قبول ایتک » جوابی
ویرلشدر .
رئیس مظنر کال بیک — سز بر چورلر بیک
پاره لری آیشکزر . نفوسلری قتل ایشکزر .
دعوی ایدیلر .
— خایر ، بیتاندر .
مدعی شخصی وکیل هایاق خسرویان اندی —
کال تره سندن ارمیلر کیندی لری زمان کندیسې آنه
پینه رک یوقاریدن ، آکشیغده اولدور دن ارمیلرک
نچاینی کوردی ؟
کال بک — خایر یالاندر ، قطعاً بن یوزغادن
بریره چیدمدم . اولری هپ قائمدم سوق ایشدر .
رئیس — ژاندارمه اونباشینی چته رئیسی
امین ایشکزر ؟
— خایر خیرم یوقدر .
— یوزغاد موقع قوماندانی سالم تره ده در ؟
— بیایورم .
— قیاض ، سزه هر کجه کلیری ایدی ؟
— خایر ، هیچ بر زمان کلر دی .
مدعی شخصی حایق اندی — بر تجارتک ۱۲
یاشنده قیز چوچنی بوکال ، محاسبی ۱۵ کون
صباح قدر قولاندیلر .
کال بک — خایر ، یالاندر .
رئیس — قوجلری و قادیلری اولدورلورکن
یو چاره لری نه وجدان ایله اونباشیکز ؟
— حاشا ، یالاندر . بویله بری یایدم ؟

رئیس — سن هایکی سنه لره هایکی مأموریتلرده

بولوندرک ؟
— قیصریده بولوندم . توادده بولوندم .
— حکمه اعضا سندن بیچون چکلک ؟
— اتحاد و ترقی به مخالف اولدیم ایچون شکایت
ایدیلر . بی چقار دیلر .
— اتحاد و ترقی صرخصی کیم ایدی . و فصل
شکایت ایدی ؟

— بن قیصریده ضبط کاتی ایدم . یوزغاده
اعضا ملازی اولدم . کانون نانیده حفاظت جهی نه ایله
بر جمعیت تشکیل ایدی . پونک اوزرنه بی حکمه سن
منزل ایدیلر . سورکره تحقیقات یاپدی . جواز
استخدام قراری آلدیم .
بوندن سورکره قیاض بک حیات مأموریتلر
کندیلشک برادر بیک میوت ایشی مسئله سندن دولای
چورومه نقل ایدیلر کیندی برادر بیک میوتلر دن واز
کیمسی اوزرنه یوقمه ایشا ایدیلر کیندن بحث ایدی . بالآخره
ویردیکی استدعا اوزرنه اوقاف مأمورلر نه مین ایدیلر کین
و هیچ بر زمان اتحادیجه داخل اولدی بنی در میان
ایندی .

— اوزار و یارلر دن ساعت ، اوچ ماسه آله لری
اوبنه کورودکی ؟
— خایر آلدیم .
— سوق ایدیلرک اولانلره عالمه وثیقه لردن
خبرک واری ؟
— وثیقه لری بیلیورم . چونکه اداره مأموری
دکلام . دیدی .
پونک اوزرنه رئیس حاکمه یازار ابرتمی کونی
ساعت اولنده دوام ایدیلر کین بیسان ایش ایسه ده
وکیل مدافع لریک اعتراضی اوزرنه حاکمه ک یوم
مذکورده ساعت بره تعقیقه قرار ویرلر .

واضی ششون

حاقیت شاهانه

ذات شوکتیمات حضرت پادشاهینک راجه حسن قلری
له الحمد مبدل غایت اولدی بنی هونیتله خبر آیشدر .
دوین مأمورم وکلای فحام ، صدر اسبق احمد عزت پاشا ،
امیر ککه شریف علی حیدر پاشا داماد پاشا وکلر همنان
سلامت عموییه جهی رئیس اسامیل حق پاشا سرای
مابونه عزیمتله استفسار خاطر هایونده بوتلشدر .
ولی عهد نزدنده
ولی عهد حضرتلر ، بکون صدر اسبق عزت
و اوخانس قوبوجیان پاشا لره داماد های بکی قبول
بیورلشدر .

صدراعظم پاشا قوانعی

صدراعظم پاشا قوانعیک ناچیه سلطان حضرتلرینه
یحییص قلنه جهی مستخبردر . (ترجمان)

جنرال (الله بی)

دوین شهریزه کلدیکی یازیلان جنرال آله بی
شرفته آکشم انکارته سفارتخانه سنده بر ضیافت
ویرلش . فرانسز وایتالیان فوق الامده قومیسرلری
ایله اکلر اکان امرای مسکریمسی حاضر بوتلشدر .
جنرال بهد الظاهر طرابیه کیدرک جنرال (میان) ی
زیارت و اوراده طام ، بدنه یوزغاد استحقاقلری
زیارت ایشدر .
جنرال دوین شهریزه دک ایشاف فوق الامده
ایشدر .

همائل دوغما چیتنک بی

تورک طیلیری
صحه داترسندن :
آشام غزته سنک ، شباط
ترک اطبا خنده و حقیقت نادر
بولونله بی کورلوی بوسردو
رد اولورور .

ترک اطبا همنان اردو
پاکیز وظیفه تک ایجاب اید
قداوی ایشلر وحی بوا
حیالری ندا ایشلردر .
ایچون جمع ایدیلر کین بیلدر
ایستکلری سورنده مقامات
لازمده بولولسلی طلب او

مصطفی وح
دوقنور رشیدک فراری
ایدیلش اولان قوتیخانه مدیم
جال اندی هنوز تخلیه
سوه قصلری ثابت اولای
لرندن دولای دیوان حر
سویله کده در .

دوقنور رشید
دوقنور رشیدک آله
ایدلرک مکانات ویرلر کین
تحقیقاتیزه کورده یوایدده هنوز
موقو
پولیس مدر برشده ک
مذکورمی صادر اولانده
مسکری به نقلنده تمشیت
پاشا ایله سینی وچراد بک
یوقنیز . بوزنده پولیس
برابر معامله کورده بکلرد
خصوص تشکیل حفته ک
اکتساب ایدیلر آکلاشیا

رشید پاشا
اسکی بحره محاسب
نظارتیله رشید پاشا واپور
ایشدیک معامورم . بومق
واپوری حامل اولدی بول
الطالیبه و اغرابه جق و
تحویل ایده جکی اوزاق و
ایدی و عینی زمانه اعاشه
ایدچک هر نوع اوزاق
رشید پاشا واپوری استانب
هیچ برشی بولکده رک ع
چراکتارانه

قارشی غزته لریک ویر
کون ساعت ایکی راده ز
روایال اوتل قارشینده
قوبوسی چالین ، خد
دیگر ایکی شخص الارز
ایچری کیمیشار ، بو
مسافر یله سالونده اولور
کیرک قادیلری ندهوش
بشکبان باره اولدی بنندن
سوزلر بو
برلی آرا یوب یوزلر
خالیلری ، اوت بری ایشا
ایسته مشلر وایتانده ک
شایقلری کیدکن سورکر

آبونه شراعتي

استانبول وولانلر ايچون : سنه لکي ۶۰۰ ، آني آيايي ۳۰۰ ، اوج آيايي ۱۹۰ غروشدر .
مئاک اجنبیه ايچون : سنه لکي ۸۰۰ ، آني آيايي ۴۰۰ ، اوج آيايي ۲۴۰ غروشدر .

اعلان شراعتي اداره مديرين ايله قرانلارديريلير . نشر ايدين اعلايلرک خلق اغفال ايديله ماهينه اولماسنه اعتنا
احاطه راس بولورک عثمانيان دولتي مشوريت قبول ايداز .

Ek 6

تاریخچه

دولتي ۱۳۲۷ ۱۱ شهاب ۱۳۲۷ ۱۳۱۶

نسخه سنی ایکي غروش

تهجیر جراثیمک اوچنجی محاکمه سی

بکیسه داخل دعوی اولانلار — محاکمه برکوره ده ورام ایدیلرک

کمال بک — خاشاراندیم ، بن بیلیوروم ، بن امیری
منامه خطاباً یازمشدم .
— بیله چکسکیز ، زبرا او موغاله اک بیوک
مأموری سز ایدیکیز .
— بیلیوروم ائندیم .

رئیس — (توبنی بیکه) وکیلکیز کیم ایدی ؟
— سنر برلله دولایسه ضابطان قنمان ایدی .
اکثریا طابور کاهی احمد اندی بیلیوروم . بیکه
او قائلشدر .

بوضرعه مدعی شتعیبلردی حاجی اندی قائله رقی
دیدیکه :

— کندیلری قتالده خیرم یوقی دیدیلر . حالوکه
قتال ائشاندیه ژاندارمه لارلاردن بعضی ازلر ، قادیلر
قورتارلشدی . سوکره قادیلر بو ژاندارمه لر سزی
قورتاردی هیکیزی آتشدن چیناردی . بوکا واروق
ایسته سز، بیسکیز ؟ دینینه قادیلر « خایر ، مسلمان
اولماز » دیدیلر . « ناسل ، جانکیزی قورتاران
آدمه وارماز، بیسکیز » دینیه قادیلر ژاندارمه لر
قانی یان (توبنی اندی کورسترورک) ایسته بو
آدیدر .

مدعی محرمی سالی بک — برامس آلان مأمور
اوامری مادونه تبلیغ ایتدکن سوکره اوامرک
انفاذ ایدیاراب ایدیلرک توبنی ایتله حسن وظیفه
انقشاسندلر . بوحمی کمال بک طوبیاشمشیدر ؟
کمال بک — سوق ایدیان ارمنیلر حقدنه تحقیقاته
تعبیت ایدلسی ادها ایدیان جراثیمک وروعه اطلاع
ایله حاصل اولور . فقط بن سوق ایدیلرک دروزوره
مواستندن ایل ایدم .

سالی بک — شواله اولکیز نروده اولورلشدیر ؟
مدعی شخصی وکیل لئون رهنه اندی —
کالار قریه سنده آتی بیک کشی اول و باجاولری اوله یانی
حالده بولمشدر . بر چولرلرک بونی کسلیش
وکوزلری او بولمشدر . اوراسی ارمنستانک واسع
سزاریدر .

کمال بک — بیهره سوز سویلیورور .
مداننه وکیل — رئیس باشا حضرتاری سامین
کولورور . حالوکه بوراسی نام نای حضرت پادشاه
هدالت ایدن بر حکمدر .

مدعی شتعیبلردن حاجی — کمال بک ولله مده
ارمنی نایله هیچ کیمسه قالیه چی . هیکیز سوق
ایدیلرک چکسکیز دختدر .

کمال بک — خایر ، لاندیر .
مدعی محرمی سالی بک — انکار ایدیلرک
اولک ایدیلرک اولوسون دیدی .

— کال و توبنی بیکه کال وروعه
مندرک ایدیلرک فرانسه باشلاندی .
— شتعیبلردن حاجی اندی — کیمسه کک
سویلیورور . حال بوکه اولور دینی اوده ک

بوزغاده . وقوع بولان تهجیر جراثیمه مدخلدار
اولله مظنون یوزغاد متصرف سابق کمال ، ژاندارمه
قوماندان توبنی و اوقاف مأموری فیاض بیکرک اوچنجی
عاکه لر دی دون ساعت برده باشلاندیر .

مدعی شخصی وکیل لئون رهنه اندی
براستندتا ویرورک مؤکلی قربان اندینک پدری
والده سی کمال ، ائفرق ، هیناس طرفدن قتل
ایدیلرک و قتل اولرک ایدیلرک اول ارمنیلرک
مثلی اولان کالار قریه سنده بولندیلرک ائشاده ولله سنک
بارماغی کسلیک صورتیه بوزورک کمال بک طرفدن
آندیندی و ۸ بیکه لیراق اموال فصب و یاغما ایدیلرک
بیان ایدرک حقوق شخصیه سنک خانقده سی طلب
ایتمشدر .

مدعی محرمی سالی بک — بواستندتا کیمک
لئون رهنه اندی — مؤکلم آکلندی ، بن
یازدم .

بوزورک اوزوریه سالی بک استدعاده اسملری ذکر
ایدیان اشخاص حقدنه ده تعقیبات قانونیه اجراسی
مطلب ایتدیکدن حیثت ساکمه مذاکره وادسته چکلمدی .
برساعتی نتاج جزایان ایدن مذاکره نتیجه سنده
حیثت ساکمه حاکمه سالونه کله کله حاکمه کله دوامه
و دیگر مظنونلرک جایی ایچون مئله تبلیغات اجراسته
قرار ویردی .

مدعی شخصی وکیل لئون رهنه اندی — حربیه
نظارندن قول اردو قوماندانلری بیله پیلان برتیلنده
عسکر قائم لریک تبدیل مکان ایتدیلرک چکلی ذکر
ایدیلدی . مؤکلم طرفدن متصرف کمال بک قندیم
ایدیان بر عرضنامه ده ۳ اولادم و اوور بری ملازم
دیگری ملازم تاق اوچنجیسی ده درسه ائتمه سکدر
نقل اولورورده بزی ارازمه سوق ایدیلرک سکرکیز ؟
تبدیل بیک حالده بن ارمنیلرک قننه مأموروم . حربیه
ناظر بیکه بواسطه تطبیق ایتدیلرک بیدی و کالار
قریه سنه کیده ریک بولاری تهجیر ایتدیلرک و سوکره
مؤکلم ولله سنه آله بونک لوانی کسلیک ،
پارماغنده ک بوزورک بکا ویرک دیدی . مؤکلمک
مورق حقدنه ک جری بوسورنله قصداً ایقاع ایتشدیر .

سوکره مؤکلم اردن چینار یابریک بولدی ۱۸۰۰
لیراق درجیب ایتشدیر . کالار قریه سنده زوالی
ارمنیلرک عیوقه چیقان آرازی آرمسنده کمال بک بر
لحاق ایراد ایدرک ناریکله سی ایچدیکی حالده « الله
بکا بونی کورستریدی ، ارمنیلرک قانعی اولدم »
دیتشدیر . بوسره ده مؤکلم مورق قازمه و کورکله
قتل ایدیلشدیر . کمال بک بوندن ماهدآ آت پنه ریک
توبنی بیکه برابر الله ک تفشکله ۳ کشی بی بالذات
قتل ایتشدیر . بونون بولر اناه ایدم کیز شاعدی
ایله ثابت اوله چقدر . فیاض بک ، اعتماد و
قانونه منسوب ایدی . انکار ایتدی دوشدر
تهجیر بروغرامی تطبیق ایدیلرک اولان قوه .

تانک استقلالی حقدنه

برصعبت تشکلی — فارص ارمنیه ایلرک

تک استقلالی ایچون چالیشیق اوزره (توبورق) ده حکومت متحده
(ار) ک ریاستی آئنده مهم بر آسریقا قومیه سی تشکلی ایتدیکینی بیله بر مکده در .
اک معروف رجال بولورقده در . (ارمنستان استقلالی آمریکا قومیه سی)
کری ایلک اجتهامی عقد ایتش و بونامسنه لر رئیس حکومت میستر
ک رؤسائندن ارمنستانک استقلالی اهنده مکتوبلر آکشدیر .
س متکرر لری ده برصعبت تشکیل ایتشار و یکنده بوساسه و برمشلردر .
دن بعضی ذوات ، یونان سفارتخانه سی نامه بردات وارنی معتبرانی سائیر
دن موسیوا (ده قوشون) ، یونان بروسورولردن (اسفوروس)
بونامسنه لملار ایراد ایدلشدیر .

کلیر قاپینه سی و تاپیس

بشرم ایچوره شایبه عبرت بر مغاله

آنون تاق نارغیل
چندنه یازدین
به نقله نظرندن
استفاده در .
که : « بلارود
ک سورت تشکلی
بآسه دوشو .
آرزو بر صورتیه
سابق ناظرلردن
نظارینه کوره
قادیلری
وجود
سنا ایدی .
کچ و قنددر
ر . مستر لوند
منه و کوزده یانان
در . اسکیرک
فقط بولر هر
له دور سابقه
استانده ایدیلر
زوربر ساییور ،
آدملردن هیچ
قن اقتدارده ک
ولاجی و حیثت

مستر (بوتارلو) ک مایه نظارندن چکیلیمه سنه
بردیچکیز یوقدر . اولک بری اوراسی دکادر .
فقط برتیلرکین مستر (چیه بولرکین) شیه قبول ایتدین
ناموسه و احتیاط کارلر نه رغماً آرتیق بوکوک آدی دکادر .
تایم بولوندی سیسی عهته لر کمالاً نارغیه قاریشدیر .
مستر (چیه بولرکین) ک بوزورک خارچنده برشی کورمه ک
تقدری یوقدر . ناموس و احتیاط کارلرک قیتمی هین
بیلر . فقط بوکونکی مال ایشاری اداره ایچون بیک
بر قفا و واسع بر نظر لازمدیر . مستر (لونغ) ک
بهریه بیله تیبینه عقل ایردوره مک . مستر چوچیلک
انتخاب اولوندی ، دهسا دوشوروس کندی کندی
تعیین ایتدیک مرقده افکار عمومی بجه خوش
کورولیه چکدر .
مستر (چوچیل) ک اقتدارنی بیلر دکادر .
فقط بواقتمار موقع حاضرنده قطعیاً قنطهر ایدیه .
چکدر . مستر (سینت) ک هدلیه نظارنه اظافی یوقدر
غریبدرکه بوندن شکایت ایتدی ارباب جنوقه برانتریز .
ملکتنک محتاج اولدی اصلحالاتک حصول چاره سی
آرانه چی برده اسکیلر زده حرکتده اصرار ایدله سی ،
رادیقال بر ترقی حرکتی دوشونیه چک برده اسک
فرقه عهته لر نه تبیت کورسترله سی اوله حرکتدرکه
حکومتک دوامل اولماسنه مانع اولاجقدر . مستر
لوندورج صایح مذاکرانی سیره سنده بیکمه اسک
آرقد ایشلرله بر آراده قانی فائده کورمشدر .
بونکر نه خطا اولور . بونون ملکیت شوخصوسده
متفکرکه سلیج اصل بوندن سوکره ک مسالی ایله
قازاغی لازمدیر .

تورکار علیهنده

لوندور ، ۱۰ (رویت) — (ترافانار سفار) ده
هقد ایدیان برصعبته دوقدور (قلبورو) روبرله
ارمنیلر اوزرنده تورک حاکمیته نهایت ویرسانی و ناموسه

ندیده گوره
ن قالدیری
الده موجود
فنا ایدی .
کنج و هندی
مستر لوید
و کوزده باتان
اسکیلرک
نقط بولر هر
دور سابقه
سناده ایله
بررسیایور
مردن هیچ
مقتدره کی
لجق و حیات

هریه تمینت هفل ابردیره دک . مستر جورجیک
انتخاب اولوندی ، دهها دوغروس کندی کندی
تعیین اییدی موقده افکار عمومیجه خوش
کوردلیه چکدر .
مستر (چورچیل) ک اقتدارنی بیاض دکدن .
فقط بوقدرار موقه حاضرده قطعیاً ظاهر ایدهمه .
چکدر . مستر (سجبت) ک هدلیه نظارتنه انتظاری اوند
غریبندرکه بوندن شکایت اینگی ارباب حقوفه برافیز .
مکنک محتاج اولدین اصلاحاتک حصول چارهسی
آراهیچ برده اسکی طرزده حرکتده اصرار ایدهسی ،
رادفقال بر ترقی حرکتی دوشونیهلک برده اسکی
فرقه همنه لرینه نیتت کوسترلهسی اوله حرکتلدرکه
حکومتک دواقل اولاسنه مانع اولاخدر . مستر
لوید چورچ صانع مذاکرانی سیره سنده بلکده اسکی
آرداشارلر بر آزاده فانی فائده لی کورمشدر .
پونکرته خطا واردر . پونون ملکک شوخصوسده
منه قدرکه صلی اصل بوندن سوکره ک مساعی ایله
فازانی لازمدور .

تورکار علیهنده

لوندوره ۱۰ (روبر) — (ترافانارسار) ده
هده ایدیان برمنهنده دوقنور (لایبور) رولرله
ارمنیراوزرنده تورک حاکیمته نیتت ویراسنی وماشیده
ایضاح ایدیان مظالمک تمیزینی طلب ایتمشدر .
میستر (ویلسون) ک آمریقایه عودتی
پارس ، ۹ — میستر (ویلسون) ، یکی بر
حاده ظهور ایدینکی تقدیرده ، شباطک اون سکرنجی
کونی آمریقایه متوجها حرکت ایده چکدر . رئیس
حکومت (برهست) ده (ژورژ واشینگتون) واپورینه
راکب اوله چکدر . میستر (ویلسون) باجقابه
متصور اولان سیاحتندن صرف نفلن ایتمشدر .
جنرال فرانسه ده سیره یکه بر منکوتوی
سلاطیک ، ۱۰ — جنرال (فرانسه) ده سیره ی
سلاطیکدن هارلندن اول اوله کورده یکی بر منکوتوی
متفقین اردولرینه تمویل ایدیان مین وظیفه لیک ایله
شخصوسده سبق ایدن معاوتندن دولایی بیان تشار
ایله شالی یونان ملور برافنی ترک ایدینکیکنده متاثر بولوندی
بیان وحقک غلبهسی ایچون یان یانه حرب ایله یکی
صرده یکه جهیج آذر کپیریکنی علاوه ایتمشدر .
بوندن مابعدا جنرال ، اهتالی طرفندن متفقین
اردولری حقدده کورسیران فوق العاده آثاره همانوازیدن
دولایی تمکراتک ابلاغی بلدی ویشندن رجایتمشدر .
جنرال فرانسه ده سیره ی سلاطیکده کقرایه توزیع
ایدلک اوزره بشبک فزانی اهدا ایتمشدر . جنرال
استانبولحرکتندن اول یونان جنرال (پاراستو پولوس) ی
قبول ایتمش و موی الیه تحت قومانداسنده بولونان
یونان اردوستک ششیج متفقین اردولرله تشریک
مساعی ایتمش اوله لرندن دولایی ممتخر اولدین بیان
ایتمشدر .

فرانسه وایتالیانک موقعلاری

پارس ، ۱۰ (هاراس) — (قوربه راده) لاسه
غزتمسی فرانسه وایتالیانک آرمیجه حاضر اولدقاری
حقوقدن ویاخصوس فرانسه ایله ایتالیا ده ک ویشندن
مجهله صناع قونفراسی حقدده دیسورکه ؛ انکاتره
و آسرفا ؛ آلمان حکومت عسکره سیک آوروپانک
سراکرنده تشکیل ایدینکی مدعش نه کیکی ازاله ایتمک
منفقری منتفاسندن بولندین جهله حربه اشتیرک
ایتمشدر . حرب زاننده باقانیسه ک زیاده ایتالیا ایله
ایرانه قابلیج دوکشلر ومالی فداکارانده بولمشدر .
مجهله صناع قونفرانسیک شمدی به قدر غایم حربیه
و قضیاتیکن بین المنفقین تقسیم و توزیع مسئلهسی
نیجه کدیرمه من اولسنی نظر تمجهله کورمکدیر .

مدعی شخصی وکیل لئون رمضی افندی — حربیه
نظارندن قول اردو قوماندانلرینه ایتالیان برتیاینده
عسکر مائلدرنیک تبدیل مکان ایشدرلیه چکدری ذکر
ایدلمشدر . مؤکلم طرفندن متصرف کال بکه تقدیم
ایدیان بر عرض حالده ۳۰۰۰ اولادم واردر بری ملازم
دیگری ملازم فانی اوچنجیسی ده درسه اذنده عسکردر
نصل اولورورده بری ازلومه سوق ایدیبورسکر ؟
دنیایکی حالده بن ارمیلرک فتنه مأموم ، حربیه
ناظرینک باوصحی تطبیق ایتمه چکدیدی وکالر
فریمسه کیده ک بولری نهجیر ایتدیردی وسورکه
مؤکلمک اولده سنی آله یونک اولی کسیک ،
پارماغنده ک بوزوک بکا وبرک دیدی . مؤکلمک
مورق حقدده ک جری بوسورته فصداً ایضاح ایتمشدر .
سورکه مؤکلم اوند چینه اربابکر بولدی ۱۸۰۰
ایرانی درجیب ایتمشدر . کالر فریمسنده زوالی
ارمنیلرک عیوفه چیغان آرازی آرمسنده کال بکه بر
نیلای ایراد ایدرک نازکیله سنی ایچدیکی حالده « الله
بکا بونده کوستردی ، ارمیلرک فاعلی اولدم »
دیمشدر . بوسیره ده مؤکلم مورق قازمه وکورکله
قتل ایدلمشدر . کال بکه بوندن مابعدا آله پنهرک
توفیق بکه برابر الله کی فتنکه ۳ کسیمی بالذات
قتل ایتمشدر . بونون بونلر اقامه ایده چکنز شاهده
ایله ثابت اوله چکدر . قیاض بکه ، اتحاد و ترقی
نایونه مسلوب ایدی . انکار اتمسی دوغرو دکادر .
نهجیر برورغانی تطبیق ایده چک اولان قومیسوندده
اعضای ایدی . بوسنفله بکه چوق جانیلر ارتکاب
ایتمشدر . آفرنده قتل عام برورغانی تنظیم ایتمک
اوزره بوزفاده گلش و اجرا ایتمشدر . جملاً ۸۰۰۰
لیرانی اموال غصب و یاغما ایدلمشدر .
سای بکه — قیاض بکه استناد ایدیان شیلیری
ایبان ایده ییلیرلی ؟ و متوقولر آسملری بیلورلری ؟
لئون رمضی افندی — بریمی منظر اوغل
هرانتدر . ذیکر بعضی افکار لرد و اوزرله اولری ده
عرض ایتمشدر .
مظنون اولدیکدن سولیلر اوزر اوزرینکی توفیق ن ؟
ایتمشدر . لرغون (صمان اولدی) منظر ایتمشدر ،
توفیق بکه بولورجه ایتمشدر .
کمال بکه — افندی . بین کالر فریمسه کتیمده
او آدمی ده کوردم ربه او آدمی طایریم و نه
پارماغنده ک بوزوک آلم . یالاندر . برآدم نه قدر
عادی اولورسه اولسون بوله بر سوز سولیه من .
عکسین هر زمان ایثانه حاضریم .
رئیس — حربیه نظارندن سزه شخص حقدده
امر کاشیدر ؟
کال بکه — عسکر مائلدرن اسکان صورتیه
اقامه ایدیک دیمشدری . حربیه نظارتنسک بوله بر
امرندن خیرم بوقدر .
توفیق بکه — بن ایکی قانله سوق ایتم .
بری حایه دیکری سیواسه .
رئیس — تسام ایتدیکرینه دار عام و خیر
تسام آلدیکری ؟
توفیق بکه — ممبرشلی فرمغول قوماندان
آلدی .
— بوقوعای هیچ ایشتمدیکری ؟
— خایر ایشتم .
— اعضادن مصطفی پاشا — سوق ایتدیککنز قانله
خجده هیچ کیسه دن راپور ارمیدیکری ؟
— سوبقانی کال بکه اییدی . بن بوقدم ، اشیا
تمیزی ایله مشغول ایدم .
رئیس — (کال بکه) سوق ایتدیککنز قانله
هانکی شایطله قومانداسنده ایدی ؟ توفیق افندی
بوق ایکن سزده بعضی قانله ر سوق ایشتمشدر . توفیق
بکه اوزمان وکیل کیم ایسی ؟

ادیسنادور . برحسی ۳۰ پت سولیلر
کال بکه — سوق ایدیان ارمیلر حقدده تحریفاته
تعبت ایدلمسی اها ایدیان جرمانک و فوهه اطلاع
ایله حاصل اولور . فقط بن سوق ایدیلرک دیرزوره
مواستندن ایله ایدم .
سای بکه — شوخاله اولرل زرده اولورولشدر ؟
مدعی شخصی وکیل لئون رمضی افندی —
کالر فریمسنده آتی بیک کشی قول و باجالاری اولدین
حالده بولمشدر ، بر جوقلرینک بوری کسینس
وکوزلری اولوشدر . اوراسی ارمستانک واسع
سزاریدر .
کال بکه — بیوره سوز سولیلور .
مدافعه وکیل — رئیس پاشا حضرتلی سامین
کولورور . حالوکه بوراسی نام نامی حضرت پادشاهی
هدالت ایدن بر حکمدر .
مدعی شخصی لئون حایق — کال بکه والده
ارمنی نایله هیچ کیسه قلیه چق . هیچک سوق
ایدیه چکسکر دیمشدر .
کال بکه — خایر ، یالاندر .
مدعی همی سای بکه — انکار ایدیبولر .
اولنک افاده لری اوقولسون دیدی .
مدعی شخصی کالر توفیق بکه کال بکه اولدی
مدنرله اولدی ایتدی ایتدی ایتدی ایتدی ایتدی ایتدی
مالی سولیلور . حال بوکه اولورودنی اوده ک
بوتون مالاری ضبط ایتمشدر . برآی اول او مابله
طرفندن تخایه ایدیلرک بوتون اشیا آلمشدر .
توفیق افندی — بن اراده بر او اسولچار
ایتم . او فروش ایدی . او ده ک اشیا ل حکومت
واسطه سیله ویدمه بولان و تاقانیه دمنه کپیردی .
اعضادن مصطفی پاشا (توفیق بکه) — الله
اوقاف شیلیری دقتیکزه توفیق بکه کورده قتل
ایدیان ارمیلرک بقدار ایضاح لعل بیامیوسکر ؟
— خایر خیرم بولدن .
— خایر اولورده نهجیر حقدده ویران اسی
بیلدیوسکر ؟ مال حقدده علم و خبر آلدیکری ؟
— خایر لا یما بوم .
— ایدیان اسولر . بولرکن ، یالکران ککاری
سوق لیلرک بولرک اسلیم برلرینه برلشدرکی
دیدیلر .
— قصده قانل قادیلر یوزده بش حسابیه
اسلام کولرینه برلشدرلردن دینی بوردی .
سای بکه — ماداکه بولرک حیاطلری محافظه
ایدیبوردی . پارلر آله نلرزم واردی ؟
— اولک سینی جمال بک بیلر . او بکا بوله اص
وریدی .
رئیس — قیاض بکی طایریمسک ؟
— اوقاف مأموری اولرلر طایریم .
بول متعاقب قیاض بکه ده افاده اولیه فرات
ایدلمشدر .

مدعی شخصی وکیل لئون رمضی افندی —
بن مهابلی اولی اعتبارله ارمیلره سورولن کسین
قادریمکی ایسته بوم ، داخلیه نظارندن کس امر
نهدر ؟ امرک مانی سولیلری اقتضا ایدر . چونکه
ملات پاشا قایتمسی ارمیلرک قله امر ویرمشدر .
کال بکه — قطعیاً بکا بولر برام کله مشدر .
بونک ار . مدعی همی سای بکه شاهدلردن
مدنرته بنام کله میچکی بیان ایله نیک بکا چای
للابنده بوتنمش و مدافعه شاهدلرینک اسامینسک
حکمه قاننه ویراسنی بیان ایتمشدر . مظنون وکیلاری
شاهدک اسامینسی ایکی نسخه اولرلر حکمه قلمه
ویران اولدین جواب ویرمشدر .
وقت ساعت درده گلش اولدیننده بولگون
ساعت برده و امام ایکن اوزره حکمه به ختام ویرمشدر .

یولدی
ی حربی دون
ایله متارکک
مرطلر مذاکره
کومق طرفندن
بندر .
کون ، عسکری
مسائلر متحد
براهیمت کسب
ایچون آکاده
الندمه متخص
نیل ایدیلرک چکدر .
یسیرون تشکیل
سنده بولریدم
ل اوله چکدر .
هر حکومت ایکی
پاشا قوماندان
ککدر .

بنی آتشی به
لر، کولرده
بؤسه سنک
مطبعه سنک

فی واجب به

بسی نعت تمام

ک

دی عمر الندی

ک

ل اوقات مدیری
سولات شرکئی
تعهد دعواسنک
حقوق محکمه سنده

ن

اجرا به واستا

عده اجتمعه

الاندروز

موسیو (ناپاس)
رئیس و فرانسز
الاندروز) دن
مفارت ایشلرد

مت هائیه احوال
مک ایچون اختلاف
ریشه بیکاری تخمین

ن

فی زیارت
حریه ناناری یاور
انی جنرال (فرانسه

حجیلر

منه لرك اكنكز
ک، اون مابه ابلش
دن بر سنک تیلان

له اولدین اکلایق
ایه کندی لردن چووال
ن دیوان حربه تودیع

وقالده اوراده باشلادی . بن کوزل ایدم . پیرین
کورونک ایچون بوزمه کومور سورمش ایدم .
چونکه کوزل قیزی آراوردی . کال بکده زرده
کوردیلری مان آیلوردی . کال بکده زرده
کوزل قیز وارسه بکا کتیرک دیوردی . بن ده آلدیلر
کورتوردیلر . قائمقام بکا حضورینه چقاردیلر . انده کی
قیلیج ایله بن دو کتیرک باشلادی . «تومیتارک سافل اولدین
بری سوله ، شیمدی سنک الونک بن ام ، دیدی .
اتکده کی ۷۰ لیرای آلدی . سوکره « بون آنک ،
اولدورک » دیدی . بن ژاندارمارل آلدیلر . اولدورور
کی کورسزمرک قاجردیلر . نوح کورنه کتدم . اوراده
مه لمان اولدم . سوکره کال بک کلدی . بن آری
سینی ایچنه سافلادیلر . بکا نسایمیسک دیه سوردیلر .
اوت دیندم واشدی ان لاله الا الله دیم . بن ده سلمان
ظن ایتدی . فیاض بک اوراده چوق مختارل یادی .
برکون فیاض بک حکومت قانغنا کتده اولدورور
اوراده برقاچی اولدوردی . هر زرده برکونل فاین
بولدیسه آتی اوزرتیه آیلوردی . توفیق بک هجنده
برقی بیایورم .

کمال بک ۱۶ ایشتوسده بوزغاده کیتیش
ایدم . تهجیر ایچان ارمنیرک مقداری هجنده مانوقه
معامات ویریروردم . زمانده اجرا ایچان نهدن تهجیر
وارسه هیچی بیلدیرمشیدم . تهجیر انشاندسه بوزغاددن
چقهدیم . قلیچ ایله هیچ برنسانیم بوقدر . سوکرده
کوزل قیزی مار بایلدم .
چونکه خالدن اکلایلیورورک بونل ژورورد .
بن امر سوه طالع اولدوق بوزغاده بولونوردم .
بولرده تهجیردن منفعل اولدیلر . بوشغال ساخته سیله
بولوزلی سولیلورلر .
شاهد اوردمی . عفو ایدرسکیز ، کندسی
بالان سولیلور . اوت بزی کاره کورتوریکیز ،
انکار ایچکنز ، عبیدر بک اندی .
کال بک — تماماً غیر وارددر .

شاهد — سلاح اوزرتده اکیچیمه دیکیزی؟
دیه امر ایلوردی . اودیور اولدوردم بودیور
اولدوردم . ایچیل شریعه ال باسارمکه اولدورن
کندییدر .
مدعی عمومی سالی بک — بودعوا شاهدیلر .
درجه شهادت هیئت حا که نزدنه بونون قوتیله
تاید ایتسون ، باشندن یاره لندین و یارنه انری
موجود اولدینتی سولیلور بونک ماباه مابانه ایتدیریش
روپواید برتزار اعطاسنی رجا ایدیم . سوکره ،
شاهد بن یاره لندین سوکره قتل باشلادی . بن
اوراده والدمک یانه چقهدیم ، بونهای کوروردم ،
دیور ، مادامک اولوم قوروسی وار ایدی . ایچون
کندیی دیری کورتردی ؟

شاهد — اولدیلرکه بن ساغ قایلیم دیه سولیش
ایدم . الله قوتیله ساغ قالم .
سالی بک — کال بک اوزرتده کی ۷۰ لیرای
آلدن سوکره اولدورک دیه امر ویرمش . کال
بک قتل عام اداره ایتدیکنه کورنه نسل اولشده
بوقیز چنیز فوروتاریلر .
بن کوروروش کی کورتردیلر . بن کورورون
کور امدک اولیلر . سوله دوشری دیلر .
اوت بزه سلمان اولدم دیم . اوسورتوله
قورتولدم .

سالی بک — بونچیزک هیئت تحقیقه ده کی
انفادی ایله بیانات آرمسنده مابان بنش افادت وار .
کال بک بالذات آدم اولدوردیکی سولیلور . کال
بک بالذات آدم اولدورده می ؟
— کندی ایله آدم اولدوردیکی کوردم .
بالکنز چه باشلریه امر ویردیکی کوردم .
فیاض بک — یالادر ، بن ایچون اولردن اشیا
آلدینسی سولیلور . هیچ برون اشیا آلام .
شاهد — بنه بیارتیه امر ویردن فیاض بک
ایدی ، قتل آدم کندیکی کوردم .

بوزوکی چیقاردی . ایکنچ قانده پدری
ایشوق ایتدی . اول سافلادی ایسه کده قومیسر
معانوق والده مک سناچلر دن سورورکله بوزک
کورتورم ایتدی . بزم فنانن اوزرتیه برآدیلر .
بزده پدریمی تسلیم ایتدک . ۷۰ یاشنده کی بوزوک
پدری ده «بن ایتدیله ، ایکی کون سوکرده سورق
ایتدیله . برقاچ کون سوکره دلال چاقیدری . اسلام
اولدینتی اولان ارمنیرک کابل» سورق ایدیلر
سولیدی . اسلام اولانلر قانده . اولانلر سورق
ایدیلر . اوج کون سوکره آراایلر ایله یارلیلر
کلدی . بزده نه اولدینتی اکلایق ایچون آرایلر
صوقولوق . نسوروق ، دیزیرک اکلایق
واختیارلریمی کسیدیلر ، بزده کوزل اولدینتیز
ایچون برآدیلر . سوکره متصرف غزل ایدیلر .
اوندن سوکره کال بک کلدی . اوکاتصاف قائمقام
دیرلری .

مدعی عمومی سالی بک — والده می پدری
اولدورلشمی ایدی ؟
— پدریم اولدورلشمی ایتدیم . والدهم
صاغدر .
کال بک — اندم رولنی بک کوزل ایزرلمش .
فیاض بک — هرمنه مک پارمانده کی بوزوک
آلدینسی سولیلور . حا بوک بن بون مزاید
قومیسوندن ۲۶۰۰ غروشه آلام . بوزوک
مزایدده قانده یقور رسپی ایله اثبات ایدیم .

طیب بوز باشی قره بت مدیر هیایه اندی
کین بلسه حاکمه سنایم میننده بولوب
مدعی شخصی وکیل لورن رضی اندی معاوانه
صراحت ایلدنی طلب ایتدیکی دوقور قره بت
دیر چیان اندی استماع ایدیلر . موی بک اصلوا
تحلی اجرا ایدلکن سوکره وقوع حال شوسورته
حکایه ایتدی .

— کال بک ۶ آی اول طایبرم . توفیق بک
بوزغاده طایبرم . برکون بوزغاده مدعی عمومی
توفیق بک اوشه تداوی ایچون کیتیش ایدم .
اوراده کال بک بعض سناچلریمی اکرتم . کال
بک اولا بوزغایانده ۹۳ کیشی ایله تهجیر معاوانه
باشلاش وقصه بک آرز چوق متکرفینی تفریق ایش ،
بوزلی بوزغایان قصبه سنه ایچ بچق ۳ ساعت
مسافده چارلیق قصبه سنه دعا ایچش و اعما سینه ده
عبادلیم اولیانی نمانده برنه ویرمش . ومدعی
عمومی رفیق بک خاتمه سنده مساز اولدوق بولندلری
برکبه عدالیم اولیانی کلوب ۹۳ کیشیک اما
خبرینی کتیرمش .

کال بک بوزغایانده آغاه قاندرق ، ایشته
شیمدی وال اولدم دیش . سوکره نه کی سولیات
یایدینتی بیایوم . بنه برکون کال بک دیش که « بز
بو اصحابی یاقی مجبورینده ایدک . چونکه یاپهیش
اولدینتی موجودی میمانده ایدیه بچکدک . بولری
هب حسابت ولته ساخته سیاه یایدی . » مدعی عمومی
توفیق بکده « بون رو اهدوم ، حسیات و بایه
ساخته سیاه دکل ، والی اوق تفریله یایدنک »
دیش . بولری هب توفیق بک آکلادی . اوندن
سوکره کال بک بوزغاد متصرف کالته تمین
ایدیلر . بنه اوراده بر موق قوماندا می سالم
بک کال بک نه یایدینتی آکلانددر . اوقوت اتحاد
توفیق شخصی بنجای بک بوزغاده کیتشد . سالمک
احایب مخالفت ایچش رو سوورتله انفسال وقوع
بولشددر . سالم بک اولا انا ایچون بزه بر امر
ویریکیز دیش ونجای بکده « بزه نه بخبری ونه
شعاع برکانه چقارمش یاکنز شور اولدوق بوزوک
دیرک . چندن برکانه چقارمش و حکومت مرکز بک اسری
بولری تهجیر ایله بر امر انا اچکدر . دیشدر . سالم بک
« بن بون یایام » دیش « اوله ایسه سزگه شریک

قاریسی ایلدی .
سعدالدین فرید بک — شامدرک نه کی قانده
شهادت ایدم چکری مامور اولدینتی وکله بک اولان
شامدرک منظر لرك حسن احواله شهادت ایدیه یله .
چکری پیمان ایدمک حکمه بک آرزوسی و جهله
استنا به و یا حضور محکمه استماع ایدیلر ایدیه چی
هجنده برقرار اعطاسنی طلب ایتدی .
هیئت حا که مذاکره اولمسنه چکله لرك مذاکره دن
سوکره مدافعه شامدرک لرك ، مساز فراصلری منظر لرك
ظرفدن ویرلرکی تقدیرده چلیرنه دیکر شامدرک
جای ایچون پولیس مدیرنه تبلیغات اجراییله بوم
حا که مک شبانه کی ۱۰ بجی چمه ابرسی کونه تبلیغه
قران ووردی . هیئت حا که مک تبلیغ ایتدیکی قراره
رعنا وکیل آرمسنده بنه مناقشات باشلادی . مدعی
عمومی سالی بک ، ویرپان ارادن سوکره لفله
سوز سوله مک ایچون احوال وزمان حرکاک مساعد
اولدینتی بیان ایتدی . مدعی شخصی وکیل لرون
زمنی اندی .

— اوتد ، سوز سوله سن ، آرتق بوراده
حکمه بوقدر دیمی اوزرتیه مدافعه وکیلرندن
صلاح ایدن بک ؛
— اندم ، مقام ریاست اورایه ی نقل ایتدی ؟
دیدی . هیئت حا که سالردن چقیش اولدیندن
چنه ابرسی کونی ساعت برده درام ایدلک اوزره
مناقشه ناک آرتقی کیدی .

اکتکار نهدن ویرلیور ؟

برقاچ کوندن بری استانبولک اکثر برلنده
اهالی منتظاً اکتک ویرلیور . بالخاصه آله لرونانی
کوی چیتنده اوزورالر سبق سبق اکتکز
قایلورلر . بونک اسبابی اکلایق اوزره آقشام
هر لرندن بری بکی اعانه مدیر معانوق مظلوم بکی
زیارت ایچش و کندیندن ایضات طلب ایلددر .
مظلوم بک شو معاوانی ویرمشدر .
اعانه ناک اخله دکل ، فداقیته عطف ایچکیز
لازم کایر . اون میابه چیلری ویردکاری نه لره
قطعیاً مطابق اولمایان اون کتیردیلر ، بن بونلرک
هوسی رد ایتدم . بن زمانده ویرلرین بوا اکتکز
اعانه ناک اهالی بورچیدر . بونلر ایکی کون کینز
اهالی ویرلر بچکدر . بوهی اهالی غیر نلرک اعان
ایدچکم . اهالی بیایسین کتیرلر شته چاوروکی اکتک
ویرلریمک ایچون بر ایکی کون اکتکی طایفیلر اداق
معایفه استانبولک بنش برلنده اکتکار منتظاً
ویرلشددر . جینی زمانده شوره وارک اکتکلر قانسی کوی
اهالیسنه باشته سپیلر حتمته اکتک ویرلهدی .
اوده شو بر ایکی کونکی مخالفت حوائیه ...

کومور بجرانی

الکتکلی صر فیانده تصرف لازم
استخبارات قلمندن : کومور مواسلانک ندرته
جینی کومور هیئت غنایلمی الکتریک استبلانک
تقلیل زوری هجنده اهالی ناک ناردقنی بنج اچکددر .
آپولر شدیک اسرافانده درام ایتدکاری وکندی
اختیار ایله تصرف رعایت اچکدکاری تقدیرده هیئت
لابه لرك وعلی الحسوس دکان وغنازه لردک لاپلرک
مذاکره تحدید اتمک ویرلرینده بونچیلر کی مین
برساعتدن اعتباراً قنایله قنایله اجرا ایدیلر بچکدر .
مستهلکین ایچون موجب اضطرار اولدیلر بک اولان
بوتدیرک قنایینه مانع اوق کندی لار نهددر .
بجرانی بجرانی مکتی . حکمیل آله بجرانی مکتی
چنه کونه قدر تعطیل ایدیلددر . سبب کور قنایتددر .
چمه کونی مکتیک آبیله چنده شیه لیدر .

- باشا حقیده سی وقادیلر
- دیکیش مندره سی عدلا
- اولدینتی خسته لندیزده
- باشنده ارحمال داروغا .
- ارشدک ، قهرسته دلم
- بجرانی بجرانی مکتی
- رشاد بک بجرانی مکتی
- بنی نعل اولان مکتی
- دفترداری توفیق بک
- مشائل رسپی ناک کت
- قوماندانیله سورت -
- بولان زوراک چنه
- کوزلی اولکدن
- آرامنده کشرلی
- زوار ایله وکرک سا
- مسالغ ایله ملاقاتک
- مطلب سزه بیلدر بک
- ناجیه سلطان بولوک
- برانشدر .
- بجرانی پارس -
- اعتباراً پارسا کور
- ایشلکه باشلایه چده
- سپارش جزد
- چمه ابرسی ۱۵
- بازار ۱۶
- چمه ابرسی ۱۷
- سالی ۱۸
- چهارشنبه ۱۹
- پنجشنبه ۲۰
- جمعه ۲۱
- چمه ابرسی ۱۵
- بازار ۱۶
- چمه ابرسی ۱۷
- سالی ۱۸
- چهارشنبه ۱۹
- پنجشنبه ۲۰
- جمعه ۲۱
- ۳۳۵
- کانون ثان ۳۵
- احباب ماهی
- مقابله تاج
- ماش ووردیکی
- ماشاناک بدلر
- کوره اعان
- استانبول ویه
- ویندکن بکا
- اشکدار شیه
- اقاقت ایدنلر
- ایدنلرده یشت
- بالاسنده کی
- ویشاشرنی

دلہسی

پشیمانی
 بسبب خیرہمی نہ تھی۔
 یوں کوئی (۱۸۷۵) تھے درج ایدین پارلر بہتہ تودیع ایدیلہ جک بزجہ معاوت ایدیلہ کتیرل سہلک دکل، سوق ایدیلہ جکدر، ن لدا کاراندہ یونان قنط یوسورتلہ پاریلان رخصولہ کتہ یور، جون ویرہ جکی پارہی ہجہ ہجراوت ویاڈنہ سہیہ ویرہ کتہ دور، تصادف ایدین کیسہ اولان برتیزر دکادر، ار اولدینی تحقیق ایدہ لازندر، یوسولاط سہی حائر مؤسسات بنامہ طیبہ قنراہ شفت ویرہ جکاری پارلری قنیرلہ توزیع ایدلہ، لایق اولان پچارلری

تہجیر جرائمک یدنجی محاکمہ سی

شاہدک انڈائی - محاکمہ پیشابہ کوئی درام ایدیلہ ک

یوزغادہ ارتکاب ایدیلن اولان تہجیر جرائمندہ مدخلدار اولقلہ ملاون یونان یوزغالیان قائمقامی یوزغادہ منصرف وکیل کمال ژاندارمہ یونانداق توفیق و اوقاف ماموری فیاض بکارک دوندہ عا کتہ لہیہ درام ایدیلن و حفرق عمومیہ شاہد لردن بر قاقی استماع ایدیلدہر .
 شاہد لردن آخترہدہ پیشبہ قول اردو اومانانانی وکالتندہ یولنن اولان یو آرای خیابل رجائی کک کلارلہ تھائی اجرا ایدیلدکن سورکہ دیکلہ شدہر . خیابل رجائی کک اٹادہ سہندہ اوزمان فیبریدہ لرفہ نوراندای یونان قائمقام شہاب بکدن آلدینی شیرہ تامل افانہدہ یوزغادہ ۳۰۰۲۰۰ ارنی اجمالی ایدیلکی پیلہ برلہ بیکنی و کتہ بیسہدہ یونانراق بالآخرہ یاش اومانانانہ تیایغ ایدیلکی مدمتا تہجیر ماملانندہ والیر ایلہ متحدہ حرکت ایلری ایچون اسم آلدینی حالہ بالآخرہ نانی ایدیلکی اسرہدہ جت عسکرک کک یوکا مدانہ ایتہسی بیان ایدیلکی افادہ ایدنی .

فرہستگائی افسرک انڈائی

یونان سورکہ شدہر لرفہ آجہہ ماموری شاہد خریستاک انڈی استماع ایدیلہ . خریستاک انڈی تھائی اجرا ایدیلدکن سورکہ معلوماتی شوضورتلہ حکماہ ایدنی :

۱۹۱۵ سہی سہوزینک ۲۴ نیمی جہہ کوئی مسباہین منصرف جمال کک ارمنیرلردن ارتکابی تہجیرہ باشلادی . برلوق جہہ ایتہسی کوئی کتہ سواسہ سوق اولوندی . ۲ نیمی پارلہ دہ سواسہ ۳ نیمی پارلہ فیصری کک اولوندی . او اٹنادہ اٹناد و ترقی سرخصی تھائی کک شغلی اسم ویرہ کک کلدیکنی دودیق . جمال کک ارمنیرک اجمالی ایتہندہ ویریان اسمری لہول ایتدی . سورکہ کتہ بیستک عزل ایدیلکی دودیق . بریندہ یوزغالیان قائمقامی کال بلکہ کلدی . کال کک یوزغالیان ارمنیرلری اصا ایتیلکی دویمن ایدک . یوکا چارچی ولسان قصابی درلزدی . کلیر کز اجرا آتہ باشلادی . بن حسبہ الرظیفہ کتہ بیستہ خوش کلدی کتہ کتہم . مقل باشندہ برآدہ بکڑہ میوردی . او اٹنادہ قادیلر ، چوہیلر ٹولیا لہییدی . فرہسی سوق ایدیلہ لری رجا ایدیلور . لری . پولیسر یولر ماملالہ لاندہ یولر قنلاولری قویوروردی . سورکہ اوکوز اراہلر لہ اولری پوشاننہ باشلادی .

یوزولرک سہو آسوق ایدیلہ جکاری ملن ایدیلورددہ اجمالی سوق ایدیلار کز اراہلردن ایتدی بلکہ پارلری آدیلر . حق یدی سکر باشندہ برچونق قانچورونک زاندارہ تقریبک دیکچک آلتندہ جانسز اولرلر برہ وودسی . بن دوتورر دیکچک آلتندہ عائلہ کک سوق ایدیلہسی ایچون کال کک رجا ایتدم . قبول ایتدی . اولہ ایسہ اسلام اولسون « دیم » بز اصل اولہ زدنک عائلہ لری اصا ایدہ جک « دیدی » تہایت رجا ایلہ قول ایدنی . قادیندہ استاتولہ کلدی . اورادہ اخذ عسکر شہہ سی ریشی سالم کک واردی . برکون کتہ بیستہ کتہ دیکم زمان بکا « جام چوق سیقلہ شدہر » دیدی . سورکہ سہی آکلتندی . قائمقام کک کتہ بیسی چاہیرنن ، ارمنیرلر امامتہ دائر براسا کوسرتہرک یوکاغدی امضایت دیمن . سالم ککدہ « بن یوایشی یامام » دیمن ، کال ککدہ اصراول ایتنن . سالم ککدہ « بز ال قول بائل سلاسلر آدلری کسمہ بز » دیمن . یونک اوزرتہ سالم کک عزل ایتدیلر . منصرف جمال کک زمانندہ سلطون و کتہ لردن تیبیدارانان ایتدیلر سوق اولوندی . جمال کک یونکر

ریشی — توفیق کک خاندہ برنی بیلیورمینیک؟
 — بر نمانلی کوزلہ کوردم .
 مدعی عمومی سہی کک — توفیق کک حیات مہیشندہ بر تبدل کورشمی ؟ کوپا توفیق کک ۳۰ بیک لہر اہلہ اورادہ برچنک صانول ایتنن . دوشر میندرا؟
 — او طر لزدہ اراضی صانول آلدینی و زکین ایدیلنی دویتمدم .

شاہد سیرہ انڈی سہوزیر ؟

مکتب طیبہ طلبہ سندن شاہد سیرول انڈی دہ مغنولری طیبیدینی بیان ایتدکن سورکہ دیدی کک :
 — ۱۳۲۲ سہی جزیرانک ۱۸ نیمی کوئی ایدی . بن یوزغادہ ائی ایدیلن ایدم . اورادہ اعال ایلہ تلمسدہ یولکوردم . کک چوقدہ اخذ مسکر ریشی سالم کک کور شویوردم . یوزغادہ برتعیبر وارد . اورل سوتیانہ کسم دیورلر . یوسئلہ لردن بحث ایدرکن برکون سالم کک بکا ارمنیرک تہجیری خاندہ معلوات ووردی . کال کک یوزغالیان سوتیاتی اکال ایتدکن سورکہ یوزغادہ کلرک سالم کک ایدک « ارمنیری سوق و اھا ایتک ایچون معاوت ایدک جکسک » سالم کک یوق قول ایتدی . اوج کون مسکر دہ عزل ایدیلر . یوزری بکا سالم کک آکلتدی . اوندن مسکر دہ یوزغادہ سوتیاتی باشلادی . یونون بیلہ یکم یونان عیارندہر .

ریشی — نہ مناسبہ سالم کک کور شویورددہ ؟
 — بن اجزانہ کتہ کیدردم . سالم ککدہ اورایہ کلدیوردی . اورادہ کوروشیر ایدک .

مدعی شخصی لٹون رضی انڈی — مادام کک اورادہ کسم تعیری ایتدمنن ، قتلی کیمک اجرا ایتدکیندہ دوشدر .
 — خایر یلہ یوردم .

ریشی — یومظنولر خاندہ برنی بیلیورمینیک؟
 — او وقت سوق ماموری توفیق کک ایتنن . دیورلر کک اودہ بالذات طاش بیکار سوتیانندہ یولنن . سورکہ فیاض وکال کک ایچون محرم اھال دیورلر کک یونان یوزغادہ یوزغالیانک قصابیور .
 کال کک — بن زردن طابورینن ؟
 — سزی ۲ نیمی دفعہ محاکمہ کک کک کک زمان کوردم .

شاہد کفام آغریلک انڈائی

شاہد کفام آغریلک مدعی آکلاشلدکن و تہجیری اجرا ایدیلدکن سورکہ معلوماتی شو سورلہ آکلتندی :
 — بز یوزغادای اولدینہ زدن بزیدہ تہجیر ایتدیلر . کوزیدہ ۱۱۵ خانہ ارمنی وار ایدی . یوزغادہ قدر کلارک . برترہ غولک دیندہ فضلہ اشیا سہی آدیلر . سورکہ یوزغادہ ایلہ زوتورولی سوتیاتی اولدی . بز سربست اولرلر سوق ایتدیلر . عائلہ لرتک پاندہ یایورورق .
 تہجیر اٹانندہ یولہ کال کک راست کلارک . اودہ یوزغالیانین یوزغادہ کیدیوردی . یازدہ کک ژاندارمہ چارشی اندہ کک کغدی کال کک کوسرتدی . کال ککدہ « یوزگلرلی نہ کزدرورسکز . یولری اولوروریکز » دیدی . بز یولدن چوریدیلر . ایچون بز چورناری سیدیلر . ۱۰ پاشندن یوقاری ارتکاب برافدیلر . بزہ ۴۸۰ لیرا اٹانور ویرہرک قور تولدق . اوتہ کیرلی اولورودیلر . بن دہر صندن استفادہ ایدرک قانچدم قوضری بک کلارک قور تولدم . سہی کک — یولہ کال کک تصادف ایتشلر . ژاندارمہ لور اکا بز اصا کوسرتدہر . ا . ییرننن . نصل اولورورک ژاندار .

شرکتلرک دعوالری

مل منسوجات آلوب شرکتی طرفندن اوقاف نظارل ایلہ ششمہ استانتولر اوقاف مدیری تھائی کک علیہہ تجارت مجزہ تھکسہندہ افادہ اولنان دھوایہ درواک سال کون دوام ایدیلدہر . اول اسرہدہ ارتکاب وکیلاری کچن ہما کدہ ویرڈکاری مدانہ نامہ ہا یضاحاً شرکت مجلس ادارہ سنک حق خصوصتی اولدینی اوقاف نظارتہ خصوصت متوجہ اولدینہ جتنی . بنامہ علیہ دھوائک مدعی مدعی علیہ جہندن سبط اولدینہ سورلہ دیلر . یوکا مدعی وکیل سمدانین آرید کک جواب ویرہرک شرکت مجلس ادارہ اھضارنک نظامنامہ موجبہ مین مدار حصہ ہا مالک اولدیلرین ، منہالیہ یولہ اولاسہ بیلہ نظامنامہ کک مواد خصوصتی موجبہ مجلس ادارہ اھضاری ایک اسم اولوب بری منصوب ، دیکری منتخب اولدیندن منصوب امضا شرکتک مبدأ تھکاندہ ایلک اوج سنہ ایچون مؤسسلر طرفندن نصب و تعین ایدیلکلرندن یواسیابہ بنامہ اھلیت خصوصت لرتک عدم تحقق ادعاسی وارد اولدینہ جندن بحث ایتنن ، استانتول اوقاف مدیرنک بر شخصیت حقوقیہ تفکیک ایدہیہ جکی اھم اسنی رد ایدہرک یوکا خلاف قانون مدانات دولایسیہ اساس دھوائک تاخری شرکت ایچون تلاویسی غیر قابل شررلر تولید ایدہ جکی بیان ایتدہر . اودہ اوقاف وکیلاری اساس مدانہ ہی شروع ایدرک شرکت سربہ ایہ کتہ لصفندن زیادہ سہ مالک اولدینہ شرکتک ماملاتی شغلی اولدیندن یوکا سہی کک بالبالہ جتنی و حسابانک تدریق تھجسندہ [یوز گلطان بش بیک] غروشک نہ پاییلہ یوکا آکلاشلدیندن یونک ایدی غیرہ کتہ کتہ شہہ ایتدکلری یوندن باشقہ فروخت و بیامہ لردہ فضلہ و نقصان قیدلر تصادف ایدیلکی ، اولایوب ہمدالداخلہ حیثت عمومیہ اجتہاعہ دعوت ایدرک مجلس ادارہ سابقہ اسقاط و کیسیقی تعین ایتدہر ڈکاری ومع مانیہ کندی وضیمتیری غیر قانونی کورولدی قدر تدبیر تھکسہ کک نائب تمبیلہ حیاتی رویت ایتدہر دھوائک حیثت عمومیہ اجتہاعہ دعوت ایتدہر سہی بیان ایدی .

یوکا جواباً سمدانین لردیک : « فضلہ حصہ ہا حائر اوقاف برتریکہ شرکتک سائرہ سہیلہ امتیاز جتنن ایتن . سہ استعمال مسوع ایسہ طریق قانونی ایلہ حقنری آرایہ بیایرلری . حیثت عمومیہ دعوت ایتدہر دیورلر سہہ یونل ذاتاً فضلہ حصہ ہا مالک اولدیلردن دولای « حیثت عمومیہ ایتن بز » دیورلر . یوسورتلہ کندی ذماباربتہ نظر ایتتہ عمومیہ چاغری کندی کندیلری دعوت ایتدکن عبارت قانقدوہ دیشدر .
 منطاباً مدعی شخصی ضعیفہ حاصر یونان ویکری پیش سندن بری صنت تسج ایلہ اشغال ایدن مجلس ادارہ ریشی ادمہ کک قیام ایدہرک : — یوسرتکک من القدم ات میدان ، فرق چشمہ و درانجامدہ صنت تسج ایلہ مشتغل چولہل طرفندن تأسیس و نظامنامہ موجبہ مجلس ادارہ اھضاسی اشو مؤسسلر طرفندن تعین ایدیلکی و حیثت عمومیہ و مؤسسلر لطفاً دعوت وجہلہ اٹانہ حاضر یولدینہ و حق سامعین میانندہ مؤسسلرک کثرتلہ حاضر یولدن لری دیمان ایلہدی .
 ہمدہ دولت حا کک مدعی عمومیہک ملامتہسی ہمدالاستماع بالذاکرہ مجلس ادارہ شرکتک حق خصوصتی موجود اولدینہ و دھوائی حاصرہ خصوصتک اوقاف نظارتہ توجہ ایدہ جکی و مداخلہ و اٹانہ کک احداث ایلدیک وضیمتک غیر قانونی یولدینہ یونک ہا برابر سہہ استمالات وار ایسہ یونک تدقہ ایچون اعضادن حسام الدین ایتدکن تھک

قلمی

مخترم
 حربہ
 ایچون اجرا
 توریہ اطباء
 غنہ لردہ کور
 بیلمن
 بر چوق ذو
 ایدیلک کز
 خستہ شد
 اولن کک
 سزہ ملاق
 حتی الآن
 اوکون بند
 مہلک فلپیا
 یغیرہر
 برلرہر
 منفا کز دن
 جمیت طیبہ
 شہیدی
 یولر کک
 یون کک
 ایتدہ و نظا
 توریہ طیبیہر
 یوقاردہ ک
 اولدینہ ؟
 یولر کک
 برابر ،
 ایدن سہ
 ایچون دانما
 و غلہ
 کری آکلیہ
 ایتدہم .

آدین
 زادہ کک
 دینلورک
 مسلماً چید
 یولری کسا
 عرضتہ کک
 قتل ایتک
 درچدہ ا
 آرترمش و
 ہسکرتہ
 والی اسبق
 اجراسیہ و
 اولابلیش
 متواترہ ایلا
 حیواناتی ی
 ساوکہ چیرا
 نقویقلہ از
 برتلفراف
 شدہ ایچند
 قانی ہنوز
 عذرانک ک
 مخترم لردہ
 علناً قتییح
 معلوم اوقاف
 یورقانی اوز

— بز یوزغادلی اولدیغی زدن بز ی ده تهجیر ایتدیله . کویمزده ۱۱۵ خانه ارمنی وار ایدی . یوزغاده قدر کلدک . برقره غولک دینده فضله اشپامزنی آدیله . صوکره یوزغاد ایله زونقورلی سوتیقانی اولدی . بز ی سربست اوله رق سوق ایتدیله . غائله لر مکزک یاننده یاتیردق .

تهجیر ائناسنده یولده کال بکه راست کلدک . اوده بوغازلیان دن یوزغاده کیدییوردی . یانمزده کی ژاندارمه چاوشی ننده کی کاغدی کال بکه کوستردی . کال بکه ده « بوخرا کله لری نه به کزدیر رسکنز . بونلری بونلری اولدور بکنز » دیدی . بز ی یول دن چو بر دیر . ایچمز دن برچوقلری سچدیله . ۱۰ یاشندن یوقاری ارکک بر اقدیلر . بزده ۴۸۰ لیرا انافور ویره رک قور تولدق . اونه کیلیری اولدور دیله . بنده فرستدن استفاده ایدرک قاچدم وقصری به کله رک قور تولدم . سامی بک — یولده کال بکه تصادف ایشلر . ژاندارمه لر اوکا بر امر کوسترمش اوده بو امری بیرتمش . نصل اولویورکه ژاندارمه لر کال بکه اوفق بر سوزیلله بونلری ایما ایدیورلر ؟

— کال بک بن سزه امر ویریبورم ، بونلری تمیزله به چکسکنز دیدی . بوندن صوکره بوغازلیان مفتیسی محمد افندی نیک محلنده استع ایدیلرک کوندرلش اولان استنباه ورقه سی اوقوندی . حتی افندی افاده سنندن کویلیردن طویلانه رق تسلیح ایدیلن آدلر معرفتله ارمنیلرک قتل اولوندیغی ایشتدیکنی ارککلردن ماعدا قادیلرکده تهجیر ایدیلدیکنی بیان ایدیوردی .

مظنون کال بک ، بو افاداتی ده شدتله ردایتدی . و « کویلیردن طویلانه رش هیچ کیسه یوقدرو کیسه نک قتل اولوندیغی ده بیلیبورم » دیدی . رئیس — قائمقام اولویورسکده بیلیبورسک نصل اولور ؟

— بیلسه یدم تعقیبات اجرا ایتدیردوم . بوندن صوکره مدعی عمومی سامی بک یوزغادلی محمود ندیم بکک شاهد اوله رق چلبنی طلب ایتدی . دیگر شاهدلرده کله مشلردی . بونک اوزرینه هیئت حاکمه مذاکره اوطه سنه چکلدی .

جریان ایدن مذاکره نتیجه سننده شاهدلردن کلینلرک یکیدن احضاراً جلیبرینه و از میردن کله چک اولان شاهد ملکیه مفتشی ندیم بک حننده هیچ بر معامله ایفا سنه حاجت اولمادیغنه و معذرتی ثابت اولان دیگر شاهدلر حننده کذا بر معامله یا پلامسنه قرار ویرلدی .

حاکمه به یاریکنی پنجه سنه کونی دوام اولنه جقدر .

رضا توفیق بک

بز بونلرک صرفه آسوق ایدیلله چکلری ظن ایدیوردی . اهالی سوق ایدیلرکن آراه لردن ایندیله رک پاره لرینی آدیله . حتی یدی سکن یاشنده برچوقتی قاچبورکن بر ژاندارمه نفرینک دیچیک آلتنده جانسز اوله رق یزه دوشدی . بن دوقتور کپانک غائله سنک سوق ایدیله مسی ایچون کال بکه رجا ایتدم . قبول ایتدی . « اوله ایسه اسلام اولسون » دیدم . « بز اصل اوله زنگین غائله لری ایما ایده چکنز » دیدی . نهایت رجا ایله قبول ایتدی . قادینده استنبوله کلدی . اوراده اخذ عسکر شبهه سی ریسی سالم بک واردی . برکون کندیسنه کیتدیکن زمان بکا « جام چوق صیغلمشدر » دیدی . صوکره سینی آکلندی . قائمقام بک کندیسنی چاغیرمش ، ارمنیلرک ایما سنه دائر بر امر کوستره رک بو کاغدی امضات دیمش . سالم بکده « بن بوایشی یاچام » دیمش ، کال بکده اصرار ایتمش . سالم بکده « بز الی قولی باغلی سلاحسز آدلری کسه یز » دیمش . بونک اوزرینه سالم بکی عزل ایتدیله .

متصرف جمال بک زماننده قسطنوف و کتفریدن تمید اولنان ارمنیلر سوق اولوندی . جمال بک بونلرک صرفه آ کوندرلری ایچون بوغازلیان قائمقامنه امر ویره شدی . کال بکده بوغازلیانده ارمنیلری ایما ایتدیکنی دویدم .

مدعی عمومی سامی بک — کال بکک یوزغاده کلدیکنی نره دن آکلماشدر ؟

— اسکی متصرف جمال بک کندیسنه رجا ایدیلن آدلری بر اقدینی وارمنیلری ایما ایتدیکی دوپوشیدی . صوکره نجاتی بک کلنجه متصرفک عزل اولنه چنی سولینکله باشلانمشدی .

رئیس — بونی کیچ دیمش ؟ — افندم یوزغادده بویه دوپولدی . سامی بک — یوزغادده اولجه نه قدر ارمنی وار ایدی بوکون نه قدردر ؟ اولجه ایکی بیک خانه وار ایدی . بوکونده آتجق ۲۰۰ خانه قالشدر .

مدافعه وکیللردن سلم حسنی بک — کال بک هانکی تازیخنده تهجیره باشلادی ؟ — آغستوسک ۱۱ ویا ۱۲ نجی کونی . ایجه خاطرمده دکل .

مدافعه وکیللردن حسن تحسین بک — کندیلرینک بر محکومیتی وارمیدر ؟

— دیوان حربده محاکمه اولونم . صوکره برات ایتدم . رئیس — توفیق و فیاض بکلر حننده معلوماتکنز نه در ؟

— تهجیر ائناسنده فیاض بک ضبط ایدیلن اشپانک اخذ و قبضه مأمور ایدلشدی . کندیسنک باشیادن خالی وساره آلدیغی دویدم .

ایتمکده در .
بن صرکیدر .
نه ارزاق ،
در . اعضا
کرمی سکنز
طیبیه سی ،
سکیل ایدیلن
چیفمشدر .
چک و شرق
لاجقدر .

تی
نی ، آلمانیا
ن (واپار) ده
در . بیطرف
در . (بال)
(دیورک) :
ن بری حننده
ندی . آلمانیا
سراز ایتدیجه
اوله چقدر .
ی تمیدلردن

(او) کتحریدن
یدایلمکده در .
تی

ایلمریور
وقومه کلن بر
تلردر . جنرال
رکته باشلا .
تعاقب اشغال
ندر . جنرال
ر سواستوپول
ایلمرکده در .
شون فره دکز
در .

حکومتی میستر
رکن کندیسيله
اقوام تأسس
اولیه جفتی ،
ی بیان ایتشدر .
تسنک بیاننه
بیراغی موج
ی واورته سی

و اخبار

تهجير جرائمك سكرنجي محاكمه سي

شاهدرك افاراني - شاهدرك باييلسي - دعوى وكيلبرى آرمهنده بر مناقشه -
محاكمه بارينه نعليسه اولونى EK 11

بيان ايديورسكز . فقط بوتلغرافي كورنجه . محجوب اوله جنسكز .

— بويله برتلغرافي يازديتم خاطرمدده دكل .
مدعى عموى سامى بك — اورالرده برعصيان
وقوع بولمش واشتيا ايله مصادمات واقع اولمش .
صجبا بوونه تهجيردن اولى صوكره مى وقوع بولدى؟
— ظن ايديرسيم تهجيردن اول ويا تهجير
اشناسنده اولهدر .

مدعى شخصى وكيلى لئون رضوى افندى —
عصيان ايدين كيمدر ؟ چونكه ارمنيلىك سبب احصايى
عصيانه عطف ايديليور .

« بوسره ده شهاب بگه بر باييلغى عارض اولور .
ديشارى به چيتمق ايستركن برصنداليه اوطوردليلر .
بالآخره ديشارى به چيتمق هوا آلتى ايجون كنديسنه
ساعده ايديليور . »

شاهد ارشاروزك افاده سي

متعاقباً كلهن شاهدردن ارشاروزك يوزغاده
كنديكى جهته هيت تحقيقاتيه ده ك افاده سنك اوقونهرق
استنايه به محل بر اقلسامسى مدعى عموى سامى بك
طرفدن تكليف ايدلهدر .

آرشاروز اوقونان افاده سنده يوزغاد تهجبرى
اشناسنده بركون حسين فكرى افندى نامنده بر آدمك
اونده اخفايتديكى واورادن ٤٠٠ كشيلىك برارحنى
قافله سنك الارى باغلى اولدينى حالده قصه خارجه
كوتوردكلرني ونوفيق بكك بوقافله نك باشنده بولندينى
واهايدن عبدالله آغا نامنده بر شخصك : « آنامن
وباباش بزي بوكون ايجون دوغوردى . » ديه رله
اهالى ارمنيلىر عليه تشويق ايتديكى كوردكلى
وبوغازليان قائمقامى كال بكك يوزغاد متصرف وكالته
كلدكدن صوكره بوتون ترتيباته بالذات نظارت
ايتديكى بيان ايتدى .

بونك اوزرينه مدافعه وكيلى حسن نعمتدين بك
هيت تحقيقاتيه نك صفت حاكمنى اولديندن اوراده ك
افادتك شهادت مرتبه سنكده عد اولنه ميه جفنى افاده
ايتدى .

كال بك ارشاروزك اوقونان افاده سي (هبسى
يالاندر) ديه رك رد ايتدى .

دعوى وكيلى حاي بك — توفيق بك قافله نك
باشنده بولونبور دنيلىدى ؛ او برنجى قافله دركه . و كلم
اساساً بونى اعتراف ايديليور .

يوزغاده وقوع بولان تهجير اشناسنده ك قتالى
اداره ايتكده مظلون اولان بوغازليان قائمقام سابق
ويوزغاد متصرف وكيلى كال ، ژاندارمه قوماندانى
توفيق و اوقاف مأمورى فياض بكلك هماكه لرينه
دون ده دوام ايدلش وبض شاهدرك افادانى استماع
اولونهدر .

تهجير اشناسنده قيصر بده فرقه قوماندانى بولان
ميرالاي شهاب بك دعوت ايديله رك تحقيقي اجرا ايدله كدن
صوكره بوغازليان جهتنده تهجير و قتالدين معلومانى
اولدينى وييله بردكلرى هپ روايات قيبيلندن اولوب
هيت محاكمه به قناعت بخش وجدان اوله ميه جفنى
افاده ايتدى .

رئيس سنه قول اردو قوماندانه بو مسئله
حننه تلغرافله معلومات ويرديكزى ؟
شهاب بك — خاير ويردم .

— ارمنيلىك احما ايدله بكنه دائر برشى يازديكزى؟
— خاير

مدعى عموى سامى بك — تلغرافنده ٣٠٠
ارمنيلى احما ايتك دنيليوردى . بولرى احما ايتك
ديين كيمدر ؟ كال بك كيمدر ؟

— ملكيه قائمقاملرله دوغورون دوغوروه بر
مناسبتنم يوقدر . اخذ عسكر رياستندن آلديقم
تلغرافي بنده قول اردويه بيلاهردم .
سامى بك — بوغازليانده جريان ايدن وقايح
حننه محسوساتى نهدر ؟

— بيلاه كلرم هپ روايات قيبيلندن اولان شيلردر .
بولرده قناعت بخش ايدجهك برشكلده دكلدر .
رئيس — سن اوراده قوماندان ايديكز . بويله
مهم مسائله معلوماتكز اولسى لازم كلير ايدى .
— آسردن تحقيقات ايجونى اصرا ايدلهدم دن بر
شى بياميورم .

بونك اوزرينه سامى بك ، كچن جلسه محاكمه ده
شاهد قول اردو قوماندانى ميرالاي خليل رجائى
بكك كنديسنه شهاب بك طرفدن ٣٠٠ ارمنيلىك احما
ايدله بكنه دائر كشيده ايدله بكنى افاده ايتديكى شيفره
تلغرافنامه نك مهندن كتير باهرك كنديسنه كوسترلىنى
تكليف ايتدى وقبول ايدلدى .

اعضادن آرتين افندى — ١٠٠ - ٣٠٠ ارمنيلىك
احما ايدله بكنى خبر آليورسكز وقول اردو قوماندانه ده
بيلاه بريورسكز ده صوكره بوراده ايجون عدم معلومات

Valid 475 Sayi
21. Subh. 1111.
Eura

مس غزته .
نن تورك
اركانك
ن و تورك
نظارتى
ن و درت
نك تحت
ؤسسات
نور . بو
قى قومينه
را اجهاناً
نظاير
كيمدر
له بووك
لك زياده
فوده بنمه
ايتديكى
مشغول
رقه صلح
معلوماتكه
ايكى درلو
ديكرى
ن بحث
تكليف
كولردن
بربرينه
كلديكى
برمشدر :
پ ١٣ آى
لرده ١ ،
نخ خارجه
هرقسم
ره اوچ
له قاله جق
هچكدر .
ايدله كدن
سنه توديع

مارتدن سوکره احتیاط ضابطلری

احتیاط ضابطلری پوسته‌سنگ صوکره لسته‌سندنه
شایان وقت بریند کوردک . معلوم اولدین اوزره
حکومت ترخیصی متعاقب احتیاط ضابطلرینه اوج
آیلق تخصیصاتلری ویرمه‌ک فراد ویرمش ایدی .
مارت آتیک حلو ایله بو قرارک مدنی نهایت بولمینی
ایچون شیمی‌دی به قدر حکومتدن مساوت کوردن
کنج‌لردن برچونگک مملکت اورته‌سندنه مسکلسز ،
یه‌جکسز ، پاره‌سز قاتی تهلکسی باش کوسترمش
اولیور . شمای نهایتده برطاقم کنج معلولر خسته .
خانه‌لردن چیقاریلررق سولگه آتقی احتمالی اوکنده
بولونیور . ایسته بوندن هولان احتیاط ضابطلری
پوسته‌سی حکومتدن تخصیصاتلری هیچ اولمازسه
ماهس نهایته قدر ویرله‌رله حرب عمومی ایچینده
فداکارانه ایضای وظیفه ایدن کنج‌لرله آج قاتی
تهلک‌سندن وقایه‌سنی ایسته‌بور . حقیقه ترخیص
ایدیلن احتیاط ضابطلردن برطاقلری جبهه‌لردن
کله‌لی هنوز اون اون بش کون اولمشدر . بونلر
کنج‌لرینه ایض بواقی ایچون امکان بولاما.شلردر .
بناه‌علیه حکومت احتیاط ضابطلرینک بومحق طلبلری
تدقیق و ترویج ایچیلدر .

آوانس طلبی

حکومت ، ائتلاف مرخصلری نزدنده احتیاجات
مهمه به صرف ایدیک اوزره برآوانس هقد و اعطاسی
حقدنه تشبیهه بولمشدر . بولشینه هنوز جواب
ویرله‌مشدر .

ژاندارمه مفتشکی

ژاندارمه مفتشکله موسبو فولونک تعیینی حقدنه
دون داخلیه نظارتی محافظجه هدم معلومات بیان
ایدلشدر .

حربییه نظارتنک تخصیصات مستوره‌سی

خبر آلدیفنزه کوره حربیه نظارتنک (۱۳۳۳)
سنه‌سی ظرفنده صرف ایتدیکی تخصیصات مستوره‌نک
مقداری (۹) میلیون ایرادن .

مالیه نظارتنده مأمورین قادروسی

خبر آلدیفنزه کوره مالیه نظارتی مأمورین قادروسی
یکیدن تشکیل ایدیکده در مأمورین معاشاتنه ضمام
اجراسی ایچون نظارت تخصیصاتی آرتیرمی ممکن
دکله‌سه یکی قادرو موجینجه منحل قاله‌جق اولان
تخصیصاتلر ضم و توزیع اولونه‌یله جکدر .

سوسیال ده موقرات فرقه‌سی

سوسیال ده موقرات فرقه‌سی رئیس صدراسبق حاجی
صالح پاشا احفادنندن معلم دوختور حسن رضا بلک ، رئیس
وکیل مرلوالفدن متقاعد خالد پاشا دون مابین هایون
جناب ملوکانه به هرینله فرقه‌نک بروغرامنی بالواسطه
عتیه‌علیاه تقدم و بومناسبتله خاکبای شاهانه به عرض
تمظیفات ایلشدر .

توفیق بلک — انقدم ، بونلرک اللری یان یانه باغلی
ایدی . بوده وظیفه الضابطیه‌سزنددر .
مدعی شخصی وکیل رضی افندی — اللری
باغلانان ارمیلری نره به کونوردی ، تسلیم ایتدی ؟
توفیق بلک وکیل مدانی حامی بلک — هر شیش
بربرینه قاریقد بریورلر و دو مائل هوا یا بقی ایسته‌بورلر .
رضی افندی — بونارنجی برها که دره ، اللری
باغلاناک سوق هکل ، اچا ایدیلیر .
حامی بلک — ارمیلر آرزولری ایله کینه‌لردی
اللری باغلانمازدی .

اهضادن آرتین افندی — اللری باغلانمه مجبور
ایدک دیورسکر . سوکره یوزغادده هبدالله آغلاننده
بری « آنامز باباشی بزی بکون ایچون دوغوردی »
دیهرک دیکر لرینی تشوقی ایدیورمش . بوکانه دیرسکر ؟
— ایشتندم انقدم .

بوسره‌ده لئون رضی افندی تکرار حامی بلک
جواب ویرمک ایسته‌هرک دیره :
— آتی بیک ارمی کسب‌شدره ، بونلرک حقوق
موضوع بختدر .

مدافعه وکیللردن صلاح‌الدین بلک — رئیس
پاشا حضرتلری ، بوایش شیرازهدن چیقدی . بوبر
واقعه تاریخیه ایسه تاریخه هانددر . بوراده تهجیر ،
قتل و تهب و غارت کی دعاوی رؤیت ایدیلر جکدر .
بزده بوخصوصی مدافعه ایچون حسب‌الصک بوراده
بولونیورز . بورایه حسیات و ملیت کیره‌سز . بز
بیلیورز که حکومت عثمانیه‌نک حمایه‌سندنه برارمنی ملتی
واردر . بونلر یاپیلان معامله ای میدر ، فنامیدر ؟
بوراده تدقیق ایدیلر سز . لئون رضی افندی بر
مشکیدر ، یالکز کندی نامنه سوزسویله بیلیر . نقط
بونکده بر حدی واردر . نهایت بزده حساب
ساحی بز .

لئون رضی افندی — ارمی‌اسلی اچا ایدلشدر .
صلاح‌الدین بلک — نسل نه کله‌در ؟

لئون رضی افندی — ته‌دید ایده‌سزسکر .
بونی متعاقب مدعی عمومی سالی بلک مقام ریاسته
خطاب ایدرک رئیسدن مساعده آلتفسزین سوز
سویلامه‌سی لازم کله‌جکنی و عکسی تقدیرده حاکمه‌نک
انتظامی خالدار اوله‌جقنی بیان ایتدی . رئیس طرفندن
هسبیلشن وکیللر صوصدیریلررق مناقشه‌نک اوکی
آلیندی .

بوندن سوکره شهاب بلک تکرار ها که سالوننه
دهوت ایدیلرک یوزغادده عصیان ایدن ارمیلرک
کیملردن هبارت اولدینی سولش ایسه‌ده معلومان
اولدینی افاده ایتدی .

استماعی لازم کلن دیکر حقوق همومیه شاهدلر
کله‌مشلردی .

بونک اوزرینه حاکمه یاریشکی جمعه ابرتمی کوننه
تعلق ایدلشدر .

هینت تحقیق‌وره

دیوان حرب هینت تحقیق‌یه‌سی دون یوزغاد
تهجیرنده مدخلدار اولان ده‌ها اهل مظلونک استجوابی
ایله اشتغال ایشدر .

۱۹۱۶ سنه سی ششماونك يكرى برنجى
 كنى بيان ايشدر :
 اله آبلوقه سى ؟
 - ساالمارنده ناسيس ايدلش اولان آبلوقه ؟
 - چناق قلمه بوغازنده ناسيس ايدلش
 سيس ايدلش اولوب ۱۹۱۶ سنه سى

مونه سوء قصد

عقيم قلمه برنجهت

۲۶ (ت.ه.ر) — (پوستون) دن
 زخبرله نظرآ ضابطه عمليه رئيس جمهور
 اك قره يه چيقديني ائشاده (دوق) لرده
 ق ايتمه يرمك متصلا بيله ياپلان بر طاقم
 ب ايشدر . بازار كوتى (نويورق) ده
 ول ايله (نيلاده ليا) ده ۹ اسپانيول
 () لى توقيف ايدلشدر . بوتوقيفاتك سوء
 له علاقه دار بولوندينى ادعا اولييور .

قلمه مانسونك احوال صحيحه سى

۲۶ (ت.ه.ر) — موسيو قلمه مانسونى
 اطلبانك مسوك تبليغ ايتديكى راپورده
 « رئيس نظارك نفاهت دوره سى
 انه وابسته بولونديندن بعدما راپور نشر
 » .

له مانسو رفقاى ساعيسى جبرائيل (ماردق)
 ائدول ايله ملاقات ايتديكده مصوكرا دون
 بهوماليد ناظرى موسيو (پيشون) وموسيو
 قبول ايشدر .

امريقانك بايجيقايه معاوتى

۲۶ (ت.ه.ر) — جاهير متحده نك
 قريشانسى صهيونى موسيو (باروق)
 مديتته سنده تخريب ايديلن فابريقه لره
 خرابه لرني زيارت ايتيش وقرال طرفندن
 ريك عودت ايليلردر . آقشام اوزرى
 بقا حكومتيله بر مقاوله عقد ايتيورد . بو
 نجه فرانسه ده آمريقا اردوسنك احتياجته
 اوزره كوندريلهرك قائلش اولان جمعا
 دن فراتق قيمتمنده مختلف اشيا ايله قاطر
 بوجايه ترك ايدلشدر .

ايساكى خدمتى كوره بيله جاك اولان
 نيلندن ذوات حقتده چيركين هجومارده
 يوده باليكس معنوى بر مضامرت
 ايشملى بزر . احمد امين

باشاى دكل ، كندلرني استحصاله سونق ايتك ،
 كندى كندلرني باشا تهجق بر حاله كندلر
 بناء عليه غالب حق بلك بوتشبن جدا شايدان نديردر .
 فقيرلك سفالت وفلاكتلريله علاقه دار اولان وطنداشدر .
 يوزكده بوبله بر تشبى حمايه ايچون اللرني اوزاتلرني
 ننى ايدرز .
 جفنجي كتبخانه سى بوكون فقيرلكدر
 باب عالي صدارت دائره سى قارشيسنده جفنجي
 كتبخانه سى بوكونكي حاصلات صافيه سنى تماماً فقيرله
 حصر ايشدر . هم كتاب و لوازم قرطاسيه كى
 احتياجلرني تاين ايتك ، هم كوزلرني اطرافدن
 اوزانه جق ياردم اللرينه ديكوب بلكه بن فقيرلى
 صيات ايتش اولاق ايچون قارلر يزلر بوكون جفنجي
 كتبخانه سىه رغبت كوسترتمه سنى آرزو ايدرز .

تهجير جرائمك اونجى محاكمه سى

كلمه بين شاهدر — مظنونلرده توفيق بلك مدافعه سى Ek 13

بوزغاد وبوغازليانده ارتكاب ايدلش اولان تهجير
 جرائمده مدخلدار اولنله مظنون بولان بوغازليان
 قائمقاي وبوزغاد متصرف سابق كمال ، ژاندارمه
 قوماندانى توفيق و اوقاف مأمورى فياض بلكرك
 محاكمه لرينه دوزده دوام ايدلشدر .

استماعي لازم كن حقوق عموميه شاهدرلندن
 ملكيه مفتشى نديم وبوزغاد بمتصرف سابق كمال
 وبوزغاد اخذعسكر شعبه سى رئيسى بيكباشى سالم بلكر
 ايله رفعت افندي كله شلردى قمدعى عمومى سامى بك
 كله بن شاهدرلندن نديم بلك استماعندن فراغت ايتديكى
 بيان اولوكي جلسه محاكمه لرده تهجير مسئله سى حقتده
 معلوماتى موجود اولدينى سوبله نيلن بوزغاد قمدعى
 عمومى رفيق بلك بالتحليف جنايت محكمه سى
 حضورنده اسذابه صورتيله استماعنه قرار و يرلسنى
 طلب ايتدى .

بوناك اوزرينه مظنونلردن فياض بك شيمدى به قدر
 استماع ايديلن شاهدرلندن بعضيلرى طرفندن بوزغاد
 تهجبرى ائشاننده ارمنى مرخصه سنك پارماغنده كى
 يوزوكى پارماغنى كسمك صورتيله آلديني بولنده وقوع
 بولان ادعا اوزرينه بوزوكى اموال تروكه قويمه پونندن
 مزايده ايله صائون آلديني قويمه سون رئيسى خيدر
 بلك شهادتيله ثابت اوله چيقتنن مومى الهوك جلبيله
 استماعنى طلب ايتدى .

بالاخره مظنونلردن توفيق بك طرفندن ويريلن
 استدعا اوقوندى . توفيق بك استدعا سنده ، اتحاد
 وترقى جمعيتى ايله بر علاقه سى اولدينى وكنديسنه
 اسناد ايديلن قوم قويمه وقعه سى حقتده يوزغادده كى
 دويسيه لرك جلب ايديلهرك تديقنى طلب وككبوژه
 قائمقاي سنده بولندقلرى ائشاده كمال بلكه آره لرنده
 خصومت موجود اولديندن كنديسى ايله هيچ بروقت

شريك جرم اوله يه جفنى وشاهدلردن بعضيلرى طرفندن
 يوزغادده افراد واهالينك تسليح ايدليكى بولنده كى
 ادعائك ابسة عسكريه سى اوليان بعض افرادك مساحاً
 وسويول ابسة ايله خدمت ايتلرندن منبعث اولدينى
 بيان ايدهرك لهنده افادانده بولنه جق بعض شاهدرلك
 جلبنى طلب ايتدى .

قمدعى عمومى سامى بك ، توفيق بلك اتحاد وترقى به
 منسوب اولدينى بولنده كى ادعائسك وارد اولدينى
 چونكه تهجير و تقبل مسائلنده مدخلدار اولان هر شخصك
 ديوان حرب حضورنده محاكمه ايديله جكنى ولهنده
 بيانانده بوانه جق شاهدرلكده جلب واستماعنك محكمه نك
 تقديرينه محول اولدينى بيان ايتدى .

قمدعى عمومينك مطالعه سى اوزرينه توفيق بلك
 وكيل مدافعى حاي بك مدافعه ده بولوندى . هيئت
 حاكمه يارم ساعت قدر دوام ايدن مذاكره نتيجه سنده
 شاهدرلندن كمال بن نديم و جمال بلكر محكمه يه جلبه
 ورفعت افنديك تعميرى ايچون پوليس مديريته
 تذكرة يازلننه ورفيق وسالم بلكر خراجهارلى
 كوندريلهرك كللى ايچون تبليغات اجراسيه توفيق
 بلك استدعا سنده درميان ايديلن اسباب مدافعه نك
 محاكمه ائشاننده نظر دفته آله جفته دائر اولان
 قرارى تفهم ايتدى .

محاكمه كله بن شاهدرلك و درودينه قدر تطبيق
 ايدلشدر .

هيئت تحقيقاتيه

بوزغاد تهجيرنده مدخلدار اولان دهها بعض
 اشخاصك تحقيقاتى ختام بولشدر . بونرك محاكمه سى
 كمال ، توفيق و فياض بلكر ايله توحيد ايديله جكنندن
 قرياً برلكده محاكمه لرنيك اجراسنه باشلانيله جندر .

عظمت سى
 485

میسٹر (هوور) ك مامورتي

آسٽرٽيا امانت نائري اور واپاره قحط و غموني از اربعه مأمور آسٽرٽيا ادارہ سی

مديريت عموميه سے تعيين ابدلي

حرب عمومي هر طرفه بوبوك بر بجران حصوله كتردي . استحصال از اذی ، مستهلك ك مقدارى شايدان دقت بر صورتده آرتدي . متاركه نك عقدي وعسكر ك ترخيصى اوزرينه بجران هر طرفه دها بوبوك بر شدتله حس ايدلكه باشلادى . بوبوك بتون اور واپا ، اسكيدن برى كيتلى مقدارده ذخيره اخراج ايدن رومانيا و روسيه ده داخل اولدني حالده بر قحط

تهلكه معروض بولونبور . حال طبيعى عودت ايدنجه به قدر اها ليسنى اعاشه ايتك اوزره هر مملكت خارجدن كله جك معاونه انتظار ايدبور . اور واپاك مختلف مملكتلرنده آز جوق شدتله حس ايدبان بو تهلكه بي ازاله ايدجك ، اور واپا ارزاق يتشديره . بيله جك بر مملكت وارسه اوده آسٽرٽيا دون نوبورندن كلن بر تاشرافنامه به نظراً حكومات متحده آسٽرٽيا بوني تقدیر اتمش و اور واپاده قحط و غلاي از اربعه مأمور آسٽرٽيا ادارہ سی ناميله بر اداره تائيس ايدرك بو ادارہ نك مديريتله آسٽرٽيا اعاشه نائري مسٽر (هوور) ي تعيين ايله مشدر . مسٽر (هوور) ك اسرته بكيدين ۱۰۰ ميليون دولاراتى تخصيصات و بولديكي كبي ارزاق و ساثر احتياجات غذائيه نك نقل و نوزيبي خصوصنده كنديسنه صلاحيت واسعه اعطا ايدلشدر . معلومدر كه مسٽر (هوور) بوندن بر مدت اول اور واپا به بر سياحت اجرا اتمش ، بلجى قاي و شمالي فرانسه ده خرابي به اوغرايان مجللى كزدردن

بتون اور واپاك اعاشه سنى درعهده ايدن
آسٽرٽيا اعاشه نائري
ميسٽر (هوور)

سوكره و يانه بي ده زيارت اتمشدى . مسٽر (هوور) ساثر مملكتلرى كز مملكه برابر بونلك احتياجلى حفته ده تدقيقاتده بولمش و بتون اور واپاك احتياجى حفته بر فكر حاصل ايدرك آسٽرٽيا به عودت اتمشدى . آسٽرٽيا نك بتون اور واپا اعاشه ايدله بيلمسى قابل دكلدر . مع مافيه بلجى قاي و شمالي فرانسه دن سوكره اك زياده احتياج ايجنده بولنان مملكتلره آز جوق معاونه ايدله جكي شبه سزدر . بو معاونه نك نه قدر قيتدار اولدني آكلامق ايجون اخيراً آسٽرٽيا دن شهر ضمه بر واپور اون كلسى اوزرينه پياسه ده حصوله كان نغزى نظر دفته آتق كفايت ايدر . مسٽر (هوور) ك درعهده اتمشكي بك آغبر وظيفه ده موثق اولاسنى تني ايدر و درت سندن برى بوبوك سفالتره معروض قالان اها ليز كده آسٽرٽيا نك معاونه نك مستفيد اوله جفنى ، ايلك آسٽرٽيا واپورنى ديكر لرنك تعقيب ايدله حكمتى اميد ايلدز .

Valut - Sayi: 492
 G. Nisant-1419.
 Der Sam ba

تهجير جرائمك اون برنجي محاكمه سى

بوزغاد متصرف سابقى جمال و ملكيه مفتش لرنده نيم بلكلر افادانى — محاكمه بوبوكوره درام ايدله مملكه

تهجيرك ايلك كولرنده بوزغاد متصرفانده بولوب بالاخره عزل ايدلش اولان جمال بك مظنونلرى طائيديقى افاده ايتدكن و نجلنى اجرا اولوندىدن سوكره معلوماتى شو صورته نقل ايتدى :
 ۱۸ نوز تاريخنده تهجير اسرى كلدى . اسرا ارمنيلرك ايلرى كلنلرندن باشلايهرق تهجيرينه دائر

بوزغادده ارتكاب ايدن تهجير و قتل جرائمده مدخدار اولمله مظنون اولان بوزغاد متصرف سابقى و بوزغادبان قائمقامى كان و ژاندرمه قوماندانى توفيق و واقف مأمورى فياض بلكلر محاكمه لرنده دون ده دوام ايدلش و حقوق عموميه شاهدلرندين ايكي سى استجواب ايدلشدر .

معاهده سوسیالیوردی . بعد و دعوت داده او را بوردی .
بن بالذات کیدوب تحقیق ایده حکم . بونی بوغازلیان
قائمماندن صورت کمال یک ، سایر وتوعات بو قدر
دیوردی . بوندن سوکره کی و دعوتی کوژمه کوردم
ارمنیلر قصبه چند چارباقرکن کسبیلورلرمن دپه
هرکس سوسیالیوردی .
بوندن سوکره او جورده بولوندی بوندن اول
استماع ایدیان شاهدلرک افاده صندن اکلاشلان اتحاد
وترقی صراحی نیقی یک حقدده جمال بکدن رئیس
طرفدن مامورات طلب ایدیلدر . جمال بکده نیجانی
بکله کوروشدیکی زمان آنقره و ایستک بر مکتوبی
کندیسه کسبیلورک هروجه شایان اعتاد بر آدم
اولدینی ایکنک استادکن سوکره آذربایجان
طرفلرند شهنشدرکنده بولوندی زمانلرده ارمینلرک
اهالی اسلامی قنروا ایتدیکندن بورادده عین
معامله ای اجرا ایکنک لازم کله چکنی و نیجانی بکله
« مرکز عمومیک فکری ده بورد » دیبه رک اصرار
ایتدیکنی بیان ایتدی .
بوندن سوکره توفیق بکله معدن فضا سنده کی
ارمنی عصیانک تخمیفاتی مین اولان راپوری ایله
آنقره ولایتدن یوزغام مصرفاننه نچیره دارورلر
اولان تخراف امری او فوندی . امرده ارمینلرک
ایلی کلنلرک نچیری ایله جان و ماللرینک محافظه سیله
نیجه سی متمدن مامورات اعطاسی طلب ایدیلیوردی .
جمال بک افادته علاوه مصرفاتی زمانده
سوسیالیورده هیچ برناتی اولدیندن امین اولدینی
علاوه ایتدی .

خبریم بکله افادتی

بوندن سوکره مانکیه منتظرلرندن نیجانی اجرا
تدم یک اولونورق استماع ایدلی . تدم یک تجسیر
وتقتیل ممالاتی کورمیدی ، بیله کاری هب مسوعات
اوزرینه مستند اولدینی افاده ایتدی . تجسیردن سکر
آی اول داخله نظارت هیئت تنقیحیه سی طرفدن
کال بکله بوغازلیان مأمورلرندن بر قانچک اموال
متروکده سوه استعماالاتی ترقیه مأمور اولدینی و کال
بکله سوه استعماالاتی دلایل ایله اثبات ایتدکن
سوکره حقدده لزوم عما که قراری بریدیکنی و کال
بکله عما که نتیجه سننده برات ایتدیکنی نقل
ایتدکن سوکره تجسیر حقدده کی مسوعالی جله سلدن
اولتی اوزره اولان ارمنی افرادندن یوز کشتیک سو ق
ایدلکن سوکره بر درکننده عصیان ایتلی اوزرینه
ژانداره طرفلرندن اوزرینه سلاح استعمال ایدلیکنی
نتیجه ده بر قانچک یاره و موقوفه دوشدیکنی و دیگر
سوق ایدیان ارمینلرک بر تسمی چته لر طرفدن قتل
واحا ایدلکاری زلفظ . بو چته لر کیلرندن مرکب
اولدینی بیلمدیکنی بولکه برابر کال بکله بوغازلیان
بکله چوق نفوذ صامی بولوندینی و مقدر بر قائمقام
اولسنه رغماً بو چته لر تکیل ایکنک خصوصنده
مساعیه کورمیدیکنی بیان ایتدی .
بوندن سوکره رئیس طرفندن جرملرک بعض
استحوای اجرا ایدیلدر .

مدافعه کیلرندن . سمدالین فرید یک اموال
متروک او میسونک کیلرندن عبارت اولدینک مؤکلی
لیاض بکله وقفه ایتاشنده هرکون سیاحدن ایتاشمه
قدر وظیفه سی باشنده بولونورق داترلری تنصاف
ایکنک مشغول بولوندینی بو چته لر یوزغامده بولان
اقبال ادارسی داترلرله ثابت اولدیندن داترلرک
جاب ایدیلرک ترقیه و لیاض بکله بوندن اولکی
عما که لردم صرخه نیک پارماندن آلدینی ادعا ایدیان
بوزوک ، مزایده ایل اموال متروکه قومیسویوندن
آلدینندن مزاد قائم سسک جانی طلب ایتدی .
بوندن سوکره مدعی شخصی کول لئونرزی
اندی وها بین مدافعه شاره رتک جاب واستماعی
طلب ایتدیکندن بولانده برقرار اتحاد ایکنک و عما که
دوام ایدلک اوزره عما که بوکون ساعت بره تاقیق
ایدلی .

استانلی نه سسه مامد بون عمومی بالفلرندن جرب سسه لری
ظرفده نأدیه ایدله من اولان بالذک اعطاسی متار که کله
عقدنن یک آز بر زمان سوکره اساساً فرارلاشد .
برمنش ایدی ، بناء علیه دول مذکور ایله حکومتلر
آره سننده مذکور مسئله دن طولانی هیچ بروجه
اختلاف فکر و نظر بولدی ممکن و محتمل کلدور .
بونک ایچون استعراض داخل فاض فارشیانی
اولورق یافته بولان آلکولرک مذکور استعراض
تحویلاتی حامل اولان لره نأدیه و توزیم ایدلنه اختلاف
دولت لجه مخالفت اولنایه جانی امید اولمقده در .

تقد اخرجی ممنوعی

عما که عثایه خارجه آلون و کوش مسکوکان
اخراجی منع خصوصنده دول مؤلفه ضابطه سنکده
عنازل ضابطه سنه مامورتنده بولنه چقری مستخبردر .

کلیبولی متصرفاتی

تکفور طافی متصرف سابق لشی بک کلیبول
متصرفاننه تعیین ایدیلدر .

معینسزلر معاشاتی کسبیلور

حرک ختامه منی موازنه عمومی قائلونده موجود
و معینسزلر معاشاته مخصوص اولان ۶ میلیون لیرلک
صرفه لزوم قالدینی مقام عامینه تبلیغ اولمقده در .

دیوان حرب داترلری

بکر آقا بلوکنده کی موقوفینی عما که ایکنک اوزره
ژواد باشانک ریاستی آلتنده تشکیل ایدن ایکنکی
دیوان حرب مخصوص ایچون حربیه نظارتنده اسکی
خسته خانه بناسنک اوست قالی احضار اولمقده در .
بورانک بر آن اول احضارلر عما که باشلانسی ایچون
ایجاب ایدلره اواصر لازمه اعطا ایدیلدر . مذکور
خسته خانه تک آلت قانده حافظ بسم بک ریاستی
آلتندک استاتبول اداره عرفیسی دیوان حربیه
تخصیص ایدیلدر .

ملاطیه لیلرک بر طلی

ملاطیه متجزیلرندن ۳۲ ذاتک امضاسیله خارجه
نظارتنه مامول بر فلتر اننامه کلدور . بو فلتر اننامه ده
ارمنی قایمندن تورک مانک مسئول اولدینی ، هر
ماننده خزسز و قائل بولنه بیله چکی بیان ایدیلدر .
سوکره ارمنی قایم حقدده هر ایکی طرفدن مسئولی لری
تین ایده چکلرک تجزیه سی ایچون بیله زاننه تحقیقات
اجراسی طلب ایدلکده در .

جزال دهه سپهره

اشلاف شرق اردولری قومانداتی جزال
دهه سپهره مقما کندیسی قرارکامنده زیارت ایتمش
اولان اعیان رئیس احد رضا بک اندینی عاده
زیارت ایله اعیان داتر سینه قارت دوروزیت بر ایشدر .

اعاشه نیک زیتون باغلری کلیور

ایوانقده کی ۸۲ بیک کیلوا اعاشه زیتون باغنک
نقل مقاوله ناموسی امضا اولمقده در .
اعاشه حیوانات سوکره ایکی کون طرفنده
اعاشه مدبرینه آتمش سکرز واغون حیوانات کلدور .
دکتر منلرله ایله چالیشمقده در . بونیو صرف ایدلکده
اولان ایکی بیک بدی یوز فلور چوال اون تأمین
ایدیلدر . اککلر بوندن سوکره دعامت نظم بر صورتده
توزیع ایدیلر چکدر .

رومانیا بترولاری

بایندنه رومانیا ایله
شرق قریب آراسنده بترول منالاننه باشلانجه قدر .
غلا باغلی سبارش و برمن تجارتخانه نانه کوندلرله
چکدر . رومانیا حکومتی منالان و ماملانده انتظام
تأمین ایکنک مقصدیلر بر او میسون تشکیل ایشدر .
بو قومیسون قریب شهر سینه کله چکدر .

تسهیل ایکنک ایچون اولدینی اکلاشلیلر . فراری
اسماعیل حق باشا تحت توفیق آلتله برابر کندیسنک
محافظه سنه بنه کندی آدملری مأمور ایدیلر و دیگر
طرفدن خصوصن بواغون احضار اولونور . بواغون
ایل فراری باشا کیه ف طریقله آوسترایه ، اورادن
آلتانیا بکدر : فراری کیه فدن کیدیک حالده
اوراده بولونان عنانی مأمورن سیاسی سنک خبری
نیله اتللا فراتر تیانتنک شومورنه اجرا ایدیلن
اولاسندن اکلاشلیلور که اسماعیل حق باشا هر حالده
بونک ایچون بک چوق مالی ندا کارلرل ایشدر .

موسوی حکومتی حقدده

واشنگتون ، (ت) — غزیره نظر رئیس
جهورک (فونره) ده موسوی اعضا مرکب
هیئت صرخه به السلطنه مستقل برمنه داترلری
تاسیسی ایچون ملل منقه ایله استیفا کونوا ی بونده
اشلاف حاصل اولدیننه قانچ بولوندینی بیان اولدیکنی
روایت اولیور .

قارلمرکز مکتوبری

بوستورده فکر مامورینه مامور
زراعه تخمق و یرلیور

قارتالده مام بر چیجی قارلمرکز شو مکتوبی
آلدی : هر سنه محتاجین زراعه حکومت طرفدن
تخاق اعطاسی صورتیه معاوتنده بولوندینی بونک
پاتومس ویا اعاشه قیانتنه یوزده اون شم ایله آتاق
آنقره و یرلیدی حالده شمدی بقدر آتاق اسکدار
منطقه سنده توزیعات اجرا ایدیلدر .

بر چیجیلرک استاتبول زراعت مدبرینه وقوع
بولان هر حاجت قارشی « نه یا ایله اعاشه بزه بر چوق
دوه لر وعد ایتدیکنی و عمر براده بوجهی تأیید ایدلیکنی
ساله بردورلر کینه موافق اولمیسوزرک توزیع ایدلم »
دیوردی . استاتبول زراعت مدبری بک اندینک بزم
قارلمرکز اولدینی کوردیور و هیچ اولر س زوالی
کول بیک حالک تقدیر ایدلیکنی آکلروررک بونقده
بر آرزوی متسلی ایدیلور ، بوکون ایچون چیجی بدهای
اکمن دها اولن کون کبرسه آره ده اکیله مکره حالیکه
کویل حکومتدن تخم تدارک ایدلر چکی بیدله و بر چوق
مصروف بورج ایدلک صورتیه فضل انطس یادی شمدی
بو چارملر کانه دکلی چیچا بورلری اکمن سزه بوزو ایلرک
کرک سمنا و کرک ماده وقوع بولان زعفری قارشیسنده
آفلامدن باشقه اقردن تکلیف ؟ هادی بو چارملر
آجیبوزر چیچا حکومتک دولایسبله بتون ملنک بوندکی
شرری دوشونلویوری ؟ کویل نقدر آز آکرسه
حکومه قارشی اوقدر آز حصه و بره چکی بر طرفه
بر اکلدون بزم کله چک سنه ایچون ذخیره احتیاج
اولیه چکی ؟

شوراینده علاوه عرض ایدم که فری کونک
ایچورلرند اعاشه به عائد ارزاق وارمنس . زراعه اوریاه
هر حاجتله آلری ایچون اعاشه بر تکلیف واقع
اولدینی ده ایشدنک . بو شکل داتره سنده هیچ بر
کیسه حراجت ایدمنس ، بالقرض قرتال کولیسسی
مفری کونک ایچورلرند اولان ذخیره بر کره
ایلر آره ساحله اورادنه قانچ ایله کولرینه نقل ایتلی
لازم کلورک نتیجه ده پاسه لیتانی ایله پاسه دها کارل
اولور . حالیکه اعاشه نیک هرکون ایلولرین کلن
ماللرین ایکی ویا اوج واغونی حیدر باشاده ویا
سرکه حیدر تمام ایداسه محتاجین ایچون چوق خیرل
اولور . لاطا بو تضامک نظر لرله اشر ایدلک
صورتیه داتره عاقد سنک جلد رفتی جاب ایکنکی
زینا ایدرز . بر آن اول بو خصوصه برقرار و رازسه
باکمنک بک بوکس ضرر لرله اوغرایه جانی ده علاوه
عرض ایدم .

هل الاسول تمکبه
فراری و برمشدر :
اشلاف اردو لری بک من
فرار ایتدیکندن و (ال)
ساحسز بر ایدیندن
داشترک حلقه سی
املاکنی تحت چره آ
سابق ایلر لورک هر
(لونه ویل) شاتوسی
اراضیدر . بولیک
تخمین ایشکده در .
و مناسبتله فرار
حقدده ش و معلومان
ترقی تقریباً ۲۵
بونک مهم بر رسم
باقدره و برلن اولور
ایراد کنیتمکده در .
بونک براسی ایلر ایلو
(کیلوم) تقریباً
ترتبه توارت ایتمش
چکشدور .
آلتانیا ده کی سوه
قصرک ششمه عا
و ایکنک خاندانه مام
ورمشدر . آلتانیا ده
بولمقده در . بونلر دن
مال اولدینندن شرط اید
الله کله چکدر .

مجموعه
یکی قایمه مین
و بر دیکندن آزمانا
شرک
اوقاف نظارتیه
نیجانی بک عاینه مل
اولان مداخله وضع
پخشینه کونی بداید
ایدیلر چکدر .
عظیم مسابقه
دخی اعمال ایدن بیک
سنندن اوج عیزلک
التیج و دیگر بیکری
طالبی شرایط سبابه
ایتدیرک اوزره
آشنامه قدر دیوان
ایسولر .

یکی نشریات
بوی
یکی مجموعه تک تعط
معتوبین عادتاً خسوف
معلوباتنک شو میره
ایدوب کورنلر و ایز
میار انتخاب ایتمش اولور
مادی و موقت قازانچلر
نلودی و عاقت غلبه ای
بونک بر نالیسدر .
مفکوره ده بفر کید
والک ذوق آور بررک
بونک مجموعه صحیفه لر
اعتنا و زراعتله قدرشنا
مجموعه تک و بریدیکی
آزیرمق ایچون بر کمال

تهجير جرائمك اون ايكنجى محاكمهسى

حريت پاشا ديوان حربى دون كال ، توفيق و فياض بكلك اون ايكنجى جلسه محاكمه سيله مشغول اولمش ورئيس پاشا مدعى شخصى وكيلارندن لئون رمزى افندي به سويله ديكى شاهدر حاضر سه كتيره بيله جكنى بيلد بركله . محاكمه به باشلامشدر . بونك اوزر بيه مدعى عمومى بك :

— شاهدرلى كتيره بيلرسكر . ديديكيز ، كنديسنك كتيرمهسى دوغرو اوله ماز افندم ، ديش ، رئيس پاشاده « بوراده ايسه لر . . . » ديمك ايسه دم ديه مقصدى تصريح ايتشدر . بوندن مسكره كال و فياض بكلك براستجوابدن ده اكلشدر ، يوزغاد ارمنيلردن ۱۳۰ كيشنك جويزلى خائنده قتل ادعا سنه بو موقع قيصرى متصرفلغنه تابع اولدنى ، ۱۶ تاريخلى تلفرافنده ارمنيلرك جانلرينك ، عرضلرينك ، ماللرينك محافظه سى امر ايدلمش اولدغنه كوره بويلم بر شيلر اولدنى آكلاشيلقمده بولوندىنى سؤالنه ده « اولمش بر شى بو قدر » جوابى و برمشلردر . كال بكدن سوكرا توفيق بكلك استجوابى باشلامشدر . توفيق بك معدن واقعه ضائر اولاروقو « معدن قائمقامنه بش يوز ارمنى سلاح بدست اولارق مسلمانلرى قتل عام ايدركه كليورلر ديه معلومات و برمشلر ، سوكره بوده متصرفلغه بيلد بركمش . بنده تشكيله كيتدم . « دييور ، قوم قويو جوارنده چركس چته استخدام اغممش اولدنىنى سويله بوردى .

رئيس پاشا بوكا دائر بر طاقم تلفراف مجاره اوراقى اووقودى كه توفيق بك طرفندن تهجير حركانى مناسبيله چكيلي بوردى . بونلردن بعضيلرى ارمنى قاذيلرينك كنديلرينى آصوب زهرله برك اتخار ايتد بكندن باحتدى . توفيق بك آقبون پارچه لرى ، فنجان امچريسنده سم بولوندىنى سويله برك بوتلفرافلارى تايد ايتشدر . بوندن سوكره مدعى عمومى بك تشكيلات مخصوصه خفنده بر سؤال ايرادى ايسه مش ، توفيق بك ديشدر كه :

« بنده كز تشكيلات مخصوصه ناميله بر شى بيلمه بوردم . يالكنز يعقوب جيل بكلك معيتمه حبسخانه ده كي محبوسلرى چيقارليك ويربك ديه امر ويرديلر . بزده حبسخانه دن چيقاردق ، كوئدر دك . تشكيلات مخصوصه بوندن غلط اولسه كر كدر ، افندم « مدعى عمومى — بو آدملك خدمتلى ، ندر ؟ رئيس — يعقوب جيل ندر ، كيمدر ؟ توفيق بك — استانبولدن كليوردى . ياشنده استانبولدن ده معفى آدملر واردى . بزدن رد آلدى . قافقاسيه به دوغرو كيتدى . بوندن سوكره تكرر كال بلكه توجه سؤال اولومش و مدعى عمومى ديكر قضايه بمويل مأموريت ايتدىكى وقت انور پاشا ويا افندىنك بوغازلياندىن كچد بكنه وانف اولوب اولدنىنى صور مشدر .

كال بك يوزغاددن كجوب سبواسه كيتد بكنى ظن ايله افاده ايتشدر .

بعده كال بكلك اتحاد و ترقى كاتب مشغولى نجائى بلكه درجه مناسبتى استبضاح اولدى . يوزغاد قلوبنك اموال متروكه دن براو اولدنىنى و محمد فائق ، عمر لطفى ، رأفت شكرى ، ابراهيم ادهم امضالى بر دفترله تقدير قيمت اولنهرق اون بر پارچه اشيا ميايمه اولدنىنى آكلاشيلوردى . و بيه او قونان بر مکتوبدن « مركز عمومىنك اسرائيله آتاميسانك اونى تخليه ايدوب اموال متروكه دن آلمش اشيلارينك قوميسونو تسليميله باشقه بريره چكيله لرى » بيلد بركلى آكلاشيلور ايمش . رئيس فياض بلكه اتحاد و ترقى به منتسب اولدنىنى آكلاشيلدىنى حالده نهدن انكار ايتد بكنى سوردى . يوزغاد مركز قوميسرى بر تلفراف چكيسور ، « اتحاد و ترقى قلوبنك رئيسى بلديه رئيسى احمد افندى ، اعضالرى ده باقىرى محمود ، ايتام مديرى محمد اوقاف مأمورى فياض ، يوزيه لى محمد ، باش چاوش زاده محمد ، ژاندارمه قوماندانى توفيق ، بانق مأمورى متوفى عاصم ، سلطانى معلمى لطفى ، حزا رئيسى حمزه ، توفيق زاده احمد ، محاسبى وهبى ، تحريرات مديرى مصطفى ، رضى مديرى ، عسكرى تربهدار عاصم افندىلر اولدنىنى تحقيقات نتيجه شنده آكلاشيلمشدر . دييوردى .

فياض بك ديدى كه : حكومت حاضره بوتون اتحاد و ترقى قلوبلر نه وضع بد ايتدى ، طبيى هر قلوبك بردفترى واردر . بوراده اعضالك اساميسى قيددر . هيئت عليه كرده بورادن اخذ معلومات ايد بيلير . دفترده اسمو وامضامه تصادف ايد بيلر سه او زمان قبول ايدرم . بوقسه يوزغاد مركز قوميسرى هانكى اساسه استناد ايدركه اجراى تحقيقات ايتشده سزه معلومات و برييور . بو دوغرو دكلدر افندم .

رئيس — سز قلوبه داخل مديكنز ، توفيق بك ؟ توفيق بك — افندم ، حكومت هيچ بر چيتمه انتساب ايتجه چكزه دائر بزدن سند آلدى ، بن ناصيل داخل اوله بيليرم !

مصطفى پاشا — بر قاج قادين كنديسنى آسمش . بوكا اهميت و بردم دييور سكر . برده طوبى آتان وار . اوكا بچون اهميت و برمه ديكيز . بو مسئلهنى اطرافلجه تدقيق ايتمه ديكيز ؟

توفيق بك — افندم اوراقى تنظيم ايدوب بخله تقديم ايتدم . طوبى آتان ده شاهد اولد بندن ساليير بردم . دون طوب مسئلهسى قاريشدى ، طوب قوم قويوده دكل ترز بيلده ايدى . چانده ده ميترا ليوز استعمال ايد بيلورلر ، ارمنيلر قويو طلوبه لرينك ايتجه قوم طولديره رق طوب موقعه ده قوللا نيورلردى .

حما كه شهر حالك اونجى بازار ايرتمى كوفى ساعت بزه تعلق ايدلشدر .

مترار
بو بولك بر
بر قاج
آلوبه نك
اقتصاديه
عافله
يازييورلر
مغلو
ادغرامش
نتيجه سنه
بو ترفيع
آكلاشدر
قدر صا
سبب
شهر بجز
(. . .)
بر طاق
ديكر
كللى
آلتى او
آلبه
تجاره
تلك ده
كوروه
توركيه
و محصوا
ايتكده
بركيو
ازميرده
توتون
باشلايه
زياده آ
اورادن
و محصوا
انك
بالامود
بولقمده
سيله از
بر انفور
(. . .)
صورته
بالطبخ
ادخال
مناسبات
و محص
مبادله
مستملكا
لوندره

تهجير جزائرك حاكمه سي

مظنون نارك بكمبره استجوابي - مدعي شخصيه مقننه محمد نارك قرابي -
بعض شاهدي نارك نكر استجوابي

بلغا حيرت باشا دوان حرب طرفندن قسماً رؤيت ايدلس اولان يوزغاد تهجيريه عايد عساك به دون فرين مصطفي ناطم باشانك تحت رياسته تشكيل ايدن ديوان حرب عرف طرفندن دوام ايدلسدر . هيئت حاكمه ، رئيس مصطفي ناطم باشا ، اعشاذك ، مصطفي ، هل ناطم باشا ايله مير آلاي رجب فردي ومدعي عموي معاوي خرالاجوس انديدن مركب ايدى .

مدافعه وكيلانندن سماعيل بن زيد ، حسنى ، صلاح الدين وحاي بكر ومدعي شخصى وكيل لئون رضى ايتديكيز عكمكده حاضر ايديلر .

رئيس باشا او كيمه مظنون نارك بكان يكان ، بكمديكيزى مواجهه سنده اوليه ق استجوابيه باشلادى . ابتدا كمال بك استجواب اولوندى .

رئيس - تهجير حفته كرك شفاهي وركرك تحريرى نه كي اسر آلديكيز بو يولرى نه سورتله اجرا ايتديكيز ؟

كمال بك - تهجيرده بوغازليان قائمى ايدم . آلدنم امرده ايرتيلرى ديرزوره سوق ايديكيز دنيوردى . بواصرى ژاندارمه قوماندانى وناجيه مديرينه تبليغ ايدم . اسرى ده يوزغاد مصرفنندن نلغرافه آلدنم .

تهجير كيلره عايد ايدى . بر استفتاسى واريدى . ونه قدر زمانه باقماسى لازم ايدى ؟

تهجير ايرتيلره عايد ايدى . بو ياده بر جوق اسرار ورتدى . بك شفاف زمارلده اولديني ايجون هيس عقلمده دكلدر . عسكار عايله لريك اسلام فريلانده اسكانى وقتوليك و پرواستانارك تهجيردن استفتاسى ايسرلده وار ايدى .

تهجير قائله لرى قاچ عايلده عبارت ايدى ، صل عز يتلى كيمك طرفندن تامين واسر محافظه لرى ايجون قاچر ژاندارمه و مأمور تامين ايدلسيدي .

بو يولره لازم كان اسرار ورتيلور ايدى ؟

سركز قضا سوقياتى دوشوردن دوشويه ژاندارمه اداره ايديلوردي . تامين ايديلن مأمور و ژاندارمه لريك مقصدارى خاطرلمده دكلدر . اساساً بو مأمورلرك دفترى ژاندارمه تامين ايديلوردي . يولره بالايغ زمامده لازم كان اسرار ورتاشدر .

قضا كز داخلنه نه قدر عايله سوق ايدليكيني بيليرميكيز ؟

سوق ايديلرك مقصدارى تحريرات قلم دو سي لرته موجوددر .

داينس لريكه سوق اولونديني بيلورميكيز ؟

بره هن اسرارده طريق كوسترله ميشيدي . بزده اولرى يقصرى طريقه ديرزوره سوق ايتديك . عايله لريك آج وسوسه قائله لرى ايجون نه كي تدابير اتخاذ ايتديكيز ؟

بو وظيفه ژاندارمه طرفيله اجرا ايديلوردي . ژاندارمه لره بو ياده واسر مقننه اعلا ايتشيدى . سوق ايديلرك تحريكه سلاطه زارده قلدن شهبه يوقدى .

تهجير ايتاشينده يوزغاد شخصى احمد ، بالرى محمود ، زراعت باقمسى مأمورى عاصم انديلىر قائله لره نظارته مأمور ايتشكيز . بولرى منفرداى

او زمان تدقيق سيئات قومسيوننده بولونديم ايجون بولرك خلاف حقيقت اولديني بيان مجبورم .

كمال بك - خير او زمان كنديلرى اوراده يوق ايدى .

خرالاجوس اتندي - اوراده ايدم . حتى سورولان سؤالره بالذات جواب ايدرديلر . دوشونديلر بو يوزغاد ساعت قدر دوام ايتدى .

رئيس - تهجير اولونانلرك اوزورنده نه قدر اشيا وتقوم بولنديرله چنى تامين اولونديني ؟

كمال بك - خاطرلايهيوروم .

رئيس - ميز بون دوشونديكيزى ؟

خير مقدار حفته بر قرار اتخاذ ايدم . حكومت نسله ياره بولنديرلماسنى اسر ايتشدى . بونك ايجون الكيجيلرده اوزرلى آراغش و بر مقدار ياره لرى ايتشيدى .

فقط بو آدمز ياره ميز كيتديكيزى بروه نه باه چقلر ؟ اوراسنى دوشونديكيزى ؟

اولونك كنديلر بيه لازم اولان مقصدارى ايلورلدى . بوندن سوكره كمال بك عكمكده سالونندن چينار يلقوق بونق بك كتيراش زاستجوابيه باشلانددر .

توفيق بك ايتاشنده تهجير حفته تحريرى اسر آلدنن وسوق ايديله بك قائله لرك كيمه چكى بولرك بردنتر ورتديكيزى بوردن قنده قائله لرك كيمه چكى بولرك حزر اولديني . و كنديسى واسر ادتره سنده اسرايديان مقامه قائله قائله كوتوروب تسليم ايتديكيزى و تسليمندن سوكره آلدنن علم و خبرلى حفظ ايتكدن سوكره مازوقنه شفاهاً مامومات ورتديكيزى بيان ايتدى .

توفيق بك استجوابي فياض بك استجوابي تعقيب ايتدى . فياض بك يالكر عكمكده سالونته جلب ايديله لرك استجواب ايدلى .

رئيس - يوزغاده اوقات مأمورانندن باشقه بر خدمتك و با حسيات و طليه سويله خير خواهكارانه بر وظيفه ك واريدى ؟

خير يوقدى .

يوزغادده اتحاد و ترقى هيئت فعاله سنندن اولديني سويله بوردلدى . بوردده نه كي خدمتار ايفلا ايتديكيز ؟

خير بن اتحاد و ترقى به منسوب دكلم .

يوزغادده ازمى سرخصه سنك پارماننده كي يوزوك سن آلمسك دورلر ، بون نه مقصده يايك ؟

ازمى سرخصه سنك يوزوكنى آلمش دكلم .

او زمان تصفيه قومسيوننده بر جوق اشيا سالمشدى . بو يوزوك بن اورادن ۲۶۰۰ غروشه آلم .

فياض بك بواقاد اتشندن سوكره كمال وتوفيق بكلره عكمكده سالونته جلب و تكرار استجواب ايدلشدر .

استجوابك ختامنده مدعي عموي معاوي خرالاجوس اتندي ، عسكى جزا قاونوك بدئى مادمى موجبيه ديوان حرب عزيلرك حقوق شخصيه تحت عكمكده آلمه مآذون اولونديندن مدعي شخصيك عكمكده بولونديرلماسنى طلب ايتدى . مدعي شخصى اكر لئون رضى اتندي قاون جزا نك ۷ نجى ماد ايكى عسكاره سنده حادث اولان دعوايه مآذارد

روملر

بطلر يقضاهه استجوابى

روم بطلر يقضاهه سى مجلس جسيمايسى اعضاسندن مدعي بيتن دوت كمينك برينه ديكر لريك اتخاى ايجون اولونكون روم عايشده منتخب قان اتخاى بايله ينى روجيه غزته لره اوقوتشدر .

مير الای مازارا كيس

يوناستانك سويله سرخصه سكريسى اولوب مسافره شهر سزده بولان ميراى (مازارا كيس) دون اوكله دن سوكره وقتوقده ازمى طرفلر زاده ن اتندي زيارت ايلشدر .

كيملى اهم ايديلورلر ؟

پرو تودوس غزته سنك تحرياتيكي بر تاهر اقامه به كوره يارنده يونان هيئت سرخصه سنك طلي اوزونته روملره ظلم ايدلشندن مسئول اولانلرك جزا لدرلشنه قرار ورتاشدر . بونلر مياننده آمارلار دن در سعادت سفير سائى (كولان) ايله (لجان فون ساندوس) و بر يوزباشى بولنده در (كولان) غري ترا كيانك و مسائل چيريه ايله بولار اولاشدر بلسي نلغرافه زادوسلاورونه توبيه اتشمي .

بولانلردن (رادوسلاوروف) ، سابق داخله ناظرلى (پوپوف) ، ايكى جنرال ، اوچ يوزباشى ، درامه واپس مديرى (پاچيه) و دهها بر جوق ضابط و مأمور .

توركار دن : اتحادى اور ، طلعت ، دوتور ناظم ، طر بزون فارى رئيسى حافظ ، سابق ايدن واليسى رحى ، ادرنه سابق واليسى حاس عادل بكار ، قنايس قوماندانى رفيق باشا و ديكر مأمورين مليكيه .

سلاييك الشاسى

سلاييك عجمدا انشاسى خصوصى تدقيق ايدن قومسيونك آينه به عدوله مامور ناظرلى (باياناستارو) به راپور و بلا نلر و ورتديكيزى ، بولانلرك مجلس نظاردوم نذكر ايديله لرك تطبيق اوله چنى وسلاييكه استلاك ايديله بلك بولرك تقدير قيت ايجون هيئتل تشكيبك سلاييكه بيه سنه اسرايدليكيني همين زمانده سلاييكه يكى بروسه خانه بايله چنى روجيه غزته لر يازيلورلر .

يونان عسكارلر بيه آبد

يونان قول اوسى موسيو (نيولوروس) ك رياسته اولونكون اجتاح ايدن يونان تيمه سى شهر سزده وفات ايدن مجريه و بره ازادى نمانه ششليده بر آبد انشاسى ايجون (۲۰۰۰) ليرا و برمشدر .

طر بزون روم سرخصلى

طر بزون روملى اسكالى ايضاح ايتك اوزره كان سرخصل آبرال خاطر و ب جابلر بيه برعريضه و برمشلر و كنديلرى بر يونان طور و پروسيله يونانستانه كوندملشدر .

اسايش تدبيرلى

دون داخله نظارنده اجتماع ايدن حربه ، بحربه ، ايه و دناسيه ناظرلرى ژاندارمه قوماندانى كالى همين حاله شريك اساييش محافظه رات ايتشدر .

خاخام باش

خاخام باشى حاتم نمايش و نسيم روسو غزته سزده و برين معاوه نظارن اور جزا بيه انديدن ، ديكرى دارا انديدن ايكى مكشوب مکتوبنده خاخام باشى حفته آلدنن معاوماله باشيك ترك موقع ايت كورمه سن كچلر ويا بيان ايتكده و نسوسور « غير نمونلرك اكر بولنسى ايتق بو جريالكا عموميت كندوسندن مذ و نطقه نظردن و خاخام جماعت سله سى اولسى تدقيق و تدقيق و محرومى موسوى افكار عموميه . استرحام ايدم . چون بر حاده اولديني كي اعتاد ايتديكيز ليم تدليله چايلشماسى هر و برر عامل سعادت او ايدم بيلور . جماعتك اجنبى ايدم چك حفته كي اشا اولديني سويليكه حاجه اورام غلاشنى اتندي غزته ضرور ديكى ايضاسا « صدر اعظم باشا - خاخام باشى و كبل اتندي موى ايله ايله ملت دو مجلس جسيماييك خبرى ايراد ايدن نسيم روسو مقصده مطيعه كزه كلد او قوم .

اوزاغه كيتك نه - سدر اعظم باشا حشور توركيه غزته لره تبليغ ا فرانسجه غزته لره اند حقاوت و اتراقى متضمن نظام ايدم چكدر . بو ، بوندن بالاستفاده ، هر و صدقنى كوستر كدن قاليه چق اولان بودى . سلايكتدار اوليان روم يوردونك نظر دفته عر مذهبك اسرا ايتديكي فر و سايى جزايلر ايله ويا تجارت امنه سى مكا بقا بولسته ياردم ايتش هر درلر ديتك نؤقده . نهمكان نه مدياسى جريا متاركه ايتاشينده . ا ايتاشق و بو سورتله يو بعض كيمسلك حركات تا ايت و اشرا ايتكى تسو ايتك مقصده ، شو بولندم . ا . بز ، دونده سويله

عمل عن بیاری کیمک طرفین تمین و امر
ایچون قاجر ژاندارمه و مأمور تمین ایدلشید
بوئوزه لازم کلن اسرار ویراییوزی ایدی ؟
— سرکز قضا سوئیاتی دؤغوردن دوغوریه
ژاندارمه اداره ایدیوردی . تمین ایدیلان مأمور
و ژاندارمه لارک مفذاری خاطرلمده دکلمر . اساساً
بو مأمورلرک دفترنی ژاندارمه تمین ایدیوردی .
بولره بالطمع زمانمده لازم کلن اسرار ویراشدر .
— فضاگر داخلنده نه دوزعالمه سوق ایدیلدیکی
بیایمیسکر ؟
— سوق ایدیللرک ممداری عمرتات قلمی
دوسه لرده موجوددر .
— بزه کلن اسرارلده طریق کوسترلمه میبیدی .
بزه اولری قیصری طریقله دیرزوه سوق ایدیلرک .
— مالمه لک آج و صوسز قالمالری ایچون تمکی
تدبیر اتخاذا ایدیلرک ؟
— بو وظیفه ژاندارمه مفریله اجرا ایدیلوردی .
ژاندارمه لره بو بابده اوامر منصفیه اعطا اولمشیدی .
سوق ایدیللرک حاکمینه سلامتله واردقلرندن شبهه
بولدی .
— نهچیر اتخاسنده یوزغاد مرخصی احد
بازیرجی خود و زراعت باقیه مأموری عاصم ایدیلری
قالله لر نظارت مأمور ایشکسکر . بولری مفردای
یوقه جمعی مأمور ایتیکر ؟
— مجتمعا مأمور ایتیم .
— بوئوزک انضباط و نظانی ایله نه علاقه لری
وار ایدی ؟
— بر مناسبتسزک و وقوئه میدان ویرنه مک
ایچون قالله لر مأمور ایتیم . فقط بوگون تمکی
اسبابه بنام بولری مأمور ایتدیکی خاطر لایه بیورم .
— دمن دیدیلرک بوئوز ژاندارمه اوماندانک
و غلامنلدر . شیمیدی بر مناسبتسزک میدان
ویرمه مک ایچون مأمور ایتیمد بورسکر . بوصل اولور ؟
— بولری بر زومه بنام اوزمان تمین ایش
اولجه تم . فقط اسبابی بوگون خاطر لایه بیورم .
یوق متعاباً مدعی هموی خرا الامبوس اندی کال
بیک یوزغاد مضمون کالنده بولوندی ائاده بریکتوب
یازدیکی بو مکتوبی قالله لر سوق ایدیلرک مأمورله
اعطا ایدیلدیکی و قالله لرمال کورنه سکا کدن سوکره
آچیلدی . ممد ایدیلرکی بیان ایتکدن سوکره کال
بیک بو مکتوبه مافوق و ژاندارمه شکرکی به خطاباً
یازدی بری بر تکره ده هکتوبده ذکر ایدیلان و صاباک
ایفاسنه مأمور و بیورسکر و اسری افغان سوکره
یایله جق ضبطنامه ای ایضا ایدیلرک انمیلرک نفود
و اشیا سی عائله ایدیلرک و بولنده ائاده بولوندی
و شوندن آ کلاشلدی بنه کوره تهجیر ایدیلرک ایسه
و نفودی کندیلری قتل ایدیلرک سوکره آله جق
چونکه موجود اولان قانونه کوره تهجیر ایدیلر
عملکلرندن چیکارکن نفود و اشیا سندن بر مقدارنیک
اساساً آلمش اولدیکی بیان ایتدی و مکتوبه حکمه به
تقدم ایتدی .
— کال بیک و بو کلاش کندیسه اراده اولوندیکی زمان
کندی یازسی اولوندیکی بیان و مأمورلری نه ایچون
تمین ایشدیکی شیمیدی یایله مکتوبی بو ذواتک
هوینلری ده یایله مکتوبی فقط کندیسه وقوع بولان
توسمه لر دن دولای تهجیر ایدیلرک بر تجار و وقوع
بولسون دیبه تمین ایشدیکی بیان ایتدی .
— رئیس سز تدقیق سیات قومیسوند تهجیر
معاتق اولر اذک بر ستمک یایله مکتوب سولشسکر ؟
— خار تهجیر ماعا اولان اسرار هب موجوددر .
یایله لر یا کتر حرکان عسکرکی به ماعا اولان اولرادر .
مدعی هموی ماعا خرا الامبوس اندی . بندرکز

ک استجواب ایدلی .
رئیس — یوزغادده اوقاف مأمورلرندن باشنه
برخدمتک ویا حساب و طبقه سولیه خیر خواهکارانه
بر وظیفه وارمیدی ؟
— خار یوقدی .
— یوزغادده اتحاد و ترقی هیئت فعاله سندن
اولدیکی سولیه بورلردی . بوراده تمکی خمدنل ایفا
ایدیلرک ؟
— خار بر اتحاد و ترقی به بسوب دکلم .
— یوزغادده ارمنی خرخه ستمک بارمغانده کی
یوزوک سن آکساک دیورلر ، یوق نه مقصدله یایله ؟
— ارمنی مرخصه ستمک یوزوکنی آلمش دکلم .
اوزمان اضایه لومیسوند بر جوق اشیا ساندیدی .
یوزوکنی بر اوران ۲۶۰ غروشه آلم .
قیاض بیک بولمادان سندن سوکره کال و توفیق
بکلرده حکمه سالوننه جلب و تکرار استجواب
ایدیلردر .
استجوابک ختامنده مدعی هموی ماعا خرا لامبوس
اندی و عسکرکی خرا اتونک بندجی مادمه سوچجه
دیوان حرب عسکرلرک حقوق شخصیه ی تحت حکمه
آلمه . مآذون اولدی سندن مدعی شخصیک حکمه ده
بولوندر ماسنی طلب ایتدی . مدعی شخصی وکیل
لئون زغزی اندی قانون جزایک ۷ نجی مادمه سی
ایکی عسکر آرمه سنده حادث اولان دهوا به عاقل اولدی
بو عسکرکی ایسه نهچیر و تقبل مسائل ایله اشتغال ایتدیکی
بولندن باشنه بولندن اولکی جلسه عا کده حکمه ک
مدعی شخصیک قبوله ذمتر برقرار اتخاذا ایش
اولدی سندن بوگون اولرادر کنکول جائز اولمه جق
بیان و حکمه ده مدعی شخصی وکیل و مشتکی صلیله
بولونه یایله جقنی دزمین ایتدی .
هیئت حاکمه ، مذاکره سالوننه چیکلرک اوج
چارک سعادت قدر دوام ایدن مذاکره نتیجه سنده
مدعی شخصیک دیوان خریده بولماسنه اکثریتله
قرار و بردی . بولندن سوکره اولمه استماع ایدیلش
اولان بعضی شاهدلرک یکیدن استماعه لزوم کوروش
اولدی سندن بعضی لرینه تبلیات اجرا ایدیلش ایسه ده
بولرندن ازیف و میرالی رجای بک کله ملردی .
یا کتر اوزونی و اولراری بک ائاده سه مزاجت ایدیلر .
اوزونی ، بولندن اولکی جلسه لک برنده حکمه ایتدیکی
وقایع اولکی کبی دوزگون جمله ایل نقل ایتدی .
اوزونی افادانک ختامنده حکمه به دعوت ایچون
کندیسه مزاجت ایدن اولیس مأموری طرفیندن
خفارته دوچار ایدیلدیکی بیان ایش و بو جهت
مدعی هموی بیک نظر دفعی جیب ایش اولدی سندن
۲۰۲۱ نومورده مقید بولونان لولیسک نومورسی
شعب اولونمشدر .
کال بیک کندی خفنده سولیه لیان سوزلری رد
ایتدی . اوزونی افاداننده لیاض بیک تب و خارت
اموال ایله اتبام ایتکده اولدی سندن قیاض بیک ده
بو اتباماتی کلاً رد کندیسی طایفه یی بیان ایتدی .
سعادت بش یق اولمشدی . عا کده یایله مکتوب
چهارشنبه کونی سعادت اوند دوام ایدیلرک اوزره
نهایت ویریلدی .
ایکی ارمنی قلوبلنه تحریات
دو صبح ایرکندن اتلاف خاطرلمه قوم یوق
(آسپار و) (واهرزوان) اسمنده ایکی ارمنی
قلوبلن باصارتی تحریات اجرا ایش و توفیق اذک
اوزره کینورق فاروقیان اسمنده برنی آرمشدر .
پو آدم اساساً هر ایکی قلوبله اهما بولونمشدر .
توفیق لزوم کوروله ستمک سببی مرفوع لک بر ایکی
کون اول تلبان اسمنده بر تجاری تهدید ایله ندیه
نجات طلب انجمن سندن ایرلی کلمشدر .

راپور و بلائیر ویردیکی ، بولانلرک مجلس نظارده
تذکر ایدیلرک تطبیق اولونه جقنی و سلائیتمکده استعلاک
ایدیلرک برلرک تقدیر قیبتی ایچون هیئت تفکیک
سلائیتمکده اصرار ایدیلدیکی و عینی زمانده سلائیتمکده
یک بر پوسته خانه یایله جقنی و غزته لر یازیورلر .
بولان عسکرلرینه آیده
بولان قوله سوسی موسیو (نیولویوس) ک
ریاستنده اولکی کون اجتماع ایدن بران تمه سی
شهر خنده وفات ایدن بحریه و بریه افرادی تمه سی
شیشینده بر آیده انشاسی ایچون (۲۰۰۰) ایرا
ویرمشدر .
طرزون روم مرخصلری
طرزون روملری آمانی ایضاح ایتک اوزره کان
مرخصلر آیرال خاطر لرب جناب لر بر عریضه ویرمشدر
و کندیلری بر بولان طوریدوسیه یولانستانه
کوندلشدر .
آسایش تدبیرلری
دو داخیه نظارتنده اجتماع ایدن بحریه ، بحریه ،
مدلیه و داخیه نظارلری ژاندارمه اوماندان کال
بک حاضر بولوندی حالده شهرک آسایشی عائله
ایچون اتخاذا مقررات ایشلردر .
تورالین باشا
آیدین والی سابق تورالین باشا دون بوزوک
واوریه ایزدن درسماته عودت ایشدر .
فاضل احد بک
دون مطلمه مزمه کان فاضل احد بک سیاسی
فره لردن هیچ برله ملامه سی اولدیکنک اعلاقی رجا
ایشدر .
صحیه مدیریت عمومی سی
داخیه نظارتندن : بر قاج کوندن بری صحیه
مدیر عمومی سندان بیک وظیفه سندن عاقل بیکنه
ویرنه بشله بر ذواتک تمین اولوندیته داتر اولوق
حوادثه فرمه کوریلور . وظیفه مهمه سی کال
رؤیته حسن ائانه ایتکده اولان میر موی ایلرک تبلیت
ایچون هیچ بر سبب و تصور موجود اولدی سندن
اشریات واقعه صورت قطعه ده تکدیپ اولور .
کومور قومیسونلک انوی
کومور قومیسونلک انوائیشدر ؟ توزیع وظایف
حرب کومور مرکز ، تقلیات ایشلرله سیرسغان
اشغال ایدیلرک .
اصلاحات عدلیه
۲۹ تاریخ حاکم نظامیه دعوی وکلاری
نظاننامه ستمک فرنیس مادمه سته بر ذیل علاومه سته
ذاتر بولان مواد نظامیه و اشیا ببوله لایحه لری
عدلیه نظارتندن با تذکره باب عالی به تقدم ایدلشدر .
الوم صریح احکام اولان اصول حاکم شریمه
فرادنامه ستمک بکری ایچن مادمه ستمک اثبات وراثت
معاتق مسائلده وضع و احداث ایدیلکی اصول جدیددن
بالخاصه ایتم و اربل شهدا طالع لرندن متشکل بولان
اصح علاقه تک استحصالی حقوقدن صرف نظره مجبور
قلمسی کبی عدالتاً شایان مجبور اولماهیج بر نتیجه
حاصل اولدیکی هر طرفین متوالی اوزره بولان مزاجت
و شکایتان آ کلاشلدی سندن بولنده تسهیلات مقتضایی
شمال اولوق ماده مذکورده ذیلاً قلمه آتآن
فرانده لایحه سی اسباب موجب سیله برلکده عدلیه
نظارتندن باب عالی به تقدم ایدلشدر .

اوردم .
اوزاغه کر
صدر اعظم یار
تورکیه غزته لا
فرانسجه غز
خفارت و افه
نظاره ایدیلرک
بولندن یالاسته
صدائتی کور
قالیه جق اولو
صلاحیندار ار
پرودی بک نظر
مدعی بک اسرار
و سیاسی
و یا تجارت ا
بقا بولونه
هر دولو قیبتا
نه کلن نه ده
مذکره ا
اویاتق و بو
بعض کینه
تألیف و نشر
ایتمک
بولدم .
بر و دو
جامعک دان
بنام علیه خلد
ورنه یوقه
ترک ایدلر
شیر
جلس چسبان
بیک ریاضتی
مجموع رئیس
عایشلردن متا
تقیح ایلر
و خانخانه
ایجاب
تألیف
جلب
مودوع
قرار ویرس
ژاندارمه
استانبول
قبول ایدیلر
یا کتر درس
اولوق کوند
تورکیه
ایچون ایتلار
تتمک
بشرافه ایش
مخترملری و
چنچیا
بولدیتم چنچ
مذکور دوله
یا کتر
چنچیا
اجتهادان
ملاه ایدیلرک

تهجیر جرائعك سحاكهسى

طرزونه تهجیر نك سحاكهسى باشودى

كالم بلك استجوابى

بوزغاد تهجیر وقتیل عماكهسه دون ساعت اون بره چاركه قاله وتوق، قیاض بكار ملیشاریه چیفایه هرق كالم بلك استجوابیه باشلاعتسدر . كالم بلك واقع اولان سؤالاروزرینه شو جوابلری ورمشدر :
 " تهجیر دفتریه ژاندارمه دائرهسى یادی . بوكا مأمور ملازم خلوصی ائدی ایدی . او یالکیزمقدارین بکا بیلدی بریوردی . بنده كزده خوشوصده بر قید بودی . یالکیز مافوقزه شوقدر سوق ایلمشدر دی به معلومات بریوردی . ناهیهلرده ژاندارمه چاروشلرله ناهیه مدیری دفتریه ترتیب ایدرلردی ومعلومات بروردی . سالما سوقلری عكسه یمنی سالما سوق ایلمكاری خفنده حكومتك وسائط استخباریهسى ایله هیچ بر خبر آلامدك صورت محسوسده دیگر بعض شایر اشخاد ایدم . ذاتا سالما سوقلری خفنده اولدین امرلری عینا لازم كان عخلره تمیم ایلمیوردیم . قائلهلرده بالذات پولونام ، قورلریك باغلانده دائر معلومات وقدر . امر موجبیه مجبورینك اوزرلرده فضله باره پولونامر - لمادی . بوكا حد تمین ایلمشده . نحرى مأمورلری مناسب مقدار برابورلردی . بونارله عسایهسى وهی بلك رهش ، مصطفی بلك اهضا بولوندی اموال مترکه قومیسوری مشغول اولیوردی : تیلیخ اولوزان قانونده آریجه صراحت بولدی . بقال قریه سنده نخریه ناهیه دائر براسوردم . مدی عمومیتلک برردیك بر مکتوبده مندرج امرده . تم دکدر . اوزرلده ماهرده مصطفی مهربی دکدر . نالایق نجمازده بولوندی خبر آلدیم وعاظلری دردمت ایتمردم . یالکیز بوزغاد سویتانده دکل بعض قریهلرده وقوع بولشدر ."

توقیق بلك استجوابى

بده رهشك اسره كالم بلك چیفایه هرق توقیق بلك كییریلدی .
 رهش — سوق ایلمك اوزره پولونان قائله نك فضله اموالی آتاق اوزره ترتیب ایلمان هیئت وظیفه یمنی ایفا ایدرن كچه كیئسكسز ، كیدرنك لاری باغلیه یمنی ؟
 توقیق بلك — كنج وقاچه بیله چكردن ماعداسن باغل دکلدی . بن بوقاچه كوبری باشنده راست كادم . كیلك باغلادیق بیلیم بورم . جمال بلك متظرف ایکن ایکی قائله سوق ایتم . كالم بلك زمانده بوكا مأمور دکدم . اوزمان ذخیره سوقیه مشغولیم . بلكه مقام سوق ایچشدر . چونكه وكیم بولوردی رئیس — سفنانلیده آلدینك چنكین نه ایله آلدك ؟
 توقیق بلك — سفنانلیده چنكلك آلام . حرایدهده بولونام ، اوزاق مینه ظهور ایدرسه اوزمان آنا .
 قیاض بلك
 رهشك ایکنی امری اوزرینه توقیق بلك چیفایه لری و قیاض بلك كلدی .
 رئیس — مأمورینك ، اموال مترکه لردن برشی آلاملری امر اولونمن . آلدینك بوزوك نره دن آلدك وشیمدی یانكده ؟
 قیاض بلك — ساسردن خبرم وقدر بوزوكده اودهده .
 رئیس — تهجیر قائله لری كیچك باغلیس ایدیله ؟
 قیاض بلك — بیلیم بزم دائره من حكومت

یونس نادى بك

سلطانی

قصرینك طلاس ناهیه سندن (آرتین لیزجان) انضامیه آلدیمز مکتوب عینا درج ایلمیورد :

خبر آلدیمزه تطبیق ایتمدیكی اسلطان مکتوبده اسلطان آلدیمز معاوماتنا عدى . چوق ایس اولادیندن اصلاص ایتمك سورتیه باش نفاذ سجه تدقیق قرائلشدر بیلچند معلوم اولدیله اسلطانلیرده مدت بو مدتک بش سنه برنجی دوره اوج اوزره آرشدی . سلطانیلرده بش ایلمه چك ، دیگر مکتوبیه عاقد او ایلمك سنه سندن اعت دوره اول كلكان ، دوره اول تحویل دوره اول محصل دوره اول اكمال دی كی دوغریدن اولد بنا علیه نالیه برنج آدلری كی بره نالیه ایکنی عبات اولان بودو ایکنی دوره سندن احتضاری سفلی : دوره اول باجق بر دوره اول واجد برلره ایکی دوره بکی آچیله چق سلطانی کی لایحه و پوتانی فرانسوزجه وانگلیز مع مانیه هرطبله بو مجبورینده بولونامه رایجوز انکلیزچق اوندن سوكره اتخ اجنی سلطانی تور ایلمه چك ، (قز اقتدارلرینه كوره ت الات سلطانیلر سنه سی كالم ایلم سفلیله آریله بیلچ انتخاب ایلمه چكارد یا تجارت اعدا قیلری لاب و تحویل اولونه دایلمشدر برله چك . درسی اولایه چكی نودیم ایلمه چكدر مشغول اوله چق ، یوقاریده دیدیکیز سالتدهده سؤزت كله چك سنه تدقیق وضع ایلمه چكدر .

اولوب اولادینی مقام ریاستدن سورولدی ، بده هیئت تحقیقیه نك اتها نامه سی او قوندی . بوتها نامه ده سورت نهمده برقیسی دکرمن دره جهته برقیسی دکرن آچیلرنده دیگر برقیسیده باخاصه قادیلر هلال امر خسته خانه سنده تسبیح ایلمه لرك تقبیل ایلمان ومذیت والسایته بر شین تشکیل ایمن بو ناهیه نك عاظلری اولارق عزی ایله موی ایلمك انفصال چنایه سته اشتراك ایمن موقوف وظنون عونه یی خنلرده توقیق مذکرسی اسسارینه متفقاً قرائت ویرلدیکندن بونلرك ۲۳۱ حوزاری اولانده طرزونه وظیفه مذکوره ایلمكش اولان دوقتور بهالده شاکر بکدن ختیا شایه ونحرى آلدلری امره نیما تشکیل ایتمكاری چنل واسطه بیله تقبیل و تهجیر و تهپ و غارتنه بولندقاری تین ایتمدیکندن بحث اولیوردی .
 بده مدعی عوی خردلاموس ائدی تصریح دعوایه قیلمه بو تهجیر وقتیل تاریخ بشریت عالم مذمیت ایچون ایدی بر شین تشکیل ایتمدیکنی ، مسئله نك حائر اولدیله اهیق تقصیلدن اجتناب ایتمدیکنی ، وکیل بكارك یالکیز قائله اساسیه حصر مدافعه ایلمه لرك اجرائی عدالتک تسریعی ، سوق اولدیله قائله لرك عادی واک تسبیح اتها نك بیله اجرائی ایلمدیکنی وم التأسف مکتوبده بشدر بران ژاندارمه شایطانی و تشکیلات محسوسه ایله بولارده تقبیل ایلمه لركی ، ایسته بوچرا تمدن دولای مظنون اولان جمال بلك خفنده غیاباً و دیگر لریك علناً اجرائی عاظلری طلب ایتمدی ومصطفی لوی ائدی آلیق نهرق دیگر لری عکسه دن چیقاریلدی .
 مصطفی بلك جوابلری
 مظلونلردن اون بش سنه دن بری طرزون آچنكلكی ایفا ایمن مصطفی بلك ائتمک تهجیری خفنده دیدیك : " شیری روس دولای بومباردمان ایلمیوردی . بر اختلال چیققی دولایسیله ائتمک بک بش کون نظرلنده تهجیری ایچون امر ورلدی ، حتی بعضیلری بنده كزه صراحت ونالجا ایتمیلر . ائتمیلردن واهان نلنده بری برهفته قدر ارمده سفانلام ، والیه صراحت ایتمك کتیل اولاجیمی سولیم . فقط حكومت مساعده ایتمی ، كوموشخانه سوق اوله چق سولیدی آلدی . بنده كز سفر بلك دولایسیله عسکرده اولشدم . آلاى ۹ ا ۱ ده ندرم . بر کون ذخیره سوق ایتمك اوزره اسكله ایلمدیكیم زمان بعض ائتمیلر بریلک نك ایلمه كیمك اوزره ایلمیلر . بنده كزه رجا ایتمیلر . بر موزله ساسونوه قدر سوق ایتمردم . یانلرینه آدمه وردم .
 تهجیرده چنكلك داخلنده برشی اولادی . فقط خارجده یایلمی یمنی ، تهجیرده ارککلرله قادیلرك آری آری ، سوكره قاریق اولارق کوندر لیک ایتمدم . بعض چوقلرك دکره آتلمش ، بعض قادیلركده خسته خانه ده تسبیح ایلمش اولدیله دوغری دکدر . تهجیر اتها سنده تهپ و غارتنه اشتراک قلمیا یلان .
 محمد علی بلك
 بوندن سوكره محمد علی بلك استجواب اولوندی . طرزون رسومات مدیر سانی محمد علی بلك کندیسنی علائدهده ایتمدیکی ایچون سورولان تهجیر وقتیل سؤالا قاری عدم معلومات بیان ایتمدی . و اوندن اه نكده . سنازی ، ائدی کتیلدی . سنازی

تصویر افکار

کمیته ای

رئیس - سوق ایلیک اوزره بولغان قانلک... فضله اموالی آتی اوزره تزیین ایلیان هیئت وظیفه سی ایلا ایدرکن یکه کیتمسکرز کیدرکن...

لوقی بک - کتبیچ وناجه بیله چکلردن ماعداسی باغلی دکلدی... کتبیچ باغلاقی بیله بوزم... کال بک زمانده بوزا مامور دکلدیم...

رئیس - سانا نایدی آلیک سیتمک بیله آلدک؟ لوقی بک - سانا نایدی آلامد...

رئیس ایکنجه اسیری اوزریه لوقی بک چیف اولدی... رئیس - ماموریک، اموال متروکدن برشی...

رئیس - سانا نایدی آلامد؟ لوقی بک - سانا نایدی آلامد... لوقی بک - سانا نایدی آلامد...

رئیس - بیله م، بزم دائره من حکومت نولغاندن اوزا قدر... باغلی اولدیلری بیله م...

رئیس ایکنجه اسیری ایله کال و لوقی بک کلدرلی (رئیس ایکنجه اسیری ایله کال و لوقی بک کلدرلی)

بوسرده شاهلردن، برالای خلیل رجائی بک کلدرلی اولدی هیئت حضورنده و بردیکی ااده سی تکرار ایندی...

چکیان تاراف شبعه ریشنه هاند اولوب هانکی اساسه مستند اولدیلری بیله دیکنی سوپله دی...

سوکرا اوزدی به آت ریش استماع اولوندی و فیاض بک کتلیسندن جمله قانل آلیک اسندن کییزی...

زهره زب اولدی و دیک سوکرا اهل آرمه سندن استانیوله اولدی دیبه شایع اولدیلری سوپله دی...

سوپله دیکی قاذین بوسه اسپانیول نزله سی زماننده اولدیدی...

فیاض بک - بنده کز کانول اولده اورادن مارتاز ایتمدم... اوزمان حکومت اخبار اچمه مشرده...

نهن شدی بوزاده سوپله بوردی؟ بوزاده فیاض بک اولدی اوینک آوندیلری ده بیج برشی...

بولونادیلدی دایر مرهان ساپا لیس مایلرندن و امان اندی به کلن مکتوبی اوزده ریشه و بردی و مکتوب اولوندی...

ساعت اون ایکی به کلدریکندن محکمه بولون ساعته ایکی به تالیق اولوندی...

طرزون تهجیری حاکم سی دیوان حرب طرزون تقبل و تهجیریه هاند...

حاکم به باشلاشدن، مظلون اولدوق آجنته مصطفی نوری اندی... طرزون رسومات مدیری محمد علی...

بک، مرکز عمومی اهساندن یوسف رضا بک، طرزون پولیس مدیری نوری بک، زاندا زاره مفتش...

معاونی قائم مقام طلعت بک، طرزون ولای صحیه مدیری هل سائب بولونیورلیدی...

ولکلی و هادین محکمه تمیز رئیس اول سابق عثمان، شفق، صلاح الدین، هل غالب بکرده...

مظلونک و کالتری دهه دهه اغضالردی، طرزون والیسی جمال عزبی بک حال فزاده بولندیلری بهینه...

علی الاصول کندیسته اعطا ایلیان اون کون مفلت ختام بولندی حالده هرجا هت و اثبات وجود ایتمدیکندن...

مدعی عمومی بک جانندن فیاناً طلب ایلیان حاکم سی هیئت حاکمه به باقولر حاکمه ایستاد اولدی...

بش کور... بهشیلری بنده کوزه هرجا هت و انجا ایتمدی، ارمیلردن و اهان نامنده برشی برهفته قدر اومده مسافلامد...

والدی به هرجا هت ایتمدم کابل اولاجمی سوپله م، فقط حکومت مساعده ایندی، کوموشخانه به سوق...

اولنه جتی سوپله دی آلدی، بنده کز سفر برک اولدیلری به مسکرده اولشدم، آلی ۹ ط ۱ ده نفردم...

بر کون ذخیره سوق ایکن اوزره اسکله به ایتمدیکم زمان بعضی ارنیلر بریکلیک بیله کتیمک اوزره ایتمدی...

بنده کزه رجا ایتمدی، بر مونوره سامسونه قدر سوق ایتمدی بوزم... یازریه آدومه و بوزم...

تهجیرده هجکت داخنده برشی اولادی، فقط خارجهه یایلدیلری، تهجیرده ارککلره قانلرک آیری...

آیری، سوکره قاریق اولدوق کوندلرک کتلیس ایتمدم، بعضی چوچکلرک دکزه آتیمش، بعضی قانلرکده...

خسته خانه ده تسمه ایلیان اولدیلری دوعری دکلد، تهجیر انا سندن هب وفات و تقیله اشتراک قلیان ایلان...

محمد علی بک بولندن سوکره محمد علی بک استیجاب اولوندی، طرزون رسومات مدیر سابق محمد علی بک کندیسی علاوه دار...

ایتمدیکی ایچون سورولان تهجیر و تقیله سؤالرینه قاریق عدم معلومات بیان ایتمدی و اوندن سوکره اولدی، نیازی اندی کتلیس ایلی، نیازی اندی ده...

تهجیر انا سندن استانیوله اولدیلری ۱۴ مارتده طرزوندن استانیوله ۲۲ نیسانده استانیولدن...

طرزونه، مایسک اوننده تکرار استانیوله کلدریکتی، حریران نایندیه تکرار طرزونه کتلیس سوپله دی...

بعده یوسف رضا بک کلدی و سورولان سؤالره شو جوابلری ویردی:

۳۲۸ - قدر عسکر بوزم، بیکیاشی ایلم سوکره تقاعد اولدم... نیدیا و ایچون آتی آتی...

طرزونه کتیم، اتحاد و ترقی، جبهته اغلایلدن اول انساب ایتمدم... اغلایلدن سوکره جیتیک کاتبه سئولی...

مفتیله طرزونه برلندیم، سوکره بروسه ده ایلم، بروسه اولنره هیتی بنده کز مرکز عمومی اعضاسی...

یادی ۲۲۸، ۳۲۹ سنه لرنده طرزونه ایلم، تهجیرده اوراده بولونادم... اورات استانیوله...

تداوی اولونیوردم، اولوب بیق شیلر خفته مرکز عمومی به مطالبه م سورلادی... اساساً تهجیر اولدوق...

اروم کورترسی اوزریه یاپیلان برایشدر، بولک مرکز عمومی ایله ملاحه سی بولدر... سوکره هین زماننده بنده کز...

هیئت حکومته بک اولدر مناسب تدار برشمیت دکلم، والی عزبی بک اتحاد و ترقی به انشایی خنده قطعی بر...

شی سوپله م، طرزونه تهجیردن سوکره مع التأسف کتلیس وقت تهجیردن ده بوزوک برناجه واردی،...

تهجیر مسالله اشتغال ایده جک بر و ننده دکلد، ارضیوم سقوط ایتمدی... روسلر ایله بوردی...

طیبی تم و هرکسک یانچی، مدافع و وطن ایلی و هیتمک قای بوسوروله... چایر بوردی... اولک...

ایچون تهجیر مسالته اشتغال ایده م سزک، رئیس - اما لکن خنده مرکز عمومی به راپور و زدیکیزی؟...

مظلون - بز راپور و برمه بز، شفاها اینش کورورون... رئیس - کیلمه شفاها معاومات برزدیکن؟...

مظلون - مدحت شکری، ناظم، کال، ضیا بکره... رئیس - تهجیر لوی البته مرکز عمومی ده...

تذکر اولمشدر، سز اورادده بیکن؟ مظلون - خایر بوزختمده معلومام بوق...

بولندن سوکره طرزون پولیس مدیری نوری بک استیجاب ایلیان و زاندا زاره مفتش معاونی طلعت...

بکندن ایلی بیله کیده رک دردر لره دواساز اولنه چالیشیردی... بوسا به ده درک اولاد واحفادی تشکیل...

ایدن عالم لرون کیتی استانیوله کیتی قونیه ده ثابت ایکن ممکن اولدی... آه، بولر لاله وجدانی...

بوزوک و بولداشدن کوزدیکز ایلیکلری بوله اوج بش سنطره لاهلده کیک قابلی در... او ایلیکلرک...

یالکن افراد عالم مرک تجلیسه منحصر قلامش، حتی بزه ماده یازدیلمده بولونمه قدریله ایلی کتشدن...

یا عیسا یونس نادى بک ایلیکلری کورن یالکز بر بجم؟ اولدی لری ییلور که افراد عالم سی ناموسلندن...

استانیوله بوزاک همت وغیری ایله کتشدن... اوج سنه تک بولتمدیکنر مناسب لرم سایسنده یونس نادى...

بک بوزون حیاضنه کرک و من و نلنه قاریق، کرک عناصره مانیله ک کلاه سنه قاریق ک صحیح مسالیه...

بر سرحد کافل اولدیلری کوردم... بوزون بونی ک بوزاک مسله اعلان اغترسم و بوز حقیقی عرمک...

سوکنه قدر باغیره باغیره سوپله منضم اسناقی وظیفه سی ایفا ایتمش اولوزم... کوزلرم کور اولور...

دیبه قورونم، یونس نادى بک و یلنور و برور کدر، و نلنک اوزریه بوزک تیتر، البته بو بر جنسایت...

دکلر، کندیسی هر هانکی عصر دن اولورسه اولسون قناردن نفرت ایلم... علن ایلم که بوزده...

قنیلندر، تهجیر ایلیارنه سببت بوزلرک ازمه سنده بوزکده نفرت و لغت مساوورنده برابر ایلیک...

بوزناسیله شو حقیقی ده اعلان ایتمکدن چکنه م لرم، تهجیر و تقیله ایلیار کناهنک بوزون ترک انا تنه تمجید...

بک بوزوک حسرتی اولور، بوزخوصده نه زمان تکرار ایتمدیکم خلاصه شورور... سبب اولانلرک کوزلری کور...

اولسون، یونس نادى بک تقیله سبب ایلی م سله سی اولالزده... نیلیمه دیکم باشه برسب اولور دلیله یایلم...

بن اده اعلان ایده م که یونس نادى بک تقیله بولوندی ایجاب ایده جک سبب بولدر و اولانلر عمری غرتنه...

جیا کله کین بوزاکم یایدیلری، هب ایلیکده یازدیلمی ایسه هب میدانددر... شو احواله نظر آتی سورور...

قطعه ده قائم که بوقمئیده حکومت سنیه تأثیرات و تحریکات شخصیه و خصوصیه به آلامشدر، شوننده...

ایلمک عدالت اجرا ایکن ایسته من حکومت سنیه لوزمیز و مجلس بر تقیله ایله هرجا سبز بر ادمک...

و بالخاصه بر هانلک ناخنی بره الم و کدرلره غریب اولمسته میدان و بریمک ایستمن... طلمک نه دیک...

اولدیلری بن یایلم، اولک ایچون بولک عدالت ناس، دخی اولسه ظلم یایلمسته مصلحت اولنجه و نلنک...

قیمتی ده یه بن براز هر کسندن فضله ج آکلر، جریزه فریده لرینه درج اولونه سنی استرحام ایتمدی...

بوز مکتوب ایله یونس نادى بک علناً عرض شکران ایکن ایسته م بوزم... او اوله برشیندن متأثر اوله جتی...

قدر بوزک وجدانلندر... بن بوز مکتوبه سنا ده ج وظیفه مک، وظیفه انسانیه و وجدانیه مک ایلیک آدی...

آتیزیم، حقیقی سوپله مک و حتی مدافع ایکن وظیفه سی که بوز... یونس نادى بک تعاق ایلمجه... هر...

جهنله، هر سوروله و نهایت قدر بوزمک بوزجیدر، تشکر لری و احتیاط لری قبول بوزوک مدیرک اندی...

بک خنده ک شایه به یالانه قاریق مدافعه دادنا اوکابر موجودیت و نلنک بیکدر... اولک ایچون بوزخوصده...

سوز سوپله کندن اجتناب ایلیوزم... جوایله مقابله ایتمدی... ایلمده صحیه مدیری... لی صائب بک استیجابیه...

مجبور بنده، با خود از، اوندن سو، انجی اساز، ایله جک، اقتدار لرینه، انان، سستی ا، صفر لره آرم، انتخاب ای، یا تجارت ا، قلب و نحو، داغیشدر، درسی ارا، نودیم ای، مشول او، یوزارده، حاله در، کله جک -، وضع ایلیا، و تصویر، درت، حالات و، تعقیبات ا، محاکات ش، خیر آلمشدر، اتحاد ایلیا، اعتبار لره، انتشاری، آرمه، حزه ایلم، دیوان، تطبیق اولنا، رفع اولنجه، حریق ا، سید، بالافا، حرفزدکلک، خسته لک ا، خسوسات ا، وجوده کتبی، جریان اغتر، ولزوی اولی، قرار و برکشا

ضرب لاندی

رام نظامنامه سنگ تصدیق

غشبه کونی شو بیانده بولشدر :
 مینی مذاکراتک صالح معاہدہ نامہ .
 نظمیہ بده قولی تأخر ایشدیکی بنی
 کده در . برضوضه انکار عمومی
 ن برجه آئی ایضاحانده بولون
 کده م : جیت اقوام انجمنک قرار
 یکن . بیسته تودیع ایدلک اوزره
 بلشدی . مقررات لب کوره کچن
 . اعلان ایدلش اوزماندن اعتباراً
 ایدلن مغالو نامہ لایحه سنگ بونون
 هر بر نقله سی آری آری تدقیق
 ی ایچون تمام برای سرور ایشدر .
 طرفنده قومیسون وظیفه سی مغالو .
 اوزرینه . در بیان ایدلن عن
 ناده ایچکه حصر ایشدر . بوندماعدا
 سوب قالی بر انجمنده ی طرف ملکر
 زرده بولون ارسته نائل اولش بولون
 مینه انتساب ایچک اوزروسی متراً
 در . لایحه یکیدن تدقیق حال حاضرده
 ایدلش و صورت نظمیہ بده تنظیم و تحریری
 کتابت تودیع اولشدر . مذکور لایحه
 بی دفعه اولوق انظار عمومی بده وضع
 قومیسون اجتهاد سی دافما ، صلحک اتاج
 نائل مقدمه قونفرانک مقررات عمومی سی
 سرخصرک مذاکرانی زمانه تصادف
 ورته مقدمه ایشدر . بوسورت قومیسون
 رشه شکنده اولورسه اولسون اجتهادک
 ره سبب ویرمیش اوله سندن دولای

صحیہ مدیریتی

عبدالتمیز مروت بک تعیین قلمی ایدری

جناب مدیر عمومی

داخلی شئون

آرزوی شاهانه

(پوتوسی) غرتہ سنگ موثوقاً وقوع بولان
 استخباراتہ نظر آکومونک غیر مناسبتک
 دائر داخلی نظری خیال بک بر بقلمه اراده سنیه
 تبلیغ ایدلشدر .
 اشبو اراده سفیه لرله ذات حضرت بادشاهی
 ملل خرسیتانیہ ایلہ غایت خوش مناسبتده بولونسی
 وشیمیہ قدر ترکرله خرسیتانیہ آره سنده درام
 ایدہ کان اختلافک رمی ایچون هر سورنہ صرف
 ایزد ایدلن بخت و ولایک حکمرما اولسی وسکرمتک
 آرزو ایدلن بخت و ولایک حکمرما اولسی وسکرمتک
 ارباب درایت و اقتداردن بولان یک چوق خرسیتانی
 بیوک ماموریتلره تعیین ایچک سورتیه بولونک درایت
 و ذکاوتندن استفادہ ایلمی مقدمه ک آرزوی شاهانه لرلی
 اظهار بیورہ شاردر .

ایدیله جکدر

تدقیق مقرراتک تأمین تطبیق ایچون یکی
 جارسیتاہ و باقیاندرده بولنان اختلاف
 تکرار ماتیہ و اساورانلرک چه - اساوران
 ایلہ روسیہ و آلمان آوستریای آره سندن ک
 سکه کفایت ایدہ جکی - سولیکدک
 ساراشیا و واد ایشدی کوندر یلیه جکدر .

ادہ یکی بر محکمہ

سابقہ مالک بر مرامعتی
 ، ۲۹ (ت) - برلین بیلر بیلور :
 لای موجب مسئولیت جکدر کاندہ بولونقلہ
 لایحه کاندہ اوزرینہ بولون
 ایدلشدر .

یوزغاد تہجیری محاکمہ سی

مدافعہ شاہدر بک استماعی - دعوی وکیللری ایلہ مدعی عمومی آره سندن

Ek 18

یوزغاد تہجیری محاکمہ سندن دون اولکدن سوکرہ
 باشلامش وانظاہر حق شاہدر بک یوزغاد محاسبہ جیسی
 اموال متروکہ قومیسیون . رئیس وھی بک استماع
 ایدلشدر . کچن جلیہ لک برتدہ استماع ایدلن حقوق
 عمومی شاہدری ہینولردن یوزغاد اوقاف ماموری
 قیاض بکی غصب اموال ایلہ اتیام ایچش وائشای تہجیردہ
 سوق ایدلن اولان ازمی سرخصہ سنگ پارماندہ ک
 یوزوک ، پارمانی کسکک سورتیہ اخذ ایدلشکی بیان
 ایشیدی . بو ادا اوزرینہ قیاض بک یوزوک اموال
 متروکہ قومیسونندن بازایادہ ساتون آلدی بئی بیان
 ایدہ جکی دویمان ایشیدی . قیاض بک طرفندن بو
 مقصد ایلہ اتانہ ایدلن وھی بک ماموریت شوسورنہ
 سکاہ ایددی .

د ارنیلر سوق ایدلشکی اتانہ بمتصرف جمال
 بک بندگزی چاغدی . بولون سوق ایدیلورلر ،
 اوزرلردن ک اشیا و نفودی آککڑہ دیدی . بولک
 اوزرینہ جیسی اوزرلردن ک نفودی بریددی بولورده
 ثبت دنتر ایددی . فقط سرخصہ حبس خانہ دکلدی .
 اخذ سکر شہسہ سندن خصوصی برابطہ بولونبوردی .
 اوزرایہ کیتیکیزدہ کندیسی کرکی چیشاردی .
 خالرمیڈہ قالدینتدہ کورہ یوز لیرا ، برکوش طلاس و بر
 یوزوک وردی . مرہ ویرمش ایسہ دفتردہ مقیددر .
 یوزوک قیمت حقیقیہ سده بکری بش لیرا اولدی بئی
 کندیسی سولیدی . سوکرہ بندہ کز تحویل مأموریت
 ایدلشکدن دیگر برقومیسون تشکیل ایددی . بزدہ
 اموال نامندہ بریسی اشیاہ قیمت تشکیل ایددی . صرف
 جوان نامندہ بریسی اشیاہ قیمت تقدیر ایدیلوردی .
 بو یوزوک نہ قدر قیمت تقدیر ایدلشکی پاسیورم .
 مع ماتیہ بر اوزمان سرخصہ سنگ بک یوزوک قیمتک
 بکری بش لیرا اولدی بئی سولیدی بکی قومیسونندہ
 سولش ایدم . بویکری بش لیرا بالطبع آلتون بارہ
 حسابلدر . ذاتا اوزمان اوراق تقدیہ ایلہ آلتون
 آره سندن برقرق بوق ایدی .

بوندن سوکرہ تہجیر متعلقہ سندن طولای مظلوناً
 موقوف بولان شکر ی چارش طرفندن عکہ پادشہ خطاباً
 تہجیر جرائندن طولای مظلون بولندیندن محاکمہ سنگ
 اولک بک ورقفاسیلمہ توحیداً رؤیتی متضمن اولوق
 اوزرہ بر تلمنراقسامہ کوسیداً ایدیلشکندن کندیسی
 حضور ایشیدی . دعوت ایدلشک بک یوزغاد تہجیردن
 مارولای مظلون کال ، قیاض و توفیق بک بک ایلہ بر
 اشتراک موجود اولوب اولدی بئی کندیسی سورود .
 لشد . شکر ی چارش مظلون لر ایلہ بر علائہ وناسبتی
 موجود اولدی بئی بیان ایدلشکندن محاکمہ سی آرورجہ
 رؤیت ایدلشکی کندیسی تبلیغ ایدلشدر .

بون متعلقہ ، مظلونلردن کال بک و تنظیم
 ایدلشکی بر مدافعہ نامیہ اوقوز بقی شہسہ دی نہ قدر
 عالیجنده شہادتہ بولان ازمی شاہدر بک کندیسی
 آکین چیکری ارنیلری اولورلردن کئی اداہ ایشکلردن
 بو ادادک سکاہ خلاف حقیقت اولدی بئی ، مقصدلری
 نورکلرک ، بولہ ائدہ تلجیح ، بندہ لایانغان بولندین
 حالده ارنیلر و خشیانہ بر سورتدہ قتل ایدلشکلری
 آروپا انظرندہ بلاتدیرمقی اولدی بئی ، بودانک
 باغنامہ ، تہجیردن متشائم اولان و ابرین ویا
 ابارق اولورلش اولدیندن بحث ایلہ بولون ،
 مدعی موقوفندہ بولان برطام کسکلر طرفندن
 دویمان ایدلشکندن شایانہ مظلون یازدی بئی . آغستوس
 سنہ ۳۳۱ تاریخل برکتوتیڈہ عبدالہ و عمرد و عمد
 افندیلری قائلرک سوقتہ مامور ایدلشکی بیان ایدلشکی
 سلوری اسلاملرنک بر تلمنراقسامہ سی
 ساوریندن ہمچدہ ایشالارہ شام سجداتہ ورود

نسخہ ہی ایچی غمروش

وتلاکدہ ۱۵ آغستوس تاریخنہ قدر دوام ایدلشکی
 ادا ایدلشکی حالده کندیسی بک ۱۵ آغستوس سنہ
 ۳۳۱ تاریخنہ قدر یوزغاددن دیشاریہ چیشمہ ہی
 اوراق وولایق رسبیہ ایلہ ثابت اولدینندن ارمش
 شاہدر بک ایشاران و جلیہ کلاہ کیدوبہ بالذات
 قتل عامی اداره ایدلشکی جنندہ ک مدعیانک مغزیاندن
 عبارت اولدی بئی بیان اوراق وولایق رسبیہ بک
 جلب و توفیق طلب ایددی .
 بولک اوزرینہ مدعی عمومی معارف خرہ لایوس
 اندی دیدی ک :

کال بک علیہ اولان دلایلر بالکون ایدلشکی
 شہادتہ منحصر دکلدی . بوشادتردہ غرض اولماغلہ
 برابر مدعیانک بیطرف شاہدرک اداغان ایلہ ثابت
 اولقدندہ ک زیادہ بیطرف شاہدرک ، بوزالیان
 مفتشی ایلہ یوزغاد بمتصرف سابق جمال بکدر ، جمال
 بک و کال بک ایشان و سکرکانتک دوشر اولدینتدہ دائر
 خبر کوشدرمش و کندیسی احوال و شیم کوریکندہ
 اولدی بئی ایشاح ایدلشکی حالده کال بک اوزریندہ بر
 تأثیر اجرا ایدلشکدر . کال بک مونی مرہاندہ
 کنگدر ، چونک کندیسی بویشک ناظم و سرتیدر .
 مدافعہ شاہدری ، زوری اصولی جاری اولان
 عکسہ لردہ استماع ایدیلر ، فقط بو اصول جاری
 اولدینندن نہ قدر مدافعہ شاہدری دیگر سکرک
 ایدلشک بک ، کال بک کچری ارتکاب ایدلشکی اوزریندہ
 ملورورکن نہ پایلہ یلیز ؟ مدافعہ شاہدری ، زوردر
 اوزریندہ اجرای تأثیر ایچون احداث ایدلش اولان
 برشیدر . بزدہ زوری اولدی بئی حالده قانون نسلسہ
 بو اصول قبول ایشدر . فقط بولک بزم ایچون
 هیچ بر قائمہ سی یوقدر ، چونک کوروزرک بونفہ
 میدانددر و کندیسی طرفندن ایشاح ایدلشدر . بنا علیہ
 مدافعہ شاہدر بک ایشانندن صرف نظر ایدلشکی
 طلب ایدم .

مدافعہ وکیللردن صلاح الدین بک - اقدم ،
 بز قانون تبدیل ایدلشک دکاز ، تطبیق ایلہ مکلفز .
 مدعی عمومی معارف بک و ادعایی قانونک تبدیل
 ایشانندہ مطالعات حقوقیہ قیلندن اولوق اوزرہ
 در بیان ایدلشکی بک ، بز و قندی بخریف ایدلشک
 نقل ایدلشکی بیاناتی بکذب ایدلشک اسباب بونفہ
 غرض ایدیلورز ، بالقرض کال بک کلاردہ خاشیر
 بولونسی ایلہ بولونقاسی ادرہ سندن فرق واردر .
 بوندن سوکرہ مدافعہ وکیللردن حسن محسن
 رشای بکدر هنوز جریمک ثابت اولدی بئی ، چونک
 تنکک بک هنوز بویادہ بر قرار ویرمیدینک و عکسہ
 مدافعہ شاہدر بک عدم استماعہ قرار ویردینک
 تقدیردہ احساس رای ایچش اولدین بئی بیان ایدلشکی
 خرہ لایوس اندی ، بوسلادہ اسباب مخفیہ آره سندن
 لزوم اولدی بئی چونک قاتل . آکیرنہ دوام ایدلشکی
 بیان ایددی .

بولک اوزرینہ ہیئت محاکمہ برحق ساعت دوام ایدن
 مذاکرہ سندن سوکرہ عکسہ بک حقوق عمومیہ شاہدر بک
 رفیق و صالح بک بک بک ایلہ ایدلشکی حقوق عمومیہ
 شاہدر بک استماعدن صرف نظر ایدلشکندن
 استماعی لزومہ و ندنا اساسی عکسہ بک عرض ایدلن
 حقوق عمومیہ شاہدر بک مصارف رامہ لری
 طرفلر بئی ویرلشکی تقدیردہ جلیلرینہ دائر ملنا بوان
 حرب طرفندن ویرلشکی اراددن سوکرہ شہدی قدر
 مصارف رامہ لری ویرلشکندن جلیلرینہ لزوم
 اولدی بئی پاکیز دسکدہ سندن کوز اولانلرک استماعی
 قابل اولدینتہ قرار ویردی .

محاکمہ بازار ارمش کونی ساعت اولدہ دوام
 ایدلک اوزرینہ نہایت ویردی .

بومفرد ایچون برغدار باره

تخصیص ایشاک . دها فضا

ویرمک ایستردک . نه چاره که

پارمزک آلی آمال قلیه مزاک

نامیه نظامینه سد اولنده در . عین زمانه برون

جهانک قانولیک رؤسای روحانیه سنه مهاجرت ایدرک

منطقه ماموریتلری داخلنده بولنا لری شرق خرقیتیا لری

امدادیه شتابان اولغه ترغیب ایلر . قوتیه ایشاک .

(بی ژورنال) غزتمسک پارس مجارندن الیدی

معلومه کور و پانلک ایما ایندیکی نقشه لرا ویدر . برنجیسی

عرب آمالی و ایکی چیسی سیونست پروژهلری ، او چیسی

برونستانلر طرفندن اجرا ایدیلن عجر کاند

شکر مقامات مفلسه

خرسیتا نلر طرفندن استرداد

ایدیلندر . بوزلری خفنده صلح

قوتور استیجا انخاد اوله چی

قراره اهمیت و آندیشه ایلد انتظار ایتمه نریک طیبیدر .

بوندن باشه ، بزشورانه اطلاع پیدا ایدیلورور که

فلسطینه داتر بیانده بولونان

بیالونیسمی (بی)

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

بازمه زک آلی آمال قلیه مزاک

کمال و توفیق بکلرک ججرهیتی طلب اولوندی

بوزغاد زجرهیتک خاکسی

دینقی ، جمال بکک بیلیس نامیه برصنق تالیس ایدرک

بلدیهدن یومیه ویرلیکنی کوردیکنی ، بوزلرک بولیده

صربولط اولدینقی لیسو .

بلشدر . بده ریاست

کمال و ریاض تکلی کتیر .

نیش ، ژانداره و مودوبی

صورش ، عدم مدمات

جوزبی آلمندر .

سجری بکک شهادتی

مدافعه شاهدی اولدی

کلن عجر بک توفیق

بوزغاد زجرهیتک داتر عکسه

محققانک عکس بولدی بولونان

دیوان حرب عراق و فوسی

مصطفی نظامی پاشا

۶۱ نفر اولدینقی ، زجرهیتک

۳۳۱ سنه سنده باشلا .

فریق نهمانی ناظم پاشاک نجت ریاستنده متشکل

عراقی دیوان حرب دون بوزغاد زجرهیت و شهیدک

عما کله سنه مسامت اون

برده دوام ایشدر .

میانلردن کماله ریاض بکلر

ریاستک امر بکلرک ترک

ایشلدر .

رییس بوزغاد لوسی

دانلنده زجرهیت اول

نهمدر ژانداره موجود

اولدینقی زجرهیتک نهمان

تجزیوخ ۳۱ (ت) — نیش بوزک آلی

و ابوری (شربورخ) ، واسل اولمندر . بوزلرک اعاشه

تخصیص ایدیلر بکلرک . کیلره فرانسز مرتبای اراک

ایدیلندر .

لهستان خفته

و ارشورا ، ۳۱ (ت) — لهستانده بولونان متفقین

هیئت ایشلری اکال ایندیکندن یارین یارمه متوجه

و ارشورادن مفارقت ایلده بکلرک ، رییس نظار موسیو

(بادورفسکی) دخی هیئتله حرکت ایلده بکلرک . موسیو الیهک

بوساخنی ائتلافله عقدا ایدیلن اتقافه عطف ایلکده در .

دارالفنون نظریات ادبیه مدنیسی کال زاده علی

اکرم تک تشکیلات اچیرده

درسی لغو ایلدرک اوج

یلک عروش معاش ایلد

غاطه سزای مساطنسی

تاریخ ادبیات مملکته

تعین ایلشدری . خبر

آلدینوزه کوره علی اکرم

بک مذکور مملکلی قبول

ایتمکلی جمله معارف

نظارته استغافه سنه

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغافه سنه

علی اکرم بلده

در سزای کتیبکی بوکنانش ادبیه دندر . استغافه سنه

جیات عرفان ایچون بزغاددر .

ظلمت سزای تاریخ ادبیات

مملکتندن استغاف

Hand Xalut 1395/1117 Sayi 520

اسلام بوسى
 دىون موخده ۱۳۶۰۰
 دىون ابل شندورفرى ۱۸۰۹۰
 اشترافى داخلى ۵۱
 اناطولى خويلايى ۳۳۰۸۰
 آناطولى آقسونى ۲۷
 تراموايى ۷۰۳۰

نقد بوسسى
 ۱۵۰۳۵ رولپه
 ۶۲ پانقوڭ
 ۱۵۰ (۶) آياق
 ۱۰۰۰۰ (۱) سەلك
 ۶۳۰۰ قرون
 ۱۳۰ انگلوز
 ۸۱ فرانسز
 ۳۱۰ بلنار
 ۲۸۵ يونان

دارالدايع عثمانى تىللىرى — حسين بك اوج بردهك « يامار » عنوانى پەسى .
 بىناظهر ساعت ايكي چىئەدە يالكر خام اذ ويارىشكى جمە كوڭى كىنا ساعت ايكي چىئەدە
 دىفە اولدوق بك اوغل جادەسەندە حلب چارە وارىتە تيارتروسەندە دارالدايع عثمانى صنعتە
 طرفندىن تىپل ايدلەككەدە .

ملكىه بىطر مكىئەندىن — تطبيقات :
 مكىئەتك تىزىياتە نىسلك بىشچى جمە بارتسى
 باشلاپلە چىئەدە . بالعموم طلبەك يوم مذى
 مكىئەدە بولماسى اعلان اولدور :

طبیب حسین حسد
 كىبىيا كرى
 كىبىيا طبىة عسكرىة شامانە كىبىيا خا
 كىبىيا علم معاوانى ايكن حذاتە طبىة سياه اسيا
 خانقەك حەق قىسمت افشا . مكر ۱۰۱۰

يوزغاد تهجىرى حاكهسى

Ek 20

كالك بكك تهننى — حاكه تافهه اولدندى

فناعت بخش اولدەندىندىن، حاكه اولكلەدن موكره به
 تىلىق ايدىلىدى اولكلەدن موكره دىوان حرب
 مدعى عمومى معاوانى خزەلابوس اندى ابل شىر امانتى
 دو قنورلردىن حسنى وصنوت بكر توفىخانه كوندلپورك
 كال بكك معاينە طبىسى اجرا اولدۇندى . دو قنورلر،
 وىردوكلرى راپورده كالك بكك بر قاچ كرون استراخە
 محتاج اولدىنى بيان ايتىلدور . بو تحقىقات اناشەندە
 دىوان حرىدە شىبەدى به قدر كورولەش بر حج غىبر
 طوبلاشەندى قادين ارلك ، برچوق خلق بوساقتى
 حاكەكە سوڭ سەنەسى دىكلكەك ايچون حاكە
 سالونە طوبلاشەندى . نهايت ساعت ايكيدە مدعى
 عمومى معاوانى خزەلابوس قندى حاكەكە سالونە
 كەلك كالك بكك راجتسىز اولدىنى وهرسك سكونتە
 داغلىلرى سامىنە تىلىق ايتىلدور .

دىوان حربىك صلاحىتى
 دىوان حرب عرقى ، طربزون تهجىرى حاكەكى
 اكادىن موكره تهجىر دولابىسە سعید حلم باشا
 واربهم ، شكرى ، خىرى بلكرك وچاها طلمت بك
 ابلە اور باشلك غىبا حاكەلرە باشلاپە چىئەدە .

دىوان حربىكە

اتحاد وزنى لىكلك حاكەكە باشلور
 دىون دىوان حرب هېش تحقىقىسى استانبول

يوزغاد تهجىرى جرائمە مدخلدار اولتە مظلون
 بولان وچكىن حاكەكە مدعى عمومىك طرزدىن اعدان
 طلب ايدىن يوزغاد متصرف سانق كالك بكك تهننى
 ايتىككە داثر دون بر روايت دوران ايتىلدور .
 بو خصوصە احرا ايتىككە تحقىقاتە نظر كالك بكك
 موكره جالبە حاكەكى متعاقب توفىخانه كوندلدىن
 موكره حالەدە بولوك بر تهيج عصى مشاهدە
 اولدۇندى . كالك بك ، توفىخانه به كور كورمى ،
 قارشوسنە چىغان مو قنورلردىن پورە باقەسى وكيلى
 احسان بكك ياناشەنوق : « احسانچىم ، آرتق حىكى
 حلال ايت ! » دىئىش و بولك اوزرنە چىلەنە بر
 قەنەه سالور بىشدر . احسان بك ، كندىسنى تىككىن
 ايتك ايسەمش ايسەدە بو عصيت برمدت دوا دوام
 ايتش و بلاخره بر آركىب سكونت ايتىلدور .
 كالك بك ، برمدىن برى بك ماپوس اولوب كندىسە
 كوروشلور . بو ايسى اظهار ايتككە و بر مەتەدن
 برى بلكەدە يىمەككە ايدى . دون صباح بك تهيج
 بر حادە قانقش و بولالى توفىخانه مدىرىك نظر دقتى
 جلب ايتىككىندىن دو قنورە معاينە ايتىر بىشدر . دون
 حاكەكە دواى و قرار قىلىنك اعطامى مقرر ايدى .
 دو قنور طرفندىن كالك بكك راجتسىز بولدىنە داثر راپور
 وىرلىش و دو قنور هېش حاكەكە طرفندىن وىرلىش راپور

احمد رضا بك

بولولە مەركە ايتىر بىكى اورا
 دو ككى (سباح) غزنىسى احمد رضا بك اندىك

اهدەسى تنظيم ايدلدى

ي — روه سىزسى رومە هومىسى مەندەكى مقرران —
 بىخ ايدىر بىلكە ؟ — آنى آلالە مرفىسكە (تونىيوسى) مو اصلىقى

البايدىن طلب ايدىلەك اولان تفضىيات متعاقبە
 اشتغال و بروجە آنى ايكي مادەك عىن جلسەدە
 مذاكرە ايدىلدىكى علاوة بيان ايدىر :
 « اولاً — مقدمات صلحەك وەرسايدە مذاكرە
 بىلىسى و ياخود اولپە احضار ايدىش اولان معاھدە
 نامەك امضالانىسى ابلە اكتفا اولمىسى مسئلەسى .
 ثانياً — معاينەك بىن لال قواينە برىلى قويمىسوزى
 طرفندىن درىان ايدىن تكلىفاتك قبولى ايچون بوھنە
 راجتجاج عمومى عقد ايدىلوب ايدەلمەسى .
 بارس ، ۲ (ت . م . م . ر) — فرانسز غزىلەرى
 قونرا ناسەندە جريان ايدىن مذاكراتك بك مكدوم
 طولسەنە رغماً شايان ممنوت بر تاثير حاصل ايتدىكى
 بيان ايدىر بولر : قونرا ناس ممانقندە مقدمات صلحەك
 آلال مەخصلرىنە (وەرساى) دە تىلىق ايدەلە بولر
 اولكى معاوا نەلرە بايلىقنى كى بارىسدىن اوزاق
 بر شەردە تىلىق ايدىسى تصور اولدۇندى . قنط
 امضا تماطلىسى (وەرساى) دە اولدۇندى .
 لوندە ، ۲ (ت . م . م . ر) — دەيل مەيل
 غزنىسى بازيو : آلاليا ابلە مناسبات تجارەتەك
 يكىدن تاسىسى ابلە علاقدار مقرران مەمە اتخاد
 ايدىلدور . متفكر كى مانقى حمايه ايتك اوزرە بايلە
 وثائق و بالخاصە آلتىبا به قبول ايتىر بىلك اولان
 ادخالاك غدىدى و ارزاق ومواد ابتدائى اخراجات
 متعلق خصوصات متقابلاً تديق ايدىلدور .
 صلحك قبرى عمومىتە چەلك اقسام مخفانەسندە
 تخديدات تجارەتەك تدبىر آلامى ايجاب ايتىر بىلكەدور .

Hand Xalut 1395/1117 Sayi 520

تہجیر محکمہ سندھ مہیج مدافعہلر

لر بزودہ تہجیری ۔۔۔ کمال و فووقیہ بلدرک عمیرہ برائبر امر ایوردہ بر مدافعہلر

لر بزودہ تہجیریہ وار

لر بزودہ تہجیریہ ہا کہستہ دون اولکلند اول سماعت ازن بچدہ ابشار ایدلای ۔۔۔ مدعی عمومینک مدعیان معاونان دن رشاد بلک اشغال ایدپوری شہادندن دہستانل صفاہ رشدی اندی جاغیرلری مادام آرسلائیائک فور تارانق اوردہ اولیہ کلیدلر اولدینق ایلداغ ایددی و ۲۰۰ ۲۰۰ ایرا قدر بریامسی ۲۰۰ لیرانق بزکومسی اولدینق و بزکون آلسرین والی طرفندن آلدیریلارقدہ کزدن سوق ایدین اولدینق اعل صاحب بکلہ انسانین اولدینق ۔۔۔ جاغیرلر رئیسلی مارقدن دکومہ آتایشن اولدینق ۔۔۔ اورنک باغیرینقہ کوموش بر پارادن بم ایدلایکی سوپلیدی

تہجیر ایدلرک اچیریندہ مصلقی اندی و قدی زرا هر شیشی والی پایوردی اھالیئک بوکی شیلر اشتراک ایشکلری بیلنوزوم ۔۔۔ بن کندی حسابه و دیگر رفاق نامتہ دینہ بلدرک لر مہیج بر ارنیکمالہ ۔۔۔ نیاسہ و سائرستہ و فووق عاقدی و بکلہ ہر زمان انخار ایدوم ۔۔۔ دیدی

مصلقی پاشا ۔۔۔ تہجیردن تاقدر اولدی ؟ شامد ۔۔۔ تہجیردن جوق اول ۔۔۔ ہر حالہ برایکی آق ترقندہ بولدی ۔۔۔ نیازی شمشک و روزلہ اولیہ بولایکی ترقندہ کینی ایشکل بولدی ۔۔۔ تمام اولیہ دینندن متاثرم ۔۔۔ چونکہ بر داغما حکومتہ معاونت اھتک ایشدہ ۔۔۔ بزوم ایامجد اھتقاد ایددہ ۔۔۔ سوکرہ و توتال ایشدہ بر شامد ایشاع اولدی

دوقور آرسلائیائک باجانای اولویہ لر بزودہ تہجیرتہ کابلہ بر جوق سوزلرک سورہ عمیرہ مدبری علی سالیہ شامد ۔۔۔ جارجوسی خستہ سوزک زھلہ اولدیریکلہ و بوی بہ جست خانہ ۔۔۔ جالیشان بدروس ایشدہ برینک سوپلیدی تکرار ایددی ۔۔۔ بوختہ خانہ دھلہ لر جوق ایچون بعض فصلات ویردی

مصلقی اندی ۔۔۔ مادام آرسلائیائک باردمستہ طبع ایشدیکم و بولک ایچون خانہستہ کیندیکی کریمشہ ۔۔۔ تہجیرتہ بنی ۔۔۔ اولم ؟ شامد ۔۔۔ خار بن اغلاب اولورمقلتہ فارشی برشی بیادی

مدعی عموی ۔۔۔ والئک سولقانی بالکن قونینہ بہ مستوٹ ازمینلر ایچون یوتسہ بوون اولدیردی مادامی

شامد ۔۔۔ خار بوون اولدیردی جہادری ۔۔۔ جوجہلر باناق دینان مؤسسہ کردہ بو بوزورلہ قادیلر دن بھضری سلمہنہ بھضری آسلائیائک لر جوج ایدرک قائلدری ۔۔۔ سوق ایدلر بن بو کھنق متجاوزدی ۔۔۔ طروریندہ اولاد ایشدہ ہار اولدیرلر زوجہ ایشدہ ہار اولدیرلر ختمہنچ ایشدہ ہار اولدیرلر بولرک بزودن قائلدر ۔۔۔ سولیاخان برای سوکرہ تکرار سوق ایدلرلر

وکیل شفقی ۔۔۔ پاشا حضرلری لطافہ سوزکرہ موکم مصلقی اندی حقدہ ک حسانی بدن شامد لر رئیس ۔۔۔ سوپلیدی انتم تکرار حاجت بوق لاشاد کھدی ۔۔۔ بوزایشادنن جوج محمد اندی جاغیرلرستہ کھدی آکلاشیلرلری ۔۔۔ شامد بدروس کادی ۔۔۔ ہر حق و حمانی اجرا ایدلر ۔۔۔ آ

رئیس ۔۔۔ منظورلی طاوورینک ۔۔۔ شامد ۔۔۔ علی صاحب بکی ملائیوم رئیس ۔۔۔ منامینکر واری ایدی شامد ۔۔۔ عمیرہ مدبری ایدی رئیس ۔۔۔ توجیردہ لر بزودہ اولدیریکری شامد ۔۔۔ بولردم علی سالیہ ۔۔۔ بدروس اندی ۔۔۔ مہمانہ ہم خدمتہ ک حسانی سوپلیدی

لجندہ ۔۔۔ اولدین نیاسہ ۔۔۔ والئک اسراہلہ دہ بولردہ ک خابلرک بولینلر مرقوبہ والئک خانہستہ کتورولدی یکنندہ خردار دیکم ۔۔۔ مدعی بولینن مدبری بوی اندی سالوہ ادخال زلفردا استماع ایدلای ۔۔۔ اموال متروکہ قومیسوشدہ اصفا ایدم ۔۔۔ نیازی اندی شرایدہ ایلہ برمنازہ اولدی سہاکک جرمینک حسن ادادہ ایدلہ ۔۔۔ ہندن دولای بکا برشکایت واقع اولادی ۔۔۔ اساساً والئک امری اولادہستہ مہیج برقان حرکت ایدہ ۔۔۔ سکتہ بہ مامون آختہ مصلقی اندی پایوردی ۔۔۔ دھمدر ۔۔۔ ہا کہلک بوختہستہستہ سماعت ایکی بچدہ نیاسہ وریولرک بقہ ہا کہلک بوکون ایدلر اول سماعت برجمندہ دوام ایدلہ ۔۔۔ جکی باقہم ہا ۔۔۔ ہا کہلک بولینن سکتہلر

دکیل صلوح الدین بکلہ مدافعہلر

کمال بکلہ وکیل صلاح الدین بکلہ ارنیکلر بوجادینق ایشاع ایدن ماسلرینہ صفت نظر واجبت ایشدکن سوکرہ کمال بکلہ مدافعہستہ کلش و دھمدرک

تنبیہ عدالتہ ک اولای طرفندن رسول و ایچون شکل مدافعہنی نقاطہ آتہ اوردینہ تثبیت ایدہ حکم اولامدعی عمومینکلدن منظورلہ تطبیق ایشدہ نیان لالی آلتینن مادہک تصریح ایشکلہ مسئلہہ عام ایدوب ایدیکندہ ۔۔۔ نیاسہ بوپادہ استماع ایدینان شہودک امدادنی تصریح ایلہ بولرک تہ درجہ ہ قدر مفازن ہست اولدیندن ۔۔۔ ثابہ بزواجیم و رہبانک تارلر دن تربت ایدلہ ایوب ایدلہ بی ایشلانی ایلہ اورمان بین الحلقی موجود احوال روجیہ وحسیانلن بولرک وقایعہ درجہ نامیندن بو احوال و وجہلک سوکک منقہ قادن اولدین خصوصات اولدیلری ۔۔۔ اولہ مازی ۔۔۔ وضاعہ اولدیرق ہا کاک جاری ایلہ موکم قندہ اسباب اولویان اغلاک ثبوت بولدینق فرضہ کورہ صفت جرمینک ہدن عبارت اولدینک عرض بر تفصیل اولدجدر

۵۶ بجی ۔۔۔ مادہ امتیہ داخلیہ اخلال ایدن برملرہ مضمون صفا بولینتہ کورہ افعال مذکورہک آس سیاسہ بر ماہرت جرمینہ تاق ایدلکدہ اولدین آکلاشیلہ ہنددر ۔۔۔ جرم سیاسہ حکوملرینک جرم عامیہ عادیہ محکوملر دن فرق دکوار اولویہ چونکہ جرم سیاسہ دادہ طرز تلقی تابع روزانہ ۔۔۔ احکامہ ایشکل حکومتہ کورہ متبولدر ۔۔۔ بناء علیہ بر زمان ایچون بر قانون ایچون ۔۔۔ بر حکومت ایچون منظور کوزبان جرم سیاسہ آق ول ایدن بر استخلافہ اولمرلر تفلیک ہا ماہرکستہ بر تاق بھظن اولیہ کھندہ تورد ایلر ۔۔۔ بواہدہ افعال بک جودہ ایددی سہ زائددر

خالرکہ دیگر طرفندن پارہینہ طہماً بر آدمی قتل و افسا ایدن ۔۔۔ ششفس ہر زمانہ قاتل ۔۔۔ ہر قانونہ قاتل جرمکن طرفندہ جرمدر

لکن جرم سیاسہ بولہ اولدیندن بر داغما اولوی اوردہ کورسندری مادہک بولینن محصل اعتبارلہ تاق ایدلک ایشدہ نیان ولوم اولدسون نیاسہ ماہرت لملہ موضوع بحث اولان

کمال بکلہ مدافعہلر

کمال بکلہ اولدین مدافعہ نامہ مدافعہلرک ایشدہ وسواقتندن مہدی ایلہ ایشلور و ارنیکلرک مصلحت و درندہ کک اولدن سوکرہ و ارنیکلرک اولوروسہ اولدسون استغلال مقصدیلہ ایشاع ایشکلری جائیزلی آکلاریہ بو صیفہلر تدقیق اولو مادقیعہ وریان سکتیک و حضانہ انسانیت و انسانیت توری ایدمہ ہینکتی سوپلور و شریہ دوام ایدپوری

ایمہی ہولرینک مطالی ایلہ آتدین قاجارہستہ عدولہ ایشدہ ایچری ہولرینک بھظنلرک مساکک ورز سکارچہ مضمون متشادہلرک استماعہن اول ایدلہ کالی ہرینک ایلای ایشلہ بر اوردہ ہولرینک ایشدہ

اوروپادہ کی طلبہ ضر

دون ممال امر سہاکک عمومینستہ اوروپادہ کی طلبہ ضرہ یاردہم حقدہ ہمہ رخ رکھلدر

۱۳۳۰ تاریخلہ اسٹریٹو ایلک ہذا رلندن کان بولنلر اف ممال امر ہمشیرہ لرندن بین الملل صلیب امر حیاتی طرفندن باقہہ تقدم اولوندین و طلبہ بہ عاقدہ رسالت ایچون ایدلای نیاسہ لارکن بوون مساملاک تماماً حاضر لادین ہیلدر بریش و ہمشیرہلر حقدہ قدر آیز ہمشیرہلر بو مساملاک خانیلہ آتانیاسہ و اوسلویا کچین بولدرلری ایچون بوکون اوراردہ محصورانان زوالی طلبہ سہاکک یاردتہ ہیشامش ہذا ایدرک ولبرینہ ہشیرہ ایددہ

تہجیر طلبہ ولبرینک ممال امر تفکرکی اوروپادہ محصبانہ بولان طلبہ ولبری اوروپادہ کی طلبہ بکلہ نیون احتیاجی ایچون ایکی ہمشیرہ اعزای وسائر سوئرلہ معاویتہ بولان ممال امر جیتی مرکز عمومینستہ بر تفکرناہ تقدم ایشلدر

فرسودہ اوراقی نقدیہ حقدہ

بعض ممالرچہ فرسودہ اوراقی نقدیہ کی بیاسہستہ بعض اصناف و اھالی بڑھندن قبول ایدلایکی حقدہ واقع اولان شکایات اوردینہ مالہ ظنارک بڑدہ تحقیقات اجرا ایدلک ۔۔۔ مالہ نظر ایدلک اولہ بلوغ بولان تیلیسانی موجبہ فرسودہ اوراقی نقدیہک تبدیل فرما ایش اولدینندن اازدہ ۔۔۔ بوبیل اوراقی نقدیہ موجود اولدیرلری تبدیل ایتیریلہ کجکری کی سرستجہستہ عدول ایشدہ بہ بکلہ بکلہ بوی اوراقی نقدیہک سرسقی ایدلرک ہنچ ایدلای اولدین حقدہ کجکریہ مہیج براراز ہر بوردہ ککادر

ولایان بوجہلری ۔۔۔ ۳۳۰ ستہستہ عالمہ توازنہ خصوصہ ہر سوٹ ولایات والیہ غیر مسلمہ بوجہلرینک تصدیقہ قدر ۳۳۰ ستہسی بوجہلرینک تطبیقہ دائر ارادہ سلیہ صادر اولددر

دیوان حرب عرفیہ حقوق متورینا تجویزہ ایدلہ کینی بوزغادہ مواضاتی متعاقب ایدن موجود اولننی لازم کلان بیاننامہ لغتہری صورتیلہ وظیفہ مالہستہ ایفا و متجاوزلی قیصری دیوان حرب عربانہ سوتی ایلہ آثار فعلیہستی کورسزیدن برامور ایچون لالی آلتینن تادمک تطبیق بیلمہک بھل نایل قبول اولور؛ تطبیق طلب اولاناز (۵۶) بجی مادہک قدر اولام سہاکک مالک ہروسہ اھالیستی کی بکری ملہیندہ صلاحیتن بوق مقابلیہ حرکت بر ایلر کردہ ۔۔۔ پاشا حضرلری حکمہ علیہ لزمہ شامد صفیہ استماع اولان شہودک لالی ۔۔۔ باکھنن امداد و شہاداتی اصلہ و اھالیہ بولینن کلردہ قتل نفوس اولدینتہ دائر اولورٹ بالکنس کلردہ بالذات بولہرق ہل قتلہ ایشدہ ایلہ بکلہ سرکزدہدر

بالقہ اتل نفوس اجرا ایدلہ کیم قیودات لرستہ و شہادہلرک مراد و ضرورت ہا اولدی طرز لہ و تحقیقات سائرہ ایلہ شھت ۔۔۔ نیاسہ لرینہ انہایت بخش اولدینق کی بیکریہ حلق طرفندن بالقلہ و لازمہ ایلہ اوشلرک قدر ایدلہ کیمہ دائر واقع اولان شہادت بواہدہ اوردینہ ہیلرک لریندن قتل قتلک اجرامی ایچون اھالیہ باطلہ و قلمنا و سلاج اھالیسی صورتیلہ ایچون اسلامیہ حرکت لری ایدلہ کیمہ وار حضور شیکتہ دہ مہیج برشی جرمان مقبض بالکنر بولوی اما اولان اول عاقدہ ایدلہ کھلہ لار کلاہ ۔۔۔ عین و ہمشیرتہ دونو بکلہ اھالیہ بالذات قتلہ سوق ایدلہ کیم کوزبان ایشددر ۔۔۔ ہوشادات ایشدہ یادہ عرض ایشدہ کیم محضات ایلہ خلاف بوق و حقیقت اولدین ہیکت جیلہ لرجمندہ ثابت اولنن و اساساً مہیج بڑدہ ہر ہماکتی ہر مقصدلہ سلاح ۔۔۔ باطلہ و قازما اعدا ایدہ ہنددر

قدرہ تارہ ۔۔۔ ہر کم بعض ممالرچہ حسب وفارت و حرب ہماکت و اتل بدوس المانی افغانہ متجانس اولوہ ای سو پندہ کورہ ہورہ کھندہ ہندکھندہ ایلر ۔۔۔ ہر کجکری ۔۔۔ ہولکھ حسب بر غارت ایشدہ

دیوان حرب عرفیہ حقوق متورینا تجویزہ ایدلہ کینی بوزغادہ مواضاتی متعاقب ایدن موجود اولننی لازم کلان بیاننامہ لغتہری صورتیلہ وظیفہ مالہستہ ایفا و متجاوزلی قیصری دیوان حرب عربانہ سوتی ایلہ آثار فعلیہستی کورسزیدن برامور ایچون لالی آلتینن تادمک تطبیق بیلمہک بھل نایل قبول اولور؛ تطبیق طلب اولاناز (۵۶) بجی مادہک قدر اولام سہاکک مالک ہروسہ اھالیستی کی بکری ملہیندہ صلاحیتن بوق مقابلیہ حرکت بر ایلر کردہ ۔۔۔ پاشا حضرلری حکمہ علیہ لزمہ شامد صفیہ استماع اولان شہودک لالی ۔۔۔ باکھنن امداد و شہاداتی اصلہ و اھالیہ بولینن کلردہ قتل نفوس اولدینتہ دائر اولورٹ بالکنس کلردہ بالذات بولہرق ہل قتلہ ایشدہ ایلہ بکلہ سرکزدہدر

بالقہ اتل نفوس اجرا ایدلہ کیم قیودات لرستہ و شہادہلرک مراد و ضرورت ہا اولدی طرز لہ و تحقیقات سائرہ ایلہ شھت ۔۔۔ نیاسہ لرینہ انہایت بخش اولدینق کی بیکریہ حلق طرفندن بالقلہ و لازمہ ایلہ اوشلرک قدر ایدلہ کیمہ دائر واقع اولان شہادت بواہدہ اوردینہ ہیلرک لریندن قتل قتلک اجرامی ایچون اھالیہ باطلہ و قلمنا و سلاج اھالیسی صورتیلہ ایچون اسلامیہ حرکت لری ایدلہ کیمہ وار حضور شیکتہ دہ مہیج برشی جرمان مقبض بالکنر بولوی اما اولان اول عاقدہ ایدلہ کھلہ لار کلاہ ۔۔۔ عین و ہمشیرتہ دونو بکلہ اھالیہ بالذات قتلہ سوق ایدلہ کیم کوزبان ایشددر ۔۔۔ ہوشادات ایشدہ یادہ عرض ایشدہ کیم محضات ایلہ خلاف بوق و حقیقت اولدین ہیکت جیلہ لرجمندہ ثابت اولنن و اساساً مہیج بڑدہ ہر ہماکتی ہر مقصدلہ سلاح ۔۔۔ باطلہ و قازما اعدا ایدہ ہنددر

قدرہ تارہ ۔۔۔ ہر کم بعض ممالرچہ حسب وفارت و حرب ہماکت و اتل بدوس المانی افغانہ متجانس اولوہ ای سو پندہ کورہ ہورہ کھندہ ہندکھندہ ایلر ۔۔۔ ہر کجکری ۔۔۔ ہولکھ حسب بر غارت ایشدہ

دیوان حرب عرفیہ حقوق متورینا تجویزہ ایدلہ کینی بوزغادہ مواضاتی متعاقب ایدن موجود اولننی لازم کلان بیاننامہ لغتہری صورتیلہ وظیفہ مالہستہ ایفا و متجاوزلی قیصری دیوان حرب عربانہ سوتی ایلہ آثار فعلیہستی کورسزیدن برامور ایچون لالی آلتینن تادمک تطبیق بیلمہک بھل نایل قبول اولور؛ تطبیق طلب اولاناز (۵۶) بجی مادہک قدر اولام سہاکک مالک ہروسہ اھالیستی کی بکری ملہیندہ صلاحیتن بوق مقابلیہ حرکت بر ایلر کردہ ۔۔۔ پاشا حضرلری حکمہ علیہ لزمہ شامد صفیہ استماع اولان شہودک لالی ۔۔۔ باکھنن امداد و شہاداتی اصلہ و اھالیہ بولینن کلردہ قتل نفوس اولدینتہ دائر اولورٹ بالکنس کلردہ بالذات بولہرق ہل قتلہ ایشدہ ایلہ بکلہ سرکزدہدر

بالقہ اتل نفوس اجرا ایدلہ کیم قیودات لرستہ و شہادہلرک مراد و ضرورت ہا اولدی طرز لہ و تحقیقات سائرہ ایلہ شھت ۔۔۔ نیاسہ لرینہ انہایت بخش اولدینق کی بیکریہ حلق طرفندن بالقلہ و لازمہ ایلہ اوشلرک قدر ایدلہ کیمہ دائر واقع اولان شہادت بواہدہ اوردینہ ہیلرک لریندن قتل قتلک اجرامی ایچون اھالیہ باطلہ و قلمنا و سلاج اھالیسی صورتیلہ ایچون اسلامیہ حرکت لری ایدلہ کیمہ وار حضور شیکتہ دہ مہیج برشی جرمان مقبض بالکنر بولوی اما اولان اول عاقدہ ایدلہ کھلہ لار کلاہ ۔۔۔ عین و ہمشیرتہ دونو بکلہ اھالیہ بالذات قتلہ سوق ایدلہ کیم کوزبان ایشددر ۔۔۔ ہوشادات ایشدہ یادہ عرض ایشدہ کیم محضات ایلہ خلاف بوق و حقیقت اولدین ہیکت جیلہ لرجمندہ ثابت اولنن و اساساً مہیج بڑدہ ہر ہماکتی ہر مقصدلہ سلاح ۔۔۔ باطلہ و قازما اعدا ایدہ ہنددر

قدرہ تارہ ۔۔۔ ہر کم بعض ممالرچہ حسب وفارت و حرب ہماکت و اتل بدوس المانی افغانہ متجانس اولوہ ای سو پندہ کورہ ہورہ کھندہ ہندکھندہ ایلر ۔۔۔ ہر کجکری ۔۔۔ ہولکھ حسب بر غارت ایشدہ

اعاشہ خبرلری

بکن کون اعاشہ نامتہ حیدر پاشاہ ۸

ایلی ۳ و اغون آربہ ۳ و اغون پتاس اعاشہ مدبریت عمومینستہ نامورینہ آق ایچون دہ پتاس و شکر کوئی تصور ایدلہ اولیہ اعاشہ نامتہ کلش اولان شکر کللا و بوزیخ ایدلش بولندین ایچون اعاشہ جہ لی کلین مقدارلہ شکر مہمانہ ایدلہ ہلر ۔۔۔ کپاوسی الی غروشہ مال اولدین جہنہ مال بواہدن اعتباراً حقیقیات اورزدن بوزیخ ایدلہ

حلت ولایتی اوراقی

حلت ولایتہ عالمہ جملہ اوراقی رسبہ ای مفاصلرلی و بر جوق و قاتی دون داخلہ ووزد ایشدہ ۔۔۔ اوراق مذکورہک ہیکتہ ایچندن تہجیر ہا عدول داخلہ دن ولایتہ و اوراردہ تعلقات و دودجی اردو قرا ۔۔۔ ہیران ایلن خیراتہ عالمہ شیشیرہ ایدلہ ایدلرک دیوان حرب عرفی ریاستہ کوندر

مہموان کاتیلری دعوت

جلسہ مہموانہ باسمہ کناختنہ

جلسہ مہموان ضبط ۔۔۔ قوانین واور مامورلرینک جلسہ بوکون ساعت اوندہ بولورلری لزوی تبلیغ اولور

ماموریتہ وریان فضلوہ و اوراجورائیک ماموریتہ ہالیق ضمی اعلیٰہ ۔۔۔ باشلانہندہ ایچندہ اقامت ایدن ماموریتہ وریان فقہ اجروائیک قلمی خبر ایشددر ۔۔۔ مصلحتا عمومیہ مدبر ذر سہادہ ہشتدر ۔۔۔ ڈوغوروی ساین

ارینجہ غزمتک سانسور برلندن بل ایدہ بعض ایشدہ لرندن اخراج و مضیلرلہ ایضا مصلحتا ادارہستہ اجرا ثلثان تدقیق اولدیندن مذکور غزمتہ بلاحت مصلحت و ترتیب و تنظیمہ واضح قانونک تفکرات و سوق بر تحریر ایدن اساس حقوقی الطرقدہ واہدہ فصلہ کورلک احتیاجتہ کی جزائلہ بر جرمک ایچون جرمک دولت قاری ہر ایشدہ و سواد اجرا ایدلش اولسی لازمدر ۔۔۔ ہندکمز ای قاری ایشل ایدم ۔۔۔ اردونک ارکندہ و وطیک مدافعہستی ایچون حکومتک اہمیت و اعانتہ وریدیک ساحلری وطیک بیدرہ ۔۔۔ دولکہ و واستقلانہ اھالیہ اسلامیہ کھ حیاتیہ عرضہ

ایڈن ارنی اختلاجلرینک لواہ داخلندہ اہ ذراکشن اختلاک سرائندن بھظن ایچون سوکرہ کچہ ہیران امر ووجہتہ تہجیر ایددہ ایشدہ اختلاک بر عالمہ لایع و اوربولک ہر ارمینل مسمر و سفند جائیزلی کھنق حورق ایلرینک حسب الاساسیہ اہمال ایلرندہ ۔۔۔ حضارہ کجکریکی حسن انتقا ضرورتہ ہیلر

بولہ بر لادن قانیلہ سترہ اولدینم رب العالمیندہ ہیکہ کز اونوہستہ ہندہ تکرار و اید ایدم ۔۔۔ اھالیہ قدرہ کجکری ہر کم و ہندہ مہجری ای ایدم

مدعی عموی بک بولہ بر شیشی تصور لرستہ اولی ارنیکلر ہر بوق ایدن و عکس مسدائی آسماق طرفان خورس اولسی لازم کلر ۔۔۔ پاشا حضرلری بوکور برستہ حضور ساکناہ کردہ بر ارنی ایلر بولوسہ ہدی دولک ساکناہ قارشیر ارنی ہیلدالہ و اردو ماہینہ حرکت و ہرمیس ایشدہ ۔۔۔ ہنچ مادہک تطبیق ایشکلنی مہ طلبہ ایدہ بکلری ایدی اذکاری احکام

مہم اولدینہ ایلہ ایدہ بکلری ذررا قند و لہی و کرک افعال سوراجر ایشدہ ۔۔۔ تیرالہ ہرمانی قانیلہ احوال ایلرینہ ایضا ہندہ ک ۔۔۔ ماسلا ہولرلی سول

دیوان حرب عرفیہ حقوق متورینا تجویزہ ایدلہ کینی بوزغادہ مواضاتی متعاقب ایدن موجود اولننی لازم کلان بیاننامہ لغتہری صورتیلہ وظیفہ مالہستہ ایفا و متجاوزلی قیصری دیوان حرب عربانہ سوتی ایلہ آثار فعلیہستی کورسزیدن برامور ایچون لالی آلتینن تادمک تطبیق بیلمہک بھل نایل قبول اولور؛ تطبیق طلب اولاناز (۵۶) بجی مادہک قدر اولام سہاکک مالک ہروسہ اھالیستی کی بکری ملہیندہ صلاحیتن بوق مقابلیہ حرکت بر ایلر کردہ ۔۔۔ پاشا حضرلری حکمہ علیہ لزمہ شامد صفیہ استماع اولان شہودک لالی ۔۔۔ باکھنن امداد و شہاداتی اصلہ و اھالیہ بولینن کلردہ قتل نفوس اولدینتہ دائر اولورٹ بالکنس کلردہ بالذات بولہرق ہل قتلہ ایشدہ ایلہ بکلہ سرکزدہدر

بالقہ اتل نفوس اجرا ایدلہ کیم قیودات لرستہ و شہادہلرک مراد و ضرورت ہا اولدی طرز لہ و تحقیقات سائرہ ایلہ شھت ۔۔۔ نیاسہ لرینہ انہایت بخش اولدینق کی بیکریہ حلق طرفندن بالقلہ و لازمہ ایلہ اوشلرک قدر ایدلہ کیمہ دائر واقع اولان شہادت بواہدہ اوردینہ ہیلرک لریندن قتل قتلک اجرامی ایچون اھالیہ باطلہ و قلمنا و سلاج اھالیسی صورتیلہ ایچون اسلامیہ حرکت لری ایدلہ کیمہ وار حضور شیکتہ دہ مہیج برشی جرمان مقبض بالکنر بولوی اما اولان اول عاقدہ ایدلہ کھلہ لار کلاہ ۔۔۔ عین و ہمشیرتہ دونو بکلہ اھالیہ بالذات قتلہ سوق ایدلہ کیم کوزبان ایشددر ۔۔۔ ہوشادات ایشدہ یادہ عرض ایشدہ کیم محضات ایلہ خلاف بوق و حقیقت اولدین ہیکت جیلہ لرجمندہ ثابت اولنن و اساساً مہیج بڑدہ ہر ہماکتی ہر مقصدلہ سلاح ۔۔۔ باطلہ و قازما اعدا ایدہ ہنددر

قدرہ تارہ ۔۔۔ ہر کم بعض ممالرچہ حسب وفارت و حرب ہماکت و اتل بدوس المانی افغانہ متجانس اولوہ ای سو پندہ کورہ ہورہ کھندہ ہندکھندہ ایلر ۔۔۔ ہر کجکری ۔۔۔ ہولکھ حسب بر غارت ایشدہ

دیوان حرب عرفیہ حقوق متورینا تجویزہ ایدلہ کینی بوزغادہ مواضاتی متعاقب ایدن موجود اولننی لازم کلان بیاننامہ لغتہری صورتیلہ وظیفہ مالہستہ ایفا و متجاوزلی قیصری دیوان حرب عربانہ سوتی ایلہ آثار فعلیہستی کورسزیدن برامور ایچون لالی آلتینن تادمک تطبیق بیلمہک بھل نایل قبول اولور؛ تطبیق طلب اولاناز (۵۶) بجی مادہک قدر اولام سہاکک مالک ہروسہ اھالیستی کی بکری ملہیندہ صلاحیتن بوق مقابلیہ حرکت بر ایلر کردہ ۔۔۔ پاشا حضرلری حکمہ علیہ لزمہ شامد صفیہ استماع اولان شہودک لالی ۔۔۔ باکھنن امداد و شہاداتی اصلہ و اھالیہ بولینن کلردہ قتل نفوس اولدینتہ دائر اولورٹ بالکنس کلردہ بالذات بولہرق ہل قتلہ ایشدہ ایلہ بکلہ سرکزدہدر

۸
 ورد شكري نمبر
 خسته نهانده آيا
 به رانرجه متعصبی
 ماعدا هرگون مستحق
 مكشي فرستاده
 شاکي - سويرت
 متعلقات قبول اين
 في ايله استی
 البته تشخيص و تدارک
 تلفون يك اوغنی

پوسته نظارتی

پوسته و اغراف نظارتك مدیریت عمومی به خوبلی
 و در خلیه نظارت نه ربطلی خصوصی مجلس و کلاجه تقریرا متشدر.

Ek 22

بر مدافعه قارشیسنده ...

یوزغاد تهجیر و تقیلنده باشلیجه موقو -
 دن اولان کال بکک مدافعه سی دونسی
 اوراق حوادشه نشر اولوندی . زمان بو
 مدافعه امله بی سرستون ایلدکن صو کرا
 قیم مخصوصنده ده آفتیلان کوز باشلری
 یکرمی درت پونطو ايله قید ایتمی اونو -
 تمبور . یوزغاد تهجیر و تقیلنک فاعلی اولوق
 ایزده حکمه به سوق ایدیلمن کال بکک بو
 سمری ایساع ايله یوب ايله مدیکي محکمه نك ،
 مخصوص ناظم پاشا کبی عدالتله حرکت ایلمن
 برینسک ریاست ایلدکن اولدینی بر محکمه نك
 قنننه مودوع بر کیفیندر . حکم ده تبلیغ
 ایلمه مشدر . بو حکمک رئیس پاشانک
 نئزندن ناصل بر کسوه ايله جیه جیفی
 یسه یوز . احتمالکه دیکله ن شهودک افاداننده
 نین کورونه رک کال بک و رفقاسی اوفاق
 جز ايله یاقینی قورار برلر . و یاخودده
 زامتنک اون سنه در تماشاسنه آباشدینی
 رده یکی جسدلرک صالامتی صورتنده
 ایلمه یایر . بوندن زیاده نظر دقتمزی
 ایلمن نقطه کال بکک مدافعه سنک
 معبر و بلکه هیئت خاکه اوزرنده حصوله
 یکنی نئزاندیر . بو همان یک آرزمان
 رانده مهمک صغفتندن مجرمک صغفته
 نحت اولان دانک ده بر انسان اولدینی
 سوانه آیشجه باطرح متأثر اولوبوروز .
 نئزاندیر ایلان او جاقلر ، دوریلن
 سو کرا یوز ایلان نئزاندیر
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر

متجاوز ذوات بر جلسه ده محاکمه ایلمی .
 او محاکمه ایله بو محاکمه بی عدلی بر نظر ایله مقایسه
 ایزسه کده سرعت نقطه نظرندن مقایسه
 ایلمه جک اولورسوق هر حالده او محاکمه بی
 ترجیح ایلمه رز . چونکه ده ساریع ایلمی .
 تکرار ایلمی یوز ، خطا اولسون فقط او خطا
 سرعته یایلسین . سرعته یایلمن بر خطا ک
 تعمیریه ده سرعتی اولور .
 کال بکک مدافعه سنه کلنجه ، ارمی عنصرینک
 نور کله قارشى پامش اولدینی ظلمدن نحت
 ایلمی یوز . بز بو ظلمی یایلمی خوش کورمه .
 یوزرکه . بز نظر مزده ظلم ، ظلمدر و عمر کیمک
 طرفندن یایلمی یایلسین فاعلی ، هر درلو
 جزایه ایق و مستحقدر .
 کئسدی عنصر مزه قارشى یایلمن مظالم
 ایچون شیمدی به قدر نه یایدق ؟
 غزته لر مز بو شی بوشنه جان جان ایتمکدن
 باشقه رشى یایلمی . صانکه تورک عنصرینک
 تقییه اوغراسی ازم نیلره قارشى یایلمن تهجیر
 و تقییه بر سب اوله رق ذکر ایلمی یوردی .
 نه زمان بو تقیل مسئله سی موضوع نحت
 اولسه غزته لر مز : اوت اما اولنده شوراده
 بوراده شونی بونی یایدیلر . جواننده یولو .
 نو یوردی . بونلری بو یوله سو یایلمی
 قائده سوز و زوم سزه ناقه لر یول آجه جیه مزه
 سسزمی ایساع ایلمه جک بخاره علی الاصول
 مراجعت ایلمی احقاق حقمزی صان
 یعنی ایلمی .
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر

ورشاد رضا

ن یک غزتیوی اولور
 آپرماننده ه یوزده
 ه ، ورم و فرنگی تدویسی
 افریولوژی معاینه لر
 بازار ایتسی ، صالی ، بجه
 کزه قدر شیشیه . یوزده
 آئی به قدر سیکه جیه شیه

کز و ارسه

آچق ایسترسه کز
 می سنت دعوی دکی می
 مت ایلمی ، کتیه کسوس
 یایلمی ک معنی دوی
 ننده حل ایلمی ، دره
 انون یکله دعوی ایلمی
 له جک دعوی ایلمی
 حوبارخان بوسه ایلمی
 صان حکمه سنن ایلمی
 رت می ایلمی
 سرحوش ایلمی
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر

انورک یایدینی
 شایان تبریک بو خطو
 اوزمان حریبه نظر
 ذاتیسیله دکرلی ارن
 امر او خطاطی قناع
 جدیدی شاکر یان
 مغدور ایلمی ، بجه
 نظارت و دیلمی ایلمی
 بوست و اغراف
 دونکی مجلس و کلاجه
 صورت موثوقه
 کونی باشلان جقدر
 وی عود سلطنت
 بولان شهزاده دوق ا
 قندیمی خیر آلمشدر
 استخارات خصو
 بونلری یوزی کورمه
 و متابعه راصه ده
 مته مزه طر ایلمی
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر
 نئزاندیر ایلان نئزاندیر

آيشمديغمز بر گله بي يازيورز و يازار كن
 متأثر اولويورز. اعدام جزاسنك قالدبرسي
 حقدده فرانسه حرامنده بوبوك بر مناقشه
 احمد بي عرانه فرانسه اكار بحر بندن
 طو ضرورد اعدام قاتل اول
 قاتل افنديلي باشلامق شرطيه ا ديمندي .
 اولسي كون يوزغاد تهجير و قتلنك
 فاعلي اولديني بالمحاكمه ثابت اولان كمال بك
 اعدام ابدلي .
 محاكمه نك شكلي عدالته افراط اولق
 اوزره ذكر ايديووردق . بو شخصي بر نقطه
 نغاردی . فكر عدالته دوشونواهك
 اولورسه ، محاكمه تام عادلانه بر طرزده
 جريان ايتشدرد . ديوان حرب عرفي اولسنه
 رغماً محاكمه علناً بايديمش ، مدافع وكيلرك
 مدافعاتي ديكله نمش ، اسباب قانونيه سرد
 ايدمش ، حتى محكومك راحتسزاني اوزرينه
 محاكمه تاخير بيه ايدمشدر . كمال بك آمرندن
 آلدني امر اوزرينه يقيني بايمش دنيلبور .
 اگر آمرندن هر غير مشروع امر آلانلر
 نوني اجرا ايدمك اواسه لردی ، بوكون
 كلك ادمي عنصری دكل ملكنده آدم
 بوكون

عصبيه سي اوزرينده اوليه دعوتني ايتدرد
 حاصل اتمش ابدلي كه صوت زمانه كنجيه
 قدر منزل اولديني حالده اوفق بر مرك
 فر شو انش آيايه سله سول قلدرد كبري
 كور وردم . او زمانلر ايدر آت قومونلر ايدم
 جسي ابديلس بيجاره لردن بر چوقلدري كيف
 ايچون سونكولتمش اولدقلري حالده حصيه
 صاريلهر ف بر طرفه آتيلبور مشلردی .
 او زمانلر هر كدن كزلي صاقلي اولهرق
 محاكمه ايديلن بو بيجاره لر صاحلين اير كنجيه
 بايزيد ميدانسه كوتور بلرك اوراده اعدام
 ايديلبورلر ، صوكرا بو شهدانك جسدلري
 معلقده ساعتلرجه صالانليور ، هر كسه شهير
 ايديلبوردي . اوزمانك مطبوعاتي زواتي
 تورلك تاچكربنه اينديربلن بو ضربلري
 بك موافق كوريبورلردی . زمان چكدي .
 چته آرتق قانه صوصامش بر جانوار كي ابدی .
 مکتوب چالدي دير آصار ، يان باقدي دير
 آصار ، مخالف دير آصار ، آصار ، آصاردي
 وبوتون بو آصيلانلر كيزليجه محاكمه ايديلبرك
 على الصباح ملكتنك ميدانلارنده آصيلبور
 وجسدلري عامه شهر ايديلبوردي
 سولكده مناسك برسي اولان

قدى . اويله مامورلر طائيدق كه بو
 شائبه سنه سورونمه مك ايجون مامور-
 جكلمشتر و اوزون سنه لر بر جوق
 يتنه قاتلامش لدر . باخصوص بهاءالدين
 نه صفته آمر او او يوردي . ينه اويله
 لر طائيدق كه تقيل حقنده بهاءالدين
 بك تلغرافنى آلدغى زمان - مرقومى
 وزل ط-انجهه برابر - بو آدمك كيم
 نى ونه صفته حركت ايلديكىنى مرجعندن
 بق جسارت مدنيه سنى كو سترمش لدر .
 زاي اعدامك نعليقنه كلنجه : كچن
 محاكمه به عدالنده افراط ديمشك ،
 نزا كنده افراط ديه جكزه . شيمدى
 مقايسه ياهم .
 كادوترقى موقع اقتداره كلدى . اوزون
 سلطان عبدالحميد ثانى كچى بر پادشاهه
 - زان بر جوق موسلى آدملىرى
 زيره توكروك درياسنه بوغهرقى بيك
 حقاقتلرله تزديل اينديلر . بو رجاه
 مز ، مرتشى ، مرتكب ديين چنه اون
 طرفنده بو ذواتك ايديندكلىرى زوتك
 او توز مائى آجبقدن آجيهه سوه
 كاله . خير سزاقه ايدينديلر . بر مدت
 سزاقه سزاقه سزاقه سزاقه سزاقه سزاقه

(صولت دفعه مقامك ره سى اولاجى حصق
 ايتك اوزره پوليس مدير يتنه مراجعت ايدن
 والدهمه ، يعنى وجودندن بي خبر اولديغى آ نامه
 پوليس مديرى بدرى جلادى :

— بو جوجفك هانكى منمايه كيده جكنى
 نچون مراق ايديبورسك ؟ سكا بر منغتنى
 بوقسه آصدير يوره لم ... ديمشدى . بوسوز
 بر قاديغه ، بر آنايه ، باخصوص متفكر بر
 آنايه خطاباً سويله نيوردي . بونى او آدملىر
 ذوقلىرى ايجون ياپيورلردى .

محمود شوكت پاشا حاديه سندن طولايى اعدام
 ايديلن ذواتك ، او اجتهاد قر بانلرينك جسملرى
 ساعتلرجه شهير ايدلمش ، صوكر ادرنه
 قايدينده كى چوقورلره ايكيشر اوچر باش
 آشاغى طولديرلمشدى .

حالبوكه اولكى كون اعدام ايديلن كال
 بك حقنده كى جزاي اعدام آفشام ساعت
 يدى بچقده اجرا ايديلبور ومصلوب شهير
 ايديلبهرك همان دفن ايديلبور . حكومت
 حاضره ايله چته آراسنده كى مقايسه يى بو نقطه ن
 يوروتك اينته مزديك . چونكه نه اولورسه
 او سون اعدام ، اعدامدر .

كال بك محرم ايدى . اعدام ايديلدى .
 سزاقه سزاقه سزاقه سزاقه سزاقه سزاقه

سه طرفه بو دوانك ابدیدمیری روزه
یکرمی اونوز منانی آجیقندن آجیفه سوء
استعمال ایله ، خیرسزلقه ابدیندیلر. برمدت
صوگرا چنه ، اونوز بر مارت حادثه سنی
ایجاد ایدرک موقعی تحکیم ابتدی. صوگرا
آصدی ، هم او صورته آصدی که سوقاقلر
سپاره ، عجاره محمدجکیرک ، برشی بیلمدن ،
آ کلامدن اعدام ایدیلن عجاره تورک یاورو-
جفیرینک اجساد مبارکه سیله طولدی . بو
زوالله لیک هبیج مستحق اولدقلری حالده
اوز لرینه بیاض کوملی کیدردیلر
و کوسلرینه ده یافتلر آصدیلر. او زمان نه
یا کلنقلر اولدی . قوغوشار محبوبین ایله
ضوئدی. آراده بر قوغوش قاپسی آجیلیر:
— احمد بک ! دیه بر فریاد قوبار. اسمی
احمد اولانلردن هانکیسی اول :

— افندم ! دیرسه او اعدام سپاسنه
کیدردی . بو اسم منابهندن طولانی آز
قالسون یا کلنقله اعدام ایدیلرک اولان
امرای عسکرینه دن بری کوچ حال ایله
کندیسنک کیم اولدینغی آ کلانه رق یولدن
چوریلش ایدی . زوالی آدم جانی قور-
تاردی . فقط او مدیش منظره قوالی

یورومک ایسه سرد . چوسه
اولسون اعدام ، اعدامدر .
کمال بک مجرم ایدی . اعدام ایدیلر
چنه بیکرجه خلقی بیک درلو اولور
اولدیرمندی . بزى متأثر ایدن نقطه ،
بکک اعدامی دکلدیر ، کمال بکک اعدام سپه
یا لکز اولارق بولونمش اولسیدر . که
آرزو ایدردی که اعدام تجزیه سی ،
یا لکز تک بر سپه ایله باشلامسون : کوپر
هرایبی طرفنده کی فنار ستونلری ، وطن
سوکیلی ملکتمی اعدام ایدن جانیرک نعت
تزین ایتسون . اوزمان کوزمن طویار
زمان بو ملکتمه میلیونلری کچن مفدور
آمی برینی بولور .

کمال بر قول ایدی . شریعت قوتلی ساط
بشریت ایچون مضر بر عضو اولان بو
قوباردی . شیمدی صیرا اونی دوش
دماغده در . بو ققلر طاش آراسنده از
اونلر ناصل بو ملنک قادینلرینی
براقدیلسه اونلرکده زوجهری طول
اونلر ناصل بو ملنک یاوؤلرینی
بوینلرینی بوکوک براقدیلسه اونلر
یاوورولری یتیم ، بوینلری بوکوک قالمی

اوراق نومروسی	مسودی	تیسوی
قلمه تاریخ نوذبی	تاریخ تسوید	تاریخ تیسوی
	۱	۱
	۱۰	۱۰

صوبہ نقاد ہند

۹ مئی ۱۹۴۵ء تاریخ ۱۶۸۵۵ نمبر نوٹنکہ روٹنہ جوابدہ : یوزخدا تہجد و تفسیر
 مار سندہ طریقہ بوغزلیہ قائمقی و یوزخدا تہجد و کی گان بکن عسری جزا
 قانوننامہ لکھنؤ یوزنیمہ برنجی ویکہ جزا قانوننامہ لکھنؤ یوزنیمہ برنجی مار رینہ
 توفیقاً اعزاس و فرعاً ذی مدخل اولادہ توفیہ بکن در جزا قانوننامہ لکھنؤ یوزنیمہ قوفہ
 بشی مار سنک قوفہ تانیہ سا بیخج اور بہ نہ تہ ہوتا "کور کورنی حقہ بالہ تہ تہ
 صادر اولادہ ارادہ ایہ اجاب یاد رہنک صورتہ معقہ کی تفسیر اولادہ بر قطعہ ارعالی
 بو باریع
 بر ایضا صوبہ روٹنہ تہ تہ تہ اجار ایہ تہ تہ

بیاضی طرف متشاردہ مع ارعالی
 صوبہ نقاد ہند ہند تہ تہ
 ارادہ تہ تہ تہ تہ تہ

جمله به ندری بوزالیشتر غروش اولق اوزره زیندی
تکلیف ایدرم . ۱۳ تشرین اول ۲۲۸

بوردوز معونی

اسماعیل صحیح صویصالی

ریاست حلیله

ماده ۱۰ بوزالیشتر زیندی تکلیف ایدرم .

ماده ۱۰ - شهید ملی بوزالیان قائم مقام اسبقی کال
بک رفیق حلیله . الحاح شکنده ماده ۱۰ تکلیف ایدرم .

سینون معونی

حقی حامی

رئیس - اقدم ! حقی حامی بک تهریری رایه
وضع ایدیورم . (زوجه سی دیسون سلسری)

حقی حامی بک (سینون) - اقدم ! بنده کز زوجه
تعییری قبول ایدیورم .

رئیس - اقدم ! حقی حامی بک تهریری رفیق سی
تصیری برینه ، زوجه تصیری قویورق تکرار اوقوبورم .

رایه وضع ایدم . (تکرار اوقوندی) بولمیلنامه
قبول ایدنلر لطفاً اللری قالدیرسون ! قبول ایدلشدن .

ادم ! دیگر ایکی ایدیلنامه وارد . برینی قیرشیر
معنوی مقید ایدینک ، دیگر ارز بجان معونی امین بک کدره

بو تهریرک برینده (غیر قانونی مشکلی ناظم باشا دیوان
حرفی) دیسون . (لژوم قائم مقام سلسری) حونی قبول

ایدنلر لطفاً اللری قالدیرسون ! قبول ایدلشدن .

حسین عونی بک (اوشوروم) - شهید ملی تعیری
کافیدر اقدم !

مقید اقدی (قیرشیر) - هم تهریریمو رایه قویورم
یکز ؟ تهریریمی کیری آلورم .

رئیس - مقید اقدی تهریری کیری آلورم .
برده اسماعیل صحیح بک حلیله متعلق بر تهریری

وارد .
(اسماعیل صحیح بک تهریری تکرار اوقوندی) .
بو تهریری قبول ایدنلر لطفاً اللری قالدیرسون !

قبول ایدلشدن .
مظاہر مقید بک (حکاری) - ذاتار رایه بولمیلنامه

رئیس - بودجه دکلدن ، قانوندر . بودجه ۱۰
فصلاری مذاکره اتموروز . اساساً قبول ایدلشدن .

اقدام ! ماده ۱۰ تکلیف ایدم .
عالیکزه وضع ایدم . ماده ۱۰ تکلیف ایدم .

ماده ۱۰ - بوزالیان قائم مقام اسبقی کال بک
زوجه حلیله اوج جو حقیقت خدشات وطنه زیندن بشر

بوز غروش اعتباریه شهری ایکی بیک غروش معاش
تخصیص ایدلشدن .

حسین بک (الغریز) - شهید ملی اولماز .
رئیس - رجا ایدرم اقدام ! مسئله بوقدر مجلس

عالیکزه قبول ایدلشدن .
حافظ محمد بک (طربزون) - اسملرک ماده ۱۰ درجی

لازمدر .
رئیس - اقدام ! اسملرک ماده ۱۰ لازمی ده لازم

کاید دیورلر . بنده کز کندی کنده اسم تکلیفی رایه
قوانام . تعدیل تکلیفی بولمیلنامه که رایه وضع ایدم .

حسین بک (الغریز) - بولمیلنامه تعیری
اولماز اقدام !

رئیس - او طور بک بیکره اوجا ایدرم .
حافظ محمد بک (طربزون) - اسملری بیلدیوروز که

تعدیل تکلیفی ایلم .
رئیس - اقدام ! اسملرک ماده ۱۰ درجی بوزغاید

معنوی فیاض عالی بک تکلیف ایدیورم . اسملرک ماده ۱۰
درجی قبول ایدنلر لطفاً اللری قالدیرسون ! قبول

ایدلشدن اقدام . شهید ملی بوزالیان قائم مقام اسبقی
کال بک زوجه حلیله خاتمه کز تهریری حلیله

و مشرف خاتمه و محدودی خدشات بک خدشات وطنه
زیندن بشر بوز غروش اعتباریه شهری ایکی بیک غروش

معاش تخصیصی قبول ایدلشدن . ماده ۱۰ رایه عالیکزه وضع
ایدیورم . قبول ایدنلر لطفاً اللری قالدیرسون ! قبول

ایدلشدن .
ماده ۲ - اشبو قانون تاریخ تشریدن اعتباراً
صرعی الاجرادر .

رئیس - اقدام ! آنطالیله معنوی تکلیفی بک بر
تهریری وارد .

دسات جلیبه

اشیو قانون اوج روز او تون سکر سسی مار سسی
مستند و صورتده تهابلی تشکیل ایلرم

آفتابیه سیموی
مصطفی

رئیس --- رو تکلیفی رای عالیکره وضع ایلدیورم
قبول ایدان لفظاً لایحی قالدیرسون قبول ایدان مستند
ماددی رای عالیکره وضع ایلدیورم قبول ایدان لفظاً
لایحی قالدیرسون ایکجه ماده قبول ایلشدن
ایتم اوجیحی ماده او تون روز

ماده ۳ --- اشو قانون اجرای احکامت مالیه وکیل
مأموردن

رئیس --- اوجیحی ماده قبول ایدان لفظاً لایحی
قالدیرسون قبول ایلشدن

ایتم و تیرک حکمت عمومی سسی آیین اسی الله
رای عالیکره وضع ایلدیورم لفظاً و لایحی سسی استعمال
یورک (اراد استحصالی ایدایی)

ایتم و عاطف تک ختندکی قانونی رایه وضنه
(۱۶۹) ذات رایه اشتراک ایلشدن (۸) مستکف (۴)

ردده قازشی (۱۵۷) رای ایل قبول ایلشدن (۱) راور
سزاری

حسین عوق تک (ار شرفوم) سس ایشسون اتحاد جیلر
(خدیو)

ایتم و روزنامه و بده صورتده معاش شخصیته ذات
لایحه قانونیه واردن بر ماده لکدن آرقداشتقون
تصاری او بنده بزکون مقاکره سسی رجا ایلدیورن
(مات سسلی)

ایتم و بوغازلیان قائم مقام سابقی کال تک روی سسی
و چوققلریه معاش شخصیته ذات اولان قانونی تعیین
اسی ایله رایه وضنه (۱۶۲) ذات رایه اشتراک ایلشدن

(۷) مستکف قازشی (۱۵۵) رای ایل قبول ایلشدن
طوبلی حلی تک (بولی) --- رئیس تک ابرقه

سویله حکم ضبطه کسون عاطف لکه ختند دوت
آرقداش و در رای ویرشدن

رئیس --- رجا ایدم بوکا دار هیج بر شینی
سویله مزیکر (کورولیلر)

طوبلی حلی تک (بولی) --- رجا ایدم و ساسده
یورک و سوا سیم او آرقداش سسلی سسلی سسلی
پاسا عاطفله تور شوقی ایله دور ایلشدن (کورولیلر ایتم
باطیر ساری)

رئیس --- عمر کس ایلندی کی رایه ویر
ایتم سسلی مذاکره سسی قبول ایلدی ککر قانونی
او غوروز :

لایحه قانونیه

ماده ۱ --- ککبوزه و حوالیسی قورای ملک قورای
تدانی ایکن شهیداً وفات ایدن یحیی قورادانک لایحه
خدمات وطنیه تعیینکن بیان غرضون معاش شخصیت
ایدلدن

ماده ۲ --- تاریخ شهیدان و بر اولان شهیدان
اجرا سسه مالیه وکیل مأموردن

شرعیه وکیل اجرا وکیلاری هیتی رئیس
فهمی

ارکان جریبه عمومی وکیل
قودی

دانشیه وکیل مدلیه وکیل مدافعه ملیه وکیل
علی قندی رفیق شوکت رأفت

معارف وکیل مالیه وکیل خارجه وکیل
حمدالله صبغی حسن حسنی یوسف کال

نهی و معازت اجتماعیه وکیل لافیه وکیل
دوققوز رفیق عمر لطیفی

قواتین مالیه انجمنی مضار سسی

ککبوزه و حوالیسی قوماندان ایکن شهیداً وفات
ایدن یحیی قورادانک عطافه خدمات وطنیه ترنیدن میلند
غرض معاش شخصیته اراجر اوکیلاری هیئتندن تنظیم قیطان

لایحه قانونیه و سباب و وجه ضبطه سسی انجمن سسده تدقیق اولندی
کیریشدیکن شو جلال عظیمده وثایه مالیک استحصالی
بولندی حیاتی سسی سو سسه قدا ایلدی ترک ایلدی سسلی

باورولری در شومک و آنلری جناح حیاطه ایلدی
حیب مالیک شعار قدر شناسیدن اولمقه شهید منفور